

**Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden
pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot,
arki ja asuminen**

Anna Mikkonen
Pro gradu –tutkielma
Helsingin yliopisto
Sosiaalipsykologian laitos
Marraskuu 2001

Sisällysluettelo

1	Johdanto - Suomeen ilman huoltajaa tulleet lapset	1
1.1	Tutkimuksessa käytettävät termit	4
1.2	Taustatietoja Suomeen ilman huoltajaa tulleista lapsista	5
1.3	Kotimaasta lähdön monet syyt	7
2	Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten tilanne Suomessa	8
2.1	Pakolaislasten kanssa toimivat tahot	8
2.2	Lailliset oikeudet	9
2.3	Turvapaikan hakuprosessi	10
2.4	Asumisjärjestelyt	11
2.4.1	Ryhmä- ja perheryhmäkodit	11
2.4.2	Sukulaisperheet	14
2.5	Koulu ja opiskelu	15
2.6	Perheenyhdistäminen	15
2.7	Lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet	16
2.8	Epäkohtia lasten tilanteessa	17
3	Tutkimuksen viitekehys: sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki	19
3.1	Sosiaaliset verkostot ja verkostokartta	19
3.2	Sosiaalinen tuki	22
3.3	Aikaisemmat tutkimukset	23
3.3.1	Suomalaisten sotalasten kokemukset	24
3.3.2	Lastensuojelun lapset laitoksissa ja sijoitusperheissä	26
3.3.3	Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten psykosomaattiset oireet	28
3.3.4	Maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot	30
3.3.5	Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten kokemukset	32
4	Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	35
5	Etnografinen lähestymistapa tutkimusmenetelmänä	36
5.1	Etnografinen osallistuva havainnointi	36
5.2	Teemahaastattelut	39
5.2.1	Lasten ja nuorten haastattelemiseen liittyviä erityispiirteitä	40
5.2.2	Pakolaisten haastattelemiseen liittyviä erityispiirteitä	40
5.3	Kentälle pääsy	41
5.3.1	Ryhmä- ja perheryhmäkoteihin pääsy	41
5.3.2	Sukulaisperheisiin pääsy	42
5.3.3	Haastattelut nuorten kanssa	43
5.4	Kentällä olo – osallistuva havainnointi	45
5.4.1	Asemani työharjoittelijana ja tutkijana	47
5.4.2	Tutkijaan kohdistuvat odotukset	48
5.5	Kentältä poistuminen	48
5.6	Etnografinen tutkimusaineisto	49
5.6.1	Haastateltavat	49
5.6.2	Haastatteluaineisto	51
5.6.3	Kenttämuistiinpanot	52
5.7	Haastattelutilanteet	53
5.7.1	Haastattelupaikat	54
5.7.2	Haastattelukysymyksistä ja -tekniikasta	55

5.8	Haastatteluista – kuin kuorisi sipulia	56
5.9	Eettisiä pohdintoja.....	57
5.10	Etnografinen aineiston analyysi.....	58
6	Nuorten elämäntarinoita	60
6.1	Perhe ja elämä kotimaassa.....	60
6.2	<i>"Se oli yksisuuntainen tie, joka johti minut tänne"</i> - Pitkä pakomatka.....	63
6.3	<i>"Voi elämä!"</i> - Alkutaival Suomessa	66
6.4	<i>"Paljon puuttuu, kun isä puuttuu, mutta ihan kaikki puuttuu, kun äiti puuttuu"</i> – Elämää ilman vanhempia ja perhettä	69
6.5	Oireilu, unettomuus ja muut vaivat.....	74
6.6	<i>"Joka päivä minä odotan"</i> - Turvapaikkaprosessi ja pitkä odotus.....	76
6.7	<i>Minä haluan minun äiti tänne!</i> - Perheenyhdistäminen	82
6.8	<i>"Kuka tietää, tulevaisuus?"</i> - Nuorten tulevaisuudensuunnitelmia.....	84
7	Nuorten arki	87
7.1	Elämää laitoksissa ja sukulaisperheissä	87
7.1.1	Lyhyt kuvaus ryhmä- ja perheryhmäkodeista.....	88
7.1.2	Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuminen	89
7.1.3	Ryhmä- ja perheryhmäkotien säännöt	95
7.1.4	Kapina laivassa.....	100
7.1.5	Tukiasunnossa asuminen	105
7.1.6	Sukulaisten luona asuminen.....	108
7.1.7	Laitoksessa ja perheessä asumisen vertailua	111
7.2	Harrastukset.....	114
7.3	<i>"Jokaisella kansalla on huonoja ihmisiä ja hyviä ihmisiä"</i> - Haastateltavien ja suomalaisten välinen kanssakäyminen	118
8	Nuorten sosiaaliset verkostot	125
8.1	Viralliset tahot	125
8.1.1	Ryhmä- ja perheryhmäkotien henkilökunta.....	125
8.1.2	Nuorten edustajat	128
8.1.3	Ammattiauttajat.....	131
8.2	Muut aikuiskontaktit	131
8.2.1	<i>"Parempi kuulla ääni"</i> - Yhteydenpito perheeseen ja sukulaisiin.....	132
8.2.2	Omanmaalaiset Suomessa asuvat aikuiset.....	135
8.2.3	Suomalainen ystäväperhe	139
8.3	Vertaisryhmät.....	140
8.3.1	Sisarukset.....	140
8.3.2	Omanmaalaiset kaverit ja muut ulkomaalaiset kaverit.....	143
8.3.3	<i>"Mistä kiinni sydän, siinä se on"</i> - Seurustelusuhteet	147
8.3.4	Suomalaiset kaverit.....	149
8.3.5	Koulukaverit.....	153
8.4	Yhteenvetoa nuorten sosiaalisista verkostoista: sosiaalisen tuen näkökulma	155
9	Loppupäätelmiä	163
9.1	Tuloksia aikaisempien tutkimusten valossa	163
9.2	Yhteenvetoa asumisesta ja arjesta	165
9.3	Muita havaintoja	166
	Kirjallisuus.....	168
	Liite	175

1 Johdanto - Suomeen ilman huoltajaa tulleet lapset

Pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien asiat ovat ajankohtaisia ja niistä puhutaan tiedotusvälineissä paljon. Keskustelua ovat viimeisen vuoden aikana herättäneet muun muassa ihmissalakuljetus, Vantaan Hakunilassa sattuneet väkivaltaisuuudet, maahanmuuttajien työttömyys sekä Afganistanin pakolaisongelma. Suomeen ilman huoltajaa tulleista lapsista monet suomalaiset eivät kuitenkaan ole edes kuulleet.

Pakolaisuus on konkreettinen ilmentymä niin sanottujen kolmannen maailman maiden ongelmista Euroopassa. Sodat ja etniset konfliktit ovat pääsyy pakolaisuuden kasvuun maailmassa. Vain murto-osa pakolaisista selviytyy Eurooppaan tai Suomeen asti. Suurin osa maailman pakolaisista on pakolaisina naapurimaissa tai oman maansa sisällä. (Päivärinte 1996, 49.) Ulkomaalaisten ja pakolaisten osuus Suomen asukasluvusta on Euroopan alhaisimpia (Alitolppa-Niitamo 2000, 5). Suomi muuttui vasta 1990-luvulla maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi (Lepola 2000, 19).

Pakolaiset joutuvat yleensä lähtemään kotimaastaan pakon edessä, ja heidän tilanteensa onkin hyvin erilainen kuin vapaaehtoisesti paremman tulevaisuuden toivossa muuttavien (ks. esim. Huttunen 1999). Pakolaisten sopeutumista vaikeuttaa usein sekin, että he toivovat voivansa palata kotimaahansa, mutta paluu pitkittyy olosuhteiden pakosta. (Alitolppa-Niitamo 1994, 1.) Myös suomalaisten asenteet pakolaisia kohtaan voivat vaikeuttaa sopeutumista. Tutkimusten mukaan suomalaisten asenteet ulkomaalaisia kohtaan ovat kiristyneet 1990-luvulla (Jaakkola 1995).

Puolet maailman pakolaisista on lapsia ja alle 18-vuotiaita nuoria. (Päivärinte 1996, 49). Euroopan maihin on jo kahden vuosikymmenen ajan tullut pakolaisina myös lapsia ilman huoltajaa. Suomeen ensimmäiset lapset ilman huoltajaa tulivat 1990-luvun alussa. Suomeen ilman huoltajaa tulleet lapset ovat olleet turvapaikanhakijoita. Suomessa ei tietävästi ole laittomia siirtolaislapsia eikä katulapsia kuten monissa muissa Euroopan maissa. (Hetemäki 1999, 4.) Yli puolet Suomeen ilman huoltajaa tulleista lapsista on somaleita. (Alitolppa-Niitamo 2000, 8).

Perhe on keskeinen ja korvaamaton hyvinvoinnin edellytys kaikille maahanmuuttajille kulttuurista riippumatta (Matinheikki-Kokko 1994, 89). Ilman huoltajaa maahan tulevat pakolaislapset ovat kaikista pakolaisista ja maahanmuuttajista ehkä haavoittuvimpia. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000.) Perheestään erossa olevilta lapsilta puuttuu kaikkein läheisin tuki, mitä ihminen voi saada. Lapset tulevat usein maista, joissa on sodittu vuosien ajan. Pakolaislapset on nähty nykypäivän sotalapsina Suomessa (Päivärinte 1996).

Pakolaisia ja maahanmuuttajia ylipäätään on tutkittu paljon. Maahanmuuttajia on usein tutkittu J. W. Berryn kehittämästä akkulturaationäkökulmasta (esim. Berry 1984). Suomessa maahanmuuttajatutkimusta ovat tehneet esi-

merkiksi Karmela Liebkind (ks. esim. 1988, 1994) ja Magdalena Jaakkola (ks. esim. 1995). Maahanmuuttajanuoria ovat tutkineet muun muassa Liebkind & Jasinskaja-Lahti (ks. esim. 2000). Suomessa asuvia somaleita ovat tutkineet muun muassa Anne Alitolppa-Niitamo (ks. esim. 1994, 2001) sekä Marja Tiilikainen (ks. esim. 1999). Maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja on myös tutkittu (esim. Ekholm 1994). Ilman huoltajaa Suomeen tulleita lapsia ei ole vielä tutkittu paljon, koska ilmiö on Suomessa verrattain uusi. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten sosiaalisia verkostoja ja asumismuotoja ei ole tutkittu, vaikka samantapaisia tutkimuksia onkin tehty.

Tämän tutkimuksen kohderyhmänä ovat ilman huoltajaa Suomeen tulleet 11–19-vuotiaat nuoret. Ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten tilanteessa on erityistä vanhemmista erossa oleminen. Eroa vanhemmista ja varsinkin äidistä pidetään lapselle traumaattisena kokemuksena. Ruotsiin ilman huoltajaa tulleita nuoria tutkineen Holman (1996) mukaan lasten suurin ongelma oli yksinäisyys. Monilla ei ollut ketään aikuista, jolle puhua asioistaan. Myyräläisen (2001) mukaan sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten elämänhallinnan kannalta. Sosiaalisella tuella on todettu useissa tutkimuksissa olevan selvä yhteys ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin (Uutela 1998, 208).

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten sosiaaliset verkostot ovat poikkeuksellisia, koska he ovat menettäneet kaikki vanhat verkostonsa ja kohtaavat Suomessa erilaisia viranomaisia. He ovat jo saapuessaan vaikeassa tilanteessa, koska ovat joutuneet eroon myös vanhemmistaan ja kulttuuristaan sekä usein läpikäyneet traumaattisia sotakokemuksia. Pro gradu -työssäni **selvitän, millaisia sosiaalisia suhteita Suomeen ilman huoltajaa tulleilla nuorilla on**. Ketkä ovat ne henkilöt, jotka ainakin jossakin määrin täyttävät vanhempien paikan ja ovat aikuisauktoriteetteina nuorille? Mistä nämä nuoret saavat sosiaalista tukea?

Suomeen ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteeseen liittyy keskeisenä kysymyksenä se, missä lapset asuvat sen ajan (yleensä useita vuosia), jonka he joutuvat olemaan erossa perheestään. Asumisvaihtoehtoina ovat yleensä suomalaiset laitokset ja lasten sukulaisperheet. Lasten sijoittamista perheisiin tai laitoksiin on tutkittu aikaisemmin suomalaislasten osalta. Vertaan pro gradu -työssäni laitoksissa ja sukulaisperheissä asuvia nuoria ja heidän sosiaalisia verkostojaan. Selvitän myös, millaiset ovat ilman huoltajaa tulleiden lasten vastaanottokäytännöt ja asumisjärjestelyt. Viimeiseen kysymykseen sain runsaasti tietoa työskennellessäni Väestöliiton ”Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups”- nimisessä projektissa.

Tutkimukseni pääkysymys ovat nuorten sosiaaliset verkostot. Olen käyttänyt sosiaalisten verkostojen teoriaa tutkimuskysymysten muotoilussa, haastattelussa, havainnoinnissa ja aineiston analyysissä. Erilaisten asumismuotojen selvittäminen tuo mukaan vertailun laitoksissa ja perheissä asuvien nuorten sosiaalisista verkostoista. Sosiaalisen tuen teorian avulla pyrin selvittämään, millaisista suhteista nuoret saavat sosiaalista tukea.

Vaikka Suomeen ilman huoltajaa tulevien lapsipakolaisten määrät ovat olleet viime vuosina laskussa, muihin Euroopan maihin saapuu lapsia edelleen paljon. Uusia aaltoja saattaa tulla yllättäen Suomeenkin. Valmiutta vastaanottaa pakolaislapsia on hyvä ylläpitää ja kehittää. (Martiskainen 2001.)

Tutkimuksen tavoitteena on auttaa osaltaan ilman huoltajaa tulleiden lasten asumisjärjestelyjen suunnittelussa ja sosiaalisten verkostojen tukemisessa. Muun muassa ilman huoltajaa tulleiden täysi-ikäistyvien nuorten tilanteesta ja asumisjärjestelyjen vaikutuksista on kaivattu tutkimustietoa olettamusten sijaan (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000b, 15–16). Lisäämällä tietoutta yksin tulleista lapsista voidaan saada suomalaisia ymmärtämään paremmin pakolaislasten taustoja, ongelmia ja niiden syitä. Sitä kautta taas voidaan vaikuttaa Suomeen ilman huoltajaa tulleiden ja tulevien lasten asemaan ja kohteluun. (Vrt. Liebkind 2000, 9.)

Kvalitatiiviset eli laadulliset menetelmät sopivat hyvin sellaisen kohteen tutkimiseen, josta ei entuudestaan tiedetä paljon. Valitsin osallistuvan havainnoinnin ja nuorten haastattelemisen, koska ne sopivat hyvin nuorten sosiaalisten verkostojen ja asumismuotojen tutkimiseen. Osallistuvan havainnoinnin keinoin pääsin mukaan nuorten arkeen laitoksissa ja haastattelemaan heitä. Vietin reilun kuukauden pituisen jakson laitoksissa, joissa nuoret asuvat. Haastattelujen avulla pyrin tuomaan esiin nuorten mielipiteitä ja kokemuksia. Olen haastatellut myös sukulaisperheissä asuvia nuoria, mutten ole vierailut heidän kodeissaan.

Työni ensimmäinen luku käsittelee ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten taustatietoja ja kotimaasta lähdön syitä. Toisessa luvussa kerron lasten tilanteesta Suomessa, muun muassa turvapaikkaprosessista, asumisjärjestelyistä ja epäkohdista. Kolmannessa luvussa kerron sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen tuen teorioista, jotka muodostavat työni teoreettisen viitekehyksen. Käyn myös läpi aiheen kannalta relevantteja aikaisempia tutkimuksia. Neljännessä luvussa määrittelen tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet. Viidennessä luvussa kerron etnografisista tutkimusmenetelmistä, teemahaastatteluista ja osallistuvasta havainnoinnista sekä niiden toteuttamisesta tutkimuksessani. Kuudes luku aloittaa tutkimustuloksista kertomisen nuorten elämäntarinoilla. Seitsemäs luku kuvaa nuorten arkea, asumista ja vapaa-aikaa. Kahdeksannessa luvussa käyn läpi nuorten sosiaalisiin verkostoihin kuuluvat tahot ja arvioin nuorten sosiaalisia suhteita sosiaalisen tuen näkökulmasta. Viimeisessä luvussa vedän yhteen tutkimustuloksia ja vertaan niitä aikaisempiin tutkimuksiin.

1.1 Tutkimuksessa käytettävät termit

Määrittelen tässä luvussa työni kannalta keskeiset termit. Sen jälkeen käsitelen Suomeen ilman huoltajaa tulleiden lasten määriä ja muita taustatietoja (1.2). Kolmannessa luvussa (1.3) kerron aikaisempien tutkimusten valossa niistä syistä, jotka ovat saaneet lapset lähtemään kotimaastaan pakomatkalta ilman huoltajaa.

Termiä *pakolainen* käytetään yleensä YK:n vuoden 1951 pakolaissopimuksen ja YK:n vuoden 1967 lisäpöytäkirjan määrittelemässä merkityksessä. YK määrittelee niissä pakolaiseksi henkilön, ”...jolla on perusteltu pelko joutua vainotuksi rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn sosiaaliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi; ... ja joka ei voi, tai mainitun pelkonsa takia ei halua saattaa itseään oman maansa suojelukseen...” (Pakolaisten oikeusasemaa... 1951.) Tässä tutkimuksessa käytän termiä *pakolainen* kaikista niistä, jotka ovat saaneet oleskeluluvan tai turvapaikan, ja myös niistä, joiden turvapaikkahakemuksen käsittely on vielä kesken ja jotka ovat siis turvapakanhakijoita.

Suomessa *turvapaikan* (ns. A2-status) myöntämisen kriteereinä pidetään edellä mainittua YK:n pakolaisuuden määritelmää. Oleskeluluvan myöntämisen peruste on suojelun tarve. *Oleskelulupa* (ns. A3-status) myönnetään, kun turvapaikan saamisen edellytykset eivät täyty, mutta on ilmeistä, että hakija ei voi palata vaaratta kotimaahansa. (Ulkomaalaishallinnon... .)

Englannin kielessä ilman huoltajaa maahan tulevista lapsista käytetään sanaa ”*unaccompanied minors*” tai ”*separated children*”. Sana ”*unaccompanied*” antaa siinä mielessä väärän kuvan asiasta, että valtaosa lapsista on pakomatalla sisarusten, sukulaisten, tuttavien tai jonkin muun ryhmän mukana eikä siis ypyöyksin. Termi ”*separated*” kuvaa hyvin sitä, miten lapsi on erossa vanhemmistaan, perheestään, kotimaastaan, kielestään ja koko kulttuurista. (Statement of... 1999, 1.)

Suomen kielessä vastaavia, valmiita termejä ei ole. Tämän takia on käytettävä pidempiä ilmaisuja, kuten *ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset*, *ilman huoltajaa tulleet lapset* tai *yksin tulleet lapset*. Ilman huoltajaa saapuvia lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat (joissakin Euroopan maissa ikärajana on 16 vuotta), jotka tulevat Suomeen ilman vanhempiaan tai muuta laillista huoltajaa. Suomeen ilman huoltajaa tulevat lapset ovat lähes poikkeuksetta pakolaisia tai turvapaikanhakijoita.¹ (Hetemäki 1999, 4.)

¹ Keskustelusta erään uskonnollisen yhteisön johtajan kanssa muodostui sellainen kuva, että eivät somalit itse ehkä tee tietoista jakoa ilman huoltajaa tulleiden lasten ja muiden pakolaislasten välillä, vaan ovat enemmänkin huolissaan kaikkien yhteisön lasten ja nuorten ongelmista. Ehkäpä koko käsite on länsimainen ja monille maahanmuuttajille vieras jaottelu, joka perustuu individualistiseen ja ydinperhekeskeiseen kulttuuriin. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 8.)

Käytän jatkossa yksinkertaisuuden vuoksi näistä ilman huoltajaa tulleista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsista termiä *ilman huoltajaa tulleet lapset*. Tämän tutkimuksen aineistoa ja tuloksia esitellessäni käytän kuitenkin termiä *ilman huoltajaa tulleet nuoret*, koska haastateltavani eivät koe enää olevansa lapsia, vaikka ovatkin alaikäisiä. Sana alaikäinen taas on pitkä ja hankala käyttää.

Sanojen somali ja somalialainen käytöstä on keskusteltu Suomessa paljon. Termi *somali* tarkoittaa etnistä ryhmää. Käytän työssäni termiä somali ja tarkoitan sillä kaikkia niitä, jotka pitävät itseään etnisesti somaleina. Kaikki tähän tutkimukseen haastatteleman Somaliasta kotoisin olevat nuoret käyttävät itsestään ja muista sanaa somali. Somalien tuntema etnisyyttä perustuu yleensä yhteiseen kieleen, uskontoon ja historiaan (Alitolppa-Niitamo 2001, 21). Noin 1700 somalia on saanut Suomen kansalaisuuden (Väestörakenne 1999). Sanan somalialainen käyttö sulki kaikki kansalaisuutta vaihtaneet sekä Suomessa syntyneet lapset ulkopuolelle. Sana somali on siis merkitykseltään laajin, mutta suomalaisessa mediassa sitä on usein käytetty negatiivisessa merkityksessä.

Ryhmä- ja perheryhmäkodit ovat laitoksia, joissa ilman huoltajaa Suomeen tulleet lapset yleensä asuvat. Ryhmäkodeissa nuoret asuvat sen aikaa, kun he odottavat turvapaikkahakemustensa käsittelyä. Oleskeluluvan saatuaan lapset voivat muuttaa perheryhmäkotiin, jossa he asuvat, kunnes saavat perheensä Suomeen tai täyttävät 18 vuotta. On olemassa myös *yhdistettyjä ryhmä- ja perheryhmäkoteja*, joissa lasten ei tarvitse muuttaa oleskeluluvan saatuaan. Käytän ryhmä- ja perheryhmäkodeista lyhyden vuoksi välillä yleistermiä *laitos* ja silloin, kun on selvää, että tarkoitan ryhmä- ja perheryhmäkoteja, myös sanaa *kodit*.

1.2 Taustatietoja Suomeen ilman huoltajaa tulleista lapsista

Koska lähes kaikki Suomeen ilman huoltajaa saapuneet alaikäiset ovat olleet turvapaikanhakijoita, heidät on rekisteröity Ulkomaalaisviraston toimesta. Heidä on vuosittain ollut jonkin verran alle tai yli sata, kymmenen vuoden aikana yhteensä noin 1200. Noin 60 % näistä lapsista on somaleita. (Hetemäki 1999, 6.) Somalit muodostavat Suomen suurimman ja ensimmäisen selvästi erottuvan pakolaisryhmän², suurimman afrikkalaistaustaisen ryhmän sekä suurimman yksittäisen muslimiryhmän (Tiilikainen 1999, 6).

Lisäksi lapsia on tullut esimerkiksi Afganistanista, entisen Jugoslavian alueilta ja Irakista. Useista Aasian ja Afrikan maista on tullut yksittäisiä lapsia, joista noin 60 % on ollut poikia. (Qvist 2001, 6.) Pojat ovat yleensä kaikissa maissa enemmistö, koska he saattavat olla kotimaassaan suuremmassa vaarassa kuin tytöt. Monissa maissa vanhemmat arvostavat poikia enemmän kuin tyttöjä, eikä pakomatka ole pojille aivan niin vaarallinen kuin tytöille

² Suomi on vastaanottanut vuosina 1970–2000 yhteensä noin 18 800 pakolaista (Suomen vastaanottamat pakolaiset).

(Ayotte 2000, 17). Tulijat ovat olleet kaikenikäisiä vauvoista teini-ikäisiin, mutta 14–17-vuotiaita on kuitenkin ollut eniten (Alitolppa-Niitamo 2000, 8).

Vaikka ilman huoltajaa tulleiden lasten määrät ovat Suomessa olleet pieniä, oli heidän suhteellinen osuutensa kaikista Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista 90-luvulla korkeampi kuin monissa muissa Euroopan maissa. Tämä johtui ainakin osaksi Suomen liberaalista perheenyhdistämishojelmasta (ks. luku 2.6) (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 7–8.) Viime vuosina ilman huoltajaa maahan tulevien lasten määrä on laskenut jyrkästi. Vuonna 2000 Suomeen saapui vain noin 20 alaikäistä ilman huoltajaa. Tämä johtuu ainakin osittain Somalian rauhoittuneesta tilanteesta, hakemusten pitkistä käsittelyajoista, Ulkomaalaisviraston kiristyneestä lupienmyöntämiskäytännöstä ja kielteisistä päätöksistä lasten perheenyhdistämisiin sekä sukulaissuhteiden testaamisesta DNA-kokeilla. (Mts. 9.)

Vuosi	Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat	Prosenttiosuus kaikista turvapaikanhakijoista
1991	160	7,5
1992	151	4,2
1993	169	8,4
1994	112	13,3
1995	107	12,5
1996	88	12,4
1997	105	10,7
1998	135	10,6
1999	127 (näistä romaneja ³ 58)	4,0
2000	72 (näistä romaneja 58)	
2001 elok. loppuun mennessä	13 (ei sis. romaneja)	
Yhteensä	noin 1239	

Taulukko 1. Suomeen vuosina 1991–2000 ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijalapsset (Ulkomaalaisvirasto (Qvist 2001, 6).

³ Itä-Euroopan maista Suomeen tulleiden romaniryhmien mukana on tullut paljon myös lapsia. Osalla näistä lapsista ei ole ollut omia vanhempia tai huoltajia mukana, mutta heitä ei ole yleensä luokiteltu ilman huoltajaa tulleiksi lapsiksi. Romanilapsia ei ole sijoitettu ryhmäkoteihin, koska on katsottu, että heidän on parempi asua muun ryhmän kanssa vastaanottokeskuksissa. Viime vuosina ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten määrät ovat alhaisia, jos romanilapsia ei lasketa mukaan.

Poliisin mukaan suuri osa lapsista matkustaa Suomeen välittäjien tai salakuljettajien avulla. Toisin kuin muualla Euroopassa lapsia ei kuitenkaan ole tuotu Suomeen hyväksikäyttötarkoituksissa. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 9).

1.3 Kotimaasta lähdön monet syyt

Valtaosa vanhemmistaan eroon joutuneista lapsista päätyy muihin kehitysmaihin, ja vain pieni osa lapsista tulee Eurooppaan (Ayotte 2000, 5–13). Sadat tuhannet lapset ovat jääneet sodissa orvoiksi, ja pakenemistilanteissa perheenjäsenet joutuvat helposti eroon toisistaan. Maissa, joissa sosiaaliturva on täysin suvun varassa, tämä on erittäin vaarallista. (Ström 1996, 48.)

Wendy Ayotte (2000) on tutkinut Eurooppaan ilman huoltajaa tulleiden lasten kotimaasta lähdön syitä. Tutkimuksen lapset olivat lähtöisin yli 20 eri maasta. Kotimaasta lähdön yleisimpinä syinä Ayotte listaa aseelliset konfliktit, kansanmurhat (esimerkiksi Ruanda) ja muut kaoottiset tilanteet (esimerkiksi Somalian klaanisodat ja yhteiskunnan ajautuminen anarkiaan), eron vanhemmista, vainon, pakolaisleirien turvattomuuden, lasten kidutuksen (yli 50 maailman maassa kidutetaan lapsiakin), köyhyyden ja kärsimyksen. (Ayotte 2000, 24–61.)

Muita Ayotten tutkimuksessa ilmi tulleita syitä ovat lasten salakuljetus ja hyväksikäyttö, perheen hajoaminen, vanhempien kuolema, koulutusmahdollisuuksien puute ja haavoittuminen. Jotkut olivat paenneet armeijan lapsisotilaaksi joutumista ja jotkut taas kärsineet etnisen syntyperänsä takia. Useimilla lapsilla oli useita syitä paeta kotimaastaan. Köyhyys, puute ja hätä olivat usein lähdön osasyitä, mutteivät kuitenkaan ainoa syy. Lapsen oli usein huoltajan puuttuessa lähettänyt matkaan sukulainen, perheystävä tai muu tuttu eikä lapsen oma huoltaja. (Mts. 24–62.) Holma (1996) on tutkinut Ruotsiin ilman huoltajaa tulleita lapsia ja nuoria ja saanut hyvin samanlaisia tuloksia kuin Ayotte.

2 Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten tilanne Suomessa

Tässä luvussa kuvailen Suomeen ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten tilannetta ja elinoloja. Suuri osa tiedoista perustuu Väestöliitossa tehtyyn ”Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups” –nimiseen selvitykseen (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000). Aluksi kerron yleisesti pakolaisten vastaanottokäytännöistä Suomessa sekä luettelen keskeisiä toimijoita ilman huoltajaa tulleiden lasten asiassa (2.1). Sen jälkeen käyn lyhyesti läpi lasten oikeuksia (kappale 2.2) ja turvapaikkaprosessin vaiheita (2.3). Seuraavaksi käsittelen ilman huoltajaa tulleiden lasten asumismuotoja, joita on käytännössä kaksi: laitokset ja sukulaisperheet (2.4). Kouluun liittyvistä asioista kirjoitan lyhyesti viidennessä alaluvussa (2.5). Sitä seuraavassa luvussa (2.6) keskityn perheenyhdistämiseen. Sen jälkeen kerron lasten ja nuorten sosiaalisista suhteista (2.7). Lopuksi kuvailen niitä ongelmia ja epäkohtia, joita yksin tulleiden lasten tilanteessa nähdään olevan (2.8).

2.1 Pakolaislasten kanssa toimivat tahot

Useisiin muihin Euroopan maihin verrattuna ilman huoltajaa tulleiden lasten asiat on Suomessa hoidettu erittäin hyvin. Lapset sijoitetaan erillisiin, turvallisiin ryhmäkoteihin, lapsille määrätään edustaja hoitamaan heidän asioitaan ja kaikki lapset käyvät koulua. Pakolaisten vastaanotto tapahtuu Suomessa viranomaisten toimesta organisoidusti eikä maan sisäisiä eroja ole. Ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ei yleensä käännytetä maasta, vaan he saavat useimmiten oleskeluluvan, ja osalla heistä on mahdollisuus hakea perheenyhdistämistä (tosin vasta useamman vuoden jälkeen) (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 17–18.) Lapsia ei yleensä palauteta kotimaahansa, koska katsotaan, ettei se olisi turvallista. (Hetemäki 1999, 27). Tämä ei silti tarkoita sitä, ettei epäkohtia ja parannettavaa olisi täälläkin. Suomen vastaanottamia ilman huoltajaa tulleita pakolaislapsia on niin vähän, että heidän asiansa olisi suhteellisen helppo hoitaa vielä nykyistä paremmin.

Suomessa keskeisiä toimijoita ilman huoltajaa tulleiden lasten asioissa ovat (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 9–29):

- työministeriö, joka vastaa muun muassa asumisjärjestelyistä,
- vastaanottokeskukset,
- ryhmäkodit (ryhmäkodeissa lapset asuvat odottaessaan turvapaikkahakemustensa käsittelyä),
- perheryhmäkodit (perheryhmäkodeissa asuvat lapset, jotka ovat jo saaneet oleskeluluvan, mutta odottavat perheenyhdistämistä, sekä ne, jotka eivät voi jostakin syystä saada perhettä Suomeen),
- Ulkomaalaisvirasto (käsittelee mm. turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemukset)
- poliisi (tekee turvapaikkapuhuttelut yhdessä Ulkomaalaisviraston kanssa)
- Pakolaisneuvonta (kansalaisjärjestö, joka tarjoaa oikeusapua pakolaisille)

2.2 Lailliset oikeudet

Ilman huoltajaa maahan tulevat turvapaikanhakijalapsen ovat oikeutettuja kansainväliseen suojeluun jo sen takia, että he ovat lapsia (Ayotte 2000, 5). Suomi on allekirjoittanut vuonna 1991 **Lapsen oikeuksien sopimuksen**, jonka mukaan kaikissa lasta koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu (*the best interest of the child*) (3 art.). Lisäksi lapsella, joka on vailla perheen turvaa, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen (20 art.). Lasta on myös kuultava kaikissa lasta koskevissa asioissa (12 art.). Sopimuksessa määritellään myös turvapaikanhakija- ja pakolaislasten erityinen suojelun tarve (22 art.) ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten oikeus omaan kulttuuriin, kieleen ja uskontoon (30 art.). Artikla 39 taas velvoittaa sopimusvaltiot kaikkiin asianmukaisiin toimiin auttaakseen aseellisen konfliktin tai muun sellaisen uhriksi joutuneita lapsia toipumisessa sekä yhteiskuntaan sopeutumisessa. Toipumisen on tapahduttava ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa. Lisäksi jokaisen perusihmisoikeuksiin kuuluu oikeus elää yhdessä perheensä kanssa. Suomen lastensuojelulaki (683/1983) on sopuinnassa Lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa (Alitolppa-Niitamo 2000, 6).

Jokaiselle Suomeen ilman huoltajaa tulleelle alaikäiselle turvapaikanhakija- ja pakolaislapselle määrätään yleensä **edustaja** mahdollisimman pian Suomeen saapumisen jälkeen (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 439/1999). Edustajan päätetehtävä on käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lasta koskevissa asioissa ja huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Edustajan on kuultava lasta ennen kuin tekee lasta koskevia päätöksiä. Edustaja ei ole vastuussa lapsen päivittäisestä hoidosta. Edustaja on eräänlainen välittäjä eri tahojen (lapsen, viranomaisien, lapsen sukulaisten) välillä. Kiistatilanteessa edustaja päättää myös lapsen asuinpaikasta. Edustajan tehtävät päättyvät, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai saa perheensä Suomeen. (Rantanen 1998, 25–26.)

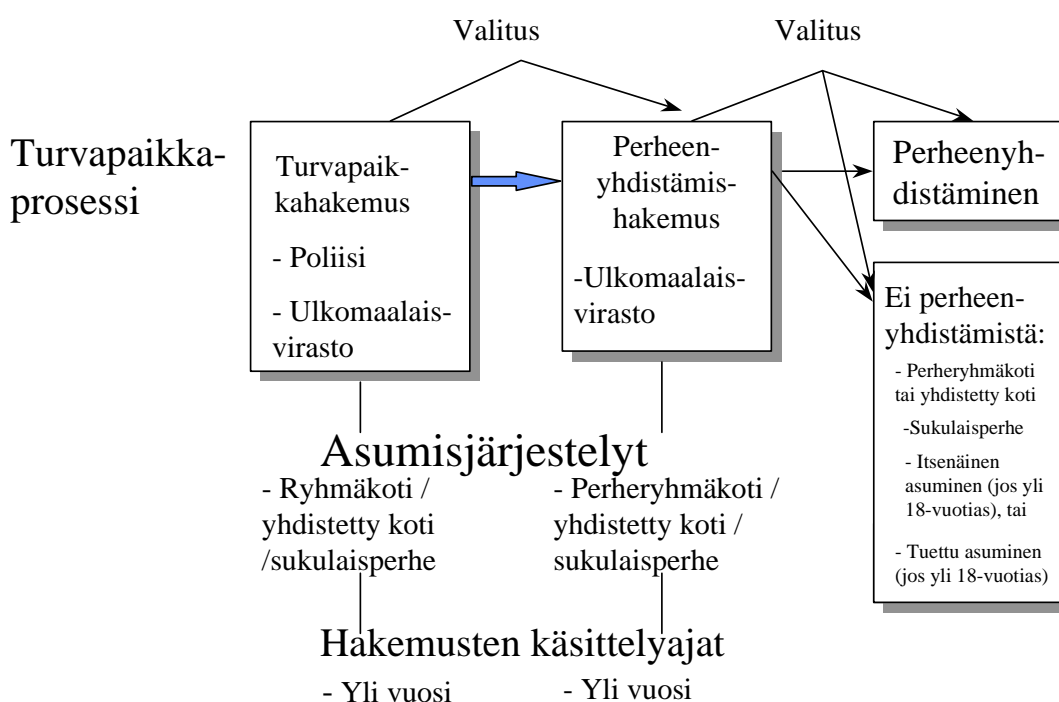
Edustaja-järjestelmä on vielä verrattain uusi, mutta vaikuttaa siltä, että se toimii jo erittäin hyvin. Joidenkin lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten mielestä edustajan rooli voisi olla vielä nykyistäkin suurempi. Edustaja voisi olla lapselle, joissakin tapauksissa onkin, kuin ystävä tai tukihenkilö. Hän voisi olla lapsen verkostossa yksi aikuinen lisää. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 14–15.)

Yleisellä tasolla lapsen etu on itsestään selvä periaate, mutta käytännössä törmätään ongelmiin, sillä ei ole olemassa yhtenäistä määritelmää siitä, mikä missäkin tilanteessa on **lapsen etu**. Lapsen etu onkin usein selvitettävä tapauskohtaisesti viranomaisten ja asianomaisten tahojen kesken. (Hetemäki 1999, 5.)

2.3 Turvapaikan hakuprosessi

Turvapaikkahakemuksen voi jättää joko rajaviranomaisille tai myöhemmin poliisille. Kaikilla on oikeus hakea turvapaikkaa, eivätkä rajavartijat saa käännättää turvapaikanhakijoita rajalta. Päätöksen oleskeluluvan tai turvapaikan myöntämisestä tai hakijan käännättämisestä tekee Ulkomaalaisvirasto. (Hetemäki 1999, 5–12.) Oheinen kaavio kuvaa ilman huoltajaa Suomeen tulevien pakolaislasten turvapaikkaprosessia ja siihen liittyviä asumisjärjestelyjä (ks. kuva 1).

Alaikäisten turvapaikanhakuprosessi on muuten samanlainen kuin aikuisten, mutta alaikäisten hakemukset pitäisi käsitellä mahdollisimman nopeasti (Turvapaikkahakemuksesta johtuvat ... 1997). Kun poliisi saa ilman huoltajaa tulleen lapsen turvapaikkahakemuksen, poliisi ottaa yhteyttä ryhmäkotiin tai lähimpään vastaanottokeskukseen, joka ohjaa lapsen edelleen ilman huoltajaa tulleille lapsille tarkoitettuun ryhmäkotiin. (Ilman huoltajaa... 1995, 9–10.)

Kuva 1. Ilman huoltajaa Suomeen tulleen pakolaislapsen polku. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 58).

Pian maahantulon jälkeen järjestetään poliisin ja Ulkomaalaisviraston tutkinta, niin sanottu turvapaikkapuhuttelu. Turvapaikkapuhutteluja on kritisoitu siitä, että ne ovat olleet lapsille ja aikuisille lähes samanlaisia. Usein lasten on mahdotonta esimerkiksi muistaa yksityiskohtia tai kuvailla ja ymmärtää tilanteita ja niiden syitä. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 50–51.) Turvapaik-

katutkinnan uudistuksen myötä turvapaikkapuhuttelut siirretään vuosien 2001–2004 aikana poliisilta Ulkomaalaisvirastolle. Lasten turvapaikkapuhutteluja tekevät vuoden 2002 alusta siihen erikoistuneet ja koulutusta saaneet poliisin ja Ulkomaalaisviraston työntekijät. (Ulkomaalaisvirasto... 2001.)

Lapset ovat viime vuosina (1998–2001) joutuneet odottamaan oleskelulupaa vähintään vuoden ja usein kauemminkin, vaikka tavoitteeksi on asetettu kolme kuukautta. Valitusoikeus kielteisestä päätöksestä on hakijan oikeusturvan kannalta etu, mutta toisaalta se pidentää ja monimutkaistaa hakuprosessia. (Hetemäki 1999, 22–25.) Vain pari prosenttia turvapaikanhakijoista saa Suomessa turvapaikan. Noin kolmasosa hakijoista saa oleskeluluvan (Turvapaikkahakemukset...), joka takaa käytännössä lähes samat oikeudet kuin turvapaikka. Ilman huoltajaa tulleet lapset saavat Suomessa yleensä oleskeluluvan (mts. 27).

2.4 Asumisjärjestelyt

Kysymys lapsen edusta kulminoituu erityisesti silloin, kun päätetään ilman huoltajaa tulleen lapsen asuinpaikasta. Adoptioita tai sijoituksia suomalaisiin perheisiin ei ole tehty, koska ilman huoltajaa tulleiden lasten joukossa ei ole juuri ollut täysorpoja ja kaikilla lapsilla on mahdollisuus perheenyhdistämiseen. Lisäksi on haluttu tukea lapsen omaa kulttuuritaustaa. Asumisvaihtoehtoja onkin käytännössä kaksi: suomalaiset laitokset ja yksityismajoitus sukulaisperheessä (ks. kuva 1).

Turvapaikkapäätöksen ja perheenyhdistämisen odottelu saattaa kestää vuosikausia. Siksi on lapsen kannalta oleellista, missä hän viettää suuren osan lapsuudestaan tai nuoruudestaan. Suurin osa ilman huoltajaa tulleista lapsista asuu laitoksissa, mutta myös perhesijoitukset ovat tavallisia. On vaikeaa sanoa, mikä on lapsen hyvinvoinnin, oman kulttuurin säilyttämisen ja sopeutumisen kannalta parasta. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 17–24.)

2.4.1 Ryhmä- ja perheryhmäkodit ⁴

Turvapaikkahakemusten käsittelyn ajan hakijat asuvat **vastaanottokeskuksissa**. Ilman huoltajaa tulleita lapsia varten on joidenkin vastaanottokeskusten yhteyteen perustettu niin sanottuja **ryhmäkoteja**. Vastaanoton lähtökohdiana on, että ilman huoltajaa tulleet lapset nähdään ensisijaisesti lapsina ja nuorina ja vasta sitten pakolaisina. (Ilman huoltajaa... 1995, 1.) Ryhmäkodit suunniteltiin alunperin vain lyhytaikaiseen oleskeluun, mutta lapset asuvat niissä yleensä vuoden tai kaksi odottaessaan oleskeluluvan saamista. (Alitolppa-Niitamo 2000, 9–10.)

⁴ Ilman huoltajaa tulevien lasten määrän laskun takia kaksi kotia lakkautetaan vuoden 2001 lopulla ja jäljelle jäävien kotien paikkalukuja pienennetään. Tämän jälkeen jäljelle jää yksi ryhmäkoti, yksi yhdistetty koti ja kolme perheryhmäkotia. Yhteensä kaikkiin jäljelle jääviin laitoksiin mahtuu noin 60 lasta. (Helander 2001.)

Oleskeluluvan tai turvapaikan saatuaan lapset ja nuoret siirtyvät ryhmäkodista **perheryhmäkotiin**, jossa he odottavat perheenyhdistämishakemusten käsittelyä. Niin sanotut **yhdistetyt kodit** ovat sellaisia, joissa perheryhmäkoti ja ryhmäkoti sijaitsevat samassa rakennuksessa tai lähellä toisiaan (ks. kuva 1). Yhdistetyssä kodissa asuvien lasten ei tarvitse vaihtaa asuinpaikkaa, vaan he voivat asua samassa laitoksessa koko hakuprosessin ajan. Yhdistettyjen kotien etuna on myös se, että lapsille muodostuu pysyviä ihmissuhteita eikä heidän tarvitse aloittaa alusta uudessa paikassa. Ryhmä- ja perheryhmäkodit ovat yleensä pieniä ja kodinomaisia yksiköitä. Kodit ovat useimmiten kuntien ylläpitämiä, mutta valtio korvaa kunnille aiheutuneet kulut. (Mts. 10–24.)

Kodit vastaavat lasten päivittäisestä huolenpidosta, kasvatuksesta sekä tarpeellisten palveluiden ja aktiviteettien järjestämisestä. Kotien tavoitteena on suomalaisten arvojen ja normien opettaminen, jotta nuoret oppisivat elämään suomalaisessa yhteiskunnassa ja integroituisivat. Toisaalta kotien on myös tuettava lasten äidinkielen ja kotimaan kulttuurin sekä uskonnon säilymistä. (Hetemäki 1999, 19.)

Kaikissa lapsia koskevissa toimissa⁵ on Qvistin (2001, 10–12) mukaan otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lapsen edun mukaisia ovat järjestelyt, jotka turvaavat hyvän hoidon ja kasvatuksen. Maahanmuuttajalapsilla tulee olla samat oikeudet kuin suomalaisilla lapsilla. Heitä tulee kohdella ensisijaisesti lapsina. Kun lasten asioita käsitellään, lapsen mielipiteitä ja toiveita on kuultava ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsella on oltava mahdollisuus säilyttää omaa kulttuuriansa, ylläpitää äidinkieltään ja harjoittaa uskontoaan.

Lapsille palveluita tarjoavien järjestöjen, viranomaisten ja ammattilaisten on tehtävä yhteistyötä ilman huoltajaa tulleiden lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämiseksi. Viranomaisten on pyrittävä luomaan yhteistyöverkostoja. Tämän lisäksi lapsi tarvitsee kehityksen tueksi sukulais- ja vertaisverkostoja. Lapsia koskevissa päätöksissä on otettava huomioon lapsen hyvinvointi ja lapsen etu pitkällä tähtäimellä. Ilman huoltajaa tulleiden lasten kanssa työskentelevän henkilökunnan tulee olla pätevää, ja sen tulee tarvittaessa saada lisäkoulutusta. (Qvist 2001, 10–12.)

Koska ilman huoltajaa Suomeen tulleilla lapsilla ja nuorilla ei ole perhettä täällä, ryhmä- ja perheryhmäkodissa olevat sosiaaliset suhteet ovat heille yleensä tärkeitä. Ryhmä- ja perheryhmäkodit ovat lasten ja nuorten koti, jossa muodostuvat ensimmäiset kontaktit suomalaiseen kulttuuriin. (Myyryläinen 2001, 19.) Suomalaisia lastenkotilapsia tutkineen Törrösen (1999, 103) mukaan lapset hakevat hoitajista itselleen tärkeitä ihmisiä.

⁵ Ryhmä- ja perheryhmäkotien toiminnassa tulee Qvistin (2001) mukaan noudattaa lastensuojelun laatuvaatimusten lisäksi periaatteita, jotka on yhdistetty Lasten oikeuksien yleissopimuksesta, Save the Children -järjestön ja YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n yhteisestä ilman huoltajaa tulleiden lasten kohtelua koskevasta julkilausumasta (Lapsen etu... 2001, 12–14).

Ryhmä- ja perheryhmäkodit pyrkivät vahvistamaan lasten ja nuorten perusturvallisuutta säännöllisen päivärytmin avulla sekä luomalla turvallisia aikuis-suhteita. Jokaisella nuorella on omaohjaaja ja kodeissa toimii usein myös sosiaalityöntekijä. Lapsia kannustetaan erilaisiin harrastuksiin, urheilemaan ja muuhun vapaa-ajan toimintaan. (Qvist 2001, 10–18.) Ryhmä- ja perheryhmäkotien toiminnan tavoite on, että pois muuttavien nuorten tulisi hallita useita käytännön elämään liittyviä asioita. Lisäksi nuorten tulisi omata toimiva sosiaalinen verkosto ja osata solmia kontakteja suomalaisiin sekä muun maalaisiin nuoriin. Nuorilla pitäisi olla myös jonkinlainen käsitys siitä, miten samanikäiset suomalaisnuoret viettävät vapaa-aikaa. (Mts. 12.)

Vanhempien ja perheen etsintä voidaan aloittaa Punaisen Ristin henkilöhaun avulla heti lapsen saapuessa ryhmäkotiin. Lapset voivat olla puhelimitse yhteydessä vanhempiinsa, jos vanhempien olinpaikka tiedetään. Suomessa asuvat sukulaiset ja etninen yhteisö ovat usein lasten ainoa linkki menneisyyteen ja omaan kulttuuriin. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 19–20.) Jos menneisyyden ja nykyisyyden välillä ei ole minkäänlaista jatkuvuutta, lapset saattavat kokea olevansa ”hukassa”. Oman perheen kanssa asuminen perheenyhdistämisen jälkeen voi aiheuttaa monenlaisia ongelmia, jos lapsi on tottunut monen vuoden ajan asumaan suomalaisessa laitoksessa. (Mts. 39.)

Osa ryhmä- ja perheryhmäkodeista sijaitsee pienissä kunnissa eri puolilla Suomea. Syrjäisessä sijainnissa on nähty sekä hyviä että huonoja puolia. Maalla lapsilla on rauhallinen ja turvallinen ympäristö. Toisaalta lasten sukulaiset ja etniset yhteisöt asuvat yleensä Etelä-Suomen kaupungeissa. Lisäksi kaupungeissa on paremmat palvelut maahanmuuttajille, esimerkiksi enemmän tulkkeja ja erityisopetusta. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 20–21.)

Aikaisemmin ryhmä- ja perheryhmäkotien järjestelyjä on kritisoitu laitossuudesta ja liian suurista lapsimääristä suhteessa työntekijöiden määrään sekä mielenterveyspalvelujen puutteesta (Sourander 1998). Nykyisin ryhmä- ja perheryhmäkotien henkilökunnan ja lasten määrän on kuitenkin vastattava lastensuojelulain vaatimuksia (8 §). Laitoksiin pyritään mahdollisuuksien mukaan palkkaamaan myös maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä, joilla on sama kieli ja kulttuuri sekä samanlaisia kokemuksia kuin lapsilla. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 17–22.)

Usein lasten sukulaiset ja perheet pelkäävät, että lapset kadottavat suomalaisissa laitoksessa asuessaan kielensä, kulttuurinsa, tapansa sekä perheen arvot ja vieraantuvat kotimaastaan täysin. Sukulaisten mielestä lapsille annetaan laitoksissa liikaa vapauksia. Suomalainen yhteiskunta nähdään helposti maallisena, kaupallisena, syntisenä ja vääränlaisia arvoja välittävänä. Vastareaktiona suomalaiseen yhteiskuntaan sukulaiset ja muu etninen yhteisö saattavat omaksua uskonnollisempia arvoja, kuin heillä oli kotimaassa. Välit nuorempaan sukupolveen kiristyvät helposti entisestään ja näkemyserot kasvavat. (Mts. 45.)

Joidenkin lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten mukaan lyhytaikaiset laitossijoitukset kriisitilanteissa ovat hyväksyttäviä, mutta pitkäaikaisesta

laitossijoituksesta aiheutuu ”laitostumista”, mikä voi heidän mukaansa haitata lapsen kehitystä ja etnisen identiteetin muodostumista. Muutamat Suomessa toimivat etniset yhteisöt olisivat halukkaita perustamaan omia laitoksia ja kouluja oman ryhmänsä lapsille. (Mts. 43–44.)

Ryhmä- ja perheryhmäkotien nuoret ovat erityinen ryhmä, jolla on usein omaan kehitysprosessiinsa liittyviä ongelmia sekä pakolaisuuteen liittyviä traumaattisia kokemuksia. Monet vieraaseen kulttuuriin tulleet nuoret kärsivät turvattomuuden ja hylätyksi tulemisen tunteista. Lisäksi nuoret tulevat useimmiten maista, joissa lapsen asema ja perheiden kasvatustavat eroavat suomalaisista tavoista. (Qvist 2001, 14.) Ryhmä- ja perheryhmäkodit eivät ole helpon tehtävän edessä kohdatessaan eri maista tulleita eri ikäisiä nuoria, joiden taustat vaihtelevat.

2.4.2 Sukulaisperheet

Jos lapsella on sukulaisia Suomessa, hänet voidaan sijoittaa asumaan sukulaisperheeseen (ks. kuva 1). Muutamissa tapauksissa lapsia on sijoitettu myös samasta etnisestä yhteisöstä oleviin perheisiin. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 22–24.)

Sosiaalityöntekijät ja lapsen edustaja selvittävät muun muassa, kuinka hyvin lapsi ja perhe ovat tunteneet toisensa jo etukäteen, millaiset perheen asuinolot ovat sekä millaiset ovat perheen mahdollisuudet huolehtia lapsesta ja opastaa lasta Suomeen kotoutumisessa. Sijoitus voidaan tehdä, jos sekä sosiaalityöntekijät että edustaja puoltavat sitä. Olisi toivottavaa, että perheet voisivat saada valmennusta tehtävänsä. (Qvist 2001, 8–9.) Selvityksen tarkoitus on myös varmistaa, että lapsi saa elää suomalaisittain normaalia lapsuutta, käydä koulua ja harrastaa ja ettei lapsesta esimerkiksi tule perheen kodinhoitajaa, joka jää ”lapsipuolen” asemaan. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 22–24.)

Teini-ikäisten sijoittamista sukulaisperheisiin pyritään välttämään, koska sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret ajautuvat helposti konflikteihin sukulaisperheiden kanssa. Ongelmat liittyvät usein lasten ja nuorten länsimaistumiseen ja sukupolvien välisiin ristiriitoihin normeista ja rooleista perheessä. Pieniä lapsia sijoitetaan yksityismajoitukseen helpommin kuin vanhempia lapsia. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 23–24.)

Tua Sjöblomin (1997) mukaan ristiriitoja viranomaisten ja sukulaisten välillä saattaa syntyä jo sen takia, että Suomessa viranomaiset ovat vastuussa lapsista, joilla ei ole huoltajaa, mutta sukulaiset katsovat, että he ovat velvollisia hoitamaan lasta. Joissakin tapauksissa sukulaiset ovat saattaneet luvata lapsen vanhemmille huolehtia lapsesta. (Sjöblom 1997, 4–5). Sjöblomin mukaan sijoitusperheitä tulisi tukea esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden avulla nykyistä enemmän (mts. 26).

Sijoituksen tulisi olla pysyvä, jottei lapsi joudu uudestaan vaihtamaan asuinpaikkaa. Lasten sijoituksissa sukulaisperheisiin on joissakin tapauksissa ilmennyt ongelmia, ja joitakin lapsia on jouduttu ottamaan huostaan tai sijoittamaan uudelleen. Monesti sukulaisperheen oma sopeutuminen on vielä

kesken, perheellä on paljon omia lapsia. Asunnot voivat myös olla liian pieniä. Pitkien käsittelyaikojen takia lapset saattavat joutua asumaan sukulaisperheissä paljon luultua pidempään (useita vuosia), eikä siihen oltu varsinkaan aikaisemmin aina varauduttu. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 22–24.) Lapsen etnisen taustan, oman kulttuurin ja kielen säilyttämisen kannalta sijoitusta sukulaisperheeseen tai muuhun samasta etnisestä yhteisöstä olevaan perheeseen voidaan pitää hyvänä vaihtoehtona. Lisäksi perhesijoitukset ovat huomattavasti edullisempia kuin laitoshoido. (Mts. 45.)

2.5 Koulu ja opiskelu

Kaikki alle 16-vuotiaat maahanmuuttajat ovat oppivelvollisia aivan kuten suomalaisetkin. Koulunkäynti aloitetaan mahdollisimman pian Suomeen saapumisen jälkeen, yleensä noin parin viikon kuluttua. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 25–26.) Koulussa nuoret pääsevät heti kontaktiin suomalaisten kanssa toisin kuin aikuiset maahanmuuttajat.

Koulussa lapset ja nuoret oppivat suomea (tai ruotsia) ja asuinkunnasta riippuen saavat opetusta myös omassa äidinkielessään ja uskonnossa. Maahanmuuttajia varten on useimmissa kouluissa niin sanottua valmistavaa alkuopetusta tai oma maahanmuuttajaluokka, jonka jälkeen lapset voivat siirtyä tavalliselle suomalaiselle luokalle. Usein lapset ja nuoret opiskelevat hieinan itseään nuorempien luokalla, koska heillä menee aikaa uuden kielen opetteluun ja koulunkäynti on saattanut olla kotimaassa katkonaista. Yli 16-vuotiaita nuoria tuetaan jatko-opintoihin. Äidinkielen taitoa pidetään laitoksissa ja kouluissa tärkeänä, jotta lapset ja nuoret pystyisivät säilyttämään oman kulttuurinsa, muodostamaan positiivisen identiteetin sekä kommunikoidaan sukulaisten ja maanmiesten kanssa. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 25–26.)

2.6 Perheenyhdistäminen

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus perheen jälleenyhdistämiseen (10 art.). Kun perhe asuu eri puolilla maailmaa, Suomessa asuva perheenjäsen voi hakea Ulkomaalaisvirastolta perheenyhdistämistä (ks. kuva 1). Perheenyhdistämistä voi hakea vasta sitten, kun on saanut turvapaikan tai tietynlaisen oleskeluluvan (ns. A3-status). (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 38.) Alaikäisten kohdalla perheenyhdistämisoikeus koskee vanhempia tai huoltajia ja alaikäisiä, naimattomia sisaruksia (ulko-maalaislaki 18b §). Perheenyhdistämistä hakeva ei ole vastuussa perheenyhdistämisen kustannuksista tai perheenjäsentensä toimeentulosta Suomessa. Suomen perheenyhdistämiskäytäntö onkin muutaman muun Pohjoismaan ohella ainoa laatuaan, sillä monissa muissa Euroopan maassa perheenyhdistämistä hakevilta edellytetään esimerkiksi pitkää maassaoloai-

kaa tai kykyä elättää maahan tulevat perheenjäsenet. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 38.)

Perheenyhdistämishakemusten käsittely on viime vuosina (1999–2001) kes tänyt keskimäärin yli vuoden ja usein pidempäänkin. Ulkomaalaisvirasto on antanut varsinkin viime vuosina kielteisiä päätöksiä alaikäisten perheenyhdistämishakemuksiin sekä oleskelulupia, jotka eivät oikeuta valtion tuke maan perheenyhdistämiseen (ns. A4-status). Toinen perheenyhdistämiseen liittyvä ongelma on se, että monet nuoret ehtivät täyttää 18 vuotta pitkän turvapaikkaprosessin aikana ja menettävät mahdollisuuden hakea perheenyhdistämistä. Myös kotimaassa olevat sisarukset saattavat prosessin aikana tulla täysi-ikäisiksi, eikä perheenyhdistäminen enää sen jälkeen koske heitä. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 40.)

2.7 Lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet

J. W. Berryn (1992) mukaan integraatio tarkoittaa hyviä suhteita sekä valta väestöön että omaan etniseen yhteisöön. Vaikka integraatio ei olekaan tutkimuskohteeni, osoittavat nämä tulokset osaltaan, miten suuri merkitys suhteilla omaan ja valtaväestöön voi olla. Myös Matinheikki-Kokon (1994, 106) mukaan on erittäin tärkeää, että pakolaiset voivat samaistua oman etnisen ryhmänsä jäseniin. Oman ryhmän tuki voi olla merkittävä sosiaalinen ja psykologinen voimavara. (Mts.)

Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvien nuorten sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu saattavat vaihdella paljonkin riippuen kotien työntekijöiden aktiivisuudesta, nuoren omasta persoonallisuudesta ja Suomessa mahdollisesti olevista sukulaisista ja maanmiehistä. Laitoksissa asuvien nuorten sosiaali siin verkostoihin kuuluu yleensä ainakin laitoksen ohjaajia ja muita työntekijöitä sekä laitoksessa asuvia muita lapsia ja nuoria. Nuorilla voi olla kavereita koulusta, harrastuksista ja esimerkiksi omasta etnisestä yhteisöstä. Kaikilla nuorilla ei välttämättä ole juurikaan kontakteja suomalaisiin. Jotkut nuorista käyvät esimerkiksi terapiassa, ja silloin myös ammattiauttajilla saattaa olla tärkeä rooli.

Perheen yhdistämistä odoteltaessa tai jos perhettä ei voida yhdistää, on tärkeää, että nuorilla on edes joku tai joitakin aikuiskontakteja. Joillakin lapsilla ja nuorilla onkin erilaisia ystäväperheitä. Ystäväperheen kautta lapset ja nuoret saavat lisää kontakteja valtaväestöön sekä oppivat kieltä ja maan tapoja. (Holma 1996, 16; Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 20.)

Lasten ja nuorten tilanne on usein ristiriitainen, sillä heidän omat toiveensa ja odotuksensa verrattuna kavereiden, koulun, viranomaisten ja mahdollisen perheen, tai sukulaisperheen odotuksiin eivät läheskään aina mene yksiin. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 39–40.) Portesin (1997) käyttämä termi ”**dissonantti akkulturaatio**” (*dissonant acculturation*) tarkoittaa sitä, että nuoret sopeutuvat uuteen kulttuuriin vanhempiaan nopeammin. Perheen roolit saattavat dissonantin akkulturaation seurauksena kääntyä pääläelleen ja vanhemmat menettää auktoriteettiasemansa. Tätä ilmenee myös sukulaisperheissä asuvilla ilman huoltajaa tulleilla nuorilla. Dissonantti akkulturaa-

tio korostuu ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteessa myös siksi, että he tulevat Suomeen vuosia ennen vanhempiaan. Perheenyhdistäminen usean vuoden erossa olon jälkeen saattaa aiheuttaa vaikeita sukupolvien välisiä konflikteja perheessä, kun lapset ovat länsimaalaistuneet ja tietävät, miten toimia, mutta vanhemmat ovat kielitaidottomia ja muutenkin ymmällään ympäröivästä yhteiskunnasta. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 39–40.)

2.8 Epäkohtia lasten tilanteessa

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen tekemän selvityksen mukaan pahimpia epäkohtia Suomeen ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteessa ovat kohutuuttoman **pitkät oleskelulupa- ja perheenyhdistämishakemusten käsittelyajat** (Paunio 2000, 9–10). Monet lasten ongelmat ovat seurausta tai liittyvät pitkiin päätösten käsittelyaikoihin. Jos oleskeluluvat ja perheenyhdistäminen järjestyisivät nopeasti, ei odotusajan asumisjärjestelyillä olisi niin suurta merkitystä kuin nykyisin. Pitkät odotusajat, epätietoisuus tulevasta sekä vanhempien ja perheen kohtalosta ovat lapselle stressaavaa ja vaikeaa aikaa. Lisäksi lapsi saattaa kokea, että perheen yhdistyminen on hänen vastuullaan. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 35–39.)

Ulkomaalaisviraston (UVI) mukaan hakemusten käsittelyajat tulevat lyhenemään, samalla kun turvapaikkatutkintaa uudistetaan (Ulkomaalaisvirasto... 2001). Pitkät käsittelyajat johtuvat UVI:n mukaan kasvaneesta hakijamäärästä sekä liian vähäisestä henkilöstön määrästä. Myös lasten henkilöllisyyteen, ikään, sukulaissuhteisiin ja Suomeen tuloreittiin liittyvät epäselvyydet pidentävät käsittelyaikoja. Monissa maissa ei ole ollut mahdollista saada passeja tai muita virallisia asiakirjoja. Monet ovat pakoa varten tarvinneet väärennetyt henkilöpaperit tai matka-asiakirjat. Pakolaisneuvonnan mukaan UVI menee liian pitkälle todistusaineiston vaatimisessa eikä noudata *epäselvissä tapauksissa hakijan eduksi* -periaatetta (*"the principle of the benefit of the doubt"*). UVI:n mukaan taas ei voida luottaa siihen, mitä hakijat sanovat, jolleivät he pysty jotenkin todistamaan sitä. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 35–39.)

Jos lasten henkilöllisyydessä tai iässä on epäselvyyksiä tai he eivät pysty todistamaan henkilöllisyyttään, heidän ikänsä voidaan määrittellä luustosta tai hampaista otettavan röntgenkuvan avulla. Viranomaisten mukaan **iän määrittäminen testien avulla** on välttämätöntä, jotta voidaan selvittää, mikä on hakijalle sopiva sijoituspaikka, mitä palveluja hakija tarvitsee ja onko hakija oikeutettu hakemaan valtion tukemaa perheenyhdistämistä. Lapsen iän selvittäminen on tärkeää myös oikean koululuokan löytämisessä. Testien tulos on tärkeä myös siksi, että täysi-ikäiset nuoret eivät voi asua ryhmä- tai perheryhmäkodissa eikä heillä ole edustajaa. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 37–38.) Pakolaisneuvonnan mukaan ikäarvioinneissa on virhetulkinnan vaara, koska testit kertovat lapsen iän vain 2–3 vuoden tarkkuudella (Hetemäki 1999, 14–15).

Kunnat eivät ole velvollisia järjestämään jälkihuoltoa tai muita palveluja **18 vuotta täyttäneille** nuorille, jotka joutuvat muuttamaan pois ryhmä- ja perhe-

ryhmäkodeista ja jotka eivät ole saaneet perhettään Suomeen. Näiden nuorten tilanne on vaikea, sillä he eivät aina ole valmiita itsenäiseen asumiseen. Vaarana ovat muun muassa turvattomuus, syrjäytyminen, yksinäisyys ja opintojen keskeyttäminen. Onkin ehdotettu, että ilman huoltajaa tulleet nuoret kuuluisivat automaattisesti jälkihuollon piiriin 21-vuotiaaksi asti niin kuin suomalaiset laitoksissa asuneet nuoret. Tukea tarvitseville maahanmuuttajanuorille on järjestetty niin sanottua tuettua asumista, jossa useampi nuori voi asua yhdessä ohjaajan tukemana. Tukiasunnoista on kuitenkin kova puola. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 48–49.)

Sopivien mielenterveyspalveluiden puutetta on myös pidetty epäkohtana ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteessa. Mielenterveyspalveluihin on pitkät jonot suomalaislapsillekin. (Hetemäki 1999, 21.) Lisäksi länsimaiset hoitokeinot eivät aina toimi, lapset pelkäävät leimautumista eivätkä halua puhua ulkopuolisille. Tässä lasten etniset yhteisöt voisivatkin ehkä olla paremmin avuksi kuin suomalaiset mielenterveyspalvelut. Erilaisilla toimintaan ja taiteeseen liittyvillä terapioidella on joissakin tapauksissa saatu hyviä tuloksia. (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 46–48.)

3 Tutkimuksen viitekehys: sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki

Tässä luvussa käyn lyhyesti läpi tutkimukseni teoreettista taustaa, jota käytän haastatteluissa. Ensimmäisessä alaluvussa (3.1) selostan verkoston ominaisuuksia, osia sekä yksilön sosiaalisen verkoston nelijakoa. Sen jälkeen luon katsauksen erilaisiin sosiaalisen tuen tutkimusnäkökulmiin (3.2). Viimeisessä alaluvussa esittelen aiheeseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia (3.3).

3.1 Sosiaaliset verkostot ja verkostokartta

Verkosto voidaan määritellä teoreettiseksi konstruktioksi, jonka avulla voidaan kuvata ihmissuhteiden kokonaisuuksia ja vuorovaikutusta. Verkosto voidaan käsittää systeemiksi, jolle on ominaista, että se rakentuu aina uudelleen kussakin vuorovaikutustilanteessa. Verkosto on muuttuva konstruktio, joka vaihtelee ajan ja tilanteiden mukaan. (Seikkula 1994, 21–32.)

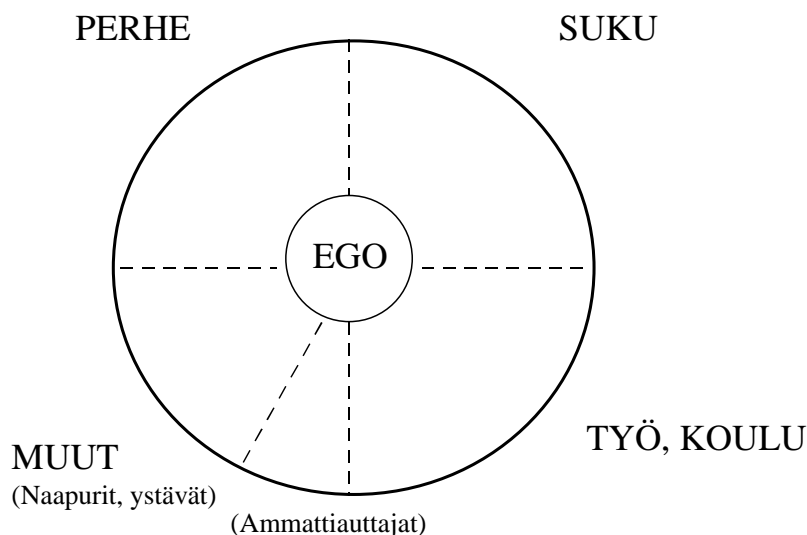
Sosiaalinen verkosto voidaan määritellä sosiaalista identiteettiä rakentavien ihmissuhteiden kuvaukseksi. Oleellista on yksilön oma käsitys siitä, keitä hänen verkostoonsa kuuluu, keiden kanssa hän on tekemisissä, keneltä voi saada apua ongelmiinsa ja ketkä verkostossa ovat toistensa kanssa suhteissa. Tällaista yksilön kuvaa ihmissuhteidensa kokonaisuudesta kutsutaan myös **psykososiaaliseksi verkostoksi**. (Mts.)

Klefbeck, Bergerhed ja kumppanit (1988) ovat **jakaneet yksilön sosiaalisen verkoston neljään kenttään** tai lohkoon, johon kuuluvat (1) perhe, (2) sukulaiset, (3) koulun tai työpaikan suhteet sekä (4) ystävät, naapurit ja muut sellaiset sekä erillisenä ryhmänä ammattiauttajat. Ensimmäiseen osaan kuuluvat perhe ja perheenjäsenet, joiden kanssa päähenkilö asuu samassa taloudessa. Klefbeckin ryhmä pitää yhdessä asumisen määritelmää erityisen tärkeänä, koska saman katon alla asuvat joutuvat jatkuvasti sopeutumaan toistensa tapoihin ja toimiin. Perheen ihmissuhteissa vaikuttavat hyvin paljon tunnekokemukset. (Seikkula 1994, 21-32.)

Ilman huoltajaa maahan tulevat lapset ovat yleensä menettäneet lähes kaikki mainitut sosiaalisen verkon osat. Uutta sosiaalista verkostoa on useimmiten lähdettävä rakentamaan aivan alusta. Laitoksissa asuvilla ilman huoltajaa tulleilla lapsilla perheeseen olisi Klefbeckin ja kumppanien (1988) määritelmän mukaan laskettava muut samassa rakennuksessa asuvat lapset sekä ehkä myös laitoksen työntekijät, vaikka he eivät asukaan laitoksessa. Aineistoja luokitelllessani en ole kuitenkaan luokitellut muita lapsia ja työntekijöitä lasten perheeksi, vaan ystäviin ja ammattiauttajiin.

Toisessa lohkossa ovat suku, perheenjäsenet ja sukulaiset, jotka eivät asu samassa taloudessa. Sukulaissuhteet eivät ole yhtä tiiviitä kuin perhesuhteet. Perheen jäsenillä ja suvulla on yhteistä kuitenkin esimerkiksi se, ettei kummastakaan voi erota. Kolmas verkoston osa ovat työ tai koulu ja muut

päivittäiset suhteet. Työssä ja koulussa painottuvat vastavuoroisuus, yhteiset päämäärät ja työnjako. Koululaisille ja työikäisille nämä suhteet voivat olla määrällisesti tärkeämpiä kuin perhesuhteet, koska niissä päähenkilö sopeuttaa usein toimintaansa muiden mukaan enemmän kuin kotona. Neljännosen osan muodostavat muut ihmissuhteet, kuten ystävät, naapurit, harrastuspiirin jäsenet ja ammattiauttajat. Nämä suhteet päähenkilö voi itse valita ja säilyttää omalla aktiivisuudellaan (naapureita lukuun ottamatta). Tällaiset suhteet edellyttävät muita suhteita enemmän yksilön omien sosiaalisten voimavarojen käyttämistä. (Seikkula 1994, 21–23.)

Sosiaalinen verkosto verkostokarttana

Kuva 2. (Seikkula 1994, 22).

Yksilön suhteista voidaan piirtää **verkostokartta** (ks. kuva 2), jonka avulla kartoitetaan yksilön verkostoa. Kartan piirtämistä varten yksilöä pyydetään tekemään lista niistä kuhunkin lohkoon kuuluvista ihmisistä, joiden kanssa hän on tekemisissä. Sen jälkeen henkilö piirtää kutakin ihmistä vastaavan merkin itsestään oikealta tuntuvan etäisyyden päähän. Lopuksi voidaan yhdistää viivoilla ne henkilöt, jotka ovat toistensa kanssa tekemisissä. (Seikkula 1994, 23.)

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten verkostoissa perheen ja suvun välinen ero saattaa olla häilyvä, koska osa nuorista asuu sukulaisten luona. Aineistoa analysoidessani olen kiinnittänyt huomiota siihen, missä maassa nuorten verkostoon kuuluvat henkilöt ovat ja millä tavalla nuoret pitävät heihin yhteyttä. Nuorten kohdalla myös verkoston jäsenten kansallisuudella on merkitystä.

Sosiaalisista verkostoista voidaan erottaa vuorovaikutukselliset (*interactional*) ja rakenteelliset (*structural*) suhteet. Vuorovaikutukselliset suhteet voivat olla vastavuoroisia tai yksisuuntaisia. Suhteen rakenteellisia ominaisuuksia ovat verkoston koko, tiheys ja ryhmittäminen (*clustering*). Verkoston

funktionaaliset ominaisuudet taas kuvaavat sitä, millaisia merkityksiä verkoston jäsenten toiminnalla on. Päähenkilön ankkuroituminen verkostoon kuvaa sitä, minkälaisilla siteillä yksilö on kiinni verkostonsa ryhmittymissä. Sosiaalisen vaikutuksen käsitteellä kuvataan yksilön mahdollisuuksia ja voimavaroja vaikuttaa ympäristöönsä joko yksin tai ihmissuhteidensa avulla. (Seikkula 1994, 16–32.)

Klefbeckin työryhmä (1988) on tutkinut yksittäisten verkoston jäsenten asemaa verkostossa. **Keskushenkilö** on yksilön sosiaalisen verkoston tärkein voimavara. Kriisissä on usein kyse siitä, että tämän keskeisen henkilön toimintakyky on jollain tavalla heikentynyt tai lakannut kokonaan. Toinen tärkeä yksittäinen henkilö verkostossa on niin sanottu **isolaatti**, joka on olemassa verkostossa vain yksilöä varten. (Seikkula 1994, 29.) Ilman huoltajaa tulleet nuoret ovat joutuneet eroon verkostonsa päähenkilöstä, joka on useimmilla ollut äiti tai vanhemmat. Nuorten nykyisissä verkostoissa päähenkilö voi olla esimerkiksi sisar, veli, Suomessa oleva aikuinen sukulainen, ystävä tai ryhmäkodin omaohjaaja. Isolaatti voisi olla esimerkiksi psykologi tai muu ammattiauttaja.

Verkostokeskeisessä sosiaalialan työssä korostetaan asiakkaan kokonaistilanteen kartoittamista, jolloin asiakkaan koko sosiaalinen verkosto perheenjäsenineen, ystävineen ja ammattiauttajineen tulee huomioiduksi. Viranomaiset voivat siis olla osa ihmisen subjektiivista sosiaalista verkostoa. (Seikkula 1994, 29.) Suomeen tulevat pakolaiset kohtaavat useita viranomaisahoja, joiden kanssa suomalaiset ovat tekemisissä vain, jos heillä on ”ongelmia”. Ilman huoltajaa tulleet nuoret kohtaavat esimerkiksi poliisin, sosiaalityöntekijän ja vastaanottokeskuksen työntekijöitä.

Kaiken kaikkiaan sosiaalisen verkoston yhteyksiä eri elämänvaiheisiin, sosiaaliseen hyvinvointiin ja sairauksiin on Seikkulan (1994, 32) mukaan tutkittu paljon. Eniten on kuitenkin tutkittu sosiaalisen tuen merkitystä sairastamisessa ja siitä toipumisessa. Sosiaalisen verkoston ominaisuuksien yhteyksiä näihin tapahtumiin on löydetty paljon, mutta tulokset ovat usein olleet yleisluontoisia ja osittain ristiriitaisia. Verkostojen tutkimuksessa on käytetty paljon kvantitatiivisia menetelmiä, mutta on huomattu, että tilastolliset vertailut antavat usein hyvin yleistä ja toisinaan myös ristiriitaista tietoa. Kvalitatiivinen, tapauskohtainen analyysi voi antaa tarkempaa tietoa verkoston konkreettisista tapahtumista ja ominaisuuksista. Kvalitatiivinen tutkimus on tarpeen myös, jotta voidaan selvittää verkostojen vuorovaikutuksellisia ja funktionaalisia ominaisuuksia. (Mts.)

Verkostoanalyysi kuvataan usein verkostoon kuuluvien ihmissuhteiden täsmälliseksi tilastolliseksi käsittelyksi, jossa tutkitaan erilaisia muuttujia, kuten suhteiden tiivyyttä, kestävyyttä, frekvenssiä ja sisältöä (Alitolppa-Niitamo 1994, 3.) Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista ottaa yhteyttä yksin tulleiden nuorten verkostoon kuuluviin muihin henkilöihin. Verkostosta saadut tiedot perustuvat nuorten omiin kertomuksiin ja siihen, mitä itse sain havainnoimalla irti. Käytän verkostoanalyysin ideaa joustavasti metodina, jonka avulla saan tietoa ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten sosiaalisista suhteista ja verkostoista. (Vrt. Alitolppa-Niitamo 1994, 3–4.)

Erik Arnkil (1991) on pohtinut verkostojen käsitteen pulmallisuutta. Arnkilin mukaan sosiaalisten verkostojen nimikkeen alle mahtuu hyvin erilaisia käsitteitä. Suuri osa verkostoyhteyksistä saattaa olla funktionaalisia, käytännön tarpeisiin liittyviä ja vain osa subjektiivisesti merkittäviä. Perhettä ja sukua Arnkil pitää kuitenkin sellaisina verkoston osina, joilla on useimmiten subjektiivista merkitystä. (Mts. 138–144.)

3.2 Sosiaalinen tuki

Antti Uutela (1998) on pohtinut sosiaalisen tuen ilmenemistä ja merkitystä yksilön kannalta. Yleisen käsityksen mukaan erilaiset stressitilanteet ovat hallittavissa joko henkilökohtaisten tai sosiaalisten voimavarojen avulla (mts. 208). Newcombin (1990, ref. Uutela 1998, 208) mukaan sosiaaliset voimavarat riippuvat ihmisen kytkennöistä toisiin yksilöihin, ryhmiin ja yhteisöihin. Tällaisten kytkentöjen avulla tarvittaessa käyttöön saatavia resursseja tai niiden käyttöön liittyviä odotuksia ja mahdollisuuksia sanotaan sosiaalisesti tueksi. Sosiaalinen tuki voi tutkimusten mukaan edistää ihmisen hyvinvointia ja mielensterveyttä sekä vähentää elimistön rasitusta erilaisissa stressitilanteissa sekä ehkäistä pitkäaikaisstressiä. Sosiaalisen tuen voidaan sanoa ainakin lievästi suojaavan sairaudelta. (Uutela 1998, 208–213.)

Uutela kuvailee kolmea sosiaaliselle tuelle tutkimuksissa annettua tutkimusnäkökulmaa. Ensimmäinen sosiaalisen tuen näkökulma on **verkostonäkökulma**. Yksilön sosiaalinen verkko voi Milardon (1992) mukaan koostua neljänlaisista osista. Merkittävät muut (1) ovat tärkeitä sosiaalisen tuen antajia. Merkittävät muut voivat olla esimerkiksi vanhempia tai muita sukulaisia tai hyviä ystäviä. Vaihdantaverkkoihin (2) taas kuuluu sellaisia henkilöitä, jotka voivat vastavuoroisesti tarjota sosiaalista tukea. Vuorovaikutusverkot (3) koostuvat tavallisista seurustelusuhteista. Globaaliverkot (4) taas muodostuvat kaikista tutuista henkilöistä. (Milardo 1992, 447–461.) Yksilön sosiaaliset suhteet voivat olla eri kokoisissa verkoissa, ne voivat olla hetero- tai homogeenisiä, vuorovaikutukseltaan tiiviitä tai löyhiä ja niihin voi kuulua ryhmiin osallistumista tai ryhmien toimintaa (Vahtera ja Uutela 1994).

Toinen sosiaalisen tuen tutkimusnäkökulma on **saadun tuen näkökulma**, joka keskittyy ympäristössä esiintyvän tuen erittelyyn ja sen stressin hallintaan liittyvien piirteiden määrittelyyn. Sosiaalista tukea esiintyy emotionaalisenä huolenpitona, materiaalisena apuna sekä tietona ja neuvoina (Schwarzer & Leppin, ref. Uutela 1994, 210). Stressitilanteen luonteesta riippuu, auttavatko stressiin parhaiten läheisten antama tunnepuolen tuki vai esimerkiksi konkreettiset neuvot tai konkreettinen apu. (Uutela 1998, 210).

Kolmas merkittävä tapa tarkastella sosiaalista tukea on **odotusnäkökulma**. Sen mukaan oleellista on, että yksilö voi odottaa ja olettaa tarvittaessa saavansa sosiaalista tukea. Toisaalta sosiaalinen tuki täytyy myös haluta ja osata ottaa vastaan. Tuen vastaanottamista voivat vaikeuttaa muun muassa statuserot. (Uutela 1998, 210–211.)

Sosiaalisen tuen ja sosiaalisten verkostojen yhteisvaikutuksia on myös tutkittu. George, Blazer ja kumppanit (1989, 478–485) ovat esimerkiksi tutkineet henkilökohtaisen tuen ja sosiaalisen verkoston ominaisuuksien yhteyksiä depression ennustamiseen. Tässä tutkimuksessa sosiaalisen tuen käsitteellä tarkoitettiin sosiaalisen verkoston laadullisia ominaisuuksia. Eniten depressiivisiä oireita ennusti sosiaalisen tuen puuttuminen. Henkilöillä, jotka arvioivat suhteensa läheisiin hyviksi ja tunsivat voivansa puhua läheistensä kanssa ja olevansa arvostettuja verkostossaan, oli vähemmän depressiivisiä oireita. Psykkisen sairastamisen yhteyttä sosiaaliseen verkostoon on tutkittu eniten. Tällä alueella on löydetty selvät yhteydet mielenterveyden ja sosiaalisen verkoston välillä. (George et al. 1989, 478–485.)

Toisaalta Sarason ja kumppanit (1990, 133–147) ovat kritisoineet sosiaalisen tuen teoriaa muun muassa siitä, että sosiaalisen tuen tutkimuksessa käytetyt teoriat ja tutkimusmenetelmät ovat olleet liian rajoittuneita. Seuranta- ja pitkittäistutkimuksia on käytetty harvoin, vaikka ne ovat menetelmiä, joiden avulla sosiaalisen tuen todellista vaikutusta voitaisiin mitata. Lisäksi sopivan vertailuryhmän löytäminen on useissa tutkimuksissa ollut vaikeaa. Sosiaalisen tuen määritelmistä on myös monenlaisia käsityksiä tutkijoiden kesken, ja tutkittavat voivat käsittää sen omalla tavallaan. Tutkimuksissa sosiaalisesta tuesta on saatu tuloksia, jotka eivät välttämättä ole vertailukelpoisia keskenään edellä mainittujen ongelmien takia. Sarason ja kumppanit kaipaavatkin teoriaa, joka määritteli sosiaalisen tuen käsitteen ja sen, miten sitä voidaan mitata tai tutkia ja missä tilanteissa se ilmenee. (Sarason et al. 1990, 133–147.)

3.3 Aikaisemmat tutkimukset

Tässä luvussa käyn läpi sellaisia tutkimuksia, jotka on tehty ilman huoltajaa tulleista lapsista, sekä muita tutkimuksia, jotka liittyvät laitoksissa ja sijoitusperheissä asumiseen tai sosiaalisiin verkostoihin. Luvun alussa (3.3.1) kerroin suomalaisista lapsista, joita lähetettiin viime sotien aikana Ruotsiin ja Tanskaan. Sotalasten kokemuksia ja niiden vaikutuksia myöhempään elämään on tutkittu paljon. Tutkimuksista saatuja tuloksia voidaan jossakin määrin verrata ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteeseen ja tulevaisuuden näkyymiin.

Toisessa alaluvussa (3.3.2) teen yhteenvetoa Bardyn (1988) tekemästä tutkimuskatsauksesta suomalaisten huostaan otettujen lasten oloista lastensuojelulaitoksissa sekä sijaisperheissä. Näissä tutkimuksissa todetut laitosta ja perheasumiseen liittyvät hyvät ja huonot puolet pätevät mielestäni ainakin osittain myös yksin tulleiden lasten asumisvaihtoehtoihin. Kolmannessa alaluvussa (3.3.3) erittelen suomalaisia tutkimuksia, joissa on selvitetty lähinnä ilman huoltajaa tulleiden lasten mielenterveyspuolta ja oireita. Nämä tutkimustulokset ovat mukana osoittamassa, että yksin tulleilla lapsilla on traumoja, mielenterveysongelmia ja oireita. Vaikken omassa työssäni keskitykään ilman huoltajaa tulleiden nuorten mielenterveyspuoleen, mielenterveysasiat vaikuttavat kuitenkin nuorten tilanteeseen ja sosiaalisiin suhteisiin.

Toiseksi viimeisessä luvussa (3.3.4) esitän joitakin tutkimustuloksia maahanmuuttajien sosiaalisista verkostoista. Viimeisessä luvussa (3.3.5) käsittelem kahta tutkimusta, joissa on tutkittu ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten kokemuksia ja selviytymistä Ruotsissa ja Suomessa.

3.3.1 Suomalaisen sotalaisten kokemukset

Eriksson-Stjernbergin (1996) mukaan keskeisiä lasten sotakokemusta jäsentäviä tekijöitä ovat 1) fyysinen turvattomuus, 2) emotionaalinen turvattomuus ja 3) taloudellinen turvattomuus. Nämä kolme ulottuvuutta sekoittuvat kuitenkin toisiinsa eivätkä ole toisistaan riippumattomia. Esimerkiksi koti edustaa lapsille sekä fyysistä, emotionaalista että taloudellista turvallisuutta. Fyysistä turvattomuutta kuvastavat usein pelottavat sotakokemukset, joihin liittyy konkreettinen vaara. Lasten kannalta ero vanhemmista ja isän poissaolo ovat keskeisiä emotionaalista turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä. (Eriksson-Stjernberg 1996, 22–32.)

Sotakokemus riippuu siitä, minkä ikäisenä ihminen joutuu kokemaan sotatapahtumia. Ikä vaikuttaa siihen, millä tavalla lapsi pystyy antamaan mielen erilaisille tapahtumille ja jäsentämään niitä. Pienille lapsille esimerkiksi ero vanhemmista on erityisen vaikea, koska he eivät pysty ymmärtämään, miksi he ovat joutuneet eroon vanhemmistaan tai miksi heidät on lähetetty pois kotoa. (Mts. 20–45.)

Suomen lähihistoriasta löytyy hieman nykyisiin ilman huoltajaa maahan tuleviin lapsiin verrattava ilmiö. Suomeen ilman huoltajaa tulevia pakolaislapsia on sanottu nykyajan sotalapsiksi vertauksena suomalaisiin sotalapsiin, joita lähetettiin sotien aikana muihin Pohjoismaihin. Sotalapseksi lähettäminen on sittemmin osoittautunut useissa tapauksissa lasten kannalta vaikeaksi. Sotalasten lähettäminen oli kuitenkin organisoitu ja kontrolloitu ”lappu kaulassa” toteutettu väliaikainen operaatio, toisin kuin useimpien ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten lähtö ja pakomatkat.

Sotalapsia on tutkittu paljon. Käytän tässä päälähteinä Ilse Eriksson-Stjernbergin (1996) tutkimusta sodan kokeneista lapsista sekä Eila Räsäsen (1988, 1996) tutkimusta sotalapsuuden kokeneiden ja vertailuryhmän selviytymisestä aikuisena. Aura Korppi-Tommola (1996) on toimittanut Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisun *Sotalapset*, joka sisältää useiden kirjoittajien lyhyitä tekstejä. Kaikissa kirjoituksissa ei ole teoreettista taustaa, mutta julkaisu on mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kannalta, koska siinä päädytään sotalaisten vaiheista ja kokemuksista nykypäivän sotalapsiin.

Suomalaisia lapsia lähetettiin sotaa pakoon vuosina 1939–1945. Sotalapsia oli yhteensä noin 80 000. Sotalapsioperaatio on maailmanhistorian suurin lasten joukkosiirto. (Kavén 1996, 9–10). Sotalapsien lähettäminen oli ennen kaikkea hätäratkaisu pahimmassa vaarassa oleville erityisryhmille. Tavoitteena oli saada lapset pois sodan jaloista sekä taata lapsille riittävä ravinto ja joillekin sairaanhoitoa (Huttu-Juntunen 1996, 2). Aluksi etusija oli aliravituilla, sairailta ja alle 7-vuotiailla, mutta lopulta lähetettiin vanhempiakin lapsia. Vanhempien taloudellinen tilanne, isien joutuminen asepalvelukseen, nälän-

hätä, Karjalan jälleenrakentaminen ja evakossa asuminen maalla vaikuttivat lähtöpäätöksiin eikä niinkään sodan suoranaisten uhka siviilejä kohtaan. (Koivulahti 1995, 34–35.)

Sisarukset erotettiin usein toisistaan, ja he olivat matkalla yksin. Mitä pienempiä lapset olivat, sitä paremmin he viihtyivät sijoitusperheessään. Osalla lapsista oli siirron aikana kova koti-ikävä, osa taas ei olisi halunnut palata Suomeen. Suurin osa lapsista palasi sodan päätyttyä Suomeen, mutta noin 20 000 lasta jäi pysyvästi tilapäiseksi tarkoitettuun sijoituspaikkaansa (noin 15 000 lasta jäi Ruotsiin ja noin 5000 lasta Tanskaan). (Koivulahti 1995, 34–35.)

Sodan päätyttyä lapsista käytiin kiistoja, kun niin biologiset vanhemmat kuin sijaisvanhemmat olisivat halunneet heidät itselleen. (Huttu-Juntunen 1996, 2.) Räsänen mukaan noin puolet sotalapsista olisi halunnut jäädä Ruotsiin. Noin kolmasosa lapsista tunsivat vieraantuneensa vanhemmistaan, ja suurin osa (yli 70 %) koki vieraantuneensa sisaruksistaan. (Räsänen 1988, 41–45.)

Kavénin (1994, 135–137) mukaan ne lapset, jotka saivat olla samassa perheessä sisarustensa kanssa, voivat muita paremmin. Heillä säilyi jonkinlainen yhteys menneen ja sotakodin välillä sekä läheisyys ainakin johonkin perheenjäseneseen. Monien Ruotsiin jääneiden lasten tunnesiteet kasvatusvanhempiin olivat muodostuneet niin vahvoiksi, ettei paluu Suomeen enää onnistunut. Ruotsiin jääneet olivat yleensä olleet pikkulapsia, kun heidät siirrettiin Ruotsiin. (Mts.)

Vanhempansa, suomen kielen ja kotimaan olojen vaatimattomuuden unohtaneiden lasten ei ollut aina helppo palata. Monia Suomeen aikoinaan palanneita lapsia kiusattiin, eivätkä he voineet puhua vaikeista kokemuksistaan. Äideille ei ollut kunniaksi, että lapsi oli lähetetty pois. (Knuutila & Levola 2000, 31–33.) Lyhyen aikavälin vaikutukset sotalapsiin olivat Kavénin mukaan kuitenkin positiivisia: siirrettyjen lasten terveys oli selvästi parempi kuin Suomeen jääneiden, ja joidenkin kohdalla siirto saattoi merkitä elämän pelastumista. Pitkän aikavälin vaikutuksia on vaikeampi arvioida. Lasten jääminen sijoitusperheeseen olisi ollut ehkä ainakin niiden lasten edun mukaista, jotka olivat olleet poissa pitkään ja jotka olivat unohtaneet täysin kotimaansa ja biologiset vanhempansa. (Kavén 1996, 11–12.)

Sotalapset ovat vaihtaneet maata ja asuinpaikkaa ikätovereitaan enemmän myös myöhemmin elämässään. Osa sotalapsista kärsii juurettomuuden ja epävarmuuden tunteista vielä aikuisenakin. Monet muistelevat sotalapsivuotiaan kuitenkin erittäin myönteisenä kokemuksena. He näkevät hyvinä puolina esimerkiksi kaksikielisyyden ja sopeutumisen uuteen maahan sekä sen, että heillä on elinikäiset ”lisävanhemmat”. (Kovács 1995.)

Räsänen (1996) mukaan sotalapset ovat selvinneet kokemistaan eroista ja muutoksista huolimatta yhtä hyvin kuin vertailuryhmän henkilöt. Sotalasten koulutustaso on jäänyt alhaisemmaksi kuin heidän ikätovereidensa, mutta heidän terveytensä on sen sijaan parempi. Psykkisessä terveydessä ei ryhmien välillä juurikaan havaittu eroja. Ihmissuhteissa molemmat ryhmät

kokevat onnistuneensa hyvin. Tärkeiksi selviytymistä edesauttaviksi tekijöiksi osoittautuivat positiivisiksi koetut ihmissuhteet, myönteinen asenne elämään ja kyky sopeutua. Räsänen mukaan tulosten perusteella on mahdollista edelleenkin lähettää lapsia sota-alueilta turvaan alueille, joissa heidän ei tarvitse kokea jatkuvia sodan kauhuja, pelkoa, väkivaltaa ja kuolemia. (Räsänen 1996, 17–19.)

Ilse Eriksson-Stjernberg (1996, 20–45) tutki yli 40 suomalaisen muistikuvia sodasta 50 vuotta sodan jälkeen. Tutkittavat olivat sodan aikana 13–15-vuotiaita. Eriksson-Stjernbergin tutkimuksen mukaan sota saattoi toisaalta olla melko tavanomaista elämää, toisaalta kaiken tuhoavaa ja kaikkea näiden ääripäiden väliltä. Joillekin sota merkitsi sota-aikaan liittyviä häiriöitä, ja joillekin taas sodasta tuli koko loppuelämää värittävä kokemus. (Mts. 35.) Sotaa pakoon lähtevät perheet tai vanhemmat, jotka lähettävät lapsensa sotaan pakoon, joutuvat tekemään vaikeita päätöksiä. Monet joutuvat valitsemaan omaisten jättämisen ja yhdessä olemisen vaarallisissa oloissa väliltä. (Mts. 41).

Eriksson-Stjernbergin tutkimista henkilöistä osa oli lähetetty sotalapsena Ruotsiin. Seurauksena oli hylätyksi tulemisen tunteita, muistojen torjuntaa sekä vieraantumisen perheenjäsenistä. Lapset saavuttivat turvallisuuden uudestaan, mikäli sijoituskodin ihmissuhteet mahdollistivat sen. Sodan seurannaisvaikutuksia ovat Eriksson-Stjernbergin mukaan hylätyksi tulemisen pelko ja läheisyyden tunteen puute. Surusta ja painajaisista oli tullut osa elämää. (Eriksson-Stjernberg 1996, 22–32.)

Sotalasten ja Suomeen tulleiden pakolaislasten välillä on eroavaisuuksista huolimatta nähty paljon yhteistä (Päivärinne 1996). Sekä ilman huoltajaa Suomeen tulleet pakolaislapset että sotalapset ovat kokeneet eron vanhemmistaan, sisaruksistaan ja ystävistään. He ovat joutuneet täysin uuteen kieliympäristöön, jonka kieltä he eivät aluksi ymmärrä lainkaan. (Räsänen 1996, 17.)

3.3.2 Lastensuojelun lapset laitoksissa ja sijoitusperheissä

Suomessa ja ulkomailla on tutkittu lapsia, jotka on sijoitettu erilaisiin lastensuojelulaitoksiin ja sijaisperheisiin. Marjatta Bardy (1989) on tehnyt yhteenvedon useiden eri tutkimusten tuloksista. Vertailusta selviää useita sijoituksen onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Bardy painottaa kuitenkin sitä, ettei ole lainkaan itsestään selvää, keihin tai minkälaiseen tilaan laitoksissa ja muussa sijaishuollossa kasvaneita verrataan. Vertailuryhmiä voivat olla esimerkiksi keskimääräinen väestö, vastaaviin alkuperäisoloihin jääneet ja muut sijoituksessa kasvaneet. Laitoksissa ja sijaishuollossa kasvaneet eivät muodosta mitään yhtenäistä ryhmää, ja selviytymistäkin voidaan määritellä ja mitata monella eri tavalla. (Bardy 1989, 9.) Ulkoinen sopeutuminen ei vielä takaa syvällisempää sopeutumista itsensä ja ympäristön kanssa (mts. 33).

Suomalaisten lastensuojelulasten tilanne on tietenkin erilainen kuin Suomeen tulleilla pakolaislapsilla, mutta yhtymäkohtiakin löytyy. Molemmilla ryhmillä vaikeudet ovat alkaneet jo ennen sijoitusta. Molempien ryhmien tilanteessa kiistellään usein siitä, mikä milloinkin on lapsen etu: lastenkoti tai

muu vastaava laitos vai sijoitusperhe, sukulaisperhe tai jokin muu perhe. Kuten aikaisemmin mainitsin, ilman huoltajaa Suomeen tulleilla lapsilla ja nuorilla asumisvaihtoehdot ovat yleensä ryhmä- ja perheryhmäkodit sekä sukulaisperhe tai muu oman yhteisön perhe.

Laitossijoituksen onnistumisessa esimerkiksi henkilökunnan pysyvyys ja pitkäaikaisten ihmissuhteiden muodostuminen on tärkeää. Laitoksissa lapset kuitenkin vaihtuvat usein tiuhaan. Huostaan otetuilla lapsilla selviytymiseen vaikuttaa oleellisesti tutkimusten mukaan yhteyden säilyminen biologisiin vanhempiin. Yhteistyöllä vanhempien kanssa voidaan välttää sijoitusten haitallisia vaikutuksia, ja siitä on etua sekä lapselle että vanhemmille. (Bardy 1989, 9–37.) Ilman huoltajaa tulleiden lasten tilanteessa yhteistyö vanhempien kanssa ei ole yleensä mahdollista, mutta lasten yhteyksiä perheeseen, sukulaisiin ja etnisen ryhmän jäseniin pyritään tukemaan (Qvist 2001, 18).

Suomessa on tehty tutkimuksia, joiden mukaan pitkäaikaisilla ja vakailta sijoituksilla on positiivinen vaikutus riippumatta siitä, onko sijoituspaikka perhe vai laitos. Varhaiset ja pysyvät sijoitukset edesauttavat myöhempää sopeutumista yhteiskuntaan. Toisaalta laitokseen sopeutuminen ei tutkimusten mukaan välttämättä edistä sopeutumista yhteiskuntaan. Myöhään tapahtuneet sijoitukset ja sijoituspaikan vaihtuminen taas voivat vaikuttaa haitallisesti lapsen myöhempään kehitykseen. (Bardy 1989, 12.) Lasten oireilu ja vaikeudet voivat johtua aikaisemmasta ongelmallisesta elämästä, mutta myös selvittämättömiksi jääneet erokokemukset voivat estää lasta ottamasta vastaan uusia mahdollisuuksia (mts. 13–18).

Festingerin USA:ssa 1960–1970-luvuilla tekemän tutkimuksen mukaan useimmat sijaishoidossa kasvaneet selvisivät suunnilleen ikätovereidensa lailla. Heillä oli kuitenkin alhaisempi koulutus kuin ikätovereillaan sekä puutteita sosiaalisissa ja käytännön taidoissa. Useissa Suomessa tehdyissä tutkimuksissa on saatu tulokseksi, että noin kolmasosa erilaisissa laitoksissa eläneistä selviää hyvin, kolmasosa huonosti ja loput siltä väliltä. (Bardy 1989, 9–10.) Festingerin (1983, ref. Bardy 1989) mukaan sijaishuollossa kasvaneet eivät usein tiedä, kenen puoleen kääntyä avun tarpeessa. Eriyisen vaikeaa itsenäistyminen on niille nuorille, joilla ei ole ollut kunnollisia suhteita aikuisiin. Nuoret tarvitsisivat enemmän apua ja tukea opintojen, ammatin ja työn valintaan sekä moniin käytännön asioihin. Avun ja huolenpidon muodot eivät välttämättä ole ratkaisevia, vaan se, miten lapsen sosiaalisia verkostoja tuetaan. (Bardy 1989, 53–63.)

Perhesijoitukset ovat monissa tapauksissa hyvä ratkaisu, mutta niiden ongelmana on pidetty epävarmuutta sijoituksen pysyvyydestä. Lapsen kannalta järjestelyt saattavat olla epämääräiset ja lapsi voi olla epävarma omasta asemastaan. Sijaisvanhemmat taas saattavat pelätä menettävänsä lapsen. Perhesijoituksissa tarvitaan usein sosiaalityöntekijöiden apua ja tukea. Lasten ja sijaisperheen välisen suhteen ja vuorovaikutuksen toimivuuden on nähty selittävän lasten myöhempää selviytymistä enemmän kuin lasten taustojen. Sitä, millaiseksi suhde kehittyy, on kuitenkin hyvin vaikea ennustaa etukäteen. (Bardy 1989, 12–14.) Nämä perhesijoituksia koskevat tulokset

pätevät ainakin jossakin määrin myös ilman huoltajaa tulleiden lasten sijoituksiin.

Onnistuneen sijaisvanhemmuuden edellytyksinä on yleisesti pidetty muun muassa sijaisvanhempien kohtuudellista taloudellista toimeentuloa sekä fyysistä ja psyykkistä terveyttä. (Bardy 1989, 12–14.) Sukulaisperheisiin tehtävien sijoitusten motiivina on usein nähty velvollisuudentunto, jota ei ole pidetty hyvänä lähtökohtana sijoitukselle (mts. 31).

Törrösen (1999) mukaan laitoksissa asumisen huonoja puolia ovat muun muassa yksityisyyden puute, itsemääräämisoikeuden väheneminen sekä ruutiinomaisuus ja asukkaiden passiivisuus. Tärkeät ihmissuhteet, yhteiset kokemukset ja oma reviiri saavat lapset ja nuoret kestämään ne asiat, joista he eivät pidä laitoksessa. Laitosten elämä on yhteisöllisyyden ja yksityisyyden vaihtelua. (Mts. 128–129). Laitoksissa asuvat lapset oppivat sietämään ympärillään ison joukon aikuisia ja tätä kautta he saavat valmiuksia ryhmässä toimimiseen. Toisaalta nuoret oppivat myös elämäntapaa, jossa lähellä olevat ihmiset vaihtuvat ja vuorottelevat. Laitoshoidon ristiriitana Törrönen pitää sitä, että lapset ja nuoret etsivät itselleen tärkeitä ihmisiä samalla, kun työntekijät tekevät työtään. (Mts. 104–107.)

Sharifan Holman (1996, 13) tutkimuksen mukaan monet ilman huoltajaa Ruotsiin tulleet pakolaisnuoret viihtyivät hyvin vastaanottokeskuksissa, koska siellä heillä oli ikäistään seuraa, joiden kanssa oltiin kuin sisaruksia, eikä tarvinnut olla yksin. Lisäksi henkilökunta auttoi läksyjen teossa ja muissa asioissa ja opetti hyödyllisiä taitoja kuten ruuanlaittoa. Vastaanottokeskuksessa asuessa oppi asioita, jotka valmistivat yksin asumiseen.

3.3.3 Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten psykosomaattiset oireet

Valtaosa Eurooppaan ja Suomeen ilman huoltajaa tulleista lapsista on yli 13-vuotiaita. Ero vanhemmista pidetään teini-ikäisillä erityisen vaikeana, koska se osuu samaan aikaan lapsuudesta aikuisuuteen siirtymisen kanssa. Ero vanhemmista saattaa vaikuttaa lapsen identiteettiin ja itsetuntoon. (Ayotte 2000, 54.)

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten kanssa työskentelevän Olli Saramäen (2000, 84) mukaan on tehtävä ero niiden lasten välillä, jotka ovat eläneet niin sanotun normaalin ja turvallisen lapsuuden, ja niiden, joiden koko lapsuutta ja nuoruutta on leimannut turvattomuus, puute ja muut vaikeudet. Molemmat ryhmät ovat kokeneet sarjan traumaattisia kokemuksia ennen pakomatkaa ja sen aikana. Ryhmät on osattava erottaa toisistaan vastaanottavassa maassa, jotta lapsia osataan hoitaa oikealla tavalla.

Useiden tutkimusten mukaan pakolaislapset, joilla on sotaan liittyviä traumoja tai kokemuksia poliittisesta vainosta, kärsivät post-traumaattisista stressioireista (*post traumatic stress disorder - PTSD*), masennuksesta sekä muista tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyvistä ongelmista. Pakolaislapset, jotka ovat pakomatalla ja sen jälkeen yhdessä perheensä kanssa tai jotka ovat erossa perheestään vain lyhyen aikaa, kärsivät vähemmän tunneperäisestä stressistä (*emotional distress*), levottomuudesta sekä ahdistuk-

sesta ja sopeutuvat paremmin kuin ne lapset, jotka ovat pakomatalla ja sen jälkeen erossa vanhemmistaan tai huoltajastaan. (Sourander 1998, 720.)

Psykologi Nina Forsten-Lindmanin ja Turun kansainvälisen palvelukeskukseen vuosina 1995-2000 toteuttaman tutkimuksen mukaan ilman huoltajaa tulleista nuorista noin puolet oli kotimaassaan kokenut perheenjäsenten menetyksiä, pommituksia, ammuskelua, kodin tuhoutumista ja muita uhkaavia tilanteita. Kaikilla ilman huoltajaa tulleilla nuorilla ilmeni unihäiriöitä, päänsärkyä ja vatsavaivoja. Joillakin lapsilla oli myös syömishäiriöitä, kastelua, ongelmia ystävyysuhteissa, keskittymisvaikeuksia, masentuneisuutta ja puhehäiriöitä. Tutkimuksen aikana osoittautui tärkeäksi, että lapset voivat käydä läpi kokemuksiaan. (Forsten-Lindman 1998, 16–43).

Psykiatri Andre Sourander (1998, 719–725) tutki eräässä ryhmäkodissa asuvia ilman huoltajaa tulleita lapsia ja nuoria vuosina 1994–1995. Sourander tutki lasten traumaattisia kokemuksia ja käytöshäiriöitä haastattelujen, kliinisten tiedostojen sekä lasten psyykkistä terveyttä mittaavan mittarin (*Child Behaviour Check List - CBCL*) avulla. Tutkimuksessa oli mukana 46 ilman huoltajaa tullutta lasta. Souranderin tutkimuksen mukaan ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset ovat erittäin haavoittuva ja psykologisille vaikeuksille altis ryhmä. Yli puolet lapsista oli ollut pakomatalla yli puoli vuotta. Useimpia lapsia ei oltu valmisteltu pakomatkkaan. Noin 15 % lapsista oli ollut pakolaisleirillä matkan aikana. Lapset olivat kokeneet lukuisia menetyksiä, eroja läheisistään sekä vainoa.

Tulokset siis vahvistavat Forsten-Lindmanin tutkimustuloksia. Souranderin tutkimilla lapsilla oli myös samantapaisia ongelmia ja oireita kuin Forsten-Lindmanin tutkimilla lapsilla. Souranderin mukaan noin puolet hänen tutkimistaan lapsista tarvitsisi kliinistä hoitoa tai on kliinisen hoidon tarpeen rajamailla. (Sourander 1997, 719–725.) Souranderin ja Forsten-Lindmanin saamia tuloksia tukevat esimerkiksi Tanskan Punaisen Ristin toteuttama tutkimus Tanskaan ilman huoltajaa tulleista lapsista (Green 2000) sekä eri maisista Eurooppaan tulleita lapsia tutkineen Wendy Ayotten (2000) tulokset.

Souranderin tutkimat lapset ja nuoret saivat CBCL:llä mitattuna keskimäärin noin kaksi kertaa korkeamman arvon kuin niin sanotut keskiverrot, tavalliset länsimaiset lapset keskimäärin. Sourander toteaa kuitenkin, että tuloksia tulkittaessa täytyy ottaa huomioon CBCL -mittarin mahdollinen kulttuurisidonnaisuus, sillä se on suunniteltu amerikkalaisten ja eurooppalaisten standardien mukaan. (Sourander 1997, 719–725.) Eryyisen korkeita arvoja saivat post-traumaattisia stressioireita (*post traumatic stress disorder-PTSD*) mittaavat osiot. Sukupuoli, pakomatkan kesto, vanhempien katoaminen tai kuolema eivät sen sijaan vaikuttaneet CBCL:lla saatuihin tuloksiin merkitsevästi. Verrattaessa somaleita ja muiden kansallisuuksiin edustajia toisiinsa ei myöskään havaittu merkitseviä eroja kansallisuuksien välillä. Iällä oli kuitenkin merkitsevä vaikutus lapsen tilaan. Alle 15-vuotiailla psyykkiset ongelmat olivat vakavampia kuin yli 15-vuotiailla. Eryyisesti sosiaaliset ongelmat, keskittymisongelmat ja aggressiivisuus olivat nuoremmilla tutkittavilla vakavampia ongelmia kuin yli 15-vuotiailla. Nuorempi ikäryhmä oli myös muita useammin kliinisen hoidon tarpeessa. (Sourander 1997, 719–725.)

Tutkimusajankohtana vallinneet ryhmäkodin vastaanottomenetelmät voivat Souranderin mukaan aiheuttaa traumatisoituneissa lapsissa stressiä ja muita emotionaalisia oireita, eikä lapsilla ollut mahdollisuuksia käydä läpi koke-
muksiaan pakolaisena (Sourander 1998, 719–725). Toisaalta olot laitoksissa ovat parantuneet huomattavasti Souranderin tutkimuksen jälkeen (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 50).

Välimaa (1994) on tutkinut pro gradu -työssään ilman huoltajaa Suomeen tulleiden somalipoikien elämää ja hyvinvointia Suomessa. Välimaan tutkimista asiakasasiakirjoista (11 tapausta) ja kahdesta haastattelusta käy selvästi ilmi perheenyhdistämisen suuri vaikutus nuorten hyvinvointiin. Niiden nuorten kohdalla, jotka eivät olleet saaneet myönteistä perheenyhdistämispäätöstä, oli enemmän mainintoja huonovointisuudesta, masennuksesta ja synkkyyydestä. Muilla nämä maininnat loppuivat yleensä myönteisen perheenyhdistämispäätöksen saamisen jälkeen. (Mt.)

3.3.4 Maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot

Vaikka en tässä tutkimuksessa keskitykään tutkimaan pakolaisnuorten sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, on kuitenkin tärkeää tiedostaa, että sosiaaliset suhteet ja verkostot suomalaisten kanssa voivat edesauttaa ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten sopeutumista. Kimin (1988) teorian mukaan maahanmuuttajien integroituminen niin sanottuun valtakulttuuriin on riippuvainen kommunikaation määrästä ja laadusta valtakulttuurin edustajien ja maahanmuuttajien välillä. Anne Alitolppa-Niitamo (1994, 55–56) on kritisoinut Kimin teoriaa siitä, ettei se huomioi yhteiskunnassa ja valtakulttuurissa vallitsevia normeja, arvoja ja rakenteita, jotka voivat vaikeuttaa verkostojen luomista, vaikka maahanmuuttaja yrittäisi rakentaa verkostoja.

Alitolppa-Niitamo (1994) on tutkinut pääkaupunkiseudulla asuvien somalien elämäntapoja ja sosiaalisia verkostoja. Tutkimuksesta käy ilmi, että somalit kärsivät sosiaalisten suhteiden vähyydestä, tärkeistä ihmisistä erossa oleimisesta sekä tulevaisuuden näköalattomuudesta. Tutkimuksen mukaan somalit olivat yhteydessä lähinnä vain omiin maanmiehiinsä. Monet sanoivat, ettei heillä ole henkilökohtaisia suhteita suomalaisiin. Somalialaiset kokivat myös, ettei suomalaisilla ole aikaa ja että suomalaisten epäsosiaalisuus vaikeuttaa suhteiden luomista. Kodin ulkopuolella miehet tapasivat yleensä miehiä ja naiset naisia. Työttömyys ja valtaväestön asenteet vaikeuttavat yhteiskuntaan integroitumista. (Alitolppa-Niitamo 1994, 37–57.)

Alitolppa-Niitamon haastattelemista somaleista osa kannatti somalialaista klaanismia ja klaanijäsenyyttä, kun taas osa vastusti sitä. Klaanijäsenyys ja asennoituminen klaanismia kohtaan vaikutti myös sosiaalisten verkostojen muodostumiseen. Klaanismin kannattajien uskottiin kuitenkin olevan vähemmistönä Suomessa. Sukulaissuhteet koettiin hyvin tärkeiksi, ja sukulaisilla oli iso osuus tutkittavien sosiaalisissa verkostoissa. Sukulaisten ja ystävien väliset verkostot ylittivät usein kansalliset maiden rajat. (Mts. 37–57.)

Marja Tiilikainen (1999) on tutkinut etnografisin menetelmin pääkaupunkiseudulla asuvia somalinaisia. Tiilikaisen mukaan yksinäisyys, sosiaalinen

eristyneisyys, tuen puute, kykenemättömyys huolehtia sukulaisista ja rasistiset hyökkäykset ovat uhka somalainien terveydelle ja hyvinvoinnille.

Elina Ekholm (1994) on tutkinut pakolaisten elinoloja ja integraatiota Suomessa. Ekholmin mukaan moni pakolainen kärsii suomalaisten ulkomaalaisvastaisuudesta ja kontaktien puutteesta (mts. 83). Noin puolella tutkittavista oli suomalaisia ystäviä. Suuri osa ystävästä oli järjestetyn ystäväperheitoiminnan kautta saatuja. Vain harvoilla oli yhteisiä harrastuksia suomalaisten kanssa. Jos yhteisiä harrastuksia oli, ne liittyivät yleensä urheiluun. Haastateltavista erottui kuitenkin vähemmistönä joukko, jolla oli suomalaisia ystäviä ja tuttuja. Pakolaistyöntekijät arvioivat, että noin 70 %:lla pakolaisista kontaktit suomalaisiin rajoittuvat viranomaisiin ja työtovereihin. (Ekholm 1994, 73–74.)

Perheen kanssa tulleilla pakolaisilla on ”juuret” mukana. Perheillä näytti Ekholmin mukaan olevan kaksi vastakkaista merkitystä integraatioprosessissa. Toisaalta perhe on tuki ja turva, toisaalta perheen sisällä kärjistyvät helposti entisen ja uuden kulttuurin väliset erot. Jotkut yksin asuvat pakolaiset olivat pyrkineet paikkaamaan perheen puuttumista ja muuttaneet tuttavaperheiden tai kavereiden luokse. Joillekin nuorille miehille yhdessäolo kaveripiirissä toimi selviytymisstrategiana. (Ekholm 1994. 85–88.)

Huoli kotimaassa olevista perheenjäsenistä oli haastateltaville yksi suurimmista stressitekijöistä. Kaikkein vaikeinta oli niillä nuorilla, jotka olivat tulleet Suomeen ilman vanhempiaan eivätkä olleet vielä saaneet heitä Suomeen. Nämä haastateltavat olivat Ekholmin mukaan juurettoman ja avuttoman tuntuisia. Myös työntekijät olivat huolestuneita yksinäisistä nuorista. Nuorten joukossa oli kuitenkin suurta vaihtelua. Työntekijöiden mukaan nuoret miehet, jotka ovat oppineet kielen ja löytäneet tyttöystävän, ovat sopeutuneet parhaiten. Monien työntekijöiden mielestä ilman perhettä tulleita pakolaisia ei pitäisi sijoittaa pienille paikkakunnille maaseudulle. (Mts. 88–91.)

Ekholm selvitti tutkimuksessaan myös etnisen yhteisön merkitystä pakolaisille. Ekholmin mukaan oma etninen yhteisö ja sen antama tuki ovat pakolaisille erittäin tärkeitä. Pelkkä kansallinen tai etninen alkuperä ei kuitenkaan takaa yhteisyyden tunnetta, vaan siihen vaikuttavat myös uskonnolliset ja poliittiset tekijät, klaanit sekä monet muut tekijät. Pakolaisista yli puolet (65 %) oli sitä mieltä, että heidän etninen yhteisönsä on Suomessa liian pieni. Esimerkiksi somaleille ja kurdeille oma yhteisö oli tärkeä, mutta heidän samastumistaan rajoittivat klaanit ja poliittiset näkemykset enemmän kuin esimerkiksi vietnamilaisia. (Mts. 74–76.)

Haastateltavien keskinäisen avun verkostot toimivat kuitenkin melko hyvin, vaikkakin auttaminen saattoi rajoittua oman suvun, klaanin tai poliittisen puolueen jäseniin. Vahva etninen yhteisö helpottaa Ekholmin mukaan valtayhteisöön mukaan pääsyä. (Mts. 102). Omista maanmiehistä muodostuvan sosiaalisen tukiverkoston on tutkimuksissa havaittu myös suojaavan maahanmuuttajia syrjinnän ja rasismien aiheuttamalta stressiltä (Liebkind & Jasinska-Lahti 2000, 88).

Ekholmin mukaan oli yllättävää se, kuinka paljon pakolaisilla oli kokemuksia suomalaisten aggressiivisuudesta. Haastateltavista kolmasosa oli kokenut vihamielisyyttä ja ulkomaalaisvastaisuutta. Eniten muukalaisvihaa olivat kokeneet somalit. Suoranainen väkivalta kohdistui yleensä nuoriin miehiin. Monia pakolaislapsia kiusattiin koulussa. (Ekholm 1994, 69–72.)

Maahanmuuttajien työllistymistä tutkineen Annika Forsanderin (2000) mukaan sosiaalisten suhteiden laatu vaikuttaa erilaisiin työpaikkoihin päätymiseen. Etnisen yhteisön sisäiset suhteet edesauttavat pääsyä matalapalkkoihin. Vaativampien työpaikkojen saaminen vaatii kuitenkin suhteita valtaväestöön. (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000, 24–25.)

3.3.5 Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten kokemukset

Päivi Sharifan Holma (1996) on selvittänyt Ruotsiin ilman huoltajaa tulleiden nuorten tilannetta haastatteleamalla 35:tä Afrikan maista tullutta nuorta. Selvityksessä ei ole teoreettista näkökulmaa. Holma tutki kaikkea nuorten kokemuksiin liittyvää, mutta keskittyi vain nuorten nykyhetkeen.

Holman tutkimat nuoret kokivat yksinäisyyden vaikeimmaksi asiaksi Ruotsissa. Perheen ja suvun tuen ja seuran puuttuminen koettiin usein vaikeaksi kestää ja omat sosiaaliset suhteet rajoittuneiksi. Nuorten psykologiset ja sosiaaliset ”suojaverkot” ja heidän saamansa sosiaalinen tuki olivat usein heikkoja tai lähes olemattomia. Yli puolet haastatelluista kertoi, ettei heillä ollut juuri mitään kontakteja ruotsalaisiin. Muutamat tytöt elivät lähes täysin eristyksissä ruotsalaisista, eikä heillä ollut muitakaan ystäviä. Kaksi kolmasosaa haastateltavista sanoi olevansa onnellisia Ruotsissa, mutta jotkut sanoivat myös, että olisivat onnellisempia kotimaassaan. Haastateltavista 10 sanoi, ettei heillä ollut ketään aikuista, jonka kanssa voisi puhua ongelmistaan tai jolta saisi tukea. Joillakin ei ollut ketään, jonka luokse voisi esimerkiksi mennä kylään. Muutamilla nuorilla oli ruotsalainen ystäväperhe, josta heillä oli hyviä kokemuksia. Yksi viidesosa sai psykologilta apua ongelmiinsa. (Holma 1996, 13–17.)

Nuoret olivat sitä mieltä, etteivät he ja heidän etnisen yhteisönsä vanhemmat jäsenet enää ymmärrä toisiaan. Aikuiset eivät esimerkiksi halua, että nuoret käyvät ulkona ja elävät kuin ruotsalaisnuoret. (Mts. 15–17.) Holman mukaan suhteet omanmaalaisiin aikuisiin olisivat nuorille tärkeitä, koska niiden avulla nuoret voivat pitää yllä omaa kulttuuriaan, mutta aikuiset voisivat myös auttaa nuoria sopeutumaan uuteen kotimaahan. Muuten nuorista tulee Holman mukaan helposti muukalaisia sekä omassa maassaan että uudessa kotimaassaan. (Mts. 21–22.)

Holman haastattelemat nuoret kaipasivat erityisesti äitiään ja perhettään. Jotkut nuoret olivat hakeneet perheenyhdistämistä, mutta saaneet kielteisen päätöksen. Nuoret kokivat tilanteen vaikeaksi. Nuoret suunnittelivat kotimaahan paluuta erityisesti silloin, kun heillä oli ikävä läheisiään ja yhteisöään. (Mts. 12–19.) Tyttöillä sukulaisperheissä asuminen sujui hyvin, mutta pojilla sen sijaan oli enemmän ongelmia. Nuoren sukulaisten kanssa asuminen oli joillekin aiheuttanut ongelmia. Monet nuoret kehuivat laitoksia, joissa olivat asuneet, koska siellä heillä oli paljon muita nuoria kavereina. Työntekijät aut-

toivat erilaisissa asioissa, mutta silti monet olivat yksinäisiä laitoksissa. Useimmilla nuorilla ei ollut kovin hyvää suhdetta edustajaansa, eivätkä he olleet enää yhteydessä. Heikoimmat verkostot olivat niillä nuorilla, jotka olivat muuttaneet toiseen kaupunkiin tai jotka asuivat yksinään. (Mts. 13–14.)

Miia Myyryläinen (2001) on tutkinut viiden ilman huoltajaa Suomeen tulleen täysi-ikäisen nuoren selviytymistä ja sopeutumista itsenäiseen elämään. Kaikki Myyryläisen haastattelemat nuoret ovat asuneet ryhmäkodissa ja muuttaneet täysi-ikäisiksi tultuaan omaan asuntoon. Myyryläisen mukaan sopeutumista edesauttavat sosiaaliset kontaktit, ystäväperhe ja harrastukset. Sosiaalisuuden, kielen hallinnan ja harrastusten kautta joillakin nuorilla oli laaja sosiaalinen verkosto. Jotkut nuorista tarvitsisivat enemmän tukea selviytymiseen. Eniten ongelmia oli niillä nuorilla, joilla ei ollut sosiaalista verkostoa. Näille nuorille ryhmäkoti oli edelleen tärkeä paikka. Myyryläisen mukaan kaikilla nuorilla oli kuitenkin hyvät eväät uudessa kulttuurissa elämiseen. (Mt.)

Myyryläisen mukaan sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä nuorten elämänhallinnan kannalta, olivatpa ne sitten oman etnisen ryhmän tai valtakulttuurin edustajia. Kontaktit ovat oleellinen osa myös nuorten uuden identiteetin muotoutumisessa. Sosiaaliset kontaktit suomalaisiin edistävät kielen oppimista, mikä taas edistää uusien kontaktien luomista. (Mts. 20.) Nuorten tietoisuus omista voimavaroista ja ystävistä auttaa myös jokapäiväisistä tehtävistä selviytymisessä. Ne, joilla ei ole sosiaalista verkostoa, tarvitsisivat tukea opiskelussa ja päivittäisten asioiden hoidossa. (Mts. 45–47.)

Kaikki nuoret kokivat ryhmäkodissa asumisen aikana omaohjaajan erittäin tärkeäksi henkilöksi, jonka kanssa nuoret puhuivat asioistaan. Kolmella nuorella tärkeimmät kaverit olivat muut ryhmäkodissa asuvat nuoret. Kolmen nuoren mielestä ei ollut väliä, minkä maalaisten kanssa viettää aikaa. Myyryläisen mukaan suomalaiset kaverit voivat kuitenkin auttaa uuteen kulttuuriin sopeutumista. (Mts. 29–46.) Ryhmäkodissa asui nuoria eri maista, jotka kokivat toisensa kuin sisaruksiksi (mts. 41). Nuoret kokivat suomalaiset ystäväperheet erittäin läheisiksi ja tärkeiksi. Heidän kanssaan nuoret pystyivät purkamaan pahaa oloaan ja pääsivät mukaan suomalaisten arkeen. Edustajaa nuoret eivät sen sijaan pitäneet yhtä tärkeänä. (Mts. 31–32.)

Ryhmäkodin parhaina puolina nuoret pitivät turvallisuutta ja sitä, että heistä pidettiin huolta. Nuoret kokivat oppineensa kodissa asuessaan paljon asioita. Negatiivisimpana asiana ryhmäkodissa nuoret pitivät sääntöjä ja rangaistuksia. Monet nuoret olivat kuitenkin tajunneet ryhmäkodissa elämisen helpouden ja huolettomuuden muutettuaan omaan asuntoon. (Mts. 32–33.) Nuorista neljä oli asunut tukiasunnossa ennen kuin täytti 18 vuotta ja muutti omaan asuntoon. Nuoret kokivat tukiasunnossa asumisen mieluisana ja pitivät sen parhaina puolina vapautta, itsestä vastuun ottamista, rauhaa ja järjkeitä sääntöjä. (Mts. 35.)

Myyryläinen selvitti myös, millaisia sosiaalisia suhteita nuorilla oli ollut ryhmäkodista muuton jälkeen. Suurimmalla osasta nuorista oli vilkas sosiaalinen elämä, harrastuksia ja jonkin verran sekä suomalaisia että ulkomaalaisia

kavereita. Joukossa oli kuitenkin myös sellaisia nuoria, joilla ei ollut juurikaan ystäviä tai jotka kokivat lähimmiksi ystäviksi vieläkin ryhmäkodin työntekijät ja asukkaat. Niillä nuorilla, joilla ei ollut sosiaalisia suhteita, ei ollut harrastuksiakaan, ja elämä tuntui yksinäiseltä. (Myyryläinen 2001, 37–38.) Sosiaalisten suhteiden väheneminen ryhmäkodista muuton jälkeen oli saattanut olla nuorille yllätys, ja ryhmäkoti saattoi yhä tuntua oikealta kodilta. Myyryläisen mukaan kukaan nuorista ei kuitenkaan ollut äärimmäisen syrjäytynyt, sillä kaikilla oli joitakin ihmisiä ympärillään. (Mts. 45–46.)

Joidenkin nuorten mielestä heidän elämänsä oli melko hyvin hallinnassa, eivätkä he toivoneet tukea. Muutamat nuoret kokivat kuitenkin oman elämän hallinnan vaikeaksi ja kaipasivat tukihenkilöä. Joidenkin nuorten henkisen tuen tarve nousi tärkeämmäksi kuin arkeen liittyvät ongelmat. Kaksi nuorta tunsu itsensä yksinäiseksi. Jotkut nuorista huolehtivat omaisistaan ja kantoivat raskasta taakkaa menneisyydestään. Nämä nuoret kaipasivat henkistä tukea ja juttukaveria. (Mts. 2001, 38–39.)

Myyryläisen mukaan nuorten on vaikea löytää sellaisia ihmisiä, joihin he voivat luottaa. Nuorten perusturvallisuudessa on puutteita, koska monet kärsivät turvattomuuden tunteesta. (Mts. 46.) Nuoren on vaikea muodostaa sosiaalista verkostoa yksin, jos sitä ei ole täysi-ikäisyyteen mennessä muodostunut. Sen takia olisikin tärkeää, että nuoret saisivat jo ryhmäkodissa asuessaan sellaisen tukiverkoston, joka kantaa itsenäisen elämän alkaessa. (Mts. 43–47.) Myös nuoren persoonallisuudella on Myyryläisen mukaan suuri merkitys sosiaalisten suhteiden solmimisessa. Kaikilla ei ole tarpeeksi halua tai rohkeutta kohdata suomalaisia, ja joillakin nuorilla voi olla jo valmiiksi asenne, etteivät suomalaiset pidä ulkomaalaisista. (Mts. 43–45.)

Tua Sjöblom (1997) on selvittänyt pääkaupunkiseudulla sukulaisperheissä asuvien ilman huoltajaa Suomeen tulleiden somalilasten tilannetta. Sjöblomin tutkimilla lapsilla ja heidän sukulaisillaan oli läheiset välit. Perheissä oli yleensä neljästä kuuteen omaa lasta ja lisäksi sukulaislapsia. Suurin osa asui kaupungin vuokrataloissa. Asunnot olivat ahtaita, ja monet olisivat tarvinneet suuremman asunnon. Perheet oli hajasijoitettu eri rakennuksiin. Monilla perheillä ei ollut käsitystä lasten koulunkäynnistä. (Mts. 29–31.)

Perheissä vaalittiin somalialaisia arvoja, joihin kuuluivat esimerkiksi vanhempien kunnioitus ja tyttöjen suojeleminen. Tytöt olivat enimmäkseen kotona ja tekivät kotitöitä. Pojat liikkuvat enemmän ulkona, mutta hekään eivät juuri poistuneet omasta kaupunginosasta. Suurin osa lapsista ja nuorista kävi koraanikoulua. Perheiden lapsilla ei ollut suomalaisia leikkikavereita, eikä perheillä ollut suomalaisia ystäviä. Monet olisivat halunneet tutustua naapureihinsa. Sukulaisverkoston puuttuminen korvattiin usein muilla maahanmuuttajilla tai maanmiehillä. (Mts. 34–38.)

4 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaiset ovat ilman huoltajaa Suomeen tulevien lasten vastaanottokäytännöt ja asumisjärjestelyt?
2. Millaisia sosiaalisia suhteita laitoksissa ja sukulaisperheissä asuvilla nuorilla on? Millaiset ovat heidän sosiaaliset verkostonsa? Mistä nuoret saavat sosiaalista tukea?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selvittää, **millaiset ovat ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten elin- ja asuinolot**. Sen avulla saadaan kuvailevaa ja yleistä tietoa lasten tilanteesta Suomessa.

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten sosiaaliset verkostot ovat poikkeuksellisia, koska he ovat usein menettäneet lähes kaikki aikaisemmat verkostonsa. Lisäksi he kohtaavat Suomessa paljon erilaisia viranomaistahoja. Toisen tutkimuskysymyksen **tarkoitus on selvittää, millaisia sosiaalisia verkostoja laitoksissa ja sukulaisperheissä asuvilla nuorilla on**. Ketkä ovat ne henkilöt, jotka ainakin jossakin määrin täyttävät vanhempien paikan ja ovat aikuisauktoriteetteina nuorille? Ketkä tai mitkä ovat näiden nuorten **sosiaalisia vaikuttajia** ja keiltä he saavat **sosiaalista tukea**?

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää myös, millaisia **virallisia ja epävirallisia verkostoja** nuorilla on. Virallisilla verkostoilla tarkoitan esimerkiksi laitosten työntekijöitä, opettajia, sosiaalityöntekijöitä ja muita viranomaisia. Epäviralliset verkostot taas voivat koostua kavereista koulussa, ryhmä- ja perheryhmäkodeissa ja harrastuksissa sekä sukulaisista ja etnisen yhteisön jäsenistä.

Tutkimieni ryhmä- ja perheryhmäkotien toiminta ja siellä asuvien nuorten elämä ja sosiaaliset verkostot eivät ole yleisesti tunnettuja, minkä tähden niiden tunnetuksi tekemisellä on myös yleistä merkittävyyttä. Törrösen (1999, 19) mukaan ei voida tietää poikkeuksista, jos ei tunneta tavanomaista.

Tutkimuksen **oletuksena on, että eroja laitoksissa ja perheissä asuvien välillä** löytyy. Omanmaalaisten aikuisten vaikutuksen voi esimerkiksi olettaa olevan suuremman perheissä asuvilla. Laitoksissa saattaa olla lapsia, joilla ei ole lainkaan kontakteja omanmaalaisiin aikuisiin eikä ketään varsinaista oman kulttuurin arvoja välittävää henkilöä. Pikkulapsena Suomeen tulleet saattavat suomalaisessa laitoksessa asuessaan unohtaa äidinkieltänsä. Joilakin laitoksissa asuvilla on hyvinkin kiinteitä suhteita sukulaisiinsa tai muihin etnisen yhteisön jäseniin. Toisaalta on nuoria, joilla ei ole sosiaalista verkostoa laitoksen ulkopuolella. Jotkut sukulaisperheissä asuvat nuoret taas saattavat elää omiensa keskellä olematta juurikaan yhteydessä suomalaisiin.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen olen saanut runsaasti aineistoa Väestöliiton Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups -nimisessä projektissa työskennellessäni. Projektissa selvitettiin ilman huoltajaa tulleiden lasten tilannetta Suomessa. Viittaan projektissa tehtyihin raportteihin työssäni. Toiseen tutkimuskysymykseen vastaan nuorten haastattelujen ja kentällä ollessani kerätyn aineiston perusteella. Aineiston keräämisen ja analysoimisen jälkeen olen tarkentanut tutkimuskysymyksiäni sen mukaan, mikä aineiston perusteella tuntui relevantilta (vrt. Mason 1996, 33).

Pakolaisten suhde omaan kulttuuriin ja kulttuurissa tapahtuvat muutokset ovat niin laaja alue, että ne jäävät tutkimustehtäväni ulkopuolelle.

5 Etnografinen lähestymistapa tutkimusmenetelmänä

Aineistonkeruumenetelmäni ovat kvalitatiiviset eli laadulliset. Käytin tutkimuksessani etnografista osallistuvaa havainnointia ja teemahaastatteluja.

Kvalitatiiviset menetelmät sopivat todellisen elämän kuvaamiseen ja kohteen tutkimiseen kokonaisvaltaisesti ja syvällisesti (Hirsijärvi et al. 2000, 152). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset tulkitsevat, ymmärtävät ja kokevat ympäröivän sosiaalisen maailman. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään menetelmiä, jotka ottavat huomioon sosiaalisen ympäristön, jossa tietoa tuotetaan. Kvalitatiivinen tutkimus ei voi olla täysin neutraalia, objektiivista tai kaiken kattavaa, sillä havainnointi ja tulkinnat ovat aina valikoivia. Kvalitatiivisen tutkimuksen tulisi kuitenkin tuottaa tietoa, joka on jollakin tavalla yleistettävissä. (Mason 1996, 4.)

Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa (5.1) kerron etnografisesta tutkimusotteesta ja osallistuvasta havainnoinnista. Seuraavassa alaluvussa (5.2) kerron teemahaastatteluista sekä lasten ja maahanmuuttajien haastattelemiseen liittyvistä erityispiirteistä. Kolmannessa alaluvussa (5.3) kuvailen kentälle pääsyn vaiheita, joita ovat laitoksiin ja sukulaisperheisiin pääsy sekä haastatteluista sopiminen nuorten kanssa. Sen jälkeen kerron kentällä olostani ja omasta roolistani siellä (5.4). Seuraavassa alaluvussa (5.5) kerron lyhyesti kentältä poistumisesta. Luvussa 5.6 kuvailen haastattelimiani nuoria sekä etnografista aineistoani, joka koostuu haastatteluista sekä kenttämuistiinpanoista. Seuraavaksi kuvailen haastattelutilanteita sekä kerron käyttämistäni haastattelukysymyksistä ja -tekniikoista (5.7). Sen jälkeen pohdin haastattelujen onnistumista (5.9) sekä tutkimukseni eettistä puolta (5.10). Viimeisessä alaluvussa (5.11) kerron, miten olen analysoinut tutkimusaineiston.

5.1 Etnografinen osallistuva havainnointi

Yleisin menetelmä verkostoaineiston keräämisessä ovat erilaiset kyselylomakkeet, joissa tutkittavia pyydetään kertomaan suhteistaan (Castrén 2001, 29). Tämän tutkimuksen aineisto, joka perustuu etnografiseen osallistuvaan

havainnointiin ja haastatteluihin, ei edusta verkostotutkimuksen valtavirtaa. Käyttämälläni menetelmillä on mahdollista havainnoida suhteiden syvyyttä ja sosiaalista sisältöä sekä suhteisiin sisältyviä voimavaroja (vrt. mts.).

James P. Spradley (1979; 1980) on kirjoittanut etnografisten haastattelujen teosta ja osallistuvasta havainnoinnista. Etnografialla tarkoitetaan tavallisesti jonkin ryhmän toimintojen havainnoimista ja siitä kirjoitettua kuvausta, mutta etnografialla voidaan viitata myös kenttätyöhön. Etnografia sopii muiden kvalitatiivisten menetelmien tavoin hyvin sellaisten kohteiden, joista ei vielä tiedetä paljoakaan, tutkimiseen. Yleensä etnografiassa tutkittavaa ilmiötä lähestytään monin eri tavoin. Spradleyn mukaan etnografi ottaa osaa ihmisten arkeen ja viettää aikaa heidän kanssaan. Hän katselee, mitä tapahtuu, kuuntelee, mitä puhutaan, ja esittää kysymyksiä. Etnografian pitäisi huomata sellaisia asioita, joita muut pitävät itsestään selvinä. Havainnointi tapahtuu ihmisten luonnollisessa ympäristössä. (Spradley 1979.)

Masonin (1996) mukaan osallistuva havainnointi sopii hyvin sellaisen tiedon keräämiseen, jota ei muilla menetelmillä voitaisi saada. Sitä voidaan myös käyttää muiden menetelmien kanssa. Lisäksi osallistuva havainnointi ja tutkittavien sosiaaliseen maailmaan osallistuminen voi olla monissa tilanteissa eettisesti sopivampaa kuin ulkopuolisena havainnoiminen. (Mts. 61–63.)

Edellä mainitut syyt pätevät ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten sosiaalisten verkostojen ja asumisen tutkimiseen. Osallistuva havainnointi sopii hyvin nuorten sosiaalisen vuorovaikutuksen ja arjessa ilmenevien suhteiden tutkimiseen. Kahta menetelmää käyttämällä voin myös verrata havaintojani ja haastatteluista saamiani tietoja. Kohderyhmästä ei aikaisemmin saatujen kokemusten perusteella saisi paljoakaan irti, jos haastattelija on ventovieras ja täysin ulkopuolinen. Tutkijan on ensin saavutettava tutkittavien luottamus. (Ks. esim. Alitolppa-Niitamo 1994, 5–7, 53; Sjöblom 1997, 5–9.)

Etnografian avulla voidaan Spradleyn (1979) mukaan nähdä maailma tutkittavien silmin ja selvittää, mitä eri asiat, teot, tapahtumat ja erilainen käyttäytyminen merkitsevät tutkittaville. Keskeistä etnografiassa on myös erilaisten elämäntapojen ymmärtäminen niin kuin tutkittavat ne näkevät (*insiders' view*). Etnografiassa opitaan tutkittavilta ja tutkittavista eikä niinkään tutkita heitä. Spradley korostaa, että etnografiassa tutkitaan sekä kulttuurin näkyvää, konkreettista osaa (*explicit culture*) että sen ”näkymätöntä” osaa (*tacit cultural knowledge*). Etnosentrisyyden välttäminen on yksi etnografian tavoitteista, vaikka tutkija ei ehkä voikaan päästä kokonaan eroon etnosentrisyydestään. (Mts. 3–16.)

Etnografista tutkimusta tekevän on Spradleyn mukaan mahdollisuuksien mukaan eletävä tutkittavien kanssa ja osallistuttava heidän toimiinsa samalla havaintoja tehden. Kaikissa tutkimuksen vaiheissa pidetään kenttäpäiväkirjaa tai kirjataan muuten ylös havaintoja, kokemuksia ja tapahtumia. (Mts. 17–24.) Omassa pro gradu -työssäni kenttätyöjaksot kestivät yhteensä noin viisi viikkoa. Niin lyhyessä ajassa ei ollut mahdollista kartoittaa nuorten eri elämän alueita eikä seurata heidän tilanteensa muuttumista. Olen kuitenkin soveltanut Spradleyn käytännönläheisiä vinkkejä osallistuvasta havainnoin-

nista ja etnografisten haastattelujen, muistiinpanojen sekä analyysin tekemisestä.

Ensimmäinen vaihe etnografisen tutkimuksen tekemisessä on Spradleyn mukaan **sosiaalisen tilanteen valitseminen ja paikallistaminen**. Spradley korostaa, että valitun tilanteen on oltava yksinkertainen, helposti lähestyttävä, luvallinen ja toistuva. Tilanteessa on toimittava hienotunteisesti. (Spradley 1980, 39–52.) Omassa työssäni tutkimustilanne ovat laitokset, joissa lapset asuvat ja joissa ilmenevät siellä asuvien nuorten sosiaaliset suhteet.

Etnografisessa tutkimuksessa pyritään luomaan kuva sekä muutamasta valitusta kulttuurin osa-alueesta että saavuttamaan laajempi ymmärrys kyseessä olevasta kulttuurista kokonaisuutena (Spradley 1980). Pro gradu -työssäni en pyri tutkimaan kokonaista kulttuuria, vaan keskityn nuorten sosiaalisten suhteiden ja erilaisten asumismuotojen tutkimiseen.

Kaikkea **havainnointia** ohjaavat Spradleyn mukaan ne kysymykset, jotka etnografilla on mielessä. Vähitellen havainnointia kavennetaan ja kohdistetaan enemmän ja enemmän juuri siihen osa-alueeseen, josta ollaan kiinnostuneita. (Mts. 128–129.) Ennen kentälle menoa rajasin kiinnostuksen kohteitani ja havainnointia nuorten sosiaaliin suhteisiin, niiden ilmenemiseen sekä asumiseen liittyviin seikkoihin. Kirjoitin kenttämuistiinpanoihini kuitenkin useista muistakin havainnoista ja tapahtumista, jotta voisin myöhemmin katsoa, mitä asioita tarvitsen työssäni.

Spradleyn metodin mukaan osallistuvan havainnoinnin tarkoitus on osallistua ja samanaikaisesti havainnoida tapahtumia tietoisesti ja laaja-alaisesti. Osallistuvasta etnografista tulee tavallaan myös informantti, joka pitää kirjaa havainnoistaan. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on samanaikaisesti ja vuorotellen sekä ulkopuolinen että joukon osa, ”sisäpuolinen”. Havainnoinnin osallistumisen aste voi vaihdella täysin passiivisesta havainnoinnista ja sivustakatsojan roolista aktiiviseen osallistumiseen ja jopa täysjäsenyyteen. Ryhmän kantajäsenenä on tosin lähes mahdotonta havainnoida näkymättömiä kulttuurin osia, joita ryhmässä pidetään itsestään selvinä. (Spradley 1980, 58–62.)

Oma havainnointini oli vuorotellen sivustakatsomista ja aktiivista osallistumista. Saatoin esimerkiksi työharjoitteluun kuuluvia keittiötöitä tehdessäni seurata myös nuorten puuhia. Toisaalta saatoin välillä mennä mukaan nuorten toimiin. Passiivinen havainnointi ei ollut mahdollista, koska kaikki olivat tietoisia minusta. Täysjäsenetäkään minusta ei olisi mitenkään voinut tulla parissa viikossa ryhmäkoodissa, joissa on kaksi täysin erilaista ryhmää (työntekijät ja nuoret). Tunsin roolini olevani jotakin työntekijän, opiskelijan ja nuorten kaverin väliltä.

Aineistolähtöiseksi teoriaksi (*grounded theory*) kutsutaan sellaista teoriaa, joka perustuu empiiriseen ja kulttuuria kuvailevaan aineistoon. Etnografia on Spradleyn mukaan sopiva menetelmä aineistolähtöisen teorian löytämiseen. Etnografian on oltava avoin ja herkkä niille asioille ja käsitteille, joilla ihmiset itse selittävät asioita. Tällä tavalla voi tulla esiin uusia käsitteitä ja selityksiä,

joita tutkija ei ollut tullut ajatelleeksi tai joista tämä ei tiennyt ennen kentälle menoa. (Spradley 1979, 11–12.) Tutkimuksessani tarkensin aineiston perusteella teoriaani ja tutkimuskysymyksiä, jotka olivat olemassa jo ennen kentälle menoa. Kentällä nousi kuitenkin esiin myös sellaisia asioita, joita en ollut ottanut etukäteen huomioon.

Etnografinen tutkimus on jatkuva ja syklinen prosessi, jossa yksi vaihe saattaa ohjata takaisin johonkin edelliseen vaiheeseen (Spradley 1980). Palasin kentälle kerran jatkamaan haastattelujen tekoa. Minulla ei ollut kuitenkaan muun muassa aikataulullisista syistä mahdollisuutta kerätä suuria määriä uutta aineistoa, vaikka haastatteluja analysoidessa tuntuikin, että haastatteluista olisi voinut saada enemmän irti kuin tutkimuksen alussa.

5.2 Teemahaastattelut

Haastattelussa suora kielellinen vuorovaikutus tutkittavien kanssa luo mahdollisuuden suunnata tiedonkeruuta itse tilanteessa. Haastattelija voi hyödyntää myös ei-kielellisiä asioita, jotka voivat auttaa ymmärtämään haastatteltavien vastauksia. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 35.)

Valitsin tutkimusmenetelmäksi haastattelemisen, sillä halusin saada esiin sellaista laadullista tietoa, jota ei esimerkiksi erilaisilla kysymyslomakkeilla saa selville. Teemahaastattelut sopivat hyvin ilman huoltajaa tulleiden nuorten haastattelemiseen, koska heistä ja heidän sosiaalisista verkostoistaan on vain vähän aikaisempaa tietoa. Kyselylomakkeiden laatiminen ryhmälle, josta ei tiedetä paljoakaan, olisi ollut vaikeaa. Monet nuoret saattaisivat sitä paitsi suhtautua kirjallisiin kyselyihin epäilevästi tai lyödä ne kokonaan leikkisi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa asioissa (12 art.). Haastattelujen avulla voidaan antaa puheenvuoro sellaisille tahoille, jotka ovat yleensä julkisuudesta syrjässä tai joista muut puhuvat julkisuudessa (Hakala 1999, 182). Annan nuorten puhua työssäni ja tuon esiin heille tärkeitä asioita. Jos haastattelin vain nuorten kanssa työskenteleviä ja tekemisissä olevia viranomaisia ja muita tahoja, nuorten omat kokemukset jäisivät puuttumaan ja olisin tavallaan toisen käden tiedon varassa.

Teemahaastatteluissa kaikkien haastatteltavien kanssa käsitellään samoja teemoja, mutta kysymykset muotoutuvat haastattelussa tilanteen mukaan. Teemahaastattelua kutsutaankin tämän takia puolistrukturoiduksi menetelmäksi. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 35.) Teemahaastattelun avulla on mahdollista saada laaja kuva tutkittavien elämäntilanteesta, ja ne mahdollistavat myös vapaamuotoisen keskustelun nuorten kanssa (Myyryläinen 2001, 26). Haastattelujen huonona puolena on pidetty sitä, että haastatteltava voi kertoa tiettyjä asioita vain miellyttääkseen tutkijaa tai antaakseen itsestään myönteisemmän kuvan tai kertoa muunneltua totuutta (Järvinen & Järvinen 1994, 89–90).

5.2.1 Lasten ja nuorten haastattelemiseen liittyviä erityispiirteitä

Lasten antamia lausuntoja ja haastatteluja on tutkittu viimeisen 15 vuoden aikana paljon. Nykyään lasten antamaa tietoa pidetään Ayotten (2000) mukaan yhtä luotettavana tai epäluotettavana kuin aikuisten antamaa tietoa. Lasten kykyyn muistaa ja kertoa asioita voidaan vaikuttaa fyysisellä ympäristöllä, paikalla olevilla ihmisillä ja sillä, millä tavalla kysymykset esitetään. (Mts. 19.) Aino Ritala-Koskisen (2001) mukaan lapsia koskevissa tutkimuksissa on usein haastateltu mieluummin lasten vanhempia, opettajia tai muita toimijoita, koska lasten kykyyn tuottaa luotettavaa tietoa on suhtauduttu epäilevästi. Jotkut ovat jopa epäilleet, etteivät aikuiset voi ymmärtää lasten maailmaa. Lapset ovat usein olleet tutkimusten passiivinen kohde.

Muun muassa sosiologinen lapsuustutkimus on kuitenkin tuonut esiin lasten oman äänen kuulemisen tärkeyden ja lasten tiedon arvokkuuden. Lasten näkökulmasta monet asiat saattavat olla erilaisia kuin aikuisten vinkkelistä. Aito lapsinäkökulma edellyttää, että tietoa saadaan suoraan lapsilta eikä muiden tahojen välittämänä. Uudempi menetelmäajattelu lähtee siitä, että lapsia voidaan tutkia suunnilleen samoilla menetelmillä kuin aikuisia. (Ritala-Koskisen 2001, 65–66.) Monet lasten haastattelemiseen liittyvät erityisongelmat liittyvät pohjimmiltaan myös aikuisten haastattelemiseen. Esimerkiksi luottamuksen saavuttaminen, motivaation ylläpitäminen ja keskinäinen ymmärretyksi tuleminen liittyvät kaikenikäisten haastatteluun. (Mts. 76.)

5.2.2 Pakolaisten haastattelemiseen liittyviä erityispiirteitä

Kulttuurierojen ja kielivaikeuksien lisäksi nuorten elämäntilanteet ja taustat vaikeuttavat haastattelujen tekoa. Strukturoitujen haastattelujen läpivieminen pakolaislasten ja -nuorten kanssa voi olla vaikeaa, sillä usein lapset ovat kokeneet vainoa esimerkiksi poliisin tai muiden viranomaisten taholta, ja heidän on vaikea luottaa viranomaisiin ja muihin vieraisiin tahoihin. Lisäksi tuskallisista kokemuksista voi olla vaikea puhua. Strukturoidut haastattelut on koettu joissakin pakolaisia koskevissa tutkimuksissa niin ahdistaviksi, että ne on jouduttu keskeyttämään, vaikka haastateltavilla ei olisikaan mitään vapaamuotoisia keskusteluja vastaan. Kaikilla turvapaikanhakijoilla on takanaan turvapaikkahaastattelu, joka saattaa vaikeuttaa haastattelujen tekoa ja tuoda vaikeita asioita mieleen. (Ks. esim. Alitolppa-Niitamo 1994, 5–7, 53; Tiilikainen 1999, 59–63; Sjöblom 5–9; Ekholm 1994, 46, 50.) Myös nämä syyt vaikuttivat siihen, että valitsin teemahaastattelun, enkä nauhoittanut kaikkia haastatteluja.

Usein maahanmuuttajat saattavat puhua suomea sujuvan tuntuisesti, mutta muiden kuin arkisten ja konkreettisten asioiden ilmaiseminen suomeksi voi silti olla vaikeaa. Taloudellisista ja käytännöllisistä syistä en kuitenkaan käyttänyt ammattitulkkiä haastatteluissani. Haastattelujen kääntäminen kieleltä toiselle olisi ollut hankalaa ja antaisi tulkille erittäin suuren vallan. Tulkin käyttö saattaisi myös vaikeuttaa tulosten tulkintaa. Lisäksi haastateltavan on silloin puhuttava yhden sijasta kahdelle, mikä saattaa vaikuttaa tulokseen. Vaikeista asioista voi olla helpompaa puhua omanmaalaisen kanssa (esimer-

kiksi ongelmat Suomessa tai kotimaassa). Toisaalta joistakin asioista voi olla helpompaa puhua suomalaiselle kuin maanmiehille (esimerkiksi Suomessa omaksutut “uudet” tavat).

5.3 Kentälle pääsy

Maritta Törrönen (1999) on kuvannut tutkimusluvan saamiseen ja tutkimuskentälle pääsyyn liittyviä prosesseja portinvartija ja portti- kielikuvien avulla. Portinvartijat ovat yhteyshenkilöitä, joilta tutkija kuulee, mihin tahoihin kannattaa ottaa yhteyttä. Portit taas kuvaavat kaikkia niitä tahoja, joiden suostumus tarvitaan, ennen kuin prosessi etenee. (Mts. 26–28.) Omassa työssäni erilaisia portteja olivat vastaanotokeskusten, ryhmä- ja perheryhmäkotien johtajat, sukulaisperheet, nuorten edustajat ja nuoret itse. Kerron ensimmäisessä alaluvussa (5.3.1) ryhmä- ja perheryhmäkoteihin pääsystä, toisessa luvussa (5.3.2) yrityksestä päästä sukulaisperheisiin ja kolmannessa (5.3.3) neuvotteluista nuorten kanssa.

5.3.1 Ryhmä- ja perheryhmäkoteihin pääsy

Haastatteluja ja osallistuvaa havainnointia suunnitellessani mietin, miten pääsisin tutustumaan nuoriin ja viettämään aikaa heidän kanssaan. Yksi vaihtoehto olisi ollut erilaisten kerhojen tai harrastusten vetäminen nuorille. Päädyin kuitenkin työharjoitteluun, koska työharjoittelijoita kodeilla on yleensä tapana ottaa ja työharjoittelijana pääsin mukaan kotien toimintaan. Palkattoman työharjoittelun edellytys oli, että voin haastatella nuoria.

Harjoittelupaikkojen järjestyminen oli kovan työn takana. Kentälle pääsy on pitkä ja vaativa prosessi, jossa tutkija on vuorovaikutuksessa useiden ihmisten kanssa (Törrönen 1999, 26–28). Kului kaksi kuukautta ensimmäisestä yhteydenotostani ryhmä- ja perheryhmäkoteihin siihen, kun aloitin työharjoittelun. Halusin päästä kahteen eri paikkaan, jotta näkisin erilaisia koteja. Toinen syy oli se, ettei yhdestä paikasta olisi välttämättä saanut tarpeeksi haastateltavia.

Olin käynyt entisen työni (Väestöliiton projekti ilman huoltajaa tulleista lapsista) lyhyillä vierailuilla kolmessa ryhmä- tai perheryhmäkodissa noin vuotta aikaisemmin. Kodit sijaitsivat eri puolilla Suomea. Kotien sijainti ei ollut ongelma, sillä olin valmis lähtemään kauemmaksi. Minun kannaltani tärkeää oli lähinnä se, kuinka paljon kodissa on nuoria ja miten yhteistyö työntekijöiden ja nuorten kanssa lähtee käyntiin. Ajatukseni oli, että saisin aidomman käsityksen nuorista ja heidän elämästään, jos asuisin paikan päällä.

Kun aloin etsiä harjoittelupaikkaa, mahdollisia vaihtoehtoja oli seitsemän kotia. Eri syistä kolme kotia karsiutui kuitenkin pois. Jäljelle jäävien neljän kodin johtajien ja joidenkin ohjaajien kanssa olin puhelin- ja sähköpostiyhteydessä useaan otteeseen. Kotien johtajat ja muut yhteyshenkilöt ovat kiireisiä, ja heitä oli vaikea saada kiinni. Kerroin heille opinnoistani, gradustani, haastatteluista ja aikaisemmasta työpaikastani, joka liittyy aiheeseen. Lähetin koteihin Väestöliitossa tekemiämme raportteja ilman huoltajaa tulleista lapsista.

Jotkut johtajat olivat huolissaan lasten anonymiteetin säilymisestä ja siitä, ettei lapsille ole hyväksi, jos ihmisiä tulee ja menee kodissa yhtenä. Kaikki varoittivat myös siitä, etteivät lapset välttämättä suostu haastatteluihin, vaikka tulisinkin työharjoitteluun. Kaikki johtajat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että voin haastatella lapsia, jos he itse antavat siihen luvan.

Lopulta päädyin kahden viikon pituisiin työharjoitteluihin kahdessa eri kodissa eri puolilla Suomea. Lapsimäärät olivat sen verran pienet, että kaksi viikkoa tuntui sopivalta. Päädyin näihin koteihin sen takia, että heidän kanssaan ehdin ensimmäisenä lyödä lukkoon konkreettiset päivämäärät ja heillä oli kohtuullinen määrä asukkaita. Myös asuminen järjestyi kotien tiloissa.

Haastatteluja varten tarvitsin luvan ryhmä- ja perheryhmäkotien johtajilta, alaikäisten nuorten edustajilta ja tietenkin nuorilta itseltään. Soitin nuorten edustajille ja selitin lyhyesti, mitä olin tekemässä. Kaikki edustajat olivat sitä mieltä, että jos nuori on itse suostuu haastatteluun, niin hekin antavat siihen luvan. Jälkikäteen lähetin edustajille varmuuden vuoksi vielä kirjalliset lupapyynnöt. Toisessa työharjoittelupaikassani nuoret eivät olleet enää yhteydessä edustajiinsa, ja siellä riitti johtajan ja nuoren suostumus.

Työläs neuvotteluprosessi ennen kentälle pääsyä kertoo vastaanottokeskusten sekä ryhmä- ja perheryhmäkotien toimintatavoista ja niiden laajuudesta ja hierarkioista. Toisaalta se saattaa kertoa myös siitä, että kodeissa asuvia lapsia ja nuoria suojellaan ulkopuolisilta. (Vrt. Törrönen 1999, 26–28.)

5.3.2 Sukulaisperheisiin pääsy

Olin suunnitellut haastattelevani perheissä asuvia nuoria heidän kotonaan, jotta näkisin samalla, miltä heidän asuinolonsa vaikuttavat. Tarkoitus oli, että voisin verrata perheitä ja ryhmäkoteja tasaveroisesti keskenään. Perheisiin pääseminen osoittautui kuitenkin yllättävän hankalaksi. Olin tietoinen siitä, että perheisiin pääsy voi olla hankalaa (Tiilikainen 1999, 59–63; Sjöblom 5–9). Oletin kuitenkin asemani olevan helpompi kuin esimerkiksi sellaisten, jotka edustavat viranomaisia tai muita virallisia tahoja.

Perheissä asuvien nuorten tavoittaminen oli paljon vaikeampaa kuin ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvien nuorten. Sain perheissä asuvien nuorten yhteystietoja ryhmäkotien työntekijöiltä, mutta sopivia nuoria ei silti löytynyt kovin montaa. Toisesta työharjoittelupaikastani ei oltu sijoitettu yhtäkään nuorta perheeseen. Toisesta paikasta oli, mutta monet nuoret eivät ohjaajien mukaan puhu suomea tai englantia tarpeeksi haastattelun tekemiseen. Osa perheisiin sijoitetuista on pikkulapsia ja osa taas jo yli 20-vuotiaita. Kyselin nuorten yhteystietoja myös eräästä toisesta ryhmäkodista. Vaikutti kuitenkin paremmalta ottaa yhteyttä sellaisiin nuoriin, joiden kanssa tunnemme samat ryhmäkodin työntekijät ja nuoret. Se, että oli jonkinlainen ennakkoyhteys saattoi lisätä nuorten luottamusta minuun.

Ehdotin perheissä asuville nuorille, että voisin tulla tapaamaan heitä heidän kotiinsa, niin heidän ei tarvitsisi lähteä mihinkään. Nuoret olivat kuitenkin sitä mieltä, että on parempi tavata keskustassa tai koululla. Toista nuorista haastattelin koulussa, jonka yhteen opettajaan minulla oli yhteys. Toinen sa-

maa koulua käyvä nuori taas ei ollut halukas haastatteluun vielä kolmannelle kerralla, kun menin koululle. Voi olla, että minulla ei ollut häneen samanlaista suhdetta kuin nuoreen, jonka edustajan kanssa sovin haastatteluista. Yhden nuoren kanssa tapasimme kulttuurikeskuksessa, mikä oli meille molemmille tuttu paikka. Lopulta jouduin perheiden lähestymisen vaikeuden ja aikapulan takia luopumaan ideasta. Lisäksi haastattelumateriaalia oli jo kertynyt paljon laitoksissa asuvien nuorten haastatteluista.

Olen miettinyt syitä siihen, miksi nuoret eivät halunneet, että haastattelut tehdään heidän kotonaan. Ehkä he arvelivat, etteivät perheet pitäisi ideasta. En tiedä, kertoivatko he perheissä edes osallistuneensa haastatteluun. Ehkä heitä jännitti se, miten perhe ja minä tulisimme toimeen. Tai ehkä kotiin ei muuten vain haluta tuoda vieraita ihmisiä, kodissa halutaan varjella yksityisyyttä. Yksi mahdollisuus saattoi olla myös se, että haastattelun varjolla nuori sai hyvän syyn lähteä kaupungin keskustaan. Yksi perheistä on sellainen, jonka lapsista osa on tullut tavallaan väärän perheenyhdistämisen avulla Suomeen. Vanhemmat eivät ehkä sen takia halunneet tutkijoita kotiinsa, vaikka asia on selvitetty. Perhe saattoi pelätä, että alkaisin kysellä näistä asioista tai että tiedot menisivät minulta eteenpäin.

5.3.3 Haastattelut nuorten kanssa

Sen jälkeen, kun olin saanut luvan tulla työharjoitteluun ja tehdä haastatteluja, tarvitsin vielä nuorten itsensä suostumuksen. Törrösen (1999) mukaan lapset ja nuoret, joita tutkija haluaa tutkia, ovat kentälle pääsyn viimeinen portti. Jokainen yksilö on kuin oma kenttänsä, joka vaatii oman lähestymistapansa. Tutkimusluvan lisäksi tutkijan on taisteltava itsensä toisten luottamuksen arvoiseksi. Se taas saattaa olla sitä vaikeampaa, mitä enemmän nuorella on pettymyksen kokemuksia. (Mts. 31–32.) Jennifer Masonin (1996, 57) mukaan on tärkeää, että kaikki tutkimuksessa jollakin tapaa mukana olevat tietävät tutkimuksesta ja antavat sen tekemiseen luvan.

Muutamit nuoret kieltäytyivät haastattelusta. Yksi ryhmäkodissa asuva nuori ei halunnut, että haastattelen häntä, koska hän ei uskonut, että se parantaisi mitenkään hänen tilannettaan tai muutenkaan muuttaisi asioita. Lisäperusteluksi nuori sanoi myös sen, että kaikki suomalaiset ovat yhtä ja samaa ja yhdessä kaikkia ulkomaalaisia vastaan. Tämä nuori ei muutenkaan juuri jutellut kanssani, enkä ollut yllättynyt siitä, ettei hän suostunut.

Yksi perheryhmäkodissa aikaisemmin asunut nuori kieltäytyi haastattelusta sanomalla, ettei häntä kiinnosta. Yksi sukulaisperheessä asuva nuori taas puhuu suomea vain välttävästi, ja koko ajatus haastattelusta tuntui olevan hänelle vieras. Olisimme käyttäneet tulkkina erästä nuorelle tuttua somali miestä. Tytön opettajien mukaan miehen läsnäolo olisi luultavasti vaikuttanut siihen, mitä tyttö voi haastattelussa kertoa. Sellaiset henkilöt, jotka ovat osa ryhmää, mutta joita en haastatellut, olen kuitenkin aineistoa analysoidessani sisällyttänyt osaksi ryhmää. Ei varmastikaan ole mahdollista löytää ryhmää, jonka kaikki jäsenet haluaisivat osallistua tutkimukseeni.

Haastattelujen teko voidaan Spradleyn (1979) mukaan aloittaa siinä vaiheessa, kun ihmisten kanssa on tultu ainakin jonkin verran tutuiksi. Omassa

tutkimuksessani aloitin haastattelujen teon reilun viikon tuttavuuden jälkeen, mikä on melko pian Spradleyn aikatauluun verrattuna. Toisaalta viikonkin tuttavuus on pitkä aika verrattuna haastatteluihin, joissa osapuolet tapaavat toisensa ensimmäistä kertaa.

Kun asuin itse samassa tai viereisessä rakennuksessa, olin aina paikalla ja valmiina tekemään haastattelun silloin, kun nuorille sopi. Vasta jonkun aikaa työharjoittelussa oltuani ja nuoriin tutustuttuani kysyin heiltä, voinko haastatella heitä. Joitakin nuoria haastattelun nauhoittaminen hermostutti. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani luvan pyytämisestä nuorilta:

Sain kysyttyä kaikilta, voinko haastatella heitä. Olo helpottui kummas-ti. Olin jotenkin pelännyt seuraavaan vaiheeseen siirtymistä... Fatima⁶ sanoo heti ”joo, mutta mä oon kyllästynyt haastatteluihin”. Myöhemmin palaamme asiaan ja hän sanoo, että koska olen ollut kiltti ja heidän kanssaan, niin he suostuvat. (12.2.2001).

Yhteisen hetken löytäminen oli usein vaikeaa. Osa nuorista oli oikeasti kiireisiä ja osa ehkä muuten vain siirsi ja siirsi haastattelua niin, että lopulta tuli kiire. Jouduin kysymään useita kertoja ja patistelemaan nuoria, ennen kuin asia edistyi. Ehkä jotkut nuoret olivat lupautuneet haastatteluun velvollisuuden tunteesta, koska kaikki muutkin suostuivat, tai sitten haastattelu hermostutti heitä. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani nuorten reaktioista ja omista tunnelmistani, kun yritin turhaan saada haastatteluja käyntiin:

Otan haastattelut taas esiin ja kysyn milloin. Alkaa puhetulva somaliaksi. Ibrahim sanoo sitten mulle: ”sä voisit haastatella Laylaakin”. Layla: ”mua ei kiinnosta”. Entä muut sitten? Vaivun epätoivoon, olin ajatellut, että tänään se on aloitettava, mutta en haluaisi pakottaa. Toisaalta he olivat luvanneet... Alkaa harmittaa... (14.2.2001).

Olisi pitänyt olla tiukkana jo maanantaina ja sopia kaikkien kanssa joku aika ja päivä eikä jättää asiaa avoimeksi niin, että katsotaan tilanteen mukaan... Ilmeisesti tilanteessa on jotakin hermostuttavaa tai outoa, kun he haluavat siirtää sitä. (15.2.2001).

Yhdenkään itsenäisesti tai sukulaisperheessä asuvan nuoren haastattelemisen ei onnistunut ensimmäisellä sovitulla kerralla. Kaikki nuoret unohtivat tai heille tuli jokin este ensimmäisellä kerralla. Toisella kerralla haastattelun tekeminen kuitenkin yleensä jo onnistui. Yhden nuoren kanssa tärppäsi vasta kolmannella kerralla.

⁶ Kaikki työssäni esiintyvät nimet ovat peitenimiä.

5.4 Kentällä olo – osallistuva havainnointi

Kerron tässä luvussa kokemuksistani kentällä sekä tilanteen kehittymisestä. Kahdessa alaluvussa pohdin asemaani tutkijana (5.4.1) sekä minuun kohdistuneita odotuksia (5.4.2).

Vietin yhteensä reilun kuukauden pituisen jakson työharjoittelussa paikan päällä asuen kahdessa eri laitoksessa, jossa asuu ilman huoltajaa Suomeen tulleita nuoria. Ensimmäinen paikka on perheryhmäkoti, jossa asuu oleskeluluvan saaneita nuoria. Toinen paikka on yhdistetty ryhmä- ja perheryhmäkoti (ks. luku 2.3). Oli hyvä, että olin kahdessa eri laitoksessa, sillä paikat erosivat toisistaan. Minulla ei ollut mitään selvää kantaa ryhmä- ja perheryhmäkotien tai sukulaisperheiden puolesta tai vastaan aloittaessani kenttätöni.

Vietin ensimmäisessä harjoittelupaikassani kaksi viikkoa, mutten yhtäkään viikonloppua. Toisessa paikassa olin kaksi viikkoa viikonloput mukaan lukien. Parin viikon kuluttua palasin vielä jatkamaan haastatteluja. Toisessa paikassa asui enemmän nuoria kuin ensimmäisessä, ja sen takia vietin siellä myös pidemmän ajan.

Päivät olivat intensiivisiä ja pitkiä, usein olin paikalla melkein kellon ympäri. Päivisin juttelin työntekijöiden kanssa ja autoin heitä siivoamisessa ja ruuanlaitossa. Iltaisin oleilin nuorten kanssa, juttelimme, katsoimme televisiota ja teimme läksyjä. Paikan päällä oli melko helppo päästä mukaan kotien meenoon ja toimintaan. Ohjaajat ja muut työntekijät suhtautuivat minuun ystävällisesti, auttavasti ja luontevasti. Kaikista asioista saattoi kysyä ja puhua. Jotkut työntekijät samoin kuin jotkut nuoret tulivat minulle tutummiksi kuin muut. Palkattomassa työharjoittelussa oli se hyvä puoli, että olin tavallaan vapaampi kuin jos olisin saanut palkkaa.

Eri paikoissa työharjoitteluuni suhtauduttiin hieman eri tavoin. Toisessa kodissa minulla ei ollut mitään varsinaisia työaikoja. Menin ja tulin melko vapaasti paljolti sen mukaan, milloin nuoret olivat kotona, jotta näkisin heitä mahdollisimman paljon. Tämä saattoi johtua siitä, että kodissa asui sillä hetkellä melko vähän nuoria, eikä työntekijöillä useinkaan ollut minulle varsinaista tehtävää, jos kysyin sitä. Ohjaajat korostivat myös sen tärkeyttä, että vain on nuorten kanssa samaan tapaan kuin vanhemmat viettävät kotona aikaa lastensa kanssa.

Toinen työharjoittelupaikkani on melko suuri yksikkö, jossa on sekä ryhmäettä perheryhmäkoti samassa rakennuksessa. Työntekijöitäkin on paljon. Minulle oli tehty työvuorolistaan omat vuorot, ja minulla oli jokaiselle vuorolle työpari. Osallistuin keittiöaskareisiin, siivoamiseen ja siihen, mikä kuului kunkin päivän tehtäviin. Suurin osa vuoroistani oli päivävuoroja, jolloin nuoret olivat yleensä koulussa. Vuorojen aikana juttelin kuitenkin ohjaajien kanssa nuorista ja kodin toiminnasta. Yleensä vietin illatkin kodissa, koska halusin nähdä nuoria. Vapaissa illoissa oli se hyvä puoli, että saatoin lähteä nuorten kanssa kaupunkiin tai tehdä haastatteluja.

Ohjaajien kanssa ollessani yritin ohjata keskustelua nuoriin ja muihin minua kiinnostaviin asioihin. Haastattelujen kannalta tuntui tärkeimmältä tutustua

nuoriin ja viettää aikaa heidän kanssaan, mutta koska olin työharjoittelussa, aikaa kului paljon muuhunkin.

Siivotessa en voi samalla puhua kenenkään kanssa. Yritän kysellä nuorista enemmän, mutta jos puhutaan jostain ihan muusta, se on melkein mahdotonta. Joillakin työntekijöillä on selvästi ainakin aluksi vähän varautunut asenne siihen, mitä minulle voi ja kannattaa kertoa. (22.2.2001).

Ensimmäinen yö vastaanottokeskuksessa oli mielenkiintoinen kokemus. Asiat suhteellistuivat kuitenkin nopeasti, kun ajattelin turvapaikanhakijoita, jotka asuvat samassa paikassa yleensä vähintään vuoden ja usein pidempäänkin. Median ja ihmisten luomat kuvat hotelleissa asuvista pakolaisista ovat kaukana todellisuudesta. Olin halunnut asua siellä, missä muutkin.

Ekana iltana pääsen myöhään ja väsyneenä vastaanottokeskukselle, mihin minut on majoitettu. Vastaanottokeskus on entinen psykiatrinen sairaala, ja sen huomaa. Vanha rakennus, jossa pitkät ja laitosmaiset käytävät. Yövahti on ystävällinen, mutta romahdan, kun kiipeän omaan kerrokseeni. Turvapaikanhakijat asuvat 1. ja 2. kerroksessa. Minä olen kolmannessa, jossa lasten ryhmäkoti ennen sijaitsi. Koko kerroksessa ei asu ketään muita, siellä kaikuu ja kolisee. Äänieristys on niin huono, että alakerrasta kuuluu kaikki läpi. Kerros on ollut tyhjillään jo kauan, siellä on kylmä, liikaista ja kraanasta tulee ruskeaa vettä. Aavemainen olo, kauhuleffat tulevat mieleen... Sänkyyni on vanha sairaalasänky keskellä huonetta. En saa pattereita toimimaan, mutten voi mennä enää alas pyytämään apua. Ovissa on ollut ikkunat, jotka on peitetty. On vaikea unohtaa sitä, että koko paikka on ollut mielisairaala. Vessa on noin 20 metrin päässä käytävällä ja suihkuun en halua mennä ollenkaan... Nukun ensimmäisen yön todella huonosti, valvon suurimman osan ja aamulla herään väsyneenä. (22.2.2001).

Laitoksissa asuvia lapsia ja nuoria tutkinut Törrönen (1991) toteaa, että lapsien kanssa oli helppo tulla tutuksi, mutta että nuoret jäivät vieraisiksi. Tutkija ei yleensä muutu näkymättömäksi, mutta hän voi tulla tavanomaiseksi. (Mts. 38–39.) Useimpien tapaamieni nuorten kanssa oli kuitenkin helppo tulla toimeen ja tutustua lyhyessäkin ajassa. Vaikka olen nuoria ja heidän kavereitaan vanhempi, olen heidän silmissään kuitenkin nuori.

Päivät alkavat mennä nopeasti. Jo kahdessa päivässä olen tutustunut nuoriin sen verran, etten enää hermoile tai jännitä ja he puhuvat minulle paljon. (6.2.2001).

Nuoret puhuvat keskenään paljon somalian kieltä, englantia, venäjää ja muita kieliä. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani, että yleensä joku kuitenkin selitti minulle, mistä puhutaan.

Usein jään hetkeksi täysin pimentoon, kun kaikki puhuvat somaliaa. Yleensä Faisal tai Fatima alkavat kääntää tai muuttavat puheen suomeksi, selittävät mulle mistä on kyse tai sanovat sekaan jotain suomeksi. (7.2.2001).

Vähitellen ystävystyin varsinkin tyttöjen kanssa niin, että he alkoivat pyytää minua kahville asuntoonsa, esittelivät perinteisiä pukujaan ja valokuviaan. Katsoimme paljon televisiota ja juttelimme. Toisessa työharjoittelupaikassani kaikki asukkaat ovat poikia. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani ensitapaamisestani nuorten kanssa:

Heti ekana iltana tapaan koko poikajoukon. He pitävät kovaa meteliä, nauravat, pelleilevät ja vitsailevat monella kielellä. Työntekijöiden mukaan he ovat tavallista levottomampia ja esittävät minun takiani. Lähes kaikki poikajoukossa ovat noin 16–17-vuotiaita ja käyvät yläasteen viimeisiä luokkia. Kodin nuorimmat pyörivät paljon työntekijöiden kanssa. -- Kestää jonkun aikaa, että alan erottaa pojat, heidän niemensä ja kotimaansa. Poikiin tutustuminen voi olla vaikeaa sen takia, että he ovat vähän sellaisessa heko-heko-iässä ja yrittävät tehdä vaikutusta. Vaikka meillä on ikäeroa noin 7–9 vuotta, se tuntuu liian paljolta tai sitten liian vähältä. (22.2.2001).

Yhden tytön kanssa ystävystyin siinä määrin, että asuin välillä hänen luonaan. Hän laitto meille omanmaalaistaan ruokaa, juttelimme paljon ja meillä oli todella mukavaa.

5.4.1 Asemani työharjoittelijana ja tutkijana

Asemani työharjoittelijana tuntui jollain tavalla olevan ohjaajien ja nuorten välissä. Lyhytaikaisena työharjoittelijana en ollut samassa tilanteessa kuin vakituiset työntekijät. Toisaalta en ollut myöskään ulkopuolinen tutkija, koska olin mukana kaikessa toiminnassa. En kokenut, että nuoret olisivat samaistaneet minua henkilökuntaan.

Välillä jotkut nuorista yrittivät selvästi saada minut ”omalle puolelleen” ohjaajia vastaan kertomalla minulle kaikista epäkohdista, joita ryhmäkodissa heidän mielestään on.

Mehdi yrittää edelleen todistella minulle, miten huonosti heidän asiansa ovat. Yritin selittää, että ohjaajat tarkoittavat hyvää, rahaa on vähän, ettei säännöille voi mitään jne. (28.2.2001).

Varsinkin työharjoittelun loppua kohden aloin tuntea olevani välikädessä nuorten ja ohjaajien kesellä. Pohdin tilannetta kenttäpäiväkirjassani:

Aloin joutua paniikkiin ja hermostua, kun näitä välikäsi-tilanteita rupe- si tulemaan. Toisaalta ohjaajat puhuvat minulle ja minun kuullen paljon asioita. Toisaalta haastatteluissa ja muuten nuorten kanssa ollessa ja jutellessa tulee esiin asioita, joista ohjaajat eivät tiedä, mutta joista heidän ehkä pitäisi omasta mielestään tietää, muttei nuorten mielestä. Usein nuoret tietenkään valittivat minulle ohjaajien toiminnasta, säännöistä yms. Monien asioiden kohdalla oli vaikea päättää, pitäisikö kertoa jollekin, jos, niin kenelle, pitäisikö odottaa, että tilanne kehittyy tai asia tulee itsestään esiin, pitäisikö olla niin kuin ei mitään tai niin kuin ei tietäisi asiasta. (30.3.2001).

5.4.2 Tutkijaan kohdistuvat odotukset

Usein maahanmuuttajat saattavat kohdistaa tutkijaan ja tutkimukseen ylipääntään toiveita turvapaikka- tai perheenyhdistämisprosessiin vaikuttamisesta tai sen nopeuttamisesta. Niin oli tässäkin tutkimuksessa, mutta minuun kohdistui myös muunlaisia toiveita. Tutkijan roolissa tasapainoileminen oli välillä vaikeaa. Monilla nuorilla on sen verran vähän kontakteja suomalaisiin, että ehkä senkin takia minuun kohdistui erilaisia avunpyyntöjä ja minuun tukeuduttiin myös ystävänä. Yritin selittää nuorille, etten pysty vaikuttamaan heidän henkilökohtaisiin asioihinsa. (Vrt. Ekholm 1994, 52.) Kenttätöyön aikana ja jälkeen olen kuitenkin ollut valmis tekemään pieniä vastapalveluksia korvaukseksi saamastani ajasta ja avusta (vrt. Tiilikainen 1999, 55). Olen esimerkiksi lainannut rahaa, tarjonnut majapaikan ja ottanut yhteyttä Ulkomaalaisvirastoon.

Minuun kohdistui työharjoittelun aikana paljon myös sellaisia toiveita, joita en mitenkään voi täyttää. Minulta kysyttiin, voisinko vaikuttaa siihen, että äiti saataisiin tänne, oleskelulupa ja passi tulisivat nopeammin, voisinko järjestää suomalaisen vaimon.

Omar luuli välillä, että minä voin vaikuttaa hänen äitinsä saamiseen tänne ja hermostui aiheesta sen verran, että otti pariin kertaan ilopillereitä (karkkeja) laatikostaan. Välillä hän löi nyrkkiä pöytään, kun halusi niin kovasti äitinsä tänne. Omar änkytti melko pahasti koko ajan, mutta puheesta sai kuitenkin selvää. (26.2.2001).

5.5 Kentältä poistuminen

Ensin kentälle pääseminen oli vaikeaa, sitten asiat alkoivat sujua kentällä hyvin ja seuraavaksi oli vaikeaa lähteä. Lähteminen oli haikeaa, kun oli jo ehditty tutustua. Toisaalta kaipasin lepoa, etäisyyttä ja omaa rauhaa. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaan viimeisistä päivistäni:

Viimeisenä päivänä söimme Omarin kanssa Mahtobin luona afganistanilaista ruokaa, joka oli todella hyvää. Mahtob oli ostanut minulle lahjan. On kuulemma afganistanilainen tapa, että ystävälle ostetaan lahja, enkä voisi kieltäytyä siitä, jos haluan olla hänen ystävänsä. (4.3.2001).

Työharjoittelujeni päätteeksi sovin ohjaajien kanssa, että voisin tulla käymään vielä myöhemmin ja että nuoret voisivat Helsingissä ollessaan tulla tapaamaan minua. Ohjaajat olivat hieman huolissaan sellaisista nuorista, joiden kanssa olin viettänyt paljon aikaa ja joilla ei juuri ole muita suomalaisia kavereita.

Kaikki pyysivät tulemaan uudestaan käymään. Faudel jopa kysyi, enkö voisi tulla töihin sitten, kun valmistun. Mahtob oli iloinen, kun myöhästyin bussista ja olin sen takia pari tuntia pidempään! Lähteminen tuntui helpommalta, kun tiesi, että vielä nähdään, vaikka nyt tauko tulee olemaan pidempi. (3.4.2001).

Työharjoittelun ja haastattelujen päätyttyä olen ollut yhteydessä osaan nuorista ja käynyt toisessa harjoittelupaikassani kylässä. Vastaanotto oli lämmin,

ja oli hauskaa nähdä nuoria tarvitsematta huolehtia haastatteluista. Tutkimuksesta kirjoittaminen ja ajan kuluminen ovat luoneet etäisyyttä haastatteluviiniin, vaikka joistakin nuorista on tullut kavereitani.

5.6 Etnografinen tutkimusaineisto

Etnografinen aineisto voi Spradleyn (1989) mukaan koostua esimerkiksi kenttämuistiinpanoista, kenttäpäiväkirjasta, haastatteluista, lehtileikkeistä ja valokuvista. Ison osan aineistoa muodostavat kirjoitetut kenttämuistiinpanot. Spradley korostaa, että on aloitettava kirjoittaminen jo varhaisessa vaiheessa ja että on tehtävä jatkuvasti muistiinpanoja. Päiväkirja muodostaa kenttätöön henkilökohtaisen puolen. Siihen voi kirjata esimerkiksi ideoita, reaktioita ja tunnelmia. Erilaiset muistiinpanot ovat silta havaintojen ja analyysin välillä. (Mts. 63–72.)

Kerron tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa (5.6.1) haastattelemistani nuorista. Aineistoni koostuu haastatteluista sekä kenttämuistiinpanoista, joista kerron kahdessa viimeisessä alaluvussa (5.6.2 ja 5.6.3).

5.6.1 Haastateltavat

Spradleyn (1979) mukaan informantit ovat tutkittavan kulttuurin jäseniä, jotka opettavat etnografia ”omalla kielellään” (mts. 25). Hyviä informanteja ovat Spradleyn kriteerien mukaan sellaiset henkilöt, jotka ovat tutkittavan asian asiantuntijoita, joilla on asiasta omakohtaisia kokemuksia ja ensimmäisen käden tietoa ja jotka ovat osallisina tutkittavassa asiassa ja kertovat siitä etnografille omin sanoin yrittämättä tulkita asioita etnografia varten. Paras yhdistelmä syntyy, kun etnografi ei tiedä aiheesta juuri mitään ja informantti taas on siitä hyvin perillä. (Mts. 25–34.)

Kaikki haastattelemanuoret täyttävät Spradleyn määrittelemät hyvän informantin kriteerit. Olin tietoinen nuorten tilanteeseen liittyvistä asioista periaatteessa, mutten käytännössä jo ennen kentälle menoa. Mielestäni siitä oli myös hyötyä, sillä se auttoi kysymysten muotoilussa ja monimutkaisten tilanteiden ymmärtämisessä. Luottamuksen saavuttaminen oli joidenkin nuorten kohdalla vaikeaa, muttei kuitenkaan niin vaikeaa kuin voisi kuvitella murrosikäisten, pakolaistaustaisten nuorten kanssa olevan.

En pyrkinyt haastattelujen suhteen tilastolliseen edustavuuteen. Pyrin kuitenkin saamaan mukaan sekä tyttöjä että poikia ja laitoksissa ja perheissä asuvia nuoria. Alun perin oli tarkoitus, että puolet haastateltavista olisi tyttöjä ja puolet perheissä asuvia. Tämä ei kuitenkaan ollut käytännön syistä mahdollista (kodeissa asui enemmän poikia ja perheissä asuvien löytäminen oli vaikeaa). Alun perin suunnittelin haastattelevani yhtenäisyyden vuoksi vain somalinuoria. Käytännössä pysyttäytyminen vain somalien haastattelemisessa ei ollut mahdollista, koska toisessa työharjoittelupaikassani asuu eri maalaisia nuoria. Ilman huoltajaa tulleita lapsia ja nuoria on Suomessa sen verran vähän, ettei minulla ollut ”varaa” karsia haastateltavia kansallisuuden mukaan. Se olisi voinut nuoristakin tuntua oudolta. Yksi kriteeri haastatteluille oli se, että haastateltavien on

le oli se, että haastateltavien on puhuttava suomea niin hyvin, että haastattelut voidaan tehdä suomeksi. Suomeen tuloikää en rajannut, koska en keskity tutkimuksessani ennen tänne tuloa tapahtuneisiin asioihin eikä haastateltavien tarvitse muistaa tarkasti kotimaassa tapahtuneita asioita.

Tein yhteensä 16 haastattelua. Haastateltavia on kuitenkin 15, koska yksi haastatteluista on ryhmähaastattelu. Haastateltavista neljä on tyttöjä ja loput poikia. Haastattelemistani nuorista yhdeksän on Somaliasta, neljä Afganistanista ja kaksi muista Afrikan ja Aasian maista⁷. Haastateltavat ovat kahta nuorta lukuun ottamatta muslimeja. Nuorista kaksi asuu sukulaisperheessä ja kaksi on asunut ennen ryhmäkotiin muuttoa sukulaisperheessä. Kaikki sukulaisperheessä asuvat ja asuneet nuoret ovat somaleita.

Käsittelen somaleita aineistoa analysoidessani omana ryhmänä silloin, kun he muodostavat selvästi oman kokonaisuutensa jossakin asiassa. Myös afgaanien kohdalla jotkut asiat pätevät kaikkiin afgaaninuriin (4/15), ja käsittelen heitä silloin omana ryhmänä. Muuten en ole tutkimuksessani keskittynyt vertailemaan eri kansallisuuksia keskenään, koska haastateltavien ja eri kansallisuuksien määrät ovat pieniä.

Murrosikäiset nuoret ovat kiinnostava tutkimusryhmä, koska he ovat usein avainasemassa sen takia, että monet eri asiat (kaverit, koulu, suku, harrastukset, kotimaan kulttuuri ja ”uusi” kulttuuri) vaikuttavat heihin. Mitä vanhempia haastateltavat ovat, sitä helpompi heitä on haastatella, sitä paremmin he pystyvät ilmaisemaan itseään sekä jäsentämään kokemuksiaan ja tunteitaan. Suurin osa haastattelemistani nuorista on noin 16–19-vuotiaita (nuorten tarkkoja ikä ei aina tiedetä varmasti). Lisäksi mukana on yksi 11-vuotias ja kaksi noin 13–15-vuotiasta nuorta. Nuorten tunnistettavuuden takia en ole merkinnyt haastattelujen sitaatteihin tarkkaa ikää. Nuorten anonymiteetin säilyttämiseksi olen myös muuttanut nuorimpien haastateltavien ikä lähemmäksi toisiaan.

Noin puolet nuorista oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa yhdestä kahteen vuotta. Ainoastaan yksi nuori oli ollut Suomessa vasta alle puoli vuotta ja hänen haastattelussaan tarvittiin tulkkia. Loput haastateltavat ovat asuneet Suomessa jo useita vuosia (4–8 vuotta) ja puhuvat hyvin suomea. Tältä osin haastateltavien kesken on suurempaa vaihtelua kuin etukäteen suunnitelin. Haastateltavien lisäksi tutkimuksessani on mukana 4–6 sellaista nuorta, jotka tapasin työharjoittelussa ollessani ja joista kirjoitin kenttämuistiinpanoihini, mutta joita en haastatellut.

⁷ Olen jättänyt yksittäisten nuorten kotimaat pois anonymiteetin takia.

5.6.2 Haastatteluaineisto

Kieliongelmia ei juuri ollut, vaikka olin etukäteen pelännyt, että ne saattaisivat olla haastattelujen esteenä. Tietenkään nuorten ilmaisu ei ole samanlaista kuin se olisi voinut olla omalla äidinkielellä, mutta uskon, että he pystyivät kuitenkin ilmaisemaan, mitä halusivat sanoa. Toisaalta huomasin kielitaidon rajoittavan joitakin nuoria siinä määrin, että he puhuvat äidinkielellään enemmän ja vilkkaammin kuin suomeksi. Monet nuoret käyttävät välillä englantia suomen kielen keskellä, mutta se ei haitannut haastattelujen kulkua. Välillä jouduin selittämään kysymyksiäni ja varmistamaan, että olin ymmärtänyt oikein.

Haastattelujen kestivät keskimäärin yli tunnin. Haastatteluista kymmenen nauhoitin kokonaan. Nauhoitettuja haastatteluja kertyi kasetille yhteensä noin kymmenen tuntia. Kaikki nauhoitetut haastattelut on litteroitu sanatar-kasti. Osa nuorista ei halunnut, että haastatteluja nauhoitetaan. Silloin ei auttanut muu kuin kirjoittaa muistiinpanoja käsin. Näistä haastatteluista tekemäni muistiinpanot olen purkanut mahdollisimman tarkasti haastattelun jälkeen tietokoneelle. Haastatteluun keskittyminen oli huomattavasti vaikeampaa silloin, kun täytyi samaan aikaan kirjoittaa ja miettiä seuraavia kysymyksiä. En halunnut kuitenkaan väkisin ilman lupaa nauhoittaa haastatteluja.

Haastattelujen tekeminen ilman nuoriin tutustumista olisi saattanut olla lähes mahdotonta, sillä helppoa se ei ollut nytkään. Haastateltavista kaksi ei suostunut ensimmäisellä kerralla nauhoitukseen, mutta toisella kerralla nauhuri ei enää haitannutkaan. Toisaalta yksi nuori ei välittänyt nauhurista ryhmähaastattelussa lainkaan, mutta omassa haastattelussaan hän ei myöhemmin halunnut nauhoitusta. Yksi nuorista pelkäsi, että hänet voidaan tunnistaa, koska hän tulee harvinaisesta maasta. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani nuorten reaktioista haastatteluihin ja nauhoittamiseen:

Sekä Faisal että Fatima ovat kysyneet useampaan kertaan, kuunteleeko koko mun luokka haastattelunauhut, vaikka olin sanonut moneen kertaan, että vain minä kuuntelen niitä. "Eivätkö edes sun opettajat kuuntele niitä? Mä inhoan kuulla mun oma ääni. Eikö voitaisi sillein vain lyhyesti, niin sä voit kirjoittaa?" Faisal vielä pelkäsi, että sitten mun luokka nauraa haastatteluille. Haastatteluista puhuttaessa nuoret alkoivat usein puhua somaliaa sekaan, eivätkä välttämättä selittäneet kaikkea minulle. "Onko pakko nauhoittaa?" oli yleinen asenne kaikilla ehkä Ibrahimia lukuun ottamatta. (16.2.2001).

Jotkut nuoret taas ovat tottuneet olemaan haastateltavina eivätkä vierasta nauhoitusta lainkaan. Aineistossa painottuvat sellaiset nuoret, joiden kanssa puhuimme asioista paljon ja avoimesti. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani nuoresta, josta tuli eräänlainen avainhaastateltava:

Mahtobin haastattelun teimme useassa osassa ja hänen kanssaan olisi ollut enemmänkin puhuttavaa. Tavallaan voisi sanoa, että Mahtob on ollut "paras" haastateltavani, miettinyt asioita, puhunut paljon eikä ole ollenkaan vierastanut haastattelutilannetta ja nauhoittamista. Asiaa auttoi varmaan se, että ystäväystyimme jo alkuvaiheessa ja tulimme hyvin toimeen. (4.3.2001).

Tein yhden haastattelun tulkin avulla. Toinen nuori tulkkasi kielillä, joista kumpikaan ei ole hänen äidinkieltensä, ja joitakin väärinkäsityksiä tuli. Kolmannen henkilön paikalla olo ei kuitenkaan tuntunut vaivaavan haastateltavaa, sillä hän puhui hyvin avoimesti. Tulkkina toimineen nuoren käännökset olivat lyhyitä, vaikka haastateltavan vastaukset olivat usein pitkiä. Tämän haastattelun kävin myöhemmin läpi luotettavan venäjää ja suomea taitavan tahon kanssa. Nauhalta löytyi sellaista tietoa, joka ei selvinnyt minulle haastattelun aikana.

Huomasin niiden nuorten kohdalla, joiden kanssa juttelin useaan otteeseen, että he alkoivat toistaa samoja asioita. Noin kymmenen haastattelun jälkeen sama vaikutelma alkoi muodostua myös eri haastatteluista. Aineisto alkoi loppua kohden selvästi kylläntyä. Niin sanotun kylläntymispisteen jälkeen uudet tapaukset eivät enää tuo uusia piirteitä (Uusitalo 1991, 81).

5.6.3 Kenttämuistiinpanot

Työharjoittelussa ollessani minulla oli käytössäni kannettava tietokone. Pysyin tekemään muistiinpanoja omassa huoneessani ja esimerkiksi junamatkoilla. Kirjoittaessani en tehnyt eroa kenttämuistiinpanojen ja henkilökohtaisen päiväkirjan välillä (vrt. Spradley 1979, 1980). Kirjoitin siis sekä tapahtumista että omista tunneilmistani ja ajatuksistani samaan tekstiin, jota kutsun kenttäpäiväkirjaksi. Olen kuitenkin havaintomuistiinpanoja kirjoittaessani pyrkinyt erottamaan tapahtumien kulusta omat mietteeni. Kirjoitin jotakin joka päivä. Kentällä ollessa tapahtui niin paljon, että asioiden muistaminen jälkikäteen olisi ollut mahdotonta. Lisäksi kenttämuistiinpanojen tekeminen auttaa tapahtumien käsittelyssä.

Päiväkirjatekstiä kertyi molemmissa työharjoittelupaikoissa noin 20 sivua. Välillä oli vaikea päättää, mikä on relevanttia ja mikä ei. Keskitin huomioni pääasiassa sosiaalisiin suhteisiin, mutten sulkenut muitakaan mielenkiintoisia asioita pois. Kirjoitin monista pienistäkin asioista, jotta voisin myöhemmin päättää, mitä käytän ja mitä en. Lisäksi kirjoitin lyhyet kuvaukset kaikista tapaamistani nuorista, myös sellaisista, joita en haastatellut. Otin myös joitakin valokuvia, mutta niitä ja muutamia nuorista julkaistuja lehtileikkeitä en voi hyödyntää työssäni nuorten anonymiteetin takia muuten kuin omaan käyttöni.

Muistiinpanojen on Spradleyn (1979, 69–76) mukaan oltava mielellään sanatarkkoja ja sillä kielellä, jota itse tilanteessa käytettiin. Etnografin on erotettava erilaiset kentällä ja tutkimuksessa **käytettävät kielet** (mts. 17–24). Tällaisia kieliä ovat tutkimuksessani esimerkiksi tutkimuksen akateeminen kieli, nuorten käyttämä kieli, oma kieleni, viranomaisten sekä laitoksen henkilökunnan kieli ja tieteellinen kieli. Eri puolilla Suomea ollessani erilaiset murteet toivat vielä lisävärinsä puhuttuihin kieliin. Lisäksi monet nuorista puhuvat keskenään eräänlaista omaa kieltään, joka on englannin ja suomen kielen villi sekoitus. Tämä nuorten kieli näkyy työssäni haastattelujen sitaateissa jonkin verran. Monet haastateltavat puhuivat haastatteluissa välillä englanniksi, enkä ole kääntänyt näitä osuuksia, koska ne ovat mielestäni tärkeä osa nuorten värikästä kieltä.

5.7 Haastattelutilanteet

Lyhyimmät haastattelut kestivät noin puoli tuntia ja pisimmät lähes kolme tuntia. Osa haastatteluista on tehty yhdeltä istumalta ilman keskeytyksiä, mutta osa on tehty käytännön syistä (esim. nuorten nukkumaanmeno-aika) osissa, ja niitä on jatkettu myöhemmin. Tämän takia haastattelun tarkkaa kestoa on joissakin tapauksissa vaikea arvioida. Osassa haastatteluja on muiden nuorten tekemiä keskeytyksiä. Kahta sisarusta haastattelin välillä niin, että molemmat olivat paikalla, ja välillä taas erikseen. Muutamien nuorten kanssa keskustelimme asioista pitkään, avoimesti ja useampaan otteeseen.

Yksi nuorimmista haastateltavista pelasi ja piirsi samalla, kun teimme haastattelua. Välillä hänen oli vaikea keskittyä haastatteluun, mutta välillä hän puhui paljon. Jotkut asiat olivat vielä liian järkyttäviä ja liian lähellä. Yksi haastatteluista meni osittain pilalle sen takia, että haastateltava puhui niin hiljaa, ettei puhe kuulu nauhalla kunnolla. En kuitenkaan huomannut haastattelutilanteessa ryhtyä kirjoittamaan muistiinpanoja, vaikka olisi pitänyt. Kommentoin kyseistä haastattelua kenttäpäiväkirjassani:

Ali on yleensä muiden poikien kanssa kovaääninen, meluista ja vitsailee ja juttelee paljon. Kun aloitimme haastattelun, hän muuttui kuitenkin hiljaiseksi ja vähäsanaiseksi ja puhui niin hiljaa, että ääntä tuskin kuuli. Moniin kysymyksiin hän vastasi yksisanaisesti ja lyhyesti tai sanoi, ettei osaa sanoa. Olen kuullut hänen valittavan rasismista ja ohjaajista yms. mutta nyt hän ei puhunut samoja asioita tai puhui paljon lyhyemmin eikä niin värikkäästi kuin yleensä. (28.2.2001).

Joillekin nuorille haastattelujen tekeminen tuntui olevan vain välttämätön pakko, josta haluttiin päästä nopeasti eroon. Tällaisten nuorten kohdalla olen painottanut havaintojani sekä vapaamuotoisia keskusteluja. Joidenkin nuorten suhtautuminen haastatteluihin oli tyyliä ”kysy nyt äkkiä ne kysymykset, mulla on 20 min aikaa ennen treenejä”, toiset taas keskustelivat kanssani mielellään. Monet nuoret tunsivat itsekin, että puhuminen teki hyvää. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani haastattelujen sujumisesta:

Ibrahim otti haastattelun rennosti ja puhui paljon sohvalta löhöillen olenkaan hermoilematta. Luulen, ettei Ibrahimilla ollut mitään salattavaa ja siksi puhuminen oli niin helppoa. Lisäksi hän osaa hyvin suomea ja tuntui nauttivan siitä, että sai valittaa suomalaisten rasismista ja laitoksen epäkohdista. (16.2.2001).

Muutammat nuoret eivät olleet etukäteen innostuneita haastattelusta. Haastattelutilanteessa kävi kuitenkin niin, että he innostuivat siitä, että joku on kiinnostunut heistä ja kuuntelee. Haastattelu saattoi kestää paljon pidempään kuin etukäteen oli sovittu. Myös ohjaajien mielestä monille nuorille saattoi tehdä hyvää se, että joku haluaa kuulla heidän elämästään. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani eräästä haastattelusta, joka oli positiivinen yllätys:

Aluksi pelkäsin, ettei haastattelusta tule mitään, koska Ramiro pelkäsi selvästi, että hänen henkilöllisyytensä paljastuu. Oli hyvä, etten luovuttanut, sillä lopulta puhuimme yli kaksi tuntia! Ramirolla oli paljon annettavaa ja sanottavaa. Hän sanoi itsekin, että se oli hyvää terapiaa hänelle. Hän mietti välillä pitkäänkin, ja sain aikaa kirjoittaa muistiin. Ramiro puhui avoimesti ja kertoi oma-aloitteisesti perheestäänkin. (3.4.2001).

Kaksi haastattelusta tein sellaisten nuorten kanssa, joita en ollut aikaisemmin tavannut. Olin kuitenkin kuullut heistä muilta nuorilta ja ohjaajilta, ja meillä oli yhteisiä tuttuja. Molemmat haastattelut menivät hyvin. Nuoret kertoivat avoimesti asioistaan, eikä tuntunut haittaavan, ettemme tunteneet toisiamme etukäteen.

Haastattelu oli hyvä esimerkki siitä, että kaikkien kanssa ei tarvita pitkää lämmittelyä ja tutustumista, vaikka joidenkin kanssa haastattelu ei onnistu senkään jälkeen. Etukäteen Abdul sanoi, että hänellä on tunti aikaa, mutta lopulta juttelimme yli kaksi tuntia. Puhuimme varsinaisten haastattelukysymysten lisäksi myös muista asioista. Haastattelun takia Abdul ei ehtinyt moskeijaan, vaikka oli ollut menossa sinne. (1.4.2001).

Haastattelun sujumiseen vaikuttivat paljon sekä oma persoonallisuuteni että nuoren persoonallisuus ja se, miten tulimme toimeen. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani haastattelusta, josta ei tullut oikein mitään, vaikka olimme haastateltavan kanssa tuttuja. Ohjaajien mukaan kyseinen nuori on niin ylpeä, ettei juurikaan avaudu muille tai myönnä, että mikään tuntuisi missään.

Rezan haastattelusta tuli hyvin lyhyt, alle puoli tuntia. Reza ei riisunut hetkeksikään suojauksiaan ja veti samaa coolia heko-heko-linjaa kuin yleensäkin. En saanut hänestä oikeastaan mitään irti. Ehkä sekin on tulos... Rezan mukaan kaikki on hyvin, eikä hänellä ollut mitään mitään sanottavaa. Haastattelu oli todella isossa ristiriidassa kriisin aikaisiin puheisiin ja muihin Rezan mielipiteisiin. Rezan mielestä esim. hänen rahojaan käytetään huonosti ryhmäkodin toiminnassa, mutta haastattelussa hänellä ei ollut mitään huonoa sanottavaa. (3.4.2001).

5.7.1 Haastattelupaikat

Ryhmä- ja perheryhmäkodissa asuvien nuorten haastattelut tehtiin yleensä sellaisessa paikassa, jota nuori itse ehdotti. Liian hiljainen paikka ei ole hyvä, koska se alkaa nuorista helposti tuntua hermostuttavalta. Hiljainen musiikki tai television ääni tekivät usein ilmapiirille hyvää, mutta vaarana oli, että taustäännet pilaavat nauhoituksen.

Usein hyvä haastattelupaikka oli nuoren oma huone. Oma huone on nuorelle turvallinen paikka, ja minä taas koin jonkinlaisena luottamuksen osoituksena, että olimme nuoren huoneessa. Siellä saatoimme myös katsella valokuvia ja muuta, mitä nuorella on huoneessaan. Perheryhmäkodissa teimme haastatteluita suurimman osan olohuoneessa. Olohuone oli luonnollinen paikka haastatteluille, koska siellä nuoret viettävät eniten aikaa. Muut nuoret saat-

toivat välillä osallistua keskusteluun. Muutamia haastatteluja tehtiin myös vierashuoneessa, toimistossa ja TV-huoneessa.

Haastattelutilanne ja ajankohta ei ollut aina paras mahdollinen monista erisyistä. Teimme haastatteluja usein myöhään illalla, väsyneinä tai muuten sekavassa tilanteessa. Joitakin nuoria haastattelin juuri ennen tai jälkeen kodissa tapahtunutta ”kapinaa”.

Hassan suostui mielellään, oli mukava, katuva, rauhallinen ja keskusteli paljon enemmän kuin Ali. Olin itkenyt ja nukkunut liian vähän. Hassan taas ei ollut saanut putkassa nukuttua ja olimme molemmat ehkä vähän ”tööt”. Virallisen haastattelun loputtua jäimme vielä juttelemaan. Hassan tuntui innokkaalta puhumaan. Puhuimme vähän myös jopa viime päivien tapahtumista. (28.2.2001).

Joidenkin nuorten kanssa vapaamuotoiset keskustelut ja jutustelu esimerkiksi ruokapöydässä, bussissa, pihalla, tupakkapaikalla tai television ääressä toimivat paljon paremmin kuin varsinainen haastattelu. Tällainen yhdessä tuotettu tieto on enemmän keskustelua kuin haastattelua (Törrönen 1999, 36). Näistä nuorista en olisi luultavasti saanut paljoakaan irti, jos olisimme tavanneet vain kerran virallisen haastattelun merkeissä. Usein puhe sujui luontevasti jotakin tehdessämme. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani yhdestä tällaisesta tilanteesta:

Sattumalta tulin Javedin kanssa samalla bussilla yhtenä päivänä. Matkan aikana jututin Javedia ja hän puhui paljon enemmän asiaa kuin yleensä ja enemmän kuin itse haastattelussa. Hän kertoi Talebaneista ja sanoi heidän olevan aivan hulluja. Hänet oli kuulemma hakattu Afganistanissa sen takia, että hänellä oli farkut jalassa. Javed puhui kevyesti ja viitsailen niin kuin yleensäkin, mutta tällä kertaa tärkeistä asioista. (30.3.2001).

5.7.2 Haastattelukysymyksistä ja -tekniikasta

Spradleyn (1979) mukaan on olemassa **kolmenlaisia haastattelukysymyksiä**: kuvailevia kysymyksiä, rakennekysymyksiä ja kontrastikysymyksiä. Haastattelukysymyksissäni kuvailevia kysymyksiä ovat esimerkiksi sellaiset kysymykset, joissa pyydän nuorta kertomaan kotimaan oloista tai vapaa-ajan vietosta. Rakennekysymys on sellainen kysymys, jossa kysytään tietyn asian kaikkia vaiheita (mts. 120–131). Haastatteluissani ei ollut monia rakennekysymyksiä, mutta kysyin nuorten turvapaikanhaun vaiheita. Kontrastikysymyksissä kysytään joidenkin asioiden erilaisuutta ja samanlaisuutta (mts. 155–172). Kontrastikysymyksiä edustavat haastatteluissani esimerkiksi sellaiset kysymykset, joissa pyydän nuoria vertaamaan jotakin asiaa sukulaisperheessä ja ryhmäkodissa asumisen suhteen.

Usein sama kysymys täytyy Spradleyn mukaan kysyä useaan kertaan, jotta siihen saadaan mahdollisimman monia vastauksia (mts. 55–68). Suurin osa haastatteluteemoista on sellaisia, jotka kävin läpi kaikkien haastateltavien kanssa (esim. taustatiedot, sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki, asuminen, koulu ja harrastukset). Pyrin pitämään kysymykset melko yleisellä tasolla ja välttämään johdattelevia kysymyksiä.

Tein haastattelukysymyksiin pieniä muokkauksia matkan varrella. Huomasin esimerkiksi, että jotkut kysymykset eivät toimineet ajattelemallani tavalla ja poistin ne (esim. kysymys järjestöihin ja seuroihin kuulumisesta ei tuonut niin paljon tietoa kuin oletin, koska nuoret eivät kuuluneet mihinkään järjestöihin tms.). Lisäsin joitakin uusia kysymyksiä, joista kuulin lasten parissa toimivilta tahoilta (esim. kysymys, ehtikö nuori hyvästellä perheensä ennen lähtöä, joka kertoo, millainen nuoren lähtötilanne on ollut). Joitakin asioita tulin ajatelleeksi vasta kentällä ollessani, kun kuulin niistä (esim. ystäväperheet ja kesätyöt). Jotkut asiat olivat oleellisempia toisessa harjoittelupaikassani kuin toisessa (esim. seurustelu). Jotkut sanat ja sanonnat olivat useimmille nuorille vieraita ja vältin niiden käyttöä (esim. kysymys viihtymisestä). Kysymykset vaihtelivat myös sen mukaan, oliko nuori esimerkiksi asunut tukiasunnossa vai ei. Sukulaisperheissä asuvia ja asuneita nuoria varten tein lisäkysymyksiä (ks. Liite 1).

Haastattelutekniikasta

Haastattelijan rooliin kuuluu Spradleyn (1979) mukaan kysymysten esittämisen lisäksi kuunteleminen ja passiivisuus mieluummin kuin puhuminen ja aktiivisuus. Haastattelijan on osoitettava kiinnostustaan eri tavoin koko haastattelun ajan. (Spradley 1979, 55–68.) Joissakin haastatteluissa oli vaikeaa saada nuoret puhumaan olematta itse äänessä. Masonin (1996, 46) mukaan on tärkeää, että haastattelija muistaa, mitä hänelle on kerrottu ja mitä hän on jo kysynyt. Huomasin, että peräkkäisiä haastatteluja tehdessä eri haastatteluvaiheiden puheet saattavat mennä sekaisin.

Huomasin tekeväni aluksi liian valmiita kysymyksiä, joihin on helppo vastata lyhyesti, ja koetin välttää tätä myöhemmissä haastatteluissa. Joissakin kohdissa tärkeä jatkokysymys on jäänyt tekemättä. Välillä huomasin liikaakin häntäilleeni kysymyksissä eteenpäin, ja pyrin antamaan nuorille enemmän aikaa. Muistiinpanojen kirjoittamisessa oli se hyvä puoli, että sillä välin nuori saattoi miettiä asioita.

Haastattelujen tekeminen olisi ollut helpompaa, jos olisin ehtinyt litteroida haastatteluja sitä mukaa, kun tein niitä. Valitettavasti pääsin kuitenkin kunnolla aloittamaan litteroinnin vasta sitten, kun molemmat työharjoitteluni olivat ohitse ja suurin osa haastatteluista tehty.

5.8 Haastatteluista – kuin kuorisi sipulia

Nuorten haastattelu ja heidän kanssaan jutteleminen oli välillä kuin olisi kuorinut sipulia, sillä joka kerta tuli esiin jotain uutta. Kerros kerrokselta aloin ymmärtää paremmin ja vähän enemmän. Tämän takia oli erityisen hyvä, että haastattelin osaa nuorista useampaan kertaan ja sain useita mahdollisuuksia jutella heidän kanssaan. Johtuu varmasti monista eri syistä, etteivät nuoret puhuneet kaikista asioista heti. Ayotten (2000, 20) mukaan lapset tulevat usein sellaisista kansalaisista sortavista maista, joissa vanhemmat

opettavat lapsiaan pitämään salaisuuksia. Lapset pelkäävät, että asioista kertominen voi vahingoittaa heitä tai heidän perhettään. (Mts.)

Kestää myös aikansa, että syntyy edes jonkinlainen luottamus. Kaikki nuoret ovat kokeneet sellaisia traagisia tapahtumia, ettei niistä puhuminen varmasti ole helppoa vielä pitkän ajan jälkeenkään. Yksi syy siihen, etteivät kaikki asiat tule heti esiin, on varmasti myös se, että nuorille on ehtinyt sattua paljon asioita heidän ikäänsä nähden. He eivät itse ehkä pidä kaikkia asioita merkittävänä, kaikki asiat eivät tule mieleen juuri haastattelun aikana, jollen kysy juuri niitä. Toisaalta jotkut nuoret kertoivat sellaisiakin asioita, joista muut nuoret tai ohjaajat eivät tienneet. Monet asiat taas haluaa unohtaa. Osa nuorista tuntui selittävän asioita itselleenkin parhain päin. Esimerkiksi nuori, joka ei tiedä, missä hänen äitinsä on, sanoi, ettei halua hakea perheenyhdistämistä.

Jotkut nuoret eivät ole kuulleet perheestään vuosikausiin, mutta ovat silti vakuuttuneita siitä, että nämä ovat elossa. Joidenkin nuorten perhesuhteet ovat niin monimutkaisia, etten päässyt niistä edes tutkimuksen lopussa täyteen selvyyteen. Tämä ei mielestäni johtunut siitä, että nuoret olisivat salanneet perheeseensä liittyviä asioita, vaan siitä, että heidän perheisiinsä saatua kuulua niin paljon eri ihmisiä, että ulkopuolisen suomalaisen on vaikea hahmottaa eri jäsenten sukulaisuussuhteita.

Muutamit nuoret puhuivat välillä ristiin ja hieman epämääräisesti. Epäselvyydet liittyivät joillakin perheeseen ja pakomatkaan. En halunnut ryhtyä haastatteluissa ”poliisiksi” ja kysellä asioista, jotka eivät ole oleellisia tutkimukseni kannalta. En myöskään halunnut kyseenalaistaa nuorten puheita haastatteluissa. Nuorten oli selvästi helpompi puhua nykyisyyteen liittyvistä ja Suomessa olevista asioista kuin perheestä, kotimaasta ja pakomatkasta. Toisaalta osa nuorista halusi puhua vaikeistakin asioista ja otti itse ne puheeksi. Yleisesti ottaen tuntui siltä, että suurimmalla osalla nuorista ei ollut mitään salattavaa ja he puhuivat haastatteluissa paljon ja avoimesti. Tällaisten nuorten näkemykset painottuvat jonkin verran aineiston analyysissä ja tutkimuksen tuloksissa.

5.9 Eettisiä pohdintoja

Etnografian **eettisiin periaatteisiin** kuuluu Spradleyn mukaan muun muassa informanttien edun, oikeuksien ja toiveiden ensisijainen huomioiminen, tutkimuksen tavoitteista kertominen sekä informanttien anonymiteetin säilyttäminen. Tutkimusraporttien pitää olla myös informanttien saatavilla. (Spradley 1980, 20–25.)

Tutkimuksesta kirjoittaminen on ollut tasapainoilua sen välillä, mitä voi kirjoittaa ja mitä ei. Liika sensuroiminen voi viedä tekstiltä terän ja vesittää etnografian hyödyn. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävät suorat sitaatit haastateltavien puheesta tuottavat tutkittavista sellaista tietoa, joka haastateltavien ja heidän tuttujensa on helppo tunnistaa. **Anonymiteetin säilyttä-**

minen on haastateltavien pienestä määrästä johtuen ongelmallista. Tämän takia en ole antanut haastateltaville nimiä enkä numeroita, joiden avulla luki- ja voisi seurata saman henkilön vastauksia läpi työn ja muodostaa kustakin haastateltavasta kokonaiskuvan. Yksittäisten henkilöiden seuraaminen ei ole tutkimuksessani tarpeellista, koska tarkoitus on muodostaa kuvaa todellisuudesta, josta eri henkilöt kertovat näkemyksensä.

Haastateltavien henkilöllisyydet samoin kuin ryhmä- ja perheryhmäkotien nimet ovat luottamuksellisia. Tekstissä viitataan vain ”erääseen nuoreen”, ”muutamiin nuoriin” ja niin edelleen ilman nimiä tai muita henkilötietoja. Haastattelujen ja kenttäpäiväkirjani sitaateissa esiintyvät nimet on muutettu. Samat henkilöt eivät esiinny työssäni aina samoilla peitenimillä. Sitaintien yhteydessä olen antanut joitakin tietoja, useimmiten haastateltavan iän tai joissakin tapauksissa sukupuolen tai kansalaisuuden, mutten yhtä useampaa tietoa. Lisäksi olen poistanut tai muuttanut joitakin haastateltaviin tai laitoksiin liittyviä yksityiskohtia, jotka eivät ole tutkimuksen kannalta välttämättömiä, mutta joiden perusteella puhuja voitaisiin tunnistaa.

Peitenimien käyttöön liittyy Tiilikaisen (1999, 65) mukaan ongelmia, sillä joissakin aikaisemmissa tutkimuksissa peitenimet on sekoitettu samannimisiin Suomessa asuviin henkilöihin. Olenkin pyrkinyt käyttämään peitenimiä mahdollisimman vähän, mutta joissakin kohdissa niiden käyttöä ei voi välttää (esim. sitaatit, joissa puhutaan useista eri henkilöistä yhtä aikaa).

Osallistuvaan havainnointiin kuuluvat keskustelut ovat vuorovaikutustilanteita, joissa tutkittavat ovat aktiivisia osapuolia. Törrösen (1999, 40) mukaan käydyt keskustelut voivat merkitä lapsille ja nuorille hyvin erilaisia asioita. Keskustelut saattavat palauttaa lasten ja nuorten mieliin kipeitä muistoja ja jotakin sellaista, jota tutkija ei voi jäädä hoitamaan. Näiden syiden takia on erityisen tärkeää, että tutkijalla on nuorten suostumus keskusteluihin ja koko tutkimukseen. (Mts.) Omassa tutkimuksessani vältin menemästä haastatelluissa syvälle nuorten menneisyyteen liittyviin asioihin, koska ne ovat monille vaikeita asioita ja koska se ei ollut tutkimuksen kannalta välttämätöntä.

5.10 Etnografinen aineiston analyysi

Tutkimukseni ei ole sellaisenaan toistettavissa tai yleistettävissä. Tutkimustilanteet ovat Törrösen (1999, 44) mukaan ainutlaatuisia vuorovaikutustilanteita, joiden pohjalta on kuitenkin mahdollista löytää systemaattisen analyysin avulla yleistettävissä olevia asioita. Analyysiprosessin selvittäminen parantaa tutkimuksen reliabiliteettia⁸ ja arvioitavuutta, koska lukija voi arvioida, millä tavalla tutkija on tehnyt havainnoista päätelmiä. (Mts.)

Olen jäsentänyt aineistoani sosiaalisten verkostojen teorian avulla.

⁸ Kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä reliabiliteetilla tarkoitetaan vaatimusta analyysin toistettavuudesta. Tutkijan tulee noudattaa aineiston analyysissä yksiselitteisiä luokittelu- ja tulkintasääntöjä. (Uusitalo 1991, 84).

Masonin (1996, 52) mukaan on tärkeää, että tutkija tekee mahdollisimman selväksi, millä tavalla hän on päätenyt tekemiinsä tulkintoihin. Litteroitujen haastattelujen ja omien muistiinpanojen lisäksi tutkija saattaa analyysissään käyttää lisäksi kirjoittamattomia ja omaan muistiin perustuvia asioita. Tutkijan on kuitenkin pyrittävä olemaan mahdollisimman systemaattinen. (Mts.)

Etnografisessa analyysissä etsitään Spradleyn (1979) mukaan kulttuurin osia, niiden välisiä suhteita ja osien suhdetta kokonaisuuteen. Luokittavan analyysin tekoa voi helpottaa tekemällä asioiden suhteista toisiinsa kaavioita, taulukoita, etsimällä aineistosta ylä- ja alakategorioita ja yhdistämällä samantapaisia luokkia. (Mts. 185–202.)

Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa tutustuin tutkimusaineistoon kokonaisuutena ja kävin läpi haastattelumateriaalia ja kenttäpäiväkirjoja. **Toisessa vaiheessa** jäsentäin aineistoa analyysiluokkiin Word-tiedostoja leikkaamalla ja liimaamalla. Nuorten tarinoiden ajalliset vaiheet sekä erilaiset sosiaaliset suhteet nuorten verkostoissa muodostavat luonnolliset luokat aineistolleni. Koko aineiston olen jakanut kolmeen osaan: nuorten elämäntarinat, arki ja sosiaaliset verkostot. Pääpaino aineistossani on nykyisyydessä, johon nuorten arki ja sosiaaliset verkostot kuuluvat. Arjesta kertovaan lukuun sisältyvät nuorten asumiseen, vapaa-aikaan ja rasismiin liittyvät asiat.

Nuorten sosiaaliset verkostot olen jakanut kolmeen pääluokkaan: viralliset tahot, muut aikuiset ja vertaisryhmät. Luokat olen jakanut alaluokkiin siinä järjestyksessä, miten tärkeä kyseinen sosiaalinen suhde yleensä on nuorille. Jotkut aineiston luokat syntyivät jo ennen analyysiä ja jotkut vasta analyysivaiheessa.

Kolmannessa aineiston analyysin vaiheessa valikoin lopulliseen tekstiin mukaan tulevia otteita haastatteluista, karsin ja järjestelin niitä, kirjoitin omia päätelmiäni väliin ja lisäsin tekstiin otteita kenttäpäiväkirjoistani. Jokaisen luvun loppuun kirjoitin tiivistelmän käsitellyistä keskeisistä asioista. Seuraavaksi kirjoitin tiivistelmän kaikista analyysiluokistani, jotta saisin kokonaiskuvan siitä, mitä aineistoni kertoo. Olen myös piirtänyt verkostokarttoja nuorten sosiaalisista verkostoista lähinnä selventääkseni nuorten verkostoja itselleni. Käytän osaa kuvista havainnollistamassa nuorten suhteita (ks. luku 8.4).

Osa tutkimukseen valitsemistani haastattelujen sitaateista on sanatarkkoja lainauksia haastatteluista, osa taas perustuu muistiinpanoihini. Olen pyrkinyt pitämään sitaatit alkuperäisessä muodossaan ja olen korjannut kielioppivirheitä vain, jos se on ollut ymmärtämisen kannalta välttämätöntä.

6 Nuorten elämäntarinoita

Tässä luvussa kerron nuorten elämäntarinoista ajallisessa järjestyksessä. Ensiksi käsittelen kotimaan tilannetta (6.1), sitten pakomatkaa (6.2) ja sen jälkeen alkuvaiheita Suomessa (6.3). Seuraavaksi nuoret kertovat elämästään ilman perhettä (6.4). Sen jälkeen käyn läpi nuorten oireita (6.5), turvapaikkaprosessiin ja odottamiseen (6.6) sekä perheenyhdistämiseen liittyviä asioita (6.7). Viimeisessä luvussa nuoret kertovat tulevaisuudensuunnitelmistaan (6.8). Luvun tarkoitus on antaa kuva nuorten tilanteesta ja kokemuksista ilman perhettä, taustoista sekä siitä, miksi he ovat täällä. Nuorten tarinat liittävät myöhemmät asumisesta, arjesta ja sosiaalisista verkostoista kertovat luvut asiayhteyteensä ja auttavat ymmärtämään tulevia lukuja.

6.1 Perhe ja elämä kotimaassa

Tapaamani nuoret ovat tulleet Suomeen ilman huoltajaa monista eri syistä. En tiedä kaikkia syitä, koska kaikkien nuorien kanssa en puhunut lähdön syistä. En kysynyt suoraan, miksi he lähtivät kotimaastaan, koska se on asia, josta monien voi olla vaikea puhua, eikä se ollut tutkimukseni kannalta välttämätöntä.

Monilla nuorilla oli ollut useita syitä paeta kotimaastaan (vrt. Ayotte 2000). Ne, joiden perhe oli kadonnut, olivat turvattomia jo sen takia, että olivat ilman perhettään ja riskialttiita sisällissodan vaaroille. Lisäksi he, niin kuin monet muutkin, joiden isä tai muu perheen jäsen oli tapettu, olivat itsekkin vaarassa ja pelkäsivät. Muutamat nuorista eivät tiedä vielä tänä päivänäkään, missä heidän perheensä ovat. Somaliassa sisällissota, yhteiskunnan kaaos, toimimattomuus ja köyhyys ovat vaikuttaneet lähtöön. Monien nuorten kohdalla perhe tai sukulaiset olivat tehneet päätöksen pakomatkalta lähdestä.

Afganistanissa valtaa pitävä Taleban-liike on käynyt sisällissotaa hallitusta vastaan yli 20 vuotta. Tapaamani afganistanilaiset nuoret kertoivat talebanien tekemistä hyökkäyksistä, surmista, ihmisten katoamisista, kadulla hakkaamisista, tyttöjen opiskelukiellosta ja nuorten naisten pakottamisesta naimisiin talebanien kanssa. Lisäksi maata vaivaavat kuivuus, nälänhätä ja köyhyys. Kymmenet tuhannet afgaanit ovat paenneet naapurimaahan Pakistaniin, missä monet elävät kurjissa oloissa pakolaisleireillä. Noin neljän miljoonan afgaanin arvellaan elävän maan ulkopuolella. Viime aikoina (syksy 2001) tilanne Afganistanissa on pahentunut huomattavasti entisestään. YK:n arvion mukaan Somalia ja Afganistan kuuluvat maailman köyhimpien maiden joukkoon. Kaikki tapaamani ja haastattelemani nuoret tulevat sellaisista maista, joissa perusihmisoikeudet ja perusedellytykset normaalille elämälle eivät toteudu. Myös ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijöiden mukaan heillä asuvilla ja asuneilla nuorilla on pakolaistaustat ja vaikeita kokemuksia takanaan.

Haastatteluissa ei keskitytty kotimaan tapahtumiin, mutta kysyin kuitenkin, millaista elämä kotimaassa oli. Olen jättänyt tästä luvusta nuorten kansallisuudet pois, koska tiedot voivat olla arkaluontoisia eivätkä ne ole oleellisia tutkimukseni kannalta.

Osa nuorista on lähtenyt kotimaastaan jo pikkulapsina, mutta kaikki muistavat kotimaastaan kuitenkin jotakin. Monet kertoivat kotimaastaan sekä hyviä että huonoja asioita: *Kotimaa on kotimaa, vaikka on huonossa kunnossa.*

Hyvää, se oli tavallinen, joskus me syödä, joskus ei syödä. Mun isä on kuollut. Ja sitten äiti etsi ruokaa. Tavallinen asumista siellä. (Täysi-ikäinen nuori).

Mun maassa on semmonen, että vaikka siellä on sotia, vaikka siellä on kaikki, mitä ihmiset haluavat pahaa, sairautta, siellä on paljon hyviäkin. Siellä on paljon ilo. Ihmiset ovat ystävällisiä, ovat tosi sosiaalisia. Siellä on tosi sosiaalinen elämä. Kaikki auttavat, jos sulla ei ole ruokaa. Joku antaa, huomenna sä annat hänelle takaisin. (Täysi-ikäinen nuori).

Tapaamillani ja haastattelemillani nuorilla on sotaan ja konflikteihin liittyviä kokemuksia. Jotkut nuoret olivat nähneet, kun heidän isänsä tapettiin, tai nähneet kuolleen isänsä ruumiin. Eräs nuori on ollut konfliktitilanteessa itsekin vähällä menettää henkensä. Yksi nuori oli astunut pieneen miinaan. Eräs nuori kuvasi vaikeaa tilannetta kotimaassaan kertomalla, että oli mahdotonta olla puolueeton, mutta mitään ”puolta” heillä ei kuitenkaan ollut perheenjäsenten kuoleman ja katoamisen jälkeen. Sotajoukkoihin joutuminen olisi ollut järjetöntä riippumatta siitä, mihin joukkoihin kuuluu.

Vaikka minä joutuisin armeijaan siellä, ei ole puolelle, minne mennä. Sinä olet niin kuin keskellä, paikassa missä kaksi ottavat vastaan. 24 tuntia joka päivä pommeja, räjäytys tai joku melu. Kun menet toiselle puolelle, et voi. Minä haluan kuulua joku puoli, mutta meillä ei ollut puoli mihin kuulua. Meillä on vain kuolema. Se oli yksisuuntainen tie, joka johti minut tänne. (Täysi-ikäinen nuori).

Monet nuoret olivat kotimaassaan tottuneet asumaan suurperheessä, jossa on paljon lapsia ja muitakin sukulaisia.

*Anna: Kuinka monta teitä kuulu sun perheeseen niinku kotimaassa?
NUORI: No, aika monta...! (Naurua). Kestää ku laskee...! Sitten on vielä mun isällä on montaki vaimoa. Aina kymmenen lasta, vähän yli kymmenen lasta (per vaimo). (Noin 16-vuotias nuori).*

Jotkut nuoret ovat perheen nuorimpia, jotkut taas vanhimpia lapsia, jotkut siltä väliltä. Jotkut olivat jo kotimaassa joutuneet eroon muusta perheestään. Joidenkin perheestä on ehkä lähetetty pakoon parhaimmassa kunnossa oleva lapsi, jolla olisi parhaat mahdollisuudet selviytyä pakomatkasta ja pärjätä uudessa maassa, tai ne, joilla on suurin vaara joutua sotaan, pakkoavioliittoiin tai muuhun vaaraan.

Mulla on, mulla on kaks veljeä, kaks siskoa, äiti, ja isä kuoli kolme kuukautta sitten. Yks veli on ei voi puhua ja ei voi kuulla mitään (kuu-

romykkä). Ja, toisen veljen jalat ei toimi, siis toinen kantaa. (Noin 16-vuotias nuori).

Monet nuoret muistelevat kaihoisasti niitä aikoja, kun perhe oli vielä yhdessä, asuttiin yhdessä ja asiat kotimaassa olivat hyvin: *Sillon ku mä olin perheen kanssa, kaikki oli minulla hyvin. Nyt monien jäljellä olevat perheenjäsenet ovat hajallaan useissa eri maissa: Silloin kun mä olin oma kotimaassa, oli kaikki kotimaassa. Mutta nyt äiti ja sisko on tullut pois. Veli on tulossa pois. Kaks siskoa siellä kotimaassa, ne on omassa perheessä.*

Isosisko meni naimisiin, ei asu enää äidin kanssa. Yksi poika (veli) lähti Amerikkaan sedän kanssa. Kaksi veljeä kuoli, kun olimme matkalla Etiopiassa. Me olimme ennen seitsemän lasta, nyt on enää viisi. (Noin 16-vuotias nuori).

Monien perheet tai yksin lasten kanssa jääneet äidit eivät pystyneet huolehtimaan lapsista, rahaa ja ruokaa ei ollut riittävästi. Nuoren ihmisen ihmisoi-keuksiin kuuluu mahdollisuus koulunkäyntiin ja opiskeluun. Monet lapset, nuoret ja varsinkaan tytöt eivät olisi kotimaassaan kuitenkaan voineet opiskella.

Mun äiti ei voi antaa mulle ruokaa tai en voi opiskella siellä. Siellä mun pikkuveli on 10-vuotias ja hän ei opiskele, mutta hän oppii kotona. Joskus mun äiti ostaa sokeria tai jotain, että hän voi antaa ruokaa mun veli. Äiti ei ole töissä, hänellä ei ole rahaa huolehtia kaikki lapset. Etiopiassa ei voi opiskella, pitää olla rahaa, ruokaa... (Noin 16-vuotias nuori).

Monien koulunkäynti oli ollut katkonaista ja vaikeaa. Afganistanissa tyttöjen koulunkäynti ja opiskelu on kielletty.

Yksi päivä koulussa ja sitten yksi päivä loma. Nii. Sota aivan typerää. Ja sitten kaksi viikkoa, kolme viikkoa lomaa. He eivät, jos me emme opi, niin sitten keppiä sormille. (Noin 13-vuotias nuori).

Joidenkin nuorten perheet olivat kuuluneet maan keskiluokkaan tai yläluokkaan, ja heitä oli saatettu vainota sen takia. Joidenkin vanhemmat olivat olleet tärkeitä henkilöitä esimerkiksi yliopistolla, liiketoiminnassa tai muuten arvostettuja kansalaisia. Joidenkin isät olivat olleet armeijan palveluksessa tai kuuluneet esimerkiksi hallitusta vastustaviin joukkoihin. Eräs nuori oli ollut läheisissä väleissä maansa yläluokkaan ja joutunut lopulta omiensa vainoamaksi ja kiduttamaksi. Jotkut nuoret olivat käyneet yksityistä sisäoppilaitosta, jotkut taas eivät olleet voineet opiskella lainkaan tai vain vähän.

Monet somalit olivat paenneet perheensä kanssa sisällissotaa johonkin naapurimaahan. Sen takia sodassa kadonneita perheenjäseniä on entistä vaikeampi löytää. Erään nuoren äiti on Etiopiassa, ja isä on kadonnut:

NUORI: Joo, muistan, kun asuimme Somaliassa. Somalian sota, me lähdimme Somaliasta pois. Ja meillä ei ollut oma koti, ennenkin se oli, mikä se on, vuokrattu. Kuusi tai seitsemän vuotta sitten mä lähdin Somaliasta. Mä olin Etiopiassa kolme vuotta. Mun äitin kanssa, mun perhe kanssa Etiopiassa. Mun isä on kadonnut, kun Somalian sisäl-

lissota alkoi. Mä en nähnyt häntä sen jälkeen. Äiti joskus halusi mennä sinne takaisin, katsoa onko isä siellä. Kukaan ei nähnyt häntä. Anna: Eikä Punainen Ristikään ole löytänyt teidän isää? NUORI: Ei ole löytänyt, kaikki etsivät. He sanovat, hän on kuollut. Jos ei ole varmaa, ehkä hän tulee... Mun äidin mielestä hän on kuollut, aina hän sanoo niin. (Noin 16-vuotias nuori).

Osa nuorista oli jo kotimaassa asunut muiden kuin biologisten vanhempiensa kanssa, sillä nuoret olivat asuneet pienestä pitäen yhdessä naimisiin menneiden vanhempien sisarusten luona.

Minä asuin kaupungin lähistöllä, mun siskon kanssa, joka on sama, joka asuu nyt täällä (Suomessa). Ja minä myös, mäki joskusmenin, mun normaalivanhemmat, tai en ollu heidän kanssa tekemisissä paljoo. --- Siellä on niinku, siellä on tapana, tapana asua. Jos esimerkiksi jollakin perheellä on vaikeuksia rahoja, sitten toiset ottavat lapset ja asuvat yhdessä. (Noin 17-vuotias nuori).

Yhteenveto

Ryhmä- tai perheryhmäkodeissa ja sukulaisperheissä asuvien nuorten kertomukset taustoistaan, kotimaasta ja pakoon johtaneista syistä eivät juurikaan eroa toisistaan. Näiden kahden ryhmän taustojen samanlaisuus helpottaa ryhmien vertaamista keskenään.

Lähes kaikki nuoret ovat kotimaassaan asuneet suurperheessä, johon kuuluu paljon lapsia ja usein muitakin sukulaisia. Nuoret ovat paenneet sisällissotaa tai muita aseellisia konflikteja. Monien lähiomaisia on tapettu, tai he ovat kadonneet. Lähes kaikki nuoret ovat kotoisin maailman köyhimmistä maista, joissa on jo vuosien ajan sodittu. Useimmat nuoret, varsinkin tytöt, eivät olisi kotimaassaan voineet käydä koulua.

6.2 ”Se oli yksisuuntainen tie, joka johti minut tänne” - Pitkä pakomatka

Kaikki nuoret eivät halunneet puhua pakomatkastaan Suomeen, tai he vastasivat kysymyksiin hyvin lyhyesti. Välittäjät olivat saattaneet kieltää heitä kertomasta matkasta. Aluksi olin itsekkin hieman arka kysymään pakomatkaa, koska niin monet tahot olivat varoittaneet sen olevan usein salaisuus. Olen jättänyt tästä luvusta nuorten kansallisuudet ja iät pois, koska tiedot voivat olla arkaluontoisia eivätkä ole välttämättömiä tutkimuksen kannalta.

Muutammat nuoret kertoivat matkasta hyvinkin avoimesti ja tarkasti. Muutammat nuoret taas olivat tulleet Suomeen perheenyhdistämisen avulla, sillä heidän sisaruksensa, joiden kanssa he olivat asuneet jo kotimaassa, olivat tulleet tänne ensin.

Nuorten pakomatkat olivat yleensä kestäneet parista päivästä pariin kuukauteen. Jotkut somalit olivat tulleet lentäen, ja silloin matka oli taittunut nopeasti. Monet afgaanit taas olivat tulleet junilla halki Aasian ja joutuneet usein odottelemaan eri paikoissa matkan varrella. Jotkut olivat tulleet osan matkasta veneellä tai bussilla ja jatkaneet sitten junalla tai lentokoneella.

kasta veneellä tai bussilla ja jatkaneet sitten junalla tai lentokoneella. Pisimmät pakomatkat, joista kuulin, olivat kestäneet puolitoista vuotta. Silloin matkaa oli tehty kävellen ja oli jouduttu vankilaan tai piileskelemään pitkiä aikoja. Eräs nuori oli jopa palautettu kotimaahansa, ja hän oli lähtenyt pakomatkalta uudestaan.

Monet nuoret kertoivat päätyneensä Suomeen sattumalta tai vahingossa. Usein tarkoitus oli mennä Amerikkaan, Kanadaan tai muihin Pohjoismaihin. Eräs nuori vertasi Suomeen tuloaan yksisuuntaiseen tiehen:

Anna: Miltä tuntui aluksi olla täällä? Sä sanoit joskus, että oli vahinko, että te tulitte Suomeen?

NUORI: (Tauko). Tiedätkö, mikä on moottoritie? Ajattele, että täällä on moottoritie Helsinki-Kuopio. Olet menossa Kuopio, koska sinä et ollut autokoulussa, mutta osaat ajaa. Vieressä istuu joku, lähtee pois autosta ja sanoo: "Tie on tämä". Mutta se on väärä, ei ollut Kuopio-tie, oli Helsinki-tie. Mutta se, joka luottavat kuin isä, jättävät sinut tielle ja sanoo, että suoraan tuolla. Of course sinä uskot ja menet. Se onkin yksisuuntainen tie, ei voi tehdä U-käännös, jos kääntynyt oikealle, se on liian kauas. Pitää vain mennä suoraan. En tiedä, jos tuo, joka näytti minulle sen Suomen tien, jos se halusi auttaa vai ei. Koska minä itse en tulisi täällä. Ei ollut vaihtoehto, pakko tulla. (Täysi-ikäinen nuori).

Joidenkin nuorten oli tarkoitus jatkaa Suomesta määränpäähän jatkolennot, mutta matkan jatkaminen ei onnistunutkaan. Monet nuoret olivat matkalla yksin, mutta välittäjän saattamina. Vanhemmat tai muut sukulaiset olivat usein maksaneet välittäjille etukäteen ja järjestäneet matkalle lähdön.

NUORI: Mä olisin lähössä jossakin muissa maissa, mutta sitä... Lentokoneessa, mikä se, lentoasema on siinä ja sitten jään. -- Sitten Helsingin lentokentällä. Ja siellä oli yks nainen kanssa. Ja sitten nainen lähti. Ja minä jäin sinne, oho! En osannut puhua suomeksi täällä.

Anna: Mut siis se oli joku, jonka sä tunsit jo aikasemmin?

NUORI: Ei, en mä tunne sitä. Kuka mä tulin Suomeen kanssa, se oli mies, kenen kanssa me sovimme ja hänen avulla me tulimme. Oli myös hänen tyttöjä oli, hänen businessstyöntekijä. (Täysi-ikäinen nuori).

Monet somalinuoret kertoivat tulleensa tarkoituksella juuri Suomeen, koska heillä oli jo sukulaisia tai tuttavaperheitä täällä. Eräälle entisen Neuvostoliiton alueelta tulleelle nuorelle Suomi oli lähin turvallinen länsimaa, kun hän lähti pakoon maansa mielivaltaista armeijaa.

Kaikkien haastattelimieni nuorten osalta en tiedä, tulivatko he yksin, välittäjän tai jonkin ryhmän mukana vai jollakin muulla tavalla. Ainakin yksi kertoi tulleensa koko matkan aivan yksin. Osa nuorista oli tullut sisaren tai veljen kanssa yhtä matkaa. Monilla oli ollut välittäjä mukana ainakin matkan alkuvaiheissa. Joissakin tapauksissa välittäjä oli saattanut nuoren viimeiseen perille (Suomeen) menevään junaan tai lentokoneeseen ja kadonnut sitten.

Jotkut nuoret joutuivat vielä pakomatkan aikana eroon perheenjäsenistä tai muista heille läheisistä ihmisistä. Eräiden sisarusten perheystävä oli ollut heille kuin isä sen jälkeen, kun heidän isänsä tapettiin ja heidän perheensä katosi. Pakomatalla mukana olleen huoltajan piti tulla perässä, mutta hän katosi, eivätkä nuoret tiedä vielääkään, mitä hänelle tapahtui ja missä hän on.

Osalta nuorista kysyin, ehtivätkö he hyvästellä perheen ennen lähtöä. Kaikki nuoret eivät oikein ymmärtäneet kysymystä. Vastaukset kertovat kuitenkin paljon siitä, millainen lähtötilanne oli ollut, oliko lähtö ollut järjestelmällinen ja suunniteltu vai täyttä kaaosta.

Anna: Ehditkö hyvästellä äitisi ennen kuin lähdit?

NUORI: Joo, hän lähetti, setä antoi rahaa, hän huolehti matkasta.

Anna: Tulitko sä yksin muuten paitsi, että se välittäjä oli mukana?

NUORI: Joo, yksin, se mies katsoi. Hän puhui mun kanssa matkalla.

(Noin 16-vuotias nuori).

Suurin osa nuorista oli tiennyt olevansa lähdössä ainakin jonkin verran ennen lähtöä, sillä matka oli järjestetty ja sovittu välittäjien kanssa. Nämä nuoret olivat yleensä ehtineet hyvästellä perheensä. Toisaalta eräät nuoret olivat joutuneet eroon perheestään ilman mitään varoitusta tapahtuneessa konfliktitilanteessa. Muu perhe oli lähtenyt pakoon ja luullut kaikkien jäljelle jääneiden kuolleen.

Ilman välittäjiä, jotka huolehtivat pakomatalla tarvittavien passien, viisumi- en, lippujen ja muiden asiakirjojen hankkimisesta, kotimaasta lähteminen olisi ollut monille mahdotonta. Eräät sisarukset lähtivät kolmisiin matkaan välittäjän kanssa. Pitkän matkan aikana heidän isoveljensä katosi. Seuraavassa sisarukset kertovat noin kuukauden pituisesta pakomatasta:

*NUORI: Joo, me tiesimme, että me ollaan tulossa Pohjoismaihin, jon-
nekin tänne. Se ei ollut tarkkaa, että Suomi.*

*NUORI: Nälkä oli. Voi, siellä oli typerä aika! Siellä haisi pahalta, ei ol-
lut suihkua. Kuin eläin, yök! En minä halua muistaa se kaikki.*

*NUORI: Ei ollut leipä, ei ollut ruoka. Oli leipä, ihan vähän. Minä söin
ihan vähän, aina minä säästin Omarille, koska hän on pieni...*

*Anna: Minkäköhän takia ne välittäjät teki niin, että ne laitto teiät ju-
naan, mutta teidän veli katosi?*

*NUORI: Se ei ollut, ehkä se ei ollut mahdollista. Koska meillä ei ollut
passia eikä viisumia, se oli vaikea, rahalla me tultiin tänne. Ja Venä-
jälle, alueelle, kun poliisi kävi junassa, heti hän, minä näin, että silmin,
että aina hän antoi rahaa poliisille. Jos meillä ei olisi ollut rahaa, me ei
voisi. Mutta minusta se on hyvä, että on välittäjä olemassa. Jos hän
ei olisi, olisi, sitten me ei, ei, ei miten me... ilman passia, ei oo mah-
dollista.*

Lähtö kotimaasta oli vaikeaa ja surullista. Matka oli usein vaiherikas, eivätkä nuoret aina ymmärtäneet, mitä tapahtui, koska ei ollut yhteistä kieltä tai koska heille ei kerrottu matkan tapahtumista. Seuraava nuori päätyi monien vaiheiden jälkeen vahingossa Suomeen:

*Viimeinen kerta minä nähdä minun äiti se on yksi ja puoli vuotta sit-
ten. Silloin äiti sanoi "mene nyt". Yksi mies, äidin serkku, iso vene.*

Minun kaupunki, sitten toinen maa. Kaksi viikkoa, sitten Dubai. Oman, ottaa bensiiniä, sitten Dubai. Minä olen surullinen, koska tämä on viimeinen kerta, kun minä näen minun äiti, kun minä näen minun maa, ranta. Pitkä matka, ei tule niin nopeasti puuvene. Viisi ihmistä veneessä, ruoka, tuolla. Dubaissa äidin serkku: "Sinä mennä Amerikassa". Toinen isä, isän veli, hän asuu Amerikassa. Hän antoi minulle raha. Sitten tämä lentokone transit Suomi. Ensimmäinen kerta hän sanoi, että ehkä tämä on Venäjä, koska tuolla lunta. -- Sitten yksi nainen tulee, poliisi tulee: "Nyt tule, vastaanottokeskus." What is this? Minä kerron kaiken. (Noin 17-vuotias nuori).

Matkalla sattuneista vaikeuksista huolimatta kaikki nuoret pääsivät kuitenkin rajojen yli ja selvisivät muista kriittisistä tilanteista. Eräs nuori kertoi, että heidän koko perheensä (äiti ja lapset) halusi lähteä pakomatalle yhtä aikaa, mutta se ei ollut välittäjän mielestä mahdollista. Niin vain osa perheestä lähti matkaan. Nyt täällä oleva nuori suree sitä, että muu perhe ei ole jostakin syystä tullut.

Anna: No, miten ne sitte ne teidän muut sisarukset, onks ne aatellu tulla tänne?

NUORI: Ei, ku heidänkin oli tulossa tänne. Mutta minä vielä minä ajattelen, että miksi, miksi he eivät tulleet vieläkään? En tiedä sitä, sitäkin minä ajattelen, että miksi, miksi. Silloin kun me tultiin, äitini sanoi, että minäkin olen tulossa, älä huoli. Me halusimme, että tulla yhdessä. Mutta välittäjä sanoi, että ei oo mahdollista, koska te olette iso perhe. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Monet Somaliasta kotoisin olevat nuoret olivat tulleet Suomeen lentäen, kun taas joidenkin nuorten matkat olivat olleet monivaiheisia ja kestäneet pitkiäkin aikoja. Matkaa oli taitettu junalla, bussilla ja veneellä. Muutamat nuoret joutuivat pakomatkan aikana eroon perheenjäsenistä, mutta suurin osa jo ennen matkaa. Valtaosa nuorista matkusti välittäjän saattamana. Noin kolmasosa nuorista oli matkalla muihin Pohjoismaihin, Amerikkaan tai Kanaan. He päätyivät kuitenkin Suomeen, vaikka heidän piti jatkaa täältä matkaa toisella lennolla. Vain sellaiset somalinuoret, joilla oli jo entuudestaan sukulaisia Suomessa, tulivat tarkoituksella Suomeen.

6.3 "Voi elämä!" - Alkutaival Suomessa

Suurin osa nuorista ei tuntenut Suomesta ketään etukäteen. He hakivat turvapaikkaa lentokentällä, rajalla tai myöhemmin poliisiasemalla. Jotkut yöpyivät Helsingin vastaanottokeskuksessa ja jatkoivat matkaa yksin tulleille alaikäisille tarkoitettuun ryhmäkotiin seuraavana päivänä. Poliisi tai vastaanottokeskuksen työntekijä lähetti nuoret junalla, bussilla tai lentokoneella sellaiseen ryhmäkotiin, jossa oli tilaa. Nuorilta itseltään ei kysytty: *Ei ne kysyny mitään, ne eivät kysy yhtään mitään.*

NUORI: Ei, ku poliisi suoraan lähetti mut tänne (ryhmäkotiin).

Anna: Joo, joo. Tiesitsä yhtään, mihin sä olit menossa?

NUORI: En. Mä olin vähän pihalla. No, koska se oli, tulkki oli vähän oli iranilainen, farsitulkki, ja mä en kyllä ymmärrä sitä ihan kunnolla sitten, että mitä hän puhuu. (Noin 16-vuotias nuori).

Alku oli lähes poikkeuksetta kaikilla vaikeaa ja koti-ikävä vaivasi. Se ilmeni esimerkiksi unettomuutena, itkuisuutena, riitelynä ja huolestuneisuutena.

Minää, minää tuolla vastaanottokeskuksessa, minä, aina yöllä minä itkin. Minä, minä, minä, minä itkin ihan joka ilta. (Noin 13-vuotias nuori).

Omarilla⁹ (pikkuveli) aluksi oli niin vaikeaa, ihan melkein joka päivä itki ja rupesi tappelemaan minun kanssa. Ja aina, kun hän halusi, hän löi minua. Mutta ohjaajat auttoi, auttoi minua. He sanoivat Omarille, että Suomessa ei saa lyödä. ”Mahtob ei päättänyt, että te tullette Suomeen. Se on äitin päätös, äiti on lähettänyt.” Mutta vähitellen Omar tottui. (Isosisko).

Koti-ikävä vaivasi varsinkin alussa kaikki nuoria ja vaivaa useimpia vieläkin.

Anna: Mitä asioita sä kaipaat kotimaasta?

NUORI: Mä kaipaen kotimaata.

Anna: Onks sulla kova koti-ikävä?

NUORI: Ihan kova, ihan koko ajan. Aluksi oli niin vaikea, koko ajan vaivasi minua. Ja tällä hetkelläkin minulla on vaikea. On ikävä, mutta kun menen sänkyyn, siellä on vaikea. Aluksi oli niin vaikea, minä en saanut unta, yhtään, joskus vaikka kolme yötä, en saanut unta, ihan yhtä mittaa, mutta tällä hetkelläkin joskus en saa unta. (Suomessa vähän yli kaksi vuotta ollut nuori).

Nuoret eivät yleensä tienneet Suomesta juuri mitään ennen tänne tuloa.

Ilman perhettä se on tota, se on vaikea, tosi vaikea tehtävä, mikä joku nuori esimerkiksi tulee. Siihen tulee nuorelle, että minkälainen hän on. Nuori ei tiedä minkälainen Suomi on, Suomi, minkälainen Suomi on tai minkälainen kulttuuri. On vaikea sitä. On siellä vaikea, se aikansa totuttelee, minkälainen on. Voi elämä! (Täysi-ikäinen nuori).

Joidenkin nuorten asettumista Suomeen vaikeutti se, että he olivat olleet menossa johonkin muuhun maahan tai että täällä oli erilaista tai vaikeampaa kuin he olivat luulleet.

Anna: Miltä se tuntuu sitten tulla Suomeen yhtäkkiä?

NUORI: Se oli alussa oli tosi tylsää. Koska en haluaisi olla tota tässä Suomessa. Mä olisin lähössä tota Ruotsiin tai jossakin muissa, muita. Oon jäänyt Suomessa ja pakko olla Suomessa. (Täysi-ikäinen nuori).

Anna: Tunsitsä Suomesta ketään ennen kuin sä tulit tänne?

⁹ Kaikki työssäni esiintyvät nimet ovat peitenimiä.

NUORI: En. Jos tuntisi ketään, ehkä ei tulisi. Joku olisi varoittanut, älkää tule. Ihan oikeasti. Kuka tulisi, jos tietäisi? Olisi hyvä, jos olisi joku, pitäisi kertoa millainen täällä on. (Yli kaksi vuotta oleskelulupaa odottanut nuori).

Suurin osa tapaamistani nuorista puhuu suomea nyt jo melko sujuvasti, mutta aluksi kieliongelmat tietysti vaikeuttivat elämää täällä.

Ensin se auttoi minua, että, että minä osasin englantia. -- Ja sitten he (ohjaajat) aloittivat puhua suomea, vaikka minä puhuin englantia, he vastasivat suomea. Sitten vähitellen minäkin puhuin vähän suomea. Mutta minä en, en uskaltanut puhua suomea, koska minulla oli, miten sanotaan, outo ääntäminen (naurua). Vieläkin en uskalla joskus. Mutta minä tiedän, minä ymmärrän, kun ihmiset puhuvat suomea, minä ymmärrän enemmän kuin puhun. Mutta minä itse en uskalla puhua, koska minä en osaa ääntää hyvin. (Täysi-ikäinen nuori).

Uudessa maassa ihmiset ja tavat muuttuvat helposti. Monet nuoret kertoivat muuttuneensa paljon täällä ollessaan. Jotkut olivat alkaneet unohtaa äidinkieltään, mutta muuten nuorten oli vaikea selittää, millä tavalla he olivat muuttuneet. Eräs nuori nainen sanoi koko maailmankuvan muuttuneen, kun hän tuli Suomeen. Jotkut sanoivat myös muiden omanmaalaisten muuttuneen.

NUORI: Ja sit asiat muuttuu, kun tulee eri maahan. Ihmiset muuttuu. Kaikki niinku, ei tuu niinku aina oltua somali, ihmiset muuttuu. Tulee sellanen eri mieli kuin ennen. Ei voi olla aina niinku sama.

NUORI: Jotkut näkee niinku asioita kirkaammin.

NUORI: Ja jotkut ei nää. (13–18-vuotiaat nuoret yhdessä).

Uuden maan kulttuuri ja tavat muuttavat helposti nuorta, joka on erossa perheestään ja kulttuuristaan.

Se voi muuttaa mua ja ei. Itse asiassa mä ite oon muuttunut aika, liian paljon. Elikä jos mä puhun oma äidinkieli, joskus mä puhun äidin kanssa. Mä voin sanoa, en varmasti ikinä unohda mun oma äidinkieli, mutta jotkut sanat mä unohdan. -- Ja, kyllä se kulttuuri on tosi, se muuttaa ihmistä. Esimerkiksi, jos muutama vuotta mä asun Suomessa, varmasti ihan erilainen kuin nyt. Varsinkin joku nuori tulee, esimerkiksi tulee joku 15-vuotiaana, asuu Suomessa, sitten käy koulunkin täällä. Varmasti se muuttaa hänellä ajatus. Päässä tulee joku muu ajatus. (Täysi-ikäinen nuori).

Joillakin oli Suomessa jo ennestään sukulaisia, joiden takia he tulivat nimenomaan Suomeen. Nyt osa näistä nuorista asuu sukulaisten kanssa (ks. luku 7.1.6).

Anna: Miten sä löysit sitten sun tädin täällä Suomessa?

NUORI: Joskus mun täti lähetti paperi ja sanoi hän on täällä Suomessa ja mun veli on täällä kanssa. Ja se mies, jolle setä antoi rahaa (välittäjä), sanoimme Eurooppaan. (Noin 16-vuotias nuori).

Kun kysyin, mikä Suomessa on hyvää, lähes kaikki nuoret sanoivat, että on hyvä, että maassa on rauha ja ollaan turvassa ja kaikki saavat opiskella.

No, täällä saa istua koulua, koulussa on erilaisia. Täällä, täällä saa elää, ja ei ole, ei ole niinku hirveesti vaarallisia asioita. Ei tarvitse, tarvitse pelkää koko ajan. Ei, ei tarvitse pelkää, että joku tulee ja ampuu tai jotain. Täällä on turvallista ja voi elää täällä ja koulutusta. (Noin 17-vuotias nuori).

Anna: No, mä tarkotin niinku, että millasta sun mielestä on asua Suomessa?

NUORI: Aaaa! Hyvin! Paljon tykkään, kuin oma kodissa. (Noin 13-vuotias nuori).

Yhteenveto

Suomeen tultuaan suurin osa nuorista on asunut ainakin aluksi ryhmäkodissa. Kaikki nuoret ovat kohdanneet samoja alkuvaikeuksia Suomeen tullessaan ja sen jälkeenkin: koti-ikävä ja huoli perheestä, epätietoisuus omasta ja perheen kohtalosta, suru ja vaikeat muistot, kieli- ja sopeutumisvaikeudet.

Yli puolet nuorista ei tiennyt Suomesta juuri mitään ennen tänne tuloaan eikä tuntenut täältä ketään etukäteen. Kaikilla nuorilla ei ollut aluksi yhteistä kieltä suomalaisten kanssa, koska he eivät puhuneet englantia tänne tullessaan. Nuoret lähetettiin eri puolilla Suomea sijaitseviin ryhmäkoteihin, eivätkä he itse oikein tienneet, mihin olivat menossa. Nuoret olivat omien sanojensa mukaan aluksi todella ”pihalla”.

Sukulaisperheessä asuvista ja asuneista nuorista osa muodostaa poikkeuksen siinä mielessä, että he asuivat aluksi perheessä ja sitten vasta ryhmäkodissa. Lisäksi he tulivat Suomeen muita nuorempina ja ovat asuneet Suomessa muita haastateltavia pidempään.

6.4 ”Paljon puuttuu, kun isä puuttuu, mutta ihan kaikki puuttuu, kun äiti puuttuu” – Elämää ilman vanhempia ja perhettä

Perhettä pidetään yleensä ihmisen sosiaalisen verkoston tärkeimpänä osana. Nuoret ovat kotimaissaan tottuneet asumaan suurperheessä ja muutenkin suvun ympäröiminä. Elämä Suomessa ilman perhettä ja sukua saattaa tuntua todella yksinäiseltä ja turvattomalta.

Työntekijöiden mukaan kotien toiminnan tarkoitus ei ole yrittää korvata nuorten perheitä, vaan tarjota nuorille turvallinen ja kodinomainen ympäristö. Nuorilla on vaikeaa monista syistä, eikä heiltä voida aina vaatia samoja asioita kuin ikäisiltään nuorilta yleensä.

Eräs työntekijä: Kaikilla meidän nuorilla on todistetusti hyvin vaikeat taustat. Välillä mietitään sitä, miten paljon näiltä nuorilta voidaan vaatia koulun ja muun suhteen. Ei ole tarkoitus korvata nuorten vanhem-

pia ja perheitä eikä se olisi mitenkään mahdollistakaan. Välillä tulee hetkiä, jolloin nuori sanoo, että mikä tahansa olisi ollut parempi kuin tämä, vaikka kuolemanvaara omassa kotimaassa. (28.2.2001).

Nuoret kuvasivat elämää ilman perhettä muun muassa näin:

Anna: No, mikä Suomessa on ollut vaikeinta?

NUORI: Se on vaikeaa, että me ollaan ilman perhettä. Se on tosi vaikeaa, liian vaikeaa joskus. Ei mitään muuta. Se on, se on niin vaikea. Vaikka, minäkin, vaikka olen iso tyttö, mutta tarvitsen äitiä. Mutta Omar on niin pieni, Omar tarvitsee paljon rakkautta. Minäkin, kun minä olin pieni, minä tarvitsin paljon rakkautta, äitin rakkautta. (Täysi-ikäinen nuori).

Jos tulee pakolaisena Suomeen ilman huoltajaa, pitää olla valmis kaikkeen. Kun synnyin, aloin jo ymmärtää. 15-vuotiaana olin baarissa töissä ja tein pitkää päivää ja yövuoroja. Aloin jo silloin ymmärtää, millaista on elämä ilman vanhempia. (Noin 17-vuotias nuori).

Esimerkiksi ihmiset on ihmisiä, mutta joku nuoret ilman perhe, ilman vanhemmat, kyllä hän aina tarvitsee oppia elämä. Koska hänellä ei kukaan täällä, esimerkiksi ei vanhemmat, ei aikuinen, ei sisko, ei kukaan, hän on ikävä aina, vaikka miten. (Täysi-ikäinen nuori).

Yleensä nuorten suurin surun ja huolen aihe on se, missä perhe on, mitä perheenjäsenille kuuluu ja miten perheen saisi tänne. Nuoret kaipasivat kaikista perheenjäsenistä eniten äitiään. (Toisaalta monien isä oli kuollut).

Mutta mulla on tosi siis ikävä perhe mä huomaan, ilman niinku ryhmää... Kyllä mä muistan minun vanhemmat. Ja joskus minä ehkä vähän surulliseksi tulen, koska minä haluaisin olla heidän kanssaan. Vanhempana, minä olin niin pieni, että. Toivon, että joskus minä näkisin heidät. (Noin 17-vuotias nuori).

Jouluna yksi ryhmäkodin nuorimmista oli kirjoittanut joulupukille ja pyytänyt, että pukki toisi hänen äitinsä Suomeen. Hän puhuu äidistään ja äidin Suomeen tulosta paljon:

Anna: Missä haluaisit nyt asua?

NUORI: No, tietysti haluan asua oman perheen kanssa! Minä haluan minun äiti tänne!!! (Lyö nyrkillä pöytään). Minä en halua enää ryhmäkodissa asua ilman äitiä. (Uudestaan nyrkkiä pöytään).

Anna: Mikä saa sut iloiseksi?

NUORI: En tiedä. -- Minä haluan mennä minun äiti. Vain minun äiti, minun äiti.

Nuoret huolehtivat kotimaahan jääneistä perheenjäsenistään, ja se aiheuttaa unettomuutta, keskittymisvaikeuksia ja muita ongelmia. Monet tuntevat voimattomuutta ja avuttomuutta, koska eivät voi tehdä mitään tilanteen muuttamiseksi.

NUORI: Mutta uskotko, silloin minä kaks tuntia minä nukuin. Ei auttanut, oli niin vaikea. Sitten, silloin minä, minä, minä ajattelin, että pitäisi

kuolla. Se on huono elämä ei saa unta, aina ajattelee. Minusta on huono, että miksi toiset ovat turvassa ja toiset ei, toiset eivät ole turvassa. Minusta se on huono, että miksi minä olen turvassa ja äitini ei ole turvassa? Ja varsinkin, kun joku ohjelma on telkkarissa näytetty, se vaivaa minua. Sitten minä rupean ajattelemaan, että... en pysty auttamaan heitä.

Anna: Ootsä sit koko ajan huolissaan?

NUORI: Koko ajan. Joo, se on totta. (Huokaus). On vaikea ymmärtää, teillä on eri, erilainen elämä. (Täysi-ikäinen nuori).

Kysyin nuorilta, miten he ovat tottuneet elämään ilman perhettään. Jotkut vastasivat, että huonosti tai ettei siihen totu. Kaksi sukulaisperheessä asuvaa kertoi perheeseen muuttamisen helpottaneen heidän tilannettaan.

Anna: No, mitkä asiat sua huolestuttaa?

NUORI: Mä haluisin, että mun äiti olisi täällä mun kanssa. Mun sisar on iso ja hän meni naimisiin, hän ei voi tulla.

Anna: Miten sä oot tottunut elämään ilman perhettä?

NUORI: Se on vaikea. Ennen kun mä olin ryhmäkodissa, se oli niin vaikea. Nyt kun mä oon täällä mun tädin luona se auttaa vähän. Mutta mä en osaa vielä olla ilman. Nyt on vähän parempi kuin ennen. Jos mun äiti olisi täällä, se olisi kaikkein paras. (Noin 16-vuotias nuori).

Nuoret kaipaavat perhettään, läheisyyttä, tukea ja apua, omaa yhteisöä ja sen tapoja. Kun on ilman perhettä, ei saa vanhempien neuvoja ja ohjeita.

Joo, koska täällä ei oo meidän perhettä, jos minun äitini olisi täällä, varmasti hän neuvoisi meitä, mikä on väärin ja mikä on oikein. Afganistanissa on, vanhemmat aina neuvovat lapsille että, tämä on väärin ja tämä on oikein. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret sanoivat neuvovansa itse itseään:

Pitää varoa, jos ei tiedä paljon, paljon omasta uskonnosta tai omasta kulttuurista, sitten kun on vähän tota yksin, ei pysty noudattamaan uskontoa tai rukousta, et sillein. Tai itse asiassa, tai mitä mä itse niinku koen koko aika ja sanon vaan itselle, miten kaikki on ja mitä pitää tehdä. (Noin 17-vuotias nuori).

Punaisen Ristin henkilöetsinnän avulla kadonneita omaisia voidaan etsiä ja kirjeitä välittää sellaisissakin maissa, joissa posti ei kulje. Joidenkin nuorten kohdalla haku oli tuottanut tulosta, muttei kaikilla. Eräs nuori sanoi toivovansa, että heidän äitinsä tietäisi edes, että he ovat hengissä ja Suomessa. Eräs nuori ei ole kuullut perheestään melkein kymmeneen vuoteen:

Minä en tiedä, missä minun perhe on. Minä laitoin Punainen Risti etsii niitä. Ei mitään, ne sanovat, että alue, ei liiku mikään, ei kulje auto, vain helikopteri. Siellä kuollut paljon ihmisiä. He ovat koko ajan yrittäneet (Punainen Risti). Kirjoitin kirje, se tuli takaisin. Nyt Punainen Risti pääsi sinne, mutta eivät löydä ketään, ei mitään. En tiedä. Nyt on mennyt jo pitkä, on mennyt jo yli yhdeksän vuotta. Yhdeksän vuotta, kun se tapahtu, se on liian kaukana. Ja paikka on muuttunut, siellä on tapahtunut paljon sotia ja asioita.

Minä en voi sanoa, että ei ole perhettä, vaikka minä tiedän, että on mahdollon tavata heitä. Minun sydämässä he ovat jossakin, on toivo, vaikka menee 30 tai 40 vuotta, koska minä en ole nähnyt tai kuullut, että he ovat kuolleet. Se on vaikea, kun ihmiset kysyvät, missä sinun perhe on. Se on vaikea puhua, yleensä minä sanon, etten tykkää puhua semmosta. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret eivät ole kuulleet perheestään sen jälkeen, kun lähtivät kotimaasta.

Anna: Mikä sua huolestuttaa eniten?

NUORI: Onks ne elossa vai onks ne kuollu. Viime kerran ne oli Somaliassa, kun mä näin niitä.

Anna: Tiedätsä mitä niille kuuluu tai mitään?

NUORI: Ei, mä lähetin, Punainen Risti etsii niitä.-- Tuli kerran vastaus, että ei löytynyt. Sitten ne koittaa taas uudestaan. (Noin 15-vuotias nuori).

Joidenkin nuorten perheet eivät ole enää siellä, missä he olivat nuoren lähtiessä, eikä heihin ole saatu yhteyttä.

Anna: Tiedätkö, missä muu perheesi on?

NUORI: Ehkä Etelä-Afrikassa. Soitin, ei oo sinun äiti täällä sanoi joku mies. Se on vaikea. Jos minä soitan minun maa, odotan, paljon maksaa. Ehkä hän vaihtaa kaupunki. Kolme kertaa minä soitin. Ehkä hän vaihtaa maa, minä en tiedä. En tiedä, missä äiti ja veljet ovat. -- Isän veli siellä Etelä-Afrikassa. Ehkä äiti menee sinne. -- Ehkä äiti on Egyptissä, minun äiti opiskeli tuolla. Hän menee poissa. Isoveli ja eno ovat Capetown. Olen varma, 100 %, he eivät ole enää Somaliassa. (Noin 17-vuotias nuori).

Muutammat nuoret ovat saaneet perhettä koskevia suru-uutisia Suomessa ollessaan. Erään nuoren vanhemmat olivat lähteneet pakomatkalta. Seuraavan kerran, kun nuori kuuli vanhemmistaan, hänen isänsä oli kuollut.

Vaikka mitä ongelmia. (Tauko). Oli se ilman perhe ja oli tosi ikävä. Kun minun äiti ja isä tuli, niin oli joku pari kolme kuukautta en mä kuullu niistä yhtään mitään, koska silloin oli matkalla. Ja siellä, isä kuoli. Joo, mä kuulin sen, mä olin Suomessa.

Sieltä mä kuulin vanhemman, sitten sen jälkeen, isä ei ole enää siinä, puhu minun kanssa eli se oli, se on kuollu. Mut mä sain kiinni äiti ja puhuin vain kuulin se äidin ääni, se isä ei ole enää meidän kanssa, ei ole enää isää. Mutta, on se elämä, joskus tylsää, joskus ei, välillä on hyvä, välillä on paha.. Aina mä ajattelin sitä....

Nyt oon Suomessa yli kaksi vuotta. Ei ikinä mulla mitään, paitsi illoin, kun minun isä laitto mitä tapahtui. Kauheata, olin sairas sillon. Sairas yksi viikko ja sitten olin kotona. Ei mitään muuta. (Tauko). Nii, nii, yksin täällä. Mut oli vähän ongelmia. Se oli ikävä, tosi ikävä oli. (Täysi-ikäinen nuori).

Pari nuorta oli harkinnut kotimaahan palaamista, koska elämä ilman perhettä tuntui liian vaikealta tai koska perheenjäsen oli kuollut.

Mä aina mietin sitä perheestä, että mitä meillä on. Ja olisi tommosia päättelen, eli minä menen takaisin sinne omassa maassa, koska ilman perhettä on vaikea. Sen jälkeen, kun mä kuulin ... vanhemmasta (isän kuolema) ja sitten, ku keskustelin äitin kanssa. Ja äiti sanoo mulle, että ei tarvitse, minun mennä takaisin. (Täysi-ikäinen nuori).

Seuraava nuori haluaisi välillä palata kotimaahan silläkin uhalla, että se on vaarallista:

Joo, mutta odotan päätöstä (oleskelulupaa). Ihan oikeasti, joskus haluaisin takaisin (kuiskaa viimeisen sanan). Kuitenkin, kun tiedän sen, että talebanit laittavat minut vankilaan. Ei haittaa minua, koska ajattelen, että kun minä olen vankilassa, Afganistanissa, sitten äitini tietää, että minä olen vankilassa. Sitten hän käy, käy minun luona, sitten minä voin nähdä hän. (Nauraa). (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret vertasivat omaa ja muiden ilman perhettä olevien nuorten tilannetta ja ongelmia suomalaisten ongelmiin. *Minulla on ongelma: en tiedä, missä minun äiti. Minä hymyilen silti.* Eräs nuori kuvasi hyvin asioiden suhteellisuutta ja subjektiivisuutta kertoessaan tutusta, jonka koira katosi.

Hän itki, että minun koira on hävisi. Minä sanoin hänelle, että "hei, sinun koira hävisi kaksi päivää". Ajattele, minä sanon ittelleni, että minä olen kaksi vuotta täällä. En ota yhteyttä kenen kanssa, en tiedä kenen kanssa, missä hän on ja missä minun perhe on, mitä ne ajattelee minusta. Sä itket koiran takia. Jos sinun lapsi hävisi, sitten miten sinä...? Sanoin se on kauheeta, sanoin, onko meillä kauheeta. Meidän isällä, miten sillä, minun vanhemmat, mitä ajattelee minusta, että missä mä olen ja mitä mä teen. On elämä sellanen, kaikki hyvää tai oikea. Ei oo elämä aina samanlainen. Jos on elämä aina hyvä, hyvä sekin on tylsä sitten. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori korosti minulle pariin kertaan sitä, että erään hänen tuntemansa suomalaisen äiti on kuollut. Sain sen vaikutelman, että nuorille saattaa olla tärkeää, että jollakin suomalaisella on vähän samantapaisia kokemuksia kuin heillä.

Muutammat nuoret olivat sitä mieltä, etteivät muut voi huolehtia lapsista samalla tavalla kuin omat vanhemmat.

Huoltajat... huonompi ku perhe, paljon... tai ei välitä mistään muusta ku raha. Yleensä niinku äidit huolehtii... Mä en usko, että joku hoolooja huolehtii niinku äiti ja isä. Niin sitten ne joutuu aina, vaikka ne yrittäis mitä, se tulee niinku aina, ei voi verrata. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Suurperheissä asuneiden nuorten elämä Suomessa ilman perhettä eroaa täysin siitä, mihin he ovat tottuneet. Nuoret kaipaavat erityisesti äitiään, perheen seuraa ja läheisyyttä sekä vanhempien tukea ja neuvoja. Jotkut nuoret kokevat olevansa omillaan ja päättävänsä asioistaan yksin. Nuorista pari on joutunut perheestään eroon jo nuorena ja alkanut sen jälkeen huolehtia itsestään ja ottaa vastuuta asioista. Muutammat nuoret huolehtivat nuoremmis-

ta sisaruksistaan. Joidenkin nuorten tilannetta vaikeuttaa vielä se, että heidän perheensä on kadonnut tai perhe ei ole turvassa.

Kaksi perheessä tällä hetkellä asuvaa nuorta pitää sukulaisperhettä, jonka kanssa asuu, kuin omana perheenä. Toinen perheessä asuva toivoo silti kovasti saavansa äitinsä Suomeen.

6.5 Oireilu, unettomuus ja muut vaivat

Tässä luvussa esitetyistä asioista suuri osa perustuu keskusteluihin ohjaajien ja nuorten kanssa sekä havaintoihini, joista olen kirjoittanut kenttäpäiväkirjaani. Nukkumisongelmista useat nuoret puhuivat haastatteluissa, mutta muut mahdolliset oireet he kokivat ehkä liian vaikeiksi ottaa esiin haastattelussa.

Nuorilla on kokemuksia ja muistoja, joista monet näkevät vieläkin painajaisia ja pelkäävät. Erästä nuorta on kidutettu kotimaassaan. Muutamat nuoret käyttävät tai ovat käyttäneet unilääkkeitä tai mielenlääkkeitä. Muutamat nuoret ovat olleet niin masentuneita, että ovat yrittäneet vahingoittaa itseään. Suurin osa nuorista pärjää kuitenkin enimmäkseen hyvin, käy koulua ja vaikuttaa iloiselta ja tasapainoiselta. Monet ovat ehkä jo päässeet vaikeimpien ongelmien yli. Luvattomat poissaolot koulusta ovat joillakin nuorilla yleisiä, ja joillekin aamut ovat lähes aina vaikeita.

Ohjaajien mukaan monilla heidän nuoristaan on useita vaikeita asioita meilläään yhtä aikaa. Joillakin on myöhäinen murrosikä, jota he eivät ehkä ole voineet aikaisemmin käydä läpi. Lisäksi monet nuoret ovat traumatisoituneita. Suomessakaan ei aina ole helppoa.

Eräs ohjaaja: ”Pojilla on myöhäinen murrosikä. Voisiko pahempaa yhdistelmää olla vaikean traumataustan kanssa? Näillä pojilla on vaikeuksia erottaa omaa minää. Kun kaverilla on paha olla tai joku ongelma, niin minullakin on paha olla. Kun yhdellä on ongelma, muutkin ottavat sen ongelmakseen. Yhden paha tuuli saa lietsottua koko porukan mukaan.” (28.2.2001).

Lähes kaikki nuoret kertovat nukkumisen olevan joskus tai jatkuvasti vaikeaa. Jotkut nuorista näkevät painajaisia ja unia kuolleista omaisistaan.

Ja ihan joka ilta minä näin unta äidistäni ja isästäni, vaikka isäni on kuollut, mutta kuitenkin näin unta hänestä (loppu kuiskaten). Alusta on vaikea saada (unta). Ja sitten, ihan tällä hetkelläkin, usein minä saan unta ihan vähän. Se on vaikea saada unta. Ja aamulla nouseminen on vaikea tietysti. Mutta aikaisemmin se oli niin vaikeaa, että minä kävin lääkäriä ja hän antoi minulle unilääkkeitä. (Suomessa yli kaksi vuotta asunut nuori).

Erään nuoren luona yöpyessäni hän kertoi, ettei saa vieläkään nukuttua kunnolla. Yksin nukkuminen on vaikeinta. Yritimme yhdessä miettiä, mikä voisi auttaa.

Mahtobin on vaikea saada nukuttua, ja liikunta voisi auttaa siinäkin. Ensimmäisenä yönä hän ei oikein saanut nukuttua ja toisenakin yönä

hän näki unta mummustaan ja isästään. Toisaalta hän sanoi, että nukkuu paremmin, jos ei tarvitse nukkua yksin. Mahtob ei ole halunnut nyt käyttää unilääkkeitä, vaan on kokeillut jotain luonnonrohtoja. (1.4.2001).

Opiskeluun ja muihin arkisiin asioihin keskittyminen on myös monille nuorille vaikeaa, kun huolet pyörivät mielessä. Eräs nuori kertoi unohtevansa asioita ja tavaroita, koska ajattelee jatkuvasti perhettään ja on huolissaan. Joillakin nuorilla on pitkään jatkunutta päänsärkyä, mahakipuja ja muita vaivoja, joille ei ole löytynyt mitään lääketieteellistä selitystä. *Minä olen sairas. Minulla melkein viis vuotta semmonen niinku päänsärky.* Ympärileikatuilla tytöillä myös kuukautisvaivat ovat niin pahat, että he saattavat jäädä koulusta pois pariksi päiväksi kuukautisten alkaessa. Muutamat nuoret käyvät hierojalla tai fysioterapeutilla, jonka on tarkoitus auttaa heitä hoitamaan itse itseään. Muutamat nuoret olivat alkaneet änkyttää järkyttävien tapahtumien jälkeen. Ohjaajien mukaan änkytys on traumaperäistä, ja siihen auttaa aika ja tavallinen, turvallinen elämä paremmin kuin puheterapia tai muu vastaava hoito.

Marja Tiilikaisen (1999) tutkimuksessa somalinaisilla ilmeni Suomessa elämisen aiheuttamaa stressiä ja kipuja. Tutkimukseni nuorilla näyttää olevan samantapaisia oireita kuin Tiilikaisen tutkimilla naisilla. Ohjaajat kertoivat nuorilla olevan paljon sellaisia oireita, joiden syytä on vaikea tietää. Usein on hankalaa selvittää, onko kyse oikeasta ongelmasta vai esimerkiksi haluttomuudesta mennä kouluun. Työharjoittelujeni aikana huomasin, että ”hyviä aamuja” ovat sellaiset, joihin kaikki nuoret lähtevät kouluun ja vielä menevät sinne ajoissa, eikä kukaan myöhästy koulubussista.

Ohjaajien mukaan ainoa ongelma koulun kanssa on se, etteivät tytöt mene, vaan jäävät joskus päiväksi sänkyyn. Mahakipua, päänsärkyä, liian kylmä ilma jne. Myöhästyivät aamulla tunnin koulusta pakkasen takia. (5.2.2001).

Muutamilla nuorilla tuntui olevan jatkuva syömisen ja makean himo. Mikä tahansa makea teki hetkessä kauppansa, ja jääkaappi saattoi tyhjentyä yön aikana. Muutamalla tytöllä taas on jatkuva tarve ”shoppailla” ja ostaa tai tilata erityisesti vaatteita, vaikka rahat eivät riittäisi sellaiseen. Tämä kaikki saattaa liittyä lohdutuksen ja turvallisuuden tunteen vahvistamiseen.

Eräs nuori kertoi olevansa niin masentunut, ettei mikään oikein huvita, kaikki tuntuu liian vaikealta. Oman tilanteen vertaaminen ”tavallisiin” suomalaisnuoriin voi tuntua masentavalta. Toisaalta joillakin nuorilla tuntui olevan liiankin ruusuinen kuva suomalaisten elämästä. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani tästä nuoresta:

Leena kertoi Ferin taas itkeneen ja sanoneen, että veli on ainoa syy elää. Minullekin hän sanoi, ettei jaksa. Feri puhuu usein myös siitä, miten meillä (suomalaisilla) on aivan eri asia ja eri elämä, ja miten opiskelu on meille paljon helpompaa. (4.4.2001).

Muutamat nuoret eivät tunnu luottavan oikein kehenkään. Epäluottamus saattaa olla niin syvää, että se alkaa jo olla vainoharhaista ja epätodellista. Epäluuloisuus johtuu luultavasti aikaisemmista menetyksistä ja pettymyksistä. Oman lisänsä tuo vielä rasististen tapahtumien tuoma vastakkainasettelu

suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä (ks. luku 7.3), mikä helposti lisää epäluuloisuuteen taipuvaisen nuoren kielteisyyttä kaikkia suomalaisia kohtaan.

Jotkut nuorista saavat välillä kohtauksia, joiden todellisista syistä on vaikea päästä selvyyteen. Myös nuorten kapina (ks. luku 7.1.4) osoitti, miten jotkut nuoret saattavat yhtäkkiä muuttua täysin. Myös tytöt saattavat välillä heittäytyä hankaliksi:

Yhtäkkiä Safia tulee olohuoneeseen vaikerrellen ja valittaen naama aivan mutrussa. Kysyn jo huolissani, mikä on. Selviää, että puhelimen saldo on taas lopussa, vaikka hän juuri latasi 50 mk. Tästä ilmeisesti alkoi huono tuuli. Vähän ajan kuluttua Safia alkaa hyppiä tasajalkaa lattialla huutaen jotain ja sylkee matolle. Muut ovat kai jo totuneet Safian kohtauksiin. Safia valittaa, että on kyllästynyt työntekijöihin. Viime viikolla Safian ope oli soittanut ja kertonut, että Safia kiukuttelee koulussakin. Ohjaaja: ”Iso ihminen. Mitäs siitä, jos täällä kiukuttelee, mutta sitten ei enää tarttis koulussa.” Tänäpäivä. (14.2.2001).

Yhteenveto

Sekä laitoksessa että perheessä asuvilla nuorilla oli ollut tai on edelleen nukkumisvaikeuksia. Monet nuoret kertoivat kärsivänsä unettomuudesta ja joskus myös painajaisista. Muita oireita ovat jatkuva päänsärky, mahakivut, keskittymisvaikeudet ja änkytys. Jotkut nuoret kärsivät myös masennuksesta, ja joidenkin on vaikea luottaa ihmisiin. Ohjaajien mukaan osalla nuorista on myöhäinen murrosikä. Nuorten voi olla vaikea erottaa omaa minää, ja he saattavat sen takia lähteä helposti joukon mukaan ja ottaa muiden ongelmat omikseen. Oireet kertovat nuorten vaikeista taustoista ja nykytilanteesta.

6.6 ”Joka päivä minä odotan” - Turvapaikkaprosessi ja pitkä odotus

Jos sinulla ei ole oleskelulupa, olet aina vankilassa, et ole vapaa, et kuulu yhteiskuntaan

Turvapaikkapäätöksen odotus on usein nuorten mielissä niin painavana, että se vie lähes kaiken huomion. Nuoret eivät koe olevansa vapaita niin kauan kuin odotus jatkuu, tulevaisuus on epävarma ja he ovat sidottuja vastaanotokeskukseen.

I worry about myself and first you know. And I don't worry about the future. I don't worry what tomorrow will give me. I worry about now. -- - I'd like to live well. Why I don't live free? Your life may depend on one person who doesn't do your process. Every time I wake and my life is the same. Jos joku on syyllinen mun tilanne nyt, tämä maksaa, kun pääsemme taivaaseen tai helvettiin. (Turvapaikkapäätöstä yli kaksi vuotta odottanut nuori).

Turvapaikkaprosessin hitaus vaikuttaa konkreettisesti moniin asioihin nuorten elämässä. Ennen oleskeluluvan saamista ei voi hakea perheen yhdistä-

mistä. Jos täyttää 18 vuotta ennen kuin saa oleskeluluvan, ei voi käytännössä enää hakea perheen yhdistämistä (ks. luku 2.6). Monilla nuorilla on vaikeuksia todistaa henkilöllisyyttään ja ikäänsä. Nuorten viralliseksi syntymäajaksi onkin usein merkitty 1. tammikuuta.

Oleskeluluvan viipyminen vaikuttaa moniin käytännön asioihin nuorten päivittäisessä elämässä. Eräs nuori kertoi, ettei häntä esimerkiksi hyväksytty ammattikorkeakouluun, koska hänellä ei ollut oleskelulupaa. Vasta oleskeluluvan saatuaan turvapaikanhakijasta tulee kuntalainen. Nuoret eivät saa opintotukea, alennusbussilippua ja muita etuuksia, jotka saa vasta sitten, kun on kuntalainen. Nuoret voivat kuitenkin saada toimeentulotukea.

Eräs täysi-ikäinen nuori kuvasi samantapaista kokemaansa ulkopuolisuuden tunnetta Suomessa ja kotimaassaan näin:

Kyllä täällä oikeasti, minä en odottanut mitään parempaa. Mun mielestä olen samassa tilanteessa kuin minun maassa äsken. Siksi, että minä en kuulu mihinkään. Minä en kuulu kuntaan, minä asun täällä, mutten kuulu kuntaan. Minun mielestä olen samassa kuin siellä, minä en kuulu minnekään. Sama kuin minun maassa, minä asun siellä, mutten kuulu yhteiskuntaan. En voi tehdä mitään. Vaikka haluaisin tehdä jotain, niin minun pitäisi saada joku oleskelulupa. Jos sinulla ei ole oleskelulupa, olet aina vankilassa, et ole vapaa, et kuulu yhteiskuntaan. Minun ongelma on se, että minä en kuulu yhteiskuntaan. Jos minä kuulun yhteiskuntaan minun maassa, minä menisin armeijaan, en minä valittaisi. Jos täällä tulisi sota, ja minä kuuluisin yhteiskuntaan, menisin sotaan. Pahin on olla laitton omassa maassa! Miten minä voin olla laitton yhteiskunnassa?! (Turvapaikkapäätöstä yli kaksi vuotta odottanut nuori).

Vasta oleskeluluvan saatuaan voi anoa passia. Monien haaveena onkin lähteä passin saatuaan tapaamaan perhettä tai muita sukulaisia, jotka saattavat olla esimerkiksi muissa Pohjoismaissa tai Euroopan maissa. Eräs afgaani- nuori matkusti heti oleskeluluvan ja matkarahat kasaan saatuaan Pakistaniin tapaamaan perhettään ja sukulaisiaan. Siellä hän sai kuulla veljensä kuolleeseen.

Tulevaisuuden ja opintojen suunnittelu on vaikeaa, kun ei ole vielä saanut oleskelulupaa eikä varmasti edes tiedä, voiko jäädä Suomeen. Eräs nuori kuvasi sitä, miten oleskeluluvan puuttuminen käytännössä vaikuttaa hänen opiskelutilanteeseensa:

*Anna: Onko se vielä selvinnyt, mihin lukioon sä meet?
NUORI: En tiedä vielä. Jos minulla ei ole oleskelulupa, en voi mennä minnekään. Minä haluaisin mennä taidelukio. En saa asuntoa opiskelija-asunnosta, kaikki rahat menisi asuntoon ja matkoihin. Jos sinulle ei ole oleskelulupa, sinulla ei ole Kelan tukea. --- Jos olisi oleskelulupa, saisi asunto ehkä ilmaiseksi ja nopeasti. Minä pyysin työntekijää auttamaan. Hän sanoi, että hän hoitaa asian, mutta hän ei tehnyt mitään. Ongelmia tulee sitten, kuka tukee minun kyyti, en tiedä miten, itse pitää maksaa, ehkä antavat lippuja. Tulee paljon haitta, jos ei ole oleskelulupa. Ei voi mennä ammattikoulu, en tiedä miksi. Et saa bus-*

sikortti, katsovat Kelan kortistosta, he katsovat olet pakolainen. (Täysi-ikäinen nuori).

Ulkomaalaisvirasto on määrännyt muutamia haastattelemani nuoria iänmäärittäytystesteihin, joiden perusteella arvioidaan testattavan ikä. Testeistä kuultuaan nuoret olivat aluksi iloisia sen takia, että vihdoinkin heidän prosessissaan tapahtuu jotakin, joku tekee jotakin konkreettisesti ja asia etenee. Myöhemmin ilo muuttui pettymykseksi, koska vielääkään ei kuulunut mitään turvapaikkapäätöksestä eikä testeistä. Heräsi myös kysymys siitä, miksi testit tehtiin vasta nuorten oltua Suomessa jo pitkään eikä heti aluksi.

”Miksi toiset on turvassa ja toiset ei?” – Huoli perheestä

Nuorten tilannetta vaikeuttaa huoli ja voimattomuus, kun ei voi tehdä mitään perheen hyväksi.

Sekin on tärkeä, että me ollaan turvassa. Ja minusta, minusta on vähän huono, että joskus minä ajattelen, että miksi me ollaan turvassa, ja toiset eivät ole turvassa, turvassa? (Täysi-ikäinen nuori).

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten turvapaikkahakemukset pitäisi Ulkomaalaisviraston turvapaikkaohjeiden (Dnro 28/11/1997) mukaan käsitellä kiireellisesti. Muutamat nuoret olivat kuitenkin kuulleet samanmaalaisista aikuisista, jotka olivat saaneet oleskeluluvan heitä nopeammin, ja ihmettelivät asiaa. *Miksi, miksi, miksi me ei saada päätöstä, ja, ja, ja hän sai?*

Kävimme kylässä vastaanottokeskuksessa asuvan miehen luona. Hän on tullut Suomeen myöhemmin kuin Mahtob ja Omar, mutta sai juuri oleskeluluvan. Mahtob ja Omar olivat harmissaan, ihmeissään ja kiihtyneitä siitä, että he ovat olleet täällä pidempään, mutteivät ole vielä saaneet päätöstä. Yritimme selittää, että monet asiat vaikuttavat siihen eikä ulkomaalaisvirastolle voi mitään. (4.3.2001).

Myös niillä nuorilla on vaikeaa, jotka joutuvat seuraamaan, kun ympärillä muut saavat oleskelulupaa, mutta omaa päätöstä ei vielääkään tule. Perheessä asuvat nuoret eivät voi matkustaa perheensä kanssa, koska heillä ei ole oleskelulupaa eikä passia.

Anna: Onko sulla vielä kesäsuunnitelmia?

NUORI: Mulla ei ole oleskelulupaa. Jos mulla olisi, mä menisin käymään jossain ulkomailla... Veli ja tädin perhe haluavat mennä. Jotkut somalit he tulevat mun jälkeen ja nyt heillä on oleskelulupa. He kysyvät, miksei minulla ole. (Noin 16-vuotias nuori).

Eräs nuori haluaa päästä mahdollisimman nopeasti töihin. Kommentti kuvastaa sitä, miten eri maista tulevat turvapaikanhakijat vertailevat tilanteitaan ja saamiaan turvapaikkapäätöksiä.

No, poliisit, hitto, venäläisten on melkein mahdoton saada jäädä tänne. Jos mulla olisi oleskelulupa, mä voisin olla jo töissä. Jos mulla olisi oleskelulupa, mä löytäisin kahdessa päivässä tosi hyvän työpaikan. Toivon, että he (viranomaiset) tekisivät venäläisten puolesta jotain, koska venäläiset haluaisivat tehdä töitä, maksaa veroa. Ja muut, jot-

ka ovat saaneet positiivisen päätöksen, eivät halua tehdä töitä. (Noin 17-vuotias nuori).

Eräs nuori oli toisin kuin muut nuoret sitä mieltä, ettei oleskeluluvan saaminen vaikuta hänen tilanteeseensa ja että on melkein sama, miten käy.

Ei vielä päätöstä, kaikki odottaa lupaa. Jos tulee, jos ei tule, ei se haittaa, koska minä tykkään minun maa, jos menee pois. Suomi on ihan hyvin, hän antaa minun olla. Olen tyytyväinen, minä opiskelen, paljon kaveri. (Noin 17-vuotias nuori).

Perheen kohtalon lisäksi nuoria huolestuttaa ja painaa oleskeluluvan odottaminen. *Mulla ei ole vielä oleskelulupaa, joskus minulla huono olo tulee siitä.* Haastattelemistani nuorista vain alle puolet oli jo saanut oleskeluluvan, ja jotkut saivat oleskeluluvan tutkimusprosessin aikana. Oleskeluluvan saaminen oli kestänyt keskimäärin puolitoista vuotta, mutta joillakin yli kaksi vuotta. Useat nuoret olivat olleet Suomessa vuodesta kahteen vuoteen, eivätkä he olleet vielä saaneet oleskelulupaa.

Odottamisessa nuoret kokevat erityisen turhauttavaksi sen, ettei voi tehdä muuta kuin odottaa eikä tiedä, kuinka kauan vielä pitää odottaa: *Se on pakko, mitä minä teen? Oikeasti ei jaksaa odottaa, mutta en minä voi tehdä mitään.* Ainoina odottamista helpottavina asioina muutamat nuoret mainitsivat harrastukset, työntekijöiden kanssa jutteleminen ja unohtamisen. *Pitää vaan unohtaa, unohtaminen vaan auttaa...* Muut nuoret sanoivat, ettei mikään auta.

NUORI: No, sinä tiedät, että ei oo kiva odottaa... Mutta joutuu odottamaan päätöstä.

Anna: No, onks jotain keinoja tai miten sen jaksaa?

NUORI: Öö, kun ohjaajat juttelevat meidän kanssa, se auttaa. Joo. Muuten aina on paha mieli! (Nauraa). Vieläkin on vaikea. Ei voi unohtaa. Mutta sille ei voi tehdä mitään. Joudun odottamaan. Ja joka päivä minä odotan, odotan päätöstä, että milloin meidän päätös käsitellään (huokaa syvään). (Turvapaikkapäätöstä yli kaksi vuotta odottanut nuori).

Urheilu ja kaikenlainen tekeminen auttaa unohtamaan odottamisen, koska aika menee nopeasti ja on muuta tekemistä. Monet nuoret kertoivat kuitenkin, että yöllä kaikki asiat tulevat mieleen ja silloin on vaikea nukkua.

Anna: No miten sä oot kestänyt ton pitkän odottamisen?

NUORI: No se menee niin nopeasti etten mä tiedä sitä. -- Paljon harrastuksia ja semmosia, ei oo oikein tullu mieleen. Mut sillon yöllä tai joskus, kun mä meen nukkumaan, sillon tulee mieleen ja sillon mä ajattelen... Saan nukkuttua joskus yhdeltä, kahdelta. (Noin 15-vuotias nuori).

Kun kovasti odotettu turvapaikkapäätös on lopulta tulossa kuultavaksi poliisiasemalla, monia nuoria hermostuttaa todella kovasti, sillä heidän tulevaisuutensa saattaa riippua siitä, millaisen päätöksen he saavat.

Aleksei tuli viikonlopuksi tänne kuulemaan turvapaikkapäätöstään. Aleksei on ollut Suomessa noin 4 kk. Aleksein kanssa ei ole yhteistä kieltä, mutta Mahtob tulkkaa venäjäksi. Aleksei kyselee ohjaajilta hermostuneena päätöksestään ja sanoo, ettei pysty nukkumaan koko yönä. (24.2.2001).

Eräät tapaamani sisarukset odottavat oleskelulupia ja äitiään ja yrittävät pirstää toinen toistaan:

Se on hirveän huono. Meidän äiti tulee tänne, miksei hän tule? En minä halua asua koko ikää täällä (ryhmäkodissa). Jos minä itken, Mahtob itkee myös. Jos minä en itke, siksi että Mahtob pitää olla iloinen.

Monet nuoret pyytävät sosiaalityöntekijää tai edustajaa selvittämään turvapaikka-asiaa ja ”hoputtamaan” Ulkomaalaisvirastoa: *He sanoivat eivät tiedä, se ainoa vastaus. Mä oon jo puolitoista vuotta ja ketään ei vastaa.* Minultakin kysyttiin useita kertoja, enkö voisi tehdä jotakin hakemusten käsittelyn nopeuttamiseksi.

Nuoret haluaisivat kuulla väliaikatietoja tai jotakin lisätietoa turvapaikkaprosessinsa ja perheenyhdistämisen vaiheista ja edistymisestä. *Juttelisi, just se, et sanois esimerkiksi, missä oma, kaikki asiat menossa, missä vaiheessa kaikki on....*

Pitää tutkia jokaiselle asia, pitää tutkia tarkkaavasti, sitten antavat oleskelulupa. Mutta ei ole hyvä, että jättää sinut odottamaan pitkä aika. Parempi, jos lähettää kirje ja sanoo vaikka, että sinun tilanne on vaikea, tai mikä tilanne on tai antaa positiivinen tai negatiivinen päätös. ”Sun prosessi on menossa”. Ei voi esim. ostaa radio, jos huomenna minun pitää palata. Ihmiset tulevat hulluksi. Jos olet kaksi vuotta maassa, pitäisi tulla positiivinen tai negatiivinen päätös. Ei voi unohtaa ihmisiä ja antaa olla. Se olisi parempi sanoa suoraan, ei jätä ihmisiä tänne odottamaan. Ei kuulu mitään kahteen vuoteen. (Turvapaikkapäätöstä yli kaksi vuotta odottanut nuori).

Monille nuorille pitkä odotus oli tullut ikävänä yllätyksenä. Elämää olisi helpompi suunnitella, jos tietäisi etukäteen, kuinka kauan on odotettava.

-- Jos mä olisin tiennyt, kuinka kauan se kestää... Aina me autetaan sukulaisia, ei jätetä pulaan. Jos kaikki olisi tapahtunut yksi kuukausi tai yksi vuosi, jos kaikki tietäisi etukäteen, se olisi hyvä. (Täysi-ikäinen nuori).

Usein sosiaalityöntekijät, edustajat ja ryhmäkotien työntekijätkään eivät tiedä, missä vaiheessa turvapaikkaprosessi on Ulkomaalaisvirastossa. Toisinaan taas nuorille ei haluta kertoa väliaikatietoja, ennen kuin asia on aivan varma, ettei tulisi turhia pettymyksiä.

Oleskeluluvan saaminen on yleensä suuri ilonaihe: *We are really happy now.* Joidenkin nuorten kohdalla oleskeluluvan saaminen tuntui olevan ensimmäinen hyvä uutinen, jonka kuulin heiltä tutkimusjakson aikana. Oleskeluluvan saamisen jälkeen monet ovat jo voiton puolella, mutta monilla alkaa per-

heenyhdistämisen odottaminen. Nuoret anovat muukalaispassia, jonka saaminen voi kestää pitkäänkin. Myöhemmin jotkut aikovat vielä anoa Suomen kansalaisuutta, mikä voi sekin olla pitkä prosessi.

Yksi nuori oli saanut turvapaikkahakemukseen kielteisen päätöksen, ja siitä oli valitettu. Kysyin nuorelta, mitä hän aikoo tehdä, jos valitusta ei hyväksytä ja hänet käännytetään Suomesta, sillä tiesin hänen olevan epätoivoinen ja huolissaan: *En tiedä, en osaa sanoa. Eurooppa on iso, se on suuri...* Eli ilmeisesti hän aikoo yrittää päästä muihin Euroopan maihin, sillä kotimaassaan hänellä olisi entistäkin vaikeampaa sieltä pakenemisen jälkeen. Sama nuori kysyi minulta, voisinko järjestää hänelle vaimon ja paljonko sellaisesta pitäisi maksaa.

Myös toinen nuori oli saanut kielteisen päätöksen turvapaikkahakemukseen, ja päätöksestä oli valitettu. Eräänä päivänä nuori katosi lomareissulla kertomatta viranomaisille tai vastaanottokeskuksen työntekijöille, mihin hän lähti. Nuori luultavasti hermostui odottamaan valituksen käsittelyä tai pelkäsi ehkä saavansa uudestaan kielteisen päätöksen, mikä tarkoittaisi Suomesta käännyttämistä. Monet arvelivat hänen menneen johonkin sellaiseen maahan, missä hänellä on sukulaisia. Nuoret tuntuivat olevan varmoja siitä, että kyseisellä nuorella on kaikki hyvin ja että hän ilmoittaa kyllä sitten itsestään, kun voi.

Tutkimuksen aikana Punainen Risti löysi eräiden sisarusten kaksi vuotta aikaisemmin pakomatalla kadonneen veljen Pohjoismaista. Veli oli joutunut pakomatalla piileksimään pitkiä aikoja ja oli siksi saapunut Pohjoismaihin puolitoista vuotta myöhemmin kuin kaksi muuta sisarusta. Hän oli kuitenkin saanut oleskeluluvan ja töitä puolessa vuodessa, kun Suomessa yli kaksi vuotta asuneet sisarukset yhä odottivat oleskelulupia. Kun kaikki kolme olivat lopulta saaneet oleskeluluvat ja passit, alkoi kova pohdinta siitä, missä maassa ja kaupungissa sisarukset asuisivat. Kauan odotettu oleskelulupa ei ollutkaan onnen täyttymys niin kuin oli toivottu, vaan toi mukanaan uusia ratkaistavia asioita.

Yhteenveto

Turvapaikkaprosessi ja siihen liittyvät pitkät odotusajat aiheuttavat nuorille uusia ongelmia niiden lisäksi, jotka heillä on ollut jo ennen Suomeen tuloa. Sekä ryhmäkoodissa että perheissä asuvat nuoret joutuvat käymään läpi samat vaiheet ja odottamisen. Haastatteluja tehtäessä vain alle puolet nuorista oli saanut oleskeluluvan. Jotkut olivat odottaneet jo kaksi vuotta, useimmat yli vuoden.

Yksi pitkän turvapaikkaprosessin aiheuttamista ratkaistavista asioista on, missä nuoret asuvat sen aikaa, kun heidän turvapaikkahakemustaan käsitellään. Ilman oleskelulupaa nuoret eivät pääse kaikkiin kouluihin, eivätkä täysi-ikäiset nuoret voi muuttaa pois vastaanottokeskuksesta. Odotus lisää nuorten huolia ja epävarmuutta tulevaisuudesta, vaikeuttaa tulevaisuudensuunnitelmien tekemistä ja Suomeen asettumista.

6.7 Minä haluan minun äiti tänne! - Perheenyhdistäminen

Lähes kaikilla nuorilla suurin toive oleskeluluvan saamisen jälkeen on saada vanhemmat ja sisarukset tai ainakin osa perheestä (ne, jotka ovat vielä jäljellä ja joihin on yhteys) tänne. Eräs poika ilmaisi asian tärkeyden näin:

Anna: No, haetko sitten perheenyhdistämistä heti, kun voit?

NUORI: No, tietysti! KYLLÄ! (Huutaen). Kysy toinen!

Anna: Ja kuinka monta sieltä tulisi?

NUORI: Kaikki minun.

Anna: Koko perhe?

NUORI: Of course (ylpeänä).

Monet nuoret ovat sitä mieltä, että oman perheen kanssa eläminen olisi ilman muuta paras vaihtoehto. *Joo, mieluummin perheeni kanssa kuin asuisin täällä... Aina äiti ja isä on parempi kuin tämä.*

Nuorista kukaan ei ole vielä saanut perhettä tänne, mutta odotukset perheen ja varsinkin äidin tänne saamisen suhteen ovat korkealla. Kaksi nuorta on jo saanut myönteisen perheenyhdistämispäätöksen, ja perheen tuleminen on melko varmaa, mutta tarkkaa aikaa ei vielä tiedetä. Nämä nuoret olivat saaneet oleskeluluvan noin vuodessa ja odottaneet sen jälkeen perheenyhdistämispäätöstä noin puolitoista vuotta. Toiselle nuorelle tehtiin DNA-testi sukulaisuuden varmistamiseksi, ja häntä jännitti. Toinen nuori olisi halunnut, että hänetkin testataan, jotta hän olisi voinut todistaa sukulaissuhteensa.

Muutamit muut haastateltavat ovat vielä sen verran nuoria, että ehtivät luultavasti hakea perheenyhdistämistä ennen kuin täyttävät 18 vuotta. Kysyin, millaista on sitten, kun heidän perheensä tulee Suomeen.

Ihana elämä ja sitten aika uusi elämä. Ei tarvi mitään mieltä ja sitten voi nukkua ihan rauhassa yö ja sitten käydä koulua säännöllisesti. Se on varmaan se on uusi elämä tulee... (Täysi-ikäinen nuori).

Monilla nuorilla vain osa perheestä on jäljellä tai vain osa perheestä voisi tulla perheenyhdistämisen avulla Suomeen (esim. sisaruksista vain alaikäiset ja naimattomat voivat tulla).

NUORI: Mä olisin onnellinen.

Anna: Eli aika iso osa perheestä puuttuisi vielä sittenkin, mutta lapsista kolme olisi sitten täällä...?

NUORI: Puolet puuttuisi. Mutta nyt ei ole mitään huolehtia, koska he opiskelevat ja he ovat terve.

Anna: Miten sä luulet, että elämä muuttuisi sitten?

NUORI: Se muuttuisi niin paljon! Mä olisin mun äidin kanssa koko ajan! (Nauraa). (Noin 16-vuotias nuori).

Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani, että erään nuoren kaksi perheenjäsentä on kuolleet vuosia kestäneen turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessin aikana.

Yllättäen tulee Shukrin kanssa puhetta siitä, että hänen perheensä on tulossa pian. Enää DNA-testit puuttuvat. Kysyn, keitä on tulossa ja hän kertoo isän ja yhden tai kahden sisaren kuolleen viime marraskuussa. He kuolivat ilmeisesti johonkin sairauteen. Loput eli ainakin

äiti ja sisaria on tulossa. Shukri on ollut perheestään erossa melkein neljä vuotta. Olisivatko he vielä hengissä, jos perheenyhdistäminen ei olisi kestänyt niin kauan...? (5.2.2001).

Kaikilla perheenyhdistäminen ei kuitenkaan ole onnistunut. Perheillä ei aina ole rahaa tai muuten mahdollisuutta matkustaa Suomen lähetystöön, joka saattaa usein olla toisessa maassa. Vanhemmat saattavat olla jo vanhoja, ja lähteminen saattaa tuntua ylivoimaiselta, vaikka kotimaan tilanne olisi kuinka vaikea.

Olen hakenut (perheenyhdistämistä). Olisi pitänyt tulla, jos niillä olisi mahdollisuus, viime vuonna mä sain kaksi eiku kolme kirjettä (Ulko-maalaisvirastosta), et heidän pitäisi mennä haastatteluun suurlähetystöön. Mutta joka kerta niillä ei ole rahaa, maksaa asunnot, matkat, Keniaan, Etiopiaan... Mun piti lähettää niille rahaa, mutta en ole voinut tehdä sitä. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret olivat sitä mieltä, että perheen on kaikesta huolimatta parempi kotimaassa tai siinä maassa, missä he nyt ovat. *Mä luulen, että niillä on parempi elämä asua oma maa. Ne pärjää hyvin, täällä uusi maa, uusi kieli. Miten ne pärjäisi? Minun pitäisi auttaa koko ajan.*

Jotkut nuoret olivat saaneet sellaisen oleskeluluvan (A4-status), joka ei oikeuta perheenyhdistämiseen. Joidenkin perhe ei jostain syystä ole voinut tai halunnut tulla Suomeen tai ei ole halunnut, että nuori hakee perheenyhdistämistä. Nuorille tilanne on varmasti vaikea. Tuntui, etteivät he halunneet puhua siitä sen enempää tai heillä oli jokin selitys asialle.

Yhteenveto

Lähes kaikkien nuorten suurin toive oleskeluluvan saamisen jälkeen on saada perhe Suomeen. Nuorista kukaan ei ollut vielä tutkimusjakson päättyessä saanut perhettä tänne, mutta odotukset perheen ja varsinkin äidin tänne saamisen suhteen ovat korkealla. Monet nuoret uskovat, että uusi elämä alkaa sitten, kun he saavat perheen tänne. Odotukset ovat helposti niin korkealla, että pettymyksen vaara on suuri silloinkin, kun perheenyhdistäminen tapahtuu. Mitä nopeammin perhe saadaan yhdistettyä, sitä pienempi on vieraantumisen ja konfliktien vaara.

Ainoastaan yksi sukulaisperheessä asuva nuori sanoi asuvansa jo todellisen perheensä kanssa, koska ei ole aikaisemminkaan asunut biologisten vanhempiansa kanssa. Joillekin nuorille on selvää, etteivät he voi saada perhettään tänne, koska heidän perheensä on kadonnut tai koska täysi-ikäisenä oleskeluluvan saavat eivät voi hakea valtion tukemaa perheenyhdistämistä. Turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten hidas käsittely pitkittää aikaa, jonka nuoret joutuvat olemaan erossa perheestään. Näyttää siltä, että tutkimukseni nuorista ehkä kolmasosa voi saada tulevaisuudessa perheensä Suomeen.

6.8 ”Kuka tietää, tulevaisuus?” - Nuorten tulevaisuudensuunnitelmia

Kysyin kaikilta nuorilta, mitä tulevaisuuden suunnitelmia heillä on. Mielestäni se, mitä nuoret ajattelevat tulevaisuudesta, kertoo paljon myös siitä, miten heillä menee Suomessa tällä hetkellä, millaisia siteitä heillä on Suomeen ja mikä heidän suhteensa kotimaahan on.

Monille on tärkeää jatkaa opintoja, koska siihen heillä ei kotimaassa olisi useinkaan ollut mahdollisuutta. *Opiskella! Se on tärkeä, se auttaa sun tulevaisuus.* Opintojen jälkeen varsinkin monet somalinuoret haaveilevat paluusta kotimaahan. Monet nuorista ovat parhaillaan yläasteella tai lukiossa. Monet suunnittelivat ammattikouluun tai yliopistoon menoa. Jotkut ovat menossa kymppiluokalle, missä heillä olisi vielä aikaa parantaa kielitaitoa ja peruskoulun arvosanoja.

Muutamit nuoret olivat lähteneet kotimaasta lapsena ja haluavat kovasti palata näkemään maansa, josta eivät muista paljoakaan. Muutamit nuoret haluavat palata kotimaahan siitäkin huolimatta, että he ovat pian saamassa perheensä Suomeen. Lähes kaikki nuoret sanoivat, että heillä on kova ja jatkuva koti-ikävä. Useimmat somalinuoret sanoivat, että jos Somaliaan tulee rauha, he haluavat palata kotimaahansa opiskelujen jälkeen.

Jos tulee rauha Somaliaan, nii mä meen takasin Somaliaan. Sit mä varmasti tulen niinku pois se maa muualle opiskelemaan. (Noin 13-vuotias nuori).

Joo, minä ajattelin käydä ammattikoulun. Sitten minä voin lähteä Somaliaan... tai toiseen maahan, takaisin. Kolme vuotta, se on kyllä pitkä aika... (ammattikoulussa). -- Tärkeintä on täällä minä opiskelen ensin. (Noin 17-vuotias nuori).

Eräs nuori kertoi kerran juttellessamme lähtevänsä takaisin kotimaahan, jos Suomessa olevat sukulaiset päättävät palata:

Shahid kertoi, että hänen sukulaisensa ovat ehkä muuttamassa ensi kesänä takaisin Somaliaan. Siskolla on paljon pieniä lapsia, joista osa on lähtenyt Somaliasta ihan pienenä, osa taas on syntynyt Suomessa. Shahid odottaa, että saisi passin, muttei tiedä kuinka kauan siinä kestää. Kun hän saa passin, hän haluaisi lähteä vähintäänkin käymään Somaliassa. Shahid ei pitänyt mahdollisena sitäkään, että menisi jo kesällä kokonaan Somaliaan. Joku hänen ystävänsä on palannut sinne ja kehunut siellä oloa. Toisaalta Shahidin kannattaisi käydä koulu loppuun täällä. (30.3.2001).

Monet nuoret arvelivat voivansa olla Suomessa vielä pitkään, useita vuosia, mutta juuri kukaan ei ollut varma siitä, että jäisi tänne pysyvästi.

En minä oikeastaan, en, en minä toivo, että, että minä jään tänne kokonaan... Täällä voi ainakin olla aika pitkäksi aikaa, todella pitkän aikaa. Mutta sitten minä myös kaipaan, haaveilen kauan ulkomaille ja Somaliaan, Somaliaan takaisin Suomesta. (Noin 17-vuotias nuori).

Monet nuoret toivovat tilanteen kotimaassa paranevan niin paljon, että he voisivat palata ja olla hyödyksi kotimaalleen.

Anna: Mut voisitsä kuvitella, että sä jäät Suomeen?

NUORI: Mmm... Eii, en usko. Vielä se on monta muuta mahdollisuutta, monta, monta vuotta (vielä täällä). Jos oma kotimaassa rauha, koska oma kotimaa tarvitsee apua, jos rauha tulee. Nykyinen nuoret, pitää tehdä jotakin. Kotimaa on kotimaa, vaikka on huonossa kunnossa, mutta se on ihan, tuntuu ja... (Afganistanilainen nuori).

Osa nuorista on valmis jäämään Suomeen, mutta tietyin edellytyksin: *Jos mun äiti on täällä! Jos mä opiskelen täällä ja on työ ja mun äiti on täällä. Jotkut toivoivat saavansa oleskeluluvan, että voisivat sitten jäädä tänne: Joo, mä haluaisin mielellään asua täällä Suomessa. Jos kaikki on kunnossa, eli jos sanotaan, että voin jäädä ja voin mennä töihin, ja opin kieltä... Koti-ikävä ja perheestä erossa oleminen on monille este tänne jäämiselle: Mutta jos tulee liikaa ikävä, sitten menen takaisin.*

Muutammat 13–16-vuotiaat nuoret sanoivat, etteivät olleet vielä ajatelleet tulevaisuutta: *En minä tiedä, en minä mieltä niistä asioista vielä. Joidenkin on vaikea ajatella tulevaisuutta kovin pitkälle, koska kaikki on vielä niin avoinna: En mä tiedä vielä edes, mis mä oon. Yleensä ilmeni kuitenkin, että nuorilla on joitakin suunnitelmia, kun kysyin tarkemmin.*

Alle 18-vuotiailta nuorilta kysyin, mitä he aikovat sitten, kun täyttävät 18 vuotta, koska silloin he eivät voi enää asua ryhmä- tai perheryhmäkodissa.

Lukio on ensi vuonna. Olen päättänyt jo. Lukio on kolme vuotta. Sen jälkeen en tiedä. Jos minä rupean nyt miettimään, joka minuutti tulee eri ajatus. Mutta minun mielestä ihmiset pitää mennä kouluun ja ottaa joku työ. Minulle opiskelu ei ole ongelma. Kyllä minä voin mennä sen (lukion) jälkeen yliopistoon opiskelemaan. Minulla on paljon ajatuksia, sitten tulee toinen ajatus. Pienempänä ajattelin astronautti, joskus tulee tietokone, sitten hammaslääkäri. Koko ajan tulee jotain mieleen.

Muutammat nuorista ovat sitä mieltä, ettei tulevaisuutta voi tietää: *Vaikea sanoa. Kuka tietää, tulevaisuus? Kuka tietää, Jumala tietää.*

Joo, mä voin olla täällä ja opiskelen. Opiskelun loppuksi ja en tiedä, mitä sitten. En tiedä, mitä muuttelee elämässä. Ei kukaan tiedä, mitä tapahtuu se esimerkiksi viikko, sitten tai vuoden ajan, koska ihminen on heikko. Varmasti elämässä tulee jotakin muuta, muuta asioita, mikä siellä on elämä. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori odottaa oleskelulupaa senkin takia, että pääsisi haluamaansa ammatti- tai ammattikorkeakouluun.

Haluaisin opiskella yliopistolla. Ja kun minä saan päätöksen (oleskeluluvan), sitten minä opiskelen iltalukiassa. Ja päivällä opiskelen datanomi siellä ammattikoulussa. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräälle nuorelle oli selvää, että opintojen jälkeen hän lähtisi tyttöystävänsä kanssa ensin johonkin toiseen kaupunkiin ja sitten johonkin toiseen maahan, muttei kotimaahansa.

Ehkä minä menen 10-luokka. Vaihdan kaupunkia, ensin menen Tampere, tyttöystävän kanssa. Koulun jälkeen minä menen ammattikouluun, advertiser tai sisustaja. Jos minä opiskelu loppu, ammattikoulu kaikki, sitten menen pois täältä. Sitten ehkä menen katsomaan toinen, Ranska, Lontoo, Liverpool, Manchester. Se on hyvin, jos on töissä siellä. Ensin menen ja katson. Sitten menen käymään London. I don't know my luck. Todistus, tämä paperi, sitten töihin. (Noin 17-vuotias nuori).

Useat nuoret suunnittelevat muuttoa toiseen kaupunkiin. Erästä nuorta huolesti se, että sitten joutuu taas aloittamaan kaiken alusta uudessa paikassa, jossa ei tunne ketään.

Sitä mä ajattelen joskus, muutan kesällä pois täältä. Varmasti taas joku lopun aika tulee, tulee tommosta tylsää ja, ei kukaan siellä sitten kanssa. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret odottavat oleskeluluvan ja passin saamista, jotta voisivat matkustaa tapaamaan perhettään ja sukulaisiaan, jotka ovat esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, Venäjällä tai Pakistanissa. Joillekin nuorille kotimaahan palaaminen ei ole mahdollista edes tulevaisuudessa, koska palaaminen olisi vaarallista eikä maan tilanne ole ainakaan vielä parantunut lainkaan. Tutkimuksen aikana (vuosi 2001) varsinkin Afganistanin tilanne huononi huomattavasti.

Anna: No, tota, ootsä aatellu paluuta Afganistaniin?

NUORI: En. Mitä? EEENNN!!! (Huutaen). Jos minä lähden siellä, kuolen!! (Kurkun leikkaamista kuvaava ääni ja ele).

Joidenkin nuorten tulevaisuuden toiveet liittyvät oman, rauhallisen ja hyväksytyyn paikan löytämiseen Suomessa tai jossakin muussa yhteiskunnassa ylipäätään. Monien toive on saada elää rauhassa normaalia, vapaata elämää ilman sotia: *En toivo muuta kuin saada rauhassa olla...*

Mulla on paljon toiveita. Haluan maksaa veroja ja haluan asua Suomessa. Haluan elää lain mukaan. Haluan auttaa tätä maata. Haluan elää normaalia, tavallista elämää. (Noin 17-vuotias nuori).

Anna: Missä haluaisit asua nyt?

NUORI: En tiedä. Jossain paikassa, että ei ketään halua tehdä sinut paha henkilökohtaisesti. Sinä saat asua ja elää siellä normaalisti. Ei mikään vankila, ei mitään sotia. Kyllä minä, ei odota nyt niinku olla jossain paratiisissa tai olla joku tosi rikas tai olla niin, että nukkuu ja rahat tulla. Haluaisin olla jossain paikassa, jossa voit olla vapaa ja tehdä työtä, työstä tulee rahaa. Yritän löytää paikka, jossa voin löytää ja kuulua yhteiskuntaan. Nyt on kulunut 10 vuotta kotimaasta. Ihmiset eivät halua mennä takaisin sinne, jos eivät voi kuulua. Tulevaisuudessa yritän löytää joku paikka, jossa voin kuulua johonkin yhteiskuntaan tai ryhmään. Emme kuulu mihinkään yhteiskunta, ruveta taistelemaan yksi valtio, missä voimme kuulua sinne. Taistella vain se oikeus, jonka me ansaita, melkein koko elämä. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Nuorten tulevaisuudensuunnitelmat kuvastavat Suomeen sopeutumista ja sitä, että heillä on täällä siteitä. Suurin osa kokee elämänsä olevan ainakin toistaiseksi Suomessa. Sukulaisperheissä ja ryhmä- tai perheryhmäkodeissa asuvien nuorten tulevaisuuden suunnitelmat eivät juuri eroa toisistaan, sillä kaikki nuoret pitävät opiskelua tärkeänä tulevaisuuden kannalta ja aikovat panostaa siihen. Ero perheissä ja ryhmäkodeissa asuvien nuorten välillä on se, että perheissä asuvat nuoret ovat riippuvaisia perheen tulevaisuudensuunnitelmista. Jos perhe päättää palata kotimaahan, nuoret lähtevät luultavasti mukaan.

Nuoret ovat realistisia tulevaisuudensuunnitelmien ja kotimaahan paluun suhteen. Useimpia nuoria vaivaa koti-ikävä, mutta monille kotimaahan paluu on ainakin toistaiseksi mahdotonta. Suurin osa nuorista uskoo jäävänsä Suomeen pitkähköksi ajaksi, mutta lähes kaikki toivovat voivansa joskus palata kotimaahansa. Varsinkin somalinuoret puhuvat paljon kotimaahan paluusta. Vaikka monet haluaisivatkin palata, he kokevat, että on parempi odottaa kotimaan tilanteen rauhoittumista ja panostaa opiskeluun Suomessa. Muutamia nuoret ovat sitä mieltä, että he jäävät Suomeen ainakin joksikin aikaa, jos saavat oleskeluluvan, töitä tai opiskelupaikan. Nuorten Suomeen jäämistä helpottaisi huomattavasti se, että he saisivat perheensä tai ainakin äitinsä tänne.

Haastatteluja tehtäessä yli puolet nuorista ei ollut vielä saanut oleskelulupaa, mutta siitä huolimatta heillä oli Suomeen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Nuorilla on yllättävän paljon myönteisiä, mutta samalla realistisia tulevaisuudensuunnitelmia. Opintojen suunnittelussa ryhmäkodit ja koulut olivat olleet mukana. Lähes kaikki nuoret aikovat olla Suomessa ainakin siihen saakka, että hankkivat itselleen ammatin tai jatkavat opintoja. Tämä kertoo ainakin siitä, että nuoret pitävät opintoja tärkeinä, sekä siitä, että nuoret tuntevat Suomen jollakin tavalla asuinpaikakseen, he ovat asettuneet tänne ja heillä on siteitä tänne. Toisaalta monilla nuorilla ei juuri ole Suomen lisäksi vaihtoehtoja. Monien kotimaan tilanne on sellainen, ettei sinne voi palata, eikä heillä ole muissa maissa ihmisiä, joiden luokse he voisivat muuttaa.

7 Nuorten arki

Tässä luvussa kuvaan, miten nuorten arjessa näkyy ryhmä- ja perheryhmäkodeissa ja perheissä asuminen (7.1) sekä vapaa-ajan vietto (7.2). Lopuksi käsittelen nuorten ja suomalaisten välistä vuorovaikutusta (7.3).

7.1 Elämää laitoksissa ja sukulaisperheissä

Tämän luvun ensimmäisessä alussa kuvailen lyhyesti työharjoittelupaikkojani (7.1.1). Sen jälkeen keskityn nuorten kokemuksiin ryhmä- ja perheryhmäkodissa asumisesta (7.1.2) ja kotien säännöistä (7.1.3). Sen jälkeen kerron harjoitteluni aikana sattuneesta kapinasta (7.1.4). Seuraavaksi nuoret kerto-

vat tukiasunnossa (7.1.5) ja sukulaisten luona asumisesta (7.1.6). Lopuksi nuoret vertailevat ryhmäkodissa ja sukulaisperheessä asumista (7.1.7).

7.1.1 Lyhyt kuvaus ryhmä- ja perheryhmäkodeista

Ensimmäinen työharjoittelupaikkani on perheryhmäkoti, jossa asuu oleskeluluvan saaneita nuoria, jotka ovat olleet Suomessa jo useita vuosia. Koti sijaitsee lähellä kaupungin keskustaa, ja kulkuyhteydet ovat hyvät. Asuin samassa rakennuksessa nuorten kanssa, mikä mahdollisti sen, että saatoin olla paikalla koko ajan.

Työharjoittelussa ollessani kuvailin paikkoja kenttämuistiinpanoihini. Perheryhmäkoti sijaitsee samassa rakennuksessa muiden erilaisten laitosten kanssa.

Rakennus on vanha, valkoinen kerrostalo. Ensimmäisessä kerroksessa on päivystys ja päiväkerho, tokassa on perheryhmäkoti ja ruokala, kolmannessa on turvakoti ja neljännessä ensikoti. Saan huoneen tästä kerroksesta. Käytävät ovat laitosmaisista, mutta paikat on sisustettu pirteästi. Busseja keskustaan kulkee tiuhaan. (5.2.2001).

Kodissa asui tutkimushetkellä neljä noin 13–18-vuotiasta nuorta. Kaikki ovat kotoisin Somaliasta. Nuoret kohtelevat toisiaan kuin sisaruksia ja puhuvat keskenään somalian kieltä. Elämä laitoksessa on tasaisen rauhallista, vaikka jotkut nuorista valittavatkin säännöistä ja työntekijöiden toiminnasta.

Toinen työharjoittelupaikkani sijaitsee pienellä paikkakunnalla.

Ryhmä- ja perheryhmäkoti sijaitsee vastaanottokeskuksen yhteydessä. Vastaanottokeskus on entinen psykiatrinen sairaala ja nykyinen psykiatrinen sairaala on aivan vieressä. Minä sain huoneen vastaanottokeskuksesta, jossa aikuiset turvapaikanhakijat ja perheet asuvat. Matkaa kaupungin keskustasta on noin 20 km. Busseja kulkee keskustaan, ja matka kestää noin 30 min. Kunnan keskustaan on vielä vastaanottokeskukselta matkaa joitakin km. Sairaala-alueen lähellä ei ole kuin yksi ruokakauppa. Ympäriällä on metsää, joki ja pururata.

Ryhmä- ja perheryhmäkoti sijaitsee omassa erillisessä rakennuksessaan, joka on punavalkoinen vanhanajan puutalo. Talo on kokonaan kunnostettu. Rakennus on sisältäkin kodikas ja hyvässä kunnossa. Varsinkin tupa, jossa syödään ja katsellaan televisiota, on viihtyisä. Myös nuorten huoneet, sauna ja työntekijöiden tilat ovat mukavat. (22.2.2001).

Kodissa asuvat nuoret ovat 15–19-vuotiaita poikia lukuun ottamatta kuopus-ta. Nuoria on yhteensä seitsemän, ja lisäksi läheisissä tukiasunnoissa asui tutkimushetkellä kolme 17–19-vuotiasta nuorta. Heitä on useista eri maista: Somaliasta, Afganistanista, Irakista, Angolasta, Sri Lankasta ja Ukrainasta. Nuorista neljä on tullut sisaren tai veljen kanssa, ja he ovat hyvin läheisiä. Nuorista vain muutamat ovat saaneet oleskeluluvan, vaikka suurin osa heistä on ollut Suomessa jo vuoden tai pari.

7.1.2 Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuminen ¹⁰

Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa on säännöllinen päivärytmi. Aamuvuorossa oleva ohjaaja valmistaa aamupalan ja herättää nuoret (yksi herätyskerta ei yleensä riitä). Nuorten lähdettyä kouluun ohjaajat tekevät ruokaa, siivoavat ja hoitavat tarvittaessa nuorten asioita. Kun nuoret tulevat koulusta, heitä odottaa iltaruoka. Myöhemmin illalla on vielä iltapala. Iltavuorossa olevat ohjaajat ehtivät yleensä olla nuorten kanssa ja vaikkapa katsoa televisiota heidän kanssaan. Yövuorossa oleva ohjaaja huolehtii nukkumaanmenosta ja päivystä yön siltä varalta, että jotakin tapahtuu. Kukin ohjaaja kirjoittaa tietokoneelle vuoronsa aikana tapahtuneet asiat niin, että muut työntekijät tietävät, mikä on tilanne, kun he tulevat töihin.

Nuorten arkea rytmittävät kotien aikataulut ja niihin liittyvät rutiinit sekä henkilökunnan vuorotyö. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa toistuvat aamu- ja iltatoimet, koulunkäynti, ruokailut, kotityöt sekä TV:n ja videoiden katselu. Arjesta on tehty kodinomaista, sillä nuoret asuvat ryhmä- ja perheryhmäkodeissa pitkiä aikoja. Nuoret muistuttavat monessa mielessä sisarusparvea (samassa kodissa asuvista kavereista enemmän luvussa 8.3.2). Nuoret hakevat toisistaan läheisyyttä ja huolehtivat toisistaan. He kähisevät ja kilpailevat keskenään sisarellisesti. Suhteissa näkyy myös ikähierarkia. Vanhemmat suhtautuvat huolehtivasti pienempiin, mutta saattavat myös komennelle nuorempia. (Vrt. Törrönen 1999.)

Nuria opetetaan hoitamaan itse asioitaan ja valmistetaan itsenäiseen elämään. Jokaiselle kuuluu tiettyjä viikoittaisia tehtäviä.

*Jokainen nuori auttaa vuorollaan keittiössä. Viikonloppuisin tehdään kuulemma usein yhdessä ruokaa. Pojat pesevät itse pyykkinsä ja siivoavat huoneensa. Joillekin pojille vessojen siivoaminen muiden nähden on niin noloa, että ne siivotaan muiden lähdettyä.
(22.2.2001).*

Iltaisin tein nuorten kanssa läksyjä, katsoin televisiota ja pelasin erilaisia pelejä. Kerran viikossa on kotikokous, jossa ovat mukana kaikki nuoret ja joku ohjaajista. Kokouksessa puhutaan ajankohtaisista asioista. Myös nuoret voivat tuoda esiin mitä vain asioita. Joskus kotikokouksissa on vieraita kertomassa esimerkiksi autokoulusta. Kerroin ensimmäisessä kotikokouksessa lyhyesti itsestäni, opinnoistani ja haastatteluista.

Molemmissa kodeissa otetaan nuorten uskonto ja kulttuuri huomioon ruokavaliassa. Sianlihaa ei syödä kummassakaan paikassa, sillä valtaosa nuorista on muslimeja. Kotien ruoka on suomalaiseseen verrattuna myös hyvin riisipainotteista, vaikka mukana on suomalaisiakin ruokia. Välillä varsinkin tytöt tekevät kotimaansa ruokia. Somalialaista teetä juodaan päivittäin.

¹⁰ Tässä luvussa olen tarkoituksella sekoittanut kahteen eri harjoittelupaikkaani liittyviä asioita, jotta nuoret ja kodit eivät olisi tunnistettavissa. Joissakin kohdissa tuon esiin eroja paikkojen välillä, mutta silloinkaan ei ole merkitystä sillä, kumpi on kumpi. Käytän välillä molemmista kodeista sanaa ryhmäkoti tai koti, koska ne ovat lyhyempiä ja yksinkertaisempia termejä.

Suurin osa nuorista oli asunut ryhmäkodissa vuodesta kahteen vuoteen. Perheryhmäkodissa asuneet olivat asuneet ensin ryhmäkodissa noin vuoden ja sen jälkeen perheryhmäkodissa pari kolme vuotta, jotkut pidempäänkin. Kysyin nuorilta haastatteluissa, millaista heidän mielestään on ollut asua ryhmä- tai perheryhmäkodissa, mikä on ollut hyvää ja mitä voitaisiin parantaa. Jotkut nuoret kuvailevat elämää ryhmäkodissa kuin omassa kodissa elämiseksi. Muutamat ryhmäkodista jo poismuuttaneet nuoret ovat tajunneet, miten helppoa ja mukavaa ryhmäkodissa asuminen oli verrattuna itseenäiseen asumiseen.

Millasta on ollu? Joo. Ihan hyvää. Ryhmäkodissa on tosi hyvä paikka asua, minusta. Ää, kun minä asuin täällä, ensin aamulla ohjaajat herätti minut ja Omarin¹¹, herätti minut. Ja sitten aamupala, se oli valmis. Ihan kuin koti! Ja, ja koulussa kun tulin tänne, ruoka valmista, ihan kaikki. Ja sen jälkeen ohjaajat auttoi, auttoivat minua ja tekivät minun läksyt, minun kanssa. Ja, ja ensin he puhuivat minun kanssa englantia. (Ryhmäkodista pois muuttanut täysi-ikäinen nuori).

Kahtena päivänä perheryhmäkodissa kävi kylässä nuori mies, joka on muuttanut pois pari vuotta sitten. Kysyin, mitä hän on puuhannut sen jälkeen: "En mitään, ei työ, nukkunut, käydä kahvilla, tylsää." Hän oli alkanut ymmärtää, miten hyviä ne kouluajat ja perheryhmäkodissa asuminen sittenkin olivat. (16.2.2001).

Eräs ryhmäkodista jo pois muuttanut nuori sanoi, että työntekijät olivat hänelle läheisiä ja tärkeitä: *Mä olin aina niiden kanssa, sama kuin minun vanhemmat ne oli mulle.*

Muutamat nuoret ovat sitä mieltä, että ryhmäkoti on hyvä sellaisena kuin on, eikä muutoksia tarvita.

Mitä voisi parempi? Ei ku täällä on ryhmä- ja perheryhmäkoti. Jos ei olisi, nii se voi parantaa. Se on kuin perhe. Kaikki on hyvin, ihan kaikki on kunnossa. Tosi mukavat työntekijät, minä rakastan heitä, minä tykkään heistä! Rakastan heitä, tykkään heistä ihan kaikista. (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret kokevat, että oma huone on ryhmäkodissa kuin koti, mutta keittiö ja olohuone sekä muut tilat ovat julkisia ja yhteisiä tiloja, jotka eivät tunnu samalla tavalla kodilta kuin oma huone tai oikea koti. Yhteisiin tiloihin ei voi esimerkiksi tuoda kavereita samalla tavalla kuin omaan kotiin.

Kaikki nuoret ovat yhtä mieltä siitä, että ryhmäkodissa on paljon parempi asua kuin lähellä sijaitsevassa aikuisille ja perheille tarkoitettussa vastaanotokeskuksessa.

Ryhmäkoti on parempi kuin vastaanotokeskus. Vastaanotokeskuksessa ei voi opiskella niin paljon. Kaikki pojat huutavat. Tämä talo (ryhmäkoti), kaunis talo. At vastaanotokeskus you don't feel this is your house. Ei mitään paikkaa, mihin viedä vieraita. Siellä WC:t likai-

¹¹ Kaikki työssäni esiintyvät nimet ovat peitenimiä.

set. Täällä (ryhmäkodissa) sauna on hyvin, ruoka on hyvin. Täällä ihmiset auttavat. Täällä ohjaajat herättävät. Vastaanottokeskuksessa ei kukaan herätä. Jos minun väsyttää, jos kipeää, sairas, täällä ihmiset auttavat minua. (Noin 17-vuotias nuori).

Eräs sekä vastaanottokeskuksessa että ryhmäkodissa asunut nuori ilmaisi mielipiteensä keskuksesta:

Vastaanottokeskus, crazy house. Keskus on ihan perseestä. Se on kuin eläintarha. Keskuksessa työntekijöitä ei kiinnosta, miten mun asiat menevät. Ketään ei kiinnosta, mitä sä teet tai harrastat. Sä voit vaikka juoda viinaa tai kuolla.

Sama nuori perusteli myös sitä, miksi ryhmäkodissa on hänen mielestään parempi asua kuin vastaanottokeskuksessa:

Psykologisesti se on parempi. Täällä keskitytään ihmisten asioihin. Täällä on erittäin hyvin, koska työntekijät kysyvät, mitä sinä haluat, mitä haluaisit harrastaa. He tietävät, he kysyvät. Mutta siellä ei kukaan kysy.

Usein nuorten kommentit ovat ristiriitaisia, ryhmäkodissa nähdään yhtä aikaa sekä hyviä että huonoja puolia. Toisaalta nuoret saattavat moittia kotia kaikesta, toisaalta olla vihaisia siitä, että pitäisi muuttaa pois sieltä, kun täyttää 18 vuotta.

Ohjaajien mukaan aika kulta helposti muistot, ja nuoret saattavat nyt muistella entisiä asuinpaikkojaan positiivisemmin kuin sieltä tullessaan. Nuoret vertailevat eri ryhmä- ja perheryhmäkoteja, joissa ovat asuneet aikaisemmin tai joista ovat kuulleet muilta. Minultakin he kysyivät usein, millaisia muut kodit ovat.

Eräs nuori kertoi rauhoittuneensa kodissa asuessaan paljon ja tulevansa nyt työntekijöiden kanssa hyvin toimeen. Hän toivoo kuitenkin enemmän yhteistä toimintaa.

Anna: Oot sä viihtynyt täällä?

NUORI: Joo sillein. Riitelen noitten (työntekijät) kanssa. Täällä on tylsää, ei voi mennä, ryhmäkodissa oli enemmän retkiä. On aina puhetta rahasta. Ei yhteistä tekemistä työntekijöiden kanssa. Mutta minä olen tyytyväinen täällä. Minä olen saanut kaiken, mitä minä tarvin. Minä olen kiitollinen. Minä olen rauhoittunut kauheasti. Silloin oli murrosikä tai jotain sellaista... Minä ymmärrän nyt työntekijöiden ongelmia. En jaksa valittaa. Tykkään olla työntekijöiden kanssa tekemisissä, minä käyn kahvilla, kiusaan. (Täysi-ikäinen nuori).

Nuorten mielestä on hyvä, että heitä tuetaan monin tavoin ryhmäkodissa. Eräs nuori sanoi rauhoittuneensa ryhmäkodissa asuessaan niin paljon, että sen jälkeen oli mahdollista muuttaa sukulaisperheeseen. Erään nuoren mielestä ryhmäkotia ei voi verrata perhe-elämään, vaikka ryhmäkodissa asuminen onkin paljon parempi vaihtoehto kuin yksin asuminen.

Ihan hyvä, muttei ihan täydellinen. Mutta jos haluaa perhe-elämää, tää ei oo mitenkään täydellinen, mut se on ihan hyvä. Kyllä sä saat tukea. Et ole yksin, täällä uusi maa. (Noin 16-vuotias nuori).

Muutammat nuoret pitivät hyvänä puolena sitä, että ryhmäkoti sijaitsee maaseudulla: *Se on rauhallinen, se on minun koti, minun työ, se on hyvin.* Näiden nuorten mielestä puolen tunnin bussimatka lähimpään kaupunkiin ei ole mikään ongelma. Suurin osa pienellä paikkakunnalla asuvista nuorista sanoi kuitenkin haluavansa asua kaupungissa.

Muutammat nuoret taas toivoivat, että ryhmä- ja perheryhmäkodit olisivat omakotitaloja niin, että ne tuntuisivat enemmän kodeilta ja vähemmän laitoksilta.

Mä oon aina tykännyt, että perheryhmäkoti pitäis olla iso semmonen omakotitalo. Tää on kolmas kerros ja neljäs kerros ja sit... Se on vähän tylsää, että ensikoti ja turvakoti ja sit perheryhmäkoti alhaalla. (Noin 13-vuotias nuori).

Maaseudulla omakotitalossa asuvat nuoret haluaisivat siis kaupunkiin, ja kaupungissa kerrostalossa asuvat nuoret omakotitaloon. Monet nuorten esiin tuomat epäkohdat ovat sellaisia, joille on vaikea ainakaan yhtäkkiä tehdä mitään:

Nooo, no, huono tapa, asua paljon, paljon meitä nuoria. Ja, ja, ja, minun sisko asuu tuolla ja minä asun täällä, tämä on huono. Ja, ja on huono meidän äiti ei ole täällä. (Noin 13-vuotias nuori).

Perheryhmäkodissa asuvat nuoret olivat asuneet aikaisemmin eri ryhmäkodeissa. Muutammat nuoret kritisoivat aikaisempia asuinpaikkojaan siitä, että ne ovat maaseudulla ja laitosmaisia.

Se oli ympäri kaikki metsää ja kaupunki on paljon parempi. Sit siin on iso tommosia käytäviä ja kaikki huutaa ja telkkari on vain yks paikka. Kaikki pitäisi mennä yhtä paikka --. Maailman huonoin paikka. Talo on paljo parempi. (Noin 13-vuotias nuori).

Osa nuorista oli asunut aluksi ryhmäkodissa, joka sijaitsi suuren vastaanotokeskuksen yläkerrassa. Paikan sairaalamaisuudesta huolimatta joillakin nuorilla on sieltä hyviä muistoja: *Kivaa. Afganistanilaisia ihmisiä. Oli kivaa, hauska siellä on. Siellä oli hyvä paikka.*

Nuoren kommentit ryhmä- ja perheryhmäkodeista saattavat vaihdella täysin heidän mielialansa mukaan. Jotkut nuoret moittivat kotia rankasti, mutta ovat kuitenkin yhtä aikaa vihaisia siitä, että pitäisi muuttaa kodista pois, kun täyttää 18 vuotta. Eräs nuori, joka suutuspäissään haukkui koko ryhmäkodin lyttyyn, oli haastattelussa aivan toista mieltä: *No, ei mikään se on huonosti, kaikki on nyt hyvä.* Muutammat nuoret taas innostuivat haastattelun aikana yhdessä valittamaan kotinsa oloista ja purkautuivat oikein kunnolla, mutteivät ehkä tarkoittaneet aivan kaikkea.

Tiedätsä mitä? Tää on Suomen huonoin perheryhmäkoti. Se on niinku totta, kaikki tietää. (Noin 13-vuotias nuori).

Ohjaajien ja nuorten mukaan eri kansallisuuksien välillä ei juurikaan ollut ilmennyt ongelmia. Jos joitakin tappeluja oli ollut, se oli ollut enemmänkin henkilökohtaista välienselvittelyä tai omien ongelmien purkamista.

Joo, tästä mä opin siellä eli aluksi siellä ryhmäkodissa, silloin oli vaikea. Se oli erilainen kulttuuri, eli siellä oli somalialaiset ja suomalaiset ja muunmaalaiset, intialaisia, afganistanilaisia, srilankalaisia (hymyilee). Se oli alussa vähän vaikea, koska ei ikinä ajattele sitä, jos mä suutun jollekin, miltä siitä tuntuu. Siellä oli jonkun verran nuoria, jotka suuttuivat oma työntekijät tai ohjaajat. -- Itse asiassa oli se kulttuuriongelma. Mutta siitä se menee ohi (hymyilee). (Täysi-ikäinen nuori).

Useat nuoret toivoivat, että kodissa olisi vapaampaa ja itsenäisempää (kotien säännöistä enemmän luvussa 7.1.3).

No, mulle ihan sama missä minä asun. Tärkeämpi, että ihmiset, minä haluaisin asua jossain, missä on vapaata. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräät sisarukset haluaisivat asua yhdessä, mutta se ei ole mahdollista, koska toinen on jo täysi-ikäinen, mutta toinen ei. Sisarukset asuvat kuitenkin lähellä toisiaan, sillä ryhmäkoti, tukiasunnot ja vastaanottokeskus sijaitsevat kaikki lähellä toisiaan. Eräs nuori perusteli yksin asumisen outoutta: *Koska meidän kulttuurin mukaan ja islamin uskonto mukaan ei saa, ei saa asua yksin.* Hän ei ollut kertonut sukulaisilleen, ettei asu yhdessä veljensä kanssa.

Kaikki nuoret eivät olleet päässeet siihen ryhmä- tai perheryhmäkotiin, johon olisivat ensisijaisesti halunneet, koska kodit olivat olleet täynnä tai koska uusiin koteihin oli haluttu asukkaita. *Täällä oli uusi paikka. Täällä piti saada ihmisiä asumaan täällä. Ja vaikka minä halusin olla siellä, niin piti tulla tänne.* Pääkaupunkiseudulla sijaitseva perheryhmäkoti on myös monien ykköstoiveiden takia, että heillä on sukulais- tai tuttavaperheitä siellä päin. Joillakin nuorilla on tuttuja tietyissä ryhmä- ja perheryhmäkodeissa, ja siksi he olisivat halunneet muuttaa niihin.

Eräät nuoret kertoivat joutuneensa ryhmäkotiin sukulaisperheestä, kun he kertoivat poliisille oikean henkilöllisyytensä. Nuoret olisivat halunneet ryhmäkotiin, joka on lähellä heidän sukulaisperhettään, mutta heidät sijoitettiin kuitenkin melko kauas perheestä.

Sitten pitäisi meidän tulla niin kuin uusi pakolainen. Pakko oli muuttaa niinku pois sieltä perheestä, mennä ryhmäkotiin. Ja me halusimme, että meillä olisi vähän lähellä meidän vanhemmat. Vanhemmat halusivat myös, mutta tänne oli vain paikka, siksi on näin. Meidän piti tulla tänne pakosti. Siksi emme halunneet alkaa tyytyväisinä asumaan täällä. (Noin 16–17-vuotiaat nuoret yhdessä).

Ryhmäkodissa pitkään asuneet nuoret kertoivat, että toiminta on kehittynyt ajan kuluessa, kun sekä työntekijät että nuoret oppivat toisistaan, säännöistä ja käytännöistä. Nyt uusia asukkaita tuetaan enemmän kuin alussa.

Anna: Mä oon kuullut, että ryhmäkoti on muuttunut siitä, mitä se oli alussa?

NUORI: En tiedä, jos se on parantunut tai ei. Niinku kaikille tuli enemmän kokemus, henkilökunnalle ja myös pojille tuli kokemus. Ennen kukaan ei osaa tukea, kun joku uusi tulee. Siihen asti, kun minä tulin, jotain sääntöjä muuttui. Tuli vähän kokemusta, siksi minä sanon. Talo muuttui, kyllä nyt on parempi. (Täysi-ikäinen nuori).

Kodin alkuaikoina oli joidenkin nuorten mukaan ollut villiä. Nyt samat nuoret ovat kuitenkin asuneet kodissa jo pitkään ja rauhoittuneet sekä asettuneet kodiksi. Eräs nuori kertoi, että tappeluita oli alussa paljon ja häntä pelotti. Nyt pojista on tullut kavereita keskenään.

Joka päivä tappelu, (luettelee kodin poikien nimiä)... Hakimilla oli veitsi: "minä tapan sinut". Kaikki oli hulluja, apinoita oli. Nyt on kiva. Ali on nyt kiva poika, ennen hän oli hullu.

Ryhmäkodissa on vierailuajat, jolloin nuorten kaverit voivat tulla kylään. Ryhmäkotiin tulevat vierailijaryhmät pyydetään yleensä päiväsaikaan, kun nuoret ovat koulussa. Näin halutaan varjella heidän yksityisyyttään ja pitää koti kotina.

Joidenkin nuorten mielestä ryhmäkodissa ei ole tarpeeksi tekemistä, ja he katsovat siellä vain televisiota. *Nukkumaan! Ei täällä mitään tekemässä, ei täällä mitään tekemistä.*

Nuoret sanoivat saavansa työntekijöiltä yleensä apua läksyihin, kun sitä pyytävät, mutteivät kuitenkaan aina. Itse olin paikalla enemmänkin tilanteissa, joissa ohjaajat olisivat auttaneet läksyissä, mutta nuoret eivät halunneet tai jaksaneet tai sanoivat, ettei ole mitään tehtäviä.

Eräs sukulaisperheeseen muuttanut nuori on sitä mieltä, ettei ryhmäkoti ole hänelle sopiva paikka. Ryhmäkodissa asumisessa oli kuitenkin hyviäkin puolia.

NUORI: Mun mielestä ryhmäkoti ei ole hyvä mulle. Se on yksinäinen, koska mulla ei ole veli, ei ole sisko, ei ole mitään mukana. Täällä (perheessä) mä voin puhua heidän kanssa. Siellä on paljon poikia, mä en tykkää.

Anna: No, oliko ryhmäkodissa kuitenkin jotain hyviä puolia myös?

NUORI: Joo, ihmiset. Ja se uusi rakennus, se muutettiin, se on kunnis.

Monet tukiasunnossa tai muuten ryhmäkodin läheisyydessä asuvat nuoret käyvät ryhmäkodissa päivittäin, ja jotkut viettävät siellä paljon aikaa. Nuoret haluavat pitää yhteyttä juuriinsa ja kodissa oleviin kavereihin. Kauempana asuvat käyvät välillä kylässä. Ryhmäkodin sosiaalityöntekijä ja ohjaajat ovatkin puhuneet ryhmäkodista täysi-ikäisten nuorten "mummolana", mihin voi aina tulla kylään. Niin täysi-ikäisilläkin nuorilla on joku paikka, mihin mennä lomilla.

Anna: Millasta oli silloin, kun täytti 18 ja piti muuttaa täältä pois?

NUORI: Oli niin vaikea. Minä en halunnut että, muuttaa pois täältä. Siksi usein olen ryhmäkodissa. (Täysi-ikäinen nuori).

Kysyin ohjaajilta, mitä kotien entisille asukkaille kuuluu ja mitä pois muuttaneet nuoret tekevät nykyään. Ohjaajat tuntuivat olevan melko hyvin perillä entisten asukkaiden kohtaloista, sillä monet nuoret pitävät yhä yhteyttä kotiin. Lähes kaikkien nuorten arveltiin olevan yhä Suomessa, eikä kukaan ole ainakaan palannut kotimaahansa.

Eräs ohjaaja: Jotkut ovat menneet naimisiin, kahdella tytöllä on jo useita lapsia, jotkut ovat käyneet lukion. Mitä nuorempana tulee Suomeen, sitä helpompi on oppia suomea ja päästä kiinni opintoihin. Muutamat pitävät vielä yhteyttä, lähettävät kortteja ja käyvät joskus kylässä. Melkein joka viikko käy joku. Omiin juuriinsa haluaa pitää yhteyttä. Esimerkiksi Layla käy tiuhaan, koska on tyttöjen kaveri ja asuu ihan lähellä. (6.2.2001).

Eräs nuori sanoi, ettei voisi koskaan unohtaa ryhmäkotia, vaikka muuttaisikin toiselle paikkakunnalle. Ryhmäkoti pysyy paikkana, johon hän haluaa pitää yhteyttä.

Niin, se (ryhmäkoti) oli hyvin. Jos minulla loppuu opiskelu tuolla, jos minä menen Turkuun, en unohtaa mikä on tämä talo. Tulen tänne viikonloppu ja loma, mutta ei joka viikonloppu. Minä opiskelin tuolla, asuin tuolla, nukuin tuolla. Minä en voi unohtaa tämä paikka. Se on hyvin, kaikki puhuu minun kanssa. You must respect. (Noin 17-vuotias nuori).

Yhteenveto

Nuoret ovat asuneet ryhmäkodissa vuodesta kahteen vuoteen. Perheryhmäkodissa asuvat nuoret taas ovat asuneet ensin ryhmäkodissa ja sitten perheryhmäkodissa yhteensä useita vuosia. Molemmat kodit, joissa olin työharjoittelussa, ovat viihtyisiä ja kodinomaisia. Kotien työntekijät ovat ammattilaisia, jotka tekevät parhaansa, jotta nuorilla olisi turvallinen ja mahdollisimman normaali elinympäristö. Nuoria tuetaan koulunkäynnissä, harrastuksissa ja tulevaisuutta suunnitellaan nuorten kanssa. Nuorten kuuluu osallistua vuorolaan kotitöihin. Nuoria opetetaan pikkuhiljaa hoitamaan asioitaan, jotta he pärjäisivät myöhemmin itsenäisesti. Monet nuoret kaipaavat sitä, mitä heillä ei ole: maaseudulla asuvat nuoret haluaisivat kaupunkiin ja kerrostalossa asuvat nuoret omakotitaloon.

Kodit ovat kuin yhteisöjä, joiden muut asukkaat ovat nuorille kuin sisaruksia ja työntekijät vähän kuin vanhempia. Kodissa asuvat nuoret viettävät paljon aikaa keskenään. Nuoria yhdistävät samantapaiset taustat sekä samanlainen elämäntilanne. Toisen kodin samanikäiset pojat muodostavat tiiviin kaveriporukan. Yleensä kodeissa on rauhallista ja leppoisaa, mutta toisinaan nuoret saattavat ottaa yhteen toistensa tai työntekijöiden kanssa.

7.1.3 Ryhmä- ja perheryhmäkotien säännöt

Miia Myyryläisen (2001) haastattelemat ilman huoltajaa Suomeen tulleet nuoret pitivät ryhmä- ja perheryhmäkodissa asumisen huonoimpana puolena lukuisia sääntöjä. Myös tämän tutkimuksen nuoret kiinnittivät haastatteluissa paljon huomiota kotien sääntöihin ja valittivat niistä. Kotien säännöistä käy-

dään nuorten ja ohjaajien välillä jatkuvaa vääntöä samaan tapaan kuin suomalaisissakin perheissä. Kodeissa nuoria on kuitenkin enemmän ja sen myötä sääntöjäkin enemmän.

Tytöille säännöt eivät näyttäneet olevan niin vaikeita kuin pojille. Toisaalta haastattelemiani tyttöjä on vain neljä, eikä heistä kukaan asu enää ryhmäkodissa, koska tytöistä kolme asui tutkimushetkellä tukiasunnossa ja neljäs perheessä. Lisäksi tytöistä kolme on jo täysi-ikäisiä. Tukiasunnossa asuvia ryhmäkodin säännöt eivät kosketa enää samalla tavalla kuin ryhmäkodissa asuvia.

Vain muutamat nuoret näkivät säännöissä hyviä puolia ja pitivät niitä välttämättöminä.

Ryhmäkodissa on paljon sääntöjä. Ja pojat, pojat eivät tykkää. Ja minusta on hyvä. Tosi hyvä. Äskenkin minä sanoin, että se tekee meistä inhi-inhimillisiä. (Täysi-ikäinen tyttö).

Joidenkin nuorten mielestä ryhmäkodissa on turhan paljon sääntöjä: *Pitäähän olla joka paikassa säännöt, mut ei välttämättä tartte joka asiaan, mitä teet joku sääntö... Eräs nuori on myös sitä mieltä, että pakolaisten säännöt on liian tiukat. Jos asut vastaanottokeskus tai ryhmäkoti, se on sama. Pieni vankila se on.*

Muutamit nuoret sanoivat, että ryhmäkotiin tullessaan he vain noudattivat kaikkia sääntöjä, koska olivat uusia eivätkä tienneet, miten kaikki toimii. Vähitellen nuoret ja ohjaajat alkavat tuntea toisensa, ja säännöistä ja muista voidaan neuvotella. *Ja jotkut säännöt, jotka ovat uusia, ihmisetkin on uusia, työntekijät on uusia ja varmaan pitää vähän miettiä sääntöjä.*

No, alussa ehkä tuntu vähän, vähän eri tavalla elämä ja ehkä vähän mukavakin. Koska silloin sulla ei ole kavereita täällä, et tunne ketään täällä, et voi vastustaa näitä sääntöjä, sä noudatat. Tää ihan uusi, et tiedä mistään mitään. Ihmiset niinku ovat tietysti, yrittävät olla sun tai, koska molemmat ovat uusia ihmisiä toisilleen, eivät vielä tuntea hyvin, ohjaajat ja nuori. Ja sitten, kun alkaa tuntemaan toisia ihmisiä, sitten alkaa ymmärtämään toisiakin, paremmin sisällä ja ymmärtää ite. (Noin 17-vuotias nuori).

Joidenkin nuorten mielestä heidän elämäänsä puututaan ryhmäkodissa liikaa.

Ihmisen elämä, ei tarvitse puuttua hänen elämäänsä, mitä hän tekee tai mitä hän ei tarvitse. Minä menen siihen aikaan nukkumaan tai. Se on niinku liian vaikea puuttua ihmisen elämään, vaikka olisi niinku olet ollut kauan aikaa, jossain kavereitten luona. Sitten toista kertaa voi olla, että "sä olet ollut jo tarpeeksi, älä mene". Se on niinku vähän vaikea rajoittaa ihmisen elämää siinä sanoo sulle, et mene sinä tänään Helsinkiin. (Noin 17-vuotias nuori).

Erään nuoren mielestä ryhmäkodissa käsketään liikaa: *Ei sanota, että ei se mitään, ku on tullu, sanotaan vaan, että "tekee noin, tekee noin". Eräs nuori*

kertoi pitäneensä ryhmäkotia kuin omana kotinaan, kunnes säännöistä tuli vakavaa erimielisyyttä.

Kyllä silloin se sano, että ei saa, mun sydämeen tosi koskee. Mitä mä teen teille pahaa, että ei saa? Kyllä mä sanoin ”okei, ei haittaa, ei saa, ei saa”. -- Minä sanon hänelle, että se ei ole minun koti. Mikä täällä on, on joku vankilassa varmasti. Sanon hänelle ihan suoraan tämä on ei minun koti, tämä on minun vankilapaikka. (Tauko). Ei mitään muuta. (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret valittivat myös sitä, että työntekijät olivat kieltäneet monia asioita, mitä nuoret olivat ehdottaneet tai halunneet.

NUORI: Mutta silloinkin ne (ohjaajat) sanoo, että ei, ei tätä, ei tätä. Oli se alussa, oli se tosi inhottava siellä asua. Ja vähän silloin oli siellä sääntöjä, että mitä pitää tehdä. Kyllä se on pitää olla sääntöjä, mutta se ei ole vain tiukka sääntö, että ei saa olla siellä, missä haluaa. Ja myös oli tylsää, rangaistuksia oli siellä (naurua).

Anna: Mistä asioista niitä sit tuli?

NUORI: Vaikka mistä asiasta! Jotkut nuoret siellä silloin, kun mä olin siellä, jos sanoo, että tehäänkö näin? Ei! Vastaus oli ei. (Täysi-ikäinen nuori).

Nuoret käyvät käyttörahoista jatkuvaa väantöä ohjaajien kanssa. Monet nuoret valittavat myös ryhmäkodin päiväjärjestykseen liittyvistä säännöistä, jotka vaikuttavat heidän päivittäiseen elämäänsä. Esimerkiksi ruokailuajat harmittivat joitakin nuoria:

Täällä on myös ruokasäännöt ja syömaaika. Tämä sääntö, sääntö-asia, esimerkiksi ei voi vaikka mennä ulos koska haluaa. Täällä ei ole sun talo, ruoka-ajat ja jos tulee vähän myöhässä, 10 minuuttia, joskus on ollut niin, että ei oo ruokaa tai joku asia ei saa, ja ei ole selitystä. (Noin 16-vuotias nuori).

Joitakin nuoria harmittaa myös se, että keittiön ja joidenkin muiden huoneiden ovet pidetään lukossa eivätkä nuoret pääse sinne vapaasti. Nuorilla on avaimet ulko-oveen ja omiin huoneisiinsa. Lukitut ovet ja erilliset tilat tekevät näkyväksi nuorten ja aikuisten välistä hierarkiaa. Lukoilla säädellään myös nuorten tilankäyttöä ja liikkumista. (Vrt. Törrönen 1999, 71–73.) Ovien lukossa pitämiseen on kuitenkin selvä syy: esimerkiksi minun ensimmäisenä työharjoitteluiltanani keittiöstä hävisi useita kahvipaketteja.

Muutamien poikien mielestä ryhmäkodin säännöt olivat muuttuneet pikkuhiljaa heille epäedullisemmiksi ja rajoituksia oli tullut lisää. Nuoret sanoivat saaneensa aikaisemmin enemmän ilmaisia bussilippuja, joilla saattoi mennä harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon kaupungille. *Ei ole enää ollenkaan hupilippuja. Ennen oli kolme kertaa joku hupilippu viikossa. Sitten tapahtui, että kaksi kertaa, sitten yksi kerta, sitten viuh (vihellys). Ei ole enää, ei ole enää!* Kun matkoista joutuu maksamaan itse, on myös harrastuksiin meneminen vaikeampaa.

Nuorten mukaan myös viikkorahat ja puhelinkortit, joilla voi soittaa ulkomaille tai jotka voi ladata kännykkään, ovat pienentyneet. Kun kysyin, mitä on tullut tilalle, nuoret selittivät, että ryhmäkotiin on ostettu talon auto, jolla nuoria vietään kaupunkiin. Poikien mielestä talon auton käyttöäkin oli kuitenkin vähennetty. Työharjoitteluni aikana talon autolla lähdettiin yleensä arki-iltaisin kaupunkiin, jos nuorilla oli harjoituksia ja jos auto oli vapaa. Mukaan mahtui myös sellaisia, jotka halusivat ostoksille tai muuten vain kaupungille. Takaisin tulosta nuorten täytyy usein kuitenkin huolehtia itse.

Joissakin vanhoissa säännöissä on nuorten mukaan alettu joustaa: *Ei oo niin tiukkaa nytte ku ennen oli, puol kymmeneltä piti olla sisällä. Jos tuut viisi minuuttia sen jälkeen, kysyttiin minkä takia. Nyt varmaan ei oo niin tiukkaa.*

Eräs nuori oli toiminut nuorten edustajana ja eräänlaisena välikätenä nuorten ja ohjaajien välillä. Edustajan tehtävä oli rauhoitella nuoria ja välittää nuorten ja ohjaajien toivomuksia ja neuvotella niistä. Tehtävä ei aina ollut helppo, koska eri tahot halusivat eri asioita. Nuori kertoi kokemuksistaan edustajana:

*Itse asiassa alussa oli ei kukaan ole nuorten edustaja esimerkiksi. Mutta sitten nuorten oli paljon ongelmia, suuttuu kaikille ja ne tekee semmosen, että jos mä rauhotan nuoria. Kyllä mä suurin piirtein rauhotin, rauhotin nuorille. Se mitä nuoret sanoo mulle, että pitääkö tehdä näin. Mä sanon okei, mä kysyn heiltä.
-- Ja silloin, kun nuoret on joskus menee sekaisin pää, ne tekee jotakin pahaa tai kiroilee ohjaajille. Minä menen sanoon, että ei saa tehdä sitä. Jotkut nuoret sanoo, että sano niille tekee näin Esimerkiks, kun me keskustelemme niiden ohjaajien kanssa, sano ei, ei saa tehdä, okei. Ja silloin nuorten hermot menee siinä. -- Teillä äly sanoo, te ette teke sitä. Nyt ohjaajat aina kuuli sitä, mitä nuoret haluaisi tehdä.*

Vieraiden tuominen ryhmäkotiin on asia, josta monet nuoret pojat ja miehet puhuivat haastatteluissa. He kokevat, ettei kotiin voi tuoda kavereita kylään vapaasti ja samalla tavalla kuin oikeaan kotiin. Vieraille on vierailuajat, joista tosin joskus joustetaan. Vierailusääntöä on lisäksi joidenkin nuorten mukaan lievennetty alkuaikojen jälkeen.

Täällä on esimerkiksi se on se lupa-asia, liian vaikeuksia, jos haluaa tuoda kavereita tänne, se on näin. Se ei oo niinku oma koti, aina sanotaan se on ryhmäkoti, mutta sinne ei tulla vapaasti. Joskus tulee joku ohjaaja sanomaan, että "nyt vieraat pois". Se tuntuu todella pahalta. Ne vieraat ei varmastikaan tule käymään uudestaan. (Noin 17-vuotias nuori).

Eräs nuori sanoi menettäneensä kavereita sen takia, etteivät nämä ymmärtäneet, mikseivät voineet tulla ryhmäkotiin kylään.

Ja sitten, yks asia, en ikinä unohda sitä. Sen jälkeen, vaikka mun kaverit sano, että hei me tulen sinun luokse. Minä vastasin, suoraan sanon heille, ei saa tulla minun luokse, ei kukaan. Ja hän ajatteli, että miksei. Hän ei ajattele sitä tommosia sääntöjä, että ei saa tulla. Minun monet kaverit, se päivä asti, tänä päivänä ei kukaan soita enää mulle kerran. Mä hävisin kaverit sitten. Vaikka suomalaiset kaverit oli

tosi kiinnostuneita, tuli kattomaan sinne. Sanoin, että ei saa, vaikka kuka, minä sanoin, että ei saa. Ei kukaan sitten tule. Että kysy vaan, että mitä kuuluu. Ei haittaa se enää. Sitä sattuu! (Täysi-ikäinen nuori).

Huomasin, että nuoret kiistelevät keskenään kavereiden tuomisesta kylään. Joitakin nuoria häiritsee se, että muiden kavereita on kylässä. Perusteluksi he sanoivat minulle, että ”ei sunkaan olohuoneessa ravaa vieraita.”

Viikonloppuna on ollut vilkasta. Poikia on täysi määrä ja lisäksi minä ja Hussein. Lisäksi kylän tytöt ja joitakin poikiakin on ollut kylässä. Sääntöjen mukaan pitää sopia erikseen, jos joku vieras on kylässä muulloin kuin klo 17-20. Resaa ja Alia ärsyttää välillä se, että heidän kodissaan tulee ja menee ihmisiä, jotka eivät ole heidän kavereitaan. (1.4.2001).

Nuorilla ei havaintojeni mukaan ole paljon suomalaisia kavereita, ja osaa nuorista saattaa harmittaa se, että muutamat nuoret kodissa ajavat kylään tulleita nuoria pois. Toisaalta on ymmärrettävää, että nuoret haluavat, että koti tuntuu kodilta, jossa ei jatkuvasti käy vieraita.

Toisen kodin somalinuorilla käy joitakin vieraita iltaisin, mutta ainakin kaikki minun tapaamani vieraat olivat somaleita, jotka olivat asuneet kodissa aikaisemmin ja muuttaneet sitten jonnekin lähistölle 18 vuotta täytettyään. Kodissa käyvät vieraat ovat siis kaikkien asukkaiden tuttuja, eikä heistä tule samalla tapaa kiistaa kuin suuremmissa kodeissa, joissa nuorilla on eri kavereita.

Toinen nuoria puhuttava asia on erilaisten itsepuolustus- ja kamppailulajien harrastus. Ryhmäkodit kustantavat yleensä kaikille nuorille ainakin yhden harrastuksen, mutta näitä lajeja ei oltu aina hyväksytyt. Joillekin nuorille harrastus on kuitenkin niin tärkeä, että he ovat kustantaneet sen itse vähistä käyttörahoistaan. *Mulle ei oo maksettu edes koskaan, ku oon täällä, sanottiin, että tää on taistelulaji, sitä voit käyttää ja tämmöstä...*

Nii, mutta ne sano, että ei saa, ei oo hyvä laji. Nii, se olis jalkapallo ja muut se olis maksanut. Tosi ongelma oli alussa. Ne sanoi, että pitää maksaa ite. Kaiken se mä maksan omalla rahalla. Mutta mä itken, ajattele, tän vuoden ajan, yks vuoden ajan. Sitten se mä itken, itken siitä, elikä työntekijöiden takia. Ja sitä on pakko pitää itkeä sitä, että miksi mä tulin tänne. Sanon ohjaajille, että miksi, anna mulle tai mä menen pois täältä. Minä sanoin heille, minä lupaan heille, hei, minusta tulee jotakin. Koska en minä, jos minusta tulee jotakin hyvää, ei se kuulu minun maassa, se kuuluu Suomessa, siellä kuuluu. (Täysi-ikäinen nuori).

Urheiluseurat ovat tarkkoina itsepuolustuslajeja harrastavien nuorten kohdalla. Nämä voivat saada varoituksia ja harjoituskieltoja, jos katsotaan, että he ovat käyttäneet taitojaan väärin. Myös ryhmäkotien henkilökunta joutuu pohtimaan, mitä tällaisissa tapauksissa tehdään. Nuorten mielestä heillä pitää olla oikeus itsepuolustukseen, kunhan sitä ei käytä turhaan.

Kerran oli poliisin kanssa juttuja, näillä meidän nuorilla oli hankaluuksia näiden kaupunkilaisten kanssa, jotka sanovat kaikenlaista pahaa, sanovat, nimittelivät. Jos tulee ongelmia, ja tulevat vaikka käymään päälle, sinun pitää pakko itseäsi puolustaa. Nii, ja sitten on tullut myös poliisin kanssa ongelmia siitä. Poliisi sanoo, että nuoret täällä muka osaavat jotain tappelulajeja, taistelua. Ja että ei, ei pysty harrastamaan semmosta harrastusta. Ja ei saa käyttää mitään, mitään... (Noin 17-vuotias nuori).

En tiedä, onko se meidän syy esim. jos kaupungilla olemme, ja joku käy sun kimppuun, ja itsepuolustat, mitä sulle opetettiin tai itsepuolustusjuttuja. Sen takia sitten sanottiin (ryhmäkodissa), että ei enää taistelulajeja.

Tarkoittaa ihan samaa, ku joku tulee, käy seison: "hakkaa minua!". Ei se muuta tartte. On se tietenkin väärin, että käytät joka asiassa. Jos joku sanoo, "terve" tai "vittu", niin menet sitä hakkaamaan jollain karatella tai... Pesäpallomailalla tulee hyökkäämään sinut, niin mitä sinun pitää tehdä? Ootko puolustaa? (Noin 16-vuotias nuori).

Suurin osa nuorista miehistä on joutunut kerran tai useammin tappeluun kaupungilla (ks. luku 7.3). Yksi nuorista on saanut tappelujen takia harjoittelukiellon. Itsepuolustuksen tarvetta siis selvästikin on, mutta toisaalta löytyy myös tilanteita, joissa taitojaan voi käyttää väärin.

Yhteenveto

Nuoria ärsyttävät ryhmä- ja perheryhmäkodissa asumisessa eniten lukuisat säännöt. Joidenkin nuorten mielestä ryhmäkodit ja vastaanottokeskukset ovat kuin vankiloita. Vain muutamat nuoret näkevät säännöissä hyviäkin puolia. Nuoret valittavat esimerkiksi ruokailuajoista sekä vieraiden tuomiseen ja harrastuksiin liittyvistä säännöistä. Nuoret väentävät ohjaajien kanssa kättä esimerkiksi taskurahoista ja kotiintuloajoista samaan tapaan kuin suomalaisnuoretkin.

7.1.4 Kapina laivassa

Ensimmäinen viikko toisessa harjoittelupaikassani sujui mukavasti ja rauhallisesti. Yllättäen tilanne kuitenkin muuttui. Toisella viikolla alkoi kriisi, eräänlainen nuorten aloittama kapina sääntöjä ja työntekijöitä vastaan. Kodissa oli kuulemma ollut kriisejä ennenkin, muttei koskaan aikaisemmin sellaista, jossa nuoret ovat yhdessä työntekijöitä vastaan ja lopulta putkassa. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani tapahtumien kulusta.

Selkkaus alkoi siitä, että yksi nuorista suuttui häneen kohdistettavista toimenpiteistä ja muut lähtivät juttuun mukaan:

Kokouksessa oli puhuttu siitä, mitä Amahlin kanssa tehtäisiin, kun hän ei sopeudu talon sääntöihin. Oli päätetty, että asiat pitää selvittää poliisin kanssa. Kun Helena kertoi asiasta Amahlille, tämä alkoi huutaa ja kiroilla, kutsui mother fuckeriksi, rasistiksi jne. Siitä taas innostui Majid, joka alkoi syyttää ohjaajia kaikista heidän ongelmistaan ja

vaikeuksistaan. ”Miksi täällä aina tapellaan? Miksi täällä on aina tällaista?” (28.2.2001).

Nuoret liittoutuivat ”jengiksi” ja valittivat kodin säännöistä:

Näin ensimmäistä kertaa, miten yksi saa tartutettua oman tuulensa kaikkiin muihin. Koko illan oli eläintarhamainen meteli ja pojat huusivat ja vitsailivat kaikista säännöistä. Ruokapöydässä oli melkein uhkaava tunnelma, vaikka he eivät olleetkaan minulle vihaisia. Kapinohenki levisi ja joukko piti selvästi yhtä ohjaajia vastaan. (28.2.2001).

Osa nuorista muuttui kuin toisiksi ihmisiksi ja käyttäytyi väkivaltaisesti:

Tunnelma oli painostava ja synkkä molemmin puolin. Isot pojat menivät ulos pitämään palaveria. Sitten he marssivat sisään aurinkolasit silmillä, pipot päässä ja takit päällä. Majid tuli etunenässä huutaen ja syyttäen. Hän kaatoi pari tuolia ja astioita. Mitään ei kuitenkaan hajonnut, vaikka hän tuli uhkaavasti lähelle. Aluksi Shamsi naureskeli ja yritti jopa rauhoitella muita, mutta meni sitten itsekin mukaan. Amahl istui tyytyväisenä ja näytti nauttivalta, kun oli saanut muut mukaan ja vauhtiin.

Aluksi en tunnistanut Majidia ollenkaan, koska hän oli niin täysin erilainen ja erinäköinen. Aikaisemmin olin nähnyt hänet ja Alavifin aina rauhallisina ja ystävällisinä, jopa hiljaisina. Uusi ulkoinen tyyli ja puhetyyli olivat kuin joku toinen henkilö. (28.2.2001).

Poikien puhetyyli ja esiintyminen oli kuin jostakin amerikkalaisesta gangsterileffasta tai rapvideosta. Koko tilanne oli vähän kuin elokuvasta. Suuri osa huudoista oli englanninkielisiä. Tilanteen sekavuutta ja uhkaavuutta lisäsi vielä se, että pojat puhuivat välillä keskenään somaliaa ja arabiaa. Saa nähdä mitä huomenna tapahtuu. (28.2.2001).

Tilanne kärjistyi niin pahaksi, että työntekijät pelkäsivät ja poliisi jouduttiin kutsumaan kaksi kertaa. Myös pojat itse kutsuivat poliisin, koska halusivat kertoa, kuinka huonosti heitä heidän mielestään kohdellaan.

Pojat valittivat kaikesta mahdollisesta. Päävaatimus oli, että työntekijät pitäisi vaihtaa ja säännöt laittaa kokonaan uusiksi. Suurin osa asioista oli pikkuasioita ja kuulemma vanhoja ja käsiteltyjä sellaisia. Lopulta poliisit tulivat. Heidän läsnäolonsa toi turvallisemman olon. Pojat alkoivat kilpaa kertoa kaikista vääryyksistä, joita heille on tehty. ”Aina kun yhdeltä loppuivat paukut, seuraava aloitti”. Työntekijät eivät kommentoineet, vaan sanoivat, että puhutaan sitten, kun nuoret ovat rauhoittuneet eikä tällä tavalla ryhmässä ja uhkaavasti. Pojille sanottiin ja on kuulemma sanottu moneen kertaan ennenkin, että asiat pitää selvittää puhumalla eikä olemalla väkivaltainen. Poliisi kuunteli aikansa ja oli sitten sitä mieltä, että asia on hoidettava edustajien kanssa. Yövuoroihin ja aamuihin hommattiin lisäväkeä, sillä varsinkin naistyöntekijöitä pelotti olla yksinään tai kahdestaan toisessa. (28.2.2001).

Välillä tilanne rauhoittui sen verran, että tapahtunutta voitiin alkaa käydä läpi ja ottaa tarvittaviin tahoihin yhteyttä.

Tilanteen vähän rauhoituttua ohjaajat pitivät palaveria toimistossa, soittivat edustajille ja muille ohjaajille. Alkoi varsinainen puhelinrumba. Sillä välin osa nuorista hävisi ulos ja huoneisiinsa. Silti vielä kauan kuului potkimista, huutamista, riehumista ja jonkinlaista esittämistä. Sitten pojat tulivat katsomaan telkkaa niin kuin ei mitään. (28.2.2001).

Työharjoitteluuni kuuluvat toimet ja haastattelujen teko keskeytyivät kriisin ajaksi.

Työntekijät sanoivat minulle moneen otteeseen, että voisin lähteä pois, kun kodissa oli vaikeaa ja levotonta. Halusin kuitenkin olla paikan päällä, siellä missä tapahtuu. Tilanne olisi ollut mielenkiintoinen, jos ei olisi tarvinnut surra haastattelujen takia eikä pelätä. Olin melko varma, etteivät pojat tekisi minulle mitään, mutta kuitenkin kävi mielessä, että mitä sitten tekisin. Pojat tajusivat ulkopuolisuuteni enkä ole se, joka joutuu sanomaan heille ei ja selittämään sääntöjä. Silti epähuomiossa tai raivonpuuskassa kenelle vain olisi voinut sattua jotakin. (28.2.2001).

Monet ohjaajat miettivät jo muita hommia, omaan työhön palaamista, olivat aivan lopussa ja kyllästyneitä. (3.3.2001)

Seuraavana päivänä tilanne jatkui ja paheni.

Aamulla kukaan pojista ei mennyt kouluun. He jatkoivat samantapaista hillumista ja joukolla uhkailemista kuin edellisenä iltana. Kun tulin töihin, Kati ja Ritva olivat linnoittautuneet yläkerran toimistoon lukkojen taakse. Pojat olivat jo kerran joukolla hyökänneet yläkertaan, penkoneet papereita, leikkineet johtajaa. Alavif oli sylkäissyt Katia naamaan. (3.3.2001)

Tilanne oli vähän kuin kaappaus laivassa. Ei vain kapina, vaan val-lankaappaus. Pojat eivät suostuneet lähtemään ja pari miestä kutsuttiin taas avuksi. Hekin juttelivat poikien kanssa, mutta pojat valittivat edelleen samoja asioita, eivätkä suostuneet kuuntelemaan mitään muuta. (3.3.2001)

Toisella kertaa poliisi vei pojat putkaan rauhoittumaan ja piti heidät siellä yön yli.

Aamulla poliisi päästi pojat kolmessa eri erässä putkasta. Kotiin tullessa pojat uhosivat vielä, kiroilivat ja paiskoivat ovia, mutta sitten tilanne alkoi rauhoittua. (4.3.2001)

Kriisin jälkeen pohdittiin sen mahdollisia syitä:

Työntekijät ihmettelivät sitä, että kaikki pojat lähtivät niin helposti mukaan Amahlin ongelmaan. Tätä ennen Amahl on pysynyt syrjässä kaikista tappeluista eikä ole ikinä auttanut muita poikia. Nyt muut olivat kuitenkin valmiita lähtemään Amahlin juttuun mukaan. Ohjaajat miettivät, että taustalla oli useita eri juttuja, jotka luultavasti vaikuttivat. Yksi nuorista oli juuri ollut oikeudessa ja saanut sakot. Muutamat taas olivat saneet uudet oleskeluluvat, mutta heidän ikiään ei oltu

muutettu oikeiksi. Kahdella muulla on ehkä joitakin vanhoja kaunoja ja möykkyjä vielä sisällään. Lisäksi hiihtoloma oli juuri alkamassa ja kaikki olivat varmaan väsyneitä ja loman tarpeessa. (4.3.2001)

Kaikki kapinassa mukana olleet pojat ovat muslimeja ja tämä oli varmaankin ainakin yksi yhdistävä tekijä. Amahl lietsoi muut ovelasti ja älykkäästi mukaan puolustamaan omaa ongelmaansa. Sen jälkeen jokainen toi peliin omat pienet ja isot ja vanhatkin juttunsa. (3.3.2001)

Kirjoitin kriisin päätyttyä päiväkirjaani:

Nuorten arvaamattomuus ja helposti yli kuohahtavuus tuli jotenkin selvästi esiin kriisitilanteessa. Jos olisin nähnyt kahdessa laitoksessa vain normaalia koulunkäyntiä, television katselua, harrastuksia iltaisin ja hauskaa yhdessäoloa porukalla, olisin saanut liian yksipuolisen kuvan asioista. En olisi osannut kuvitella tai eläytyä tilanteeseen, jos en olisi itse nähnyt sitä. (4.3.2001).

Muutaman viikon kuluttua palasin jatkamaan kesken jääneiden haastattelujen tekoa.

Eräs työntekijä: "Oli hyvä, että tulit tänne vielä uudestaan. Muuten pojille ja kaikille muillekin olisi jäänyt vähän nolo ja huono maku suuhun, kun lähdit silloin, kun asiat olivat huonosti. Nyt näät sen, miten kaikki taas palautuu takaisin normaaliin ja olet nähnyt sen kuohuntavaiheenkin." (1.4.2001).

Kriisin jälkeen kaikki nuoret puhuivat vuorollaan poliisin jengityöntekijän kanssa, joka selvitti asiaa. Haastattelin yhtä nuorta heti kriisin jälkeen ja muutamaa nuorta pari viikkoa kriisin jälkeen. Yksi nuorista ei halunnut puhua kriisistä, mutta hän ei puhunut juuri mistään muustakaan. Kaksi muuta taas otti aiheen itse esille useampaan kertaan ja olivat katuvaaisia, pyysivät anteeksi ja selittivät tapahtunutta. Puhuimme asiasta myös yhdessä ryhmähaastattelussa. Valitettavasti juuri yksi kriisin pääpukareista ei suostunut haastatteluun ollenkaan.

Majid pyysi monta kertaa anteeksi sitä, että huusi ja hermostui minulle viime kerralla. Hän vaikutti katuvan aidosti koko juttua. Hän otti itse asian pari kertaa puheeksi, otti olkapäästä kiinni ja pahoitteli. Majid sanoi, että koko juttu oli tyhmä. (30.3.2001).

Yksi nuorista oli sitä mieltä, että puhuminen ja asioiden selvittäminen oli jo auttanut. Poikien mielestä selkkauksesta oli tullut liian suuri juttu siihen nähden, mitä se oli: *Normaalissa perheessäkin tapellaan.*

Ei oo mikään ihme. Katso, kun on nuoret pojat ja aina tulee tappeluja. Ei sille edes tarvitse tahdä mitään, ei oo iso asia. Joskus aina tehdään asiat niinku suuremmiksi, isoiksi.

Kuohunnan jälkeen oli rauhallista, ja nuoret osasivat taas arvostaa ryhmäkotiä ja sen työntekijöitä.

Joka talo on ongelma. Mutta jos tulee ongelma, sitten se menee pois. Esimerkiksi tämä viimeinen ongelma, se on ihan normaali, joka koti

on ongelma, sitten taas normaali. Sitten kaikki istuu tuolla ja puhuu ja sitten kaikki taas hyvin.-- Nyt kaikki tiedä, mitä tapahtui tuolla. Selvitää kaikki ongelmat tuolla. Ohjaajien kanssa. Tykkään tämä talo. Vaihtaa jotkut asiat. Unohtaa mikä on tapahtu. Anteeksi, että minä vähän tyhmä. Talon auto kuljettaa taas. Nyt on sovittu kaikki ongelmat. Huutaa, puhua se on ihmisessä. Yksi talo, respect this house. Sinä näet, kaikki on hyvin nyt. Kaikki poliisit menee takaisin. Hotellissa (putkassa) ei enää. Kaikki pojat, minä kerron minun asia. Se on hyvin ja kaikki.

Muutammat nuoret ovat sitä mieltä, että kriisejä tulee vääjäämättä tasaisin väliajoin. *No, se oli koska, joskus tulee elämä on vähän vaikeaa ja tulee elämässä semmosta. Vuodessa kerran pitää...!*

Erään nuoren mielestä kriisissä oli kyse ristiriidoista ja väärinkäsityksestä työntekijöiden ja nuorten välillä.

Siis, ihmiset on paljo erilaisia ihmisiä. Ja, henkilökunta ovat ihan normaali ihmisiä. Mutta joskus tulee sitten sellasia, ku ristiriita, että väärä käsitys. Toiset ymmärtävät niinku asia väärällä tavalla. Sitten meillä, enimmäkseen me yritämme ymmärtää.

Yksi nuorista oli sanonut ohjaajille, että muut pakottivat hänet mukaan kapiinaan. Luultavasti hän ei todellisuudessa kestänyt sosiaalista painetta olla liittymättä mukaan.

Joitakin sääntöjä muutettiin kriisin jälkeen, mutta mitään isoja muutoksia kriisi ei kuitenkaan aiheuttanut, eikä pojilla ehkä kovin selviä tavoitteita ollutkaan. Tärkeintä oli ilmeisesti, että nuorten oikeuksia lisättäisiin, sääntöjä hieman löysennettäisiin ja että kaikki ovat ihmisiksi.

Ei, ei meidän ajatus ollu, että muuttaa koko tässä sääntö. Mikä meillä oli ennen oikeus ja niitä ei enää saa, ei oo enää oikeutta. Ihminen, kaikkia kohtaan pitää olla rehellisesti ja minä ymmärrän, pitäis meidän sekä työntekijöiden, pitää olla niinku ihmisiksi. Ei mitään niinku tiukkaa "mene nyt nukkumaan" tai yöllä huudetaan toisillemme.

Joidenkin nuorten mielestä asian selvittäminen oli yhä kesken, eivätkä he olleet vielä tyytyväisiä: *Tää asia ei oo oikeastaan nyt ees kokonaan selvitetty, meidän välissä jatkuu, se jatkuu.*

Mä luulen, et kaikki me nuoret, nii ei me pidetä asia vielä varmaan suljettuna todellakaan. Varmaan jotkut meistäkin ovat, se varmaan on, tää muuttuu, tutkivat, johtaja. Mä haluan tutkimusta.

Nuoret pitivät myönteisenä muutoksena sitä, että kriisin jälkeen työntekijät ottavat heidän toiveensa paremmin huomioon: *Nyt he (työntekijät) arvostavat, mitä mieltä nuoret ovat, he kysyvät, mitä nuoret.*

Yhteenveto

Kodeissa asuvien nuorten kesken muodostuu vahva me-henki ja kollektiivinen ryhmäkulttuuri. Osittain tämän takia nuorten ryhmäohjautuvuus saattaa

olla suuri, ja he voivat lähteä kapinan kaltaisiin tempauksiin helposti mukaan. Kapinan aikana nuoret lyöttäytyivät yhdeksi jengiksi ohjaajia vastaan. Jokaisella oli ilmeisesti jokin ongelma, joka sai lähtemään kapinaan mukaan. Kapinan ulkopuolelle jääminen olisi vaatinut sosiaalisen paineen vastustamista ja oman tien valitsemista. Kapinan jälkeen elämä palautui taas pikkuhiljaa normaaliin uomiinsa. Tapahtuma saattoi vahvistaa poikien turvallisuuden tunnetta, kun he huomasivat, että heidän uhkaavasta ja huonosta käytöksestään huolimatta työntekijät pysyivät ja jatkoivat työtään.

7.1.5 Tukiasunnossa asuminen

Tukiasunnossa itsenäistymisvaiheessa olevat noin 17–18-vuotiaat nuoret opettelevat itsenäistä elämää, omien asioiden hoitoa ja vastuunottoa omasta elämästä (ks. luku 2.4.1). Sukulaisperheessä asuvista tai asuneista nuorista kukaan ei ole asunut tukiasunnossa. Sukulaisperheissä asuvien nuorten tilanne on erilainen kuin ryhmäkotinuorten, koska he voivat asua perheissä senkin jälkeen, kun täyttävät 18 vuotta. Omaan asuntoon muuttamisen jälkeenkin heillä on perhe, johon he voivat olla tiiviissä yhteydessä, toisin kuin ryhmäkotinuoret, jotka ovat täysi-ikäisinä usein jo täysin omillaan.

Tukiasunnossa asuvat nuoret saavat toimeentulotuen omaan käyttöönsä ja opettelevat myös rahankäyttöä. Tukiasunnossa asumisen on tarkoitus valmistaa tulevaan itsenäiseen elämään. Ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijät kuitenkin ohjaavat ja tukevat nuoria. Tukiasunnoissa on aina keittiö, jotta nuoret voivat itse tehdä ruokaa ja hoitaa itsenäisesti talouttaan.

Haastattelemistani nuorista kolme asui haastatteluhetkellä tukiasunnossa, yksi muutti tukiasuntoon haastattelujen aikana ja yksi oli asunut aikaisemmin tukiasunnossa. Sukulaisperheissä asuvat nuoret eivät olleet ehtineet asua tukiasunnossa, koska olivat muuttaneet ryhmäkodista sukulaisperheeseen melko nopeasti.

Toisessa kodissa tukiasunnot ovat pieniä yksiöitä ja sijaitsivat samassa rakennuksessa, mutta eri kerroksessa kuin ryhmäkoti. Tukiasunnot ja niiden silloiset asukkaat olivat niin kiinteässä yhteydessä ryhmäkotiin, että välillä eroa ryhmäkodissa ja tukiasunnossa asuvien nuorten kohdalla ei juuri huomannut. Tukiasunnot ovat hyväkuntoisia, ja niissä asuvat somalitytöt olivat sisustaneet ne mieleisikseen matoilla ja verhoilla.

Toisessa harjoittelupaikassani tukiasunnot ovat kaksioita, joissa kaksi nuorta asuu yhdessä. Nuoret asuvat tukiasunnossa yleensä noin puolesta vuodesta vuoteen, ja sinä aikana kämppekaveri saattaa vaihtua. Asunnot sijaitsevat erillisessä rivitalorakennuksessa, joka on ryhmäkodin vieressä. Vastaanottokeskuksen tukiasuntoja voidaan toisinaan antaa myös ilman huoltajaa tulleiden sisarusten käyttöön, jotta nämä voisivat asua yhdessä.

Tukiasuntoon pääsyä tavoittelevat monet nuoret, sillä kodissa asuu useita noin 16–17-vuotiaita nuoria, jotka ovat sen ikäisiä ja siinä määrin itsenäisiä, että voisivat hyvin muuttaa tukiasuntoon. Paikkoja ei kuitenkaan ollut kuin kaksi, kunnes lähistöllä sijaitseva vastaanottokeskus luovutti toisen kaksion ryhmäkodin käyttöön. Nuoret pitävät tukiasuntoja paljon parempina kuin vas-

taanottokeskuksen tiloja. Eräs nuori pelkäsi, että pian hänet ”potkitaan ulos” tukiasunnosta ja hän joutuu muuttamaan vastaanottokeskukseen.

Nuorten kapinan (ks. luku 7.1.4) yksi vaatimuksista oli erään nuoren pääsy tukiasuntoon.

Poikien valituksista ainoa iso asia oli se, että Amahl haluaisi päästä tukiasuntoon. Amahl täyttää syksyllä 18 ja pelkää toisaalta sitä, että joutuu muuttamaan kokonaan pois tai vastaanottokeskuksen puolelle, toisaalta hän haluaa kokonaan pois. Puheet ovat niin ristiriitaisia, että vaikea tietää, mitä hän haluaa. (3.3.2001)

Kysyin nuorilta heidän kokemuksiaan tukiasunnossa asumisesta. Halusin tietää, miten se heidän mielestään eroaa ryhmäkodissa asumisesta ja mitä hyviä ja huonoja puolia siinä heidän mielestään on. Kysyin käsityksiä tukiasuntoon muuttamisesta myös niiltä nuorilta, jotka asuivat vielä ryhmäkodissa, mutta voisivat pian muuttaa tukiasuntoon. He eivät yleensä osanneet vielä sanoa paljoakaan tukiasuntoon liittyvistä asioista. Seuraavat kommentit ovatkin lähinnä niiden nuorten, jotka asuvat tai ovat asuneet tukiasunnossa.

Kahden nuoren mielestä tukiasunnossa asuminen ei juuri eroa ryhmäkodissa asumisesta.

Se on sama, jos asut täällä tai ryhmäkoti. Sinä olet aina, kuuluvat samaan. Se on vain pieni muutos, saat enemmän rahaa. Vain talo on erilainen. Se on sama. (Täysi-ikäinen nuori).

Elämä tukiasunnossa on kiireisempää kuin ryhmäkodissa, koska itse tehtäviä ja hoidettavia asioita on enemmän. Eräs nuori kuvasi muutosta näin:

Aluksi, kun sinä muutat tänne, katsoa tv ja tuntua hyvältä. Ryhmäkoti on liian lähellä. Joskus haluaa viettää aikaa siellä, puhua poikien kanssa. Sitten tulee tänne, rupeaa tekemään ruokaa, tulee kiire, jos on harrastuksia. Jos ei ole harrastus, ei ole kiire, ei muutu, on lapsellinen. (Täysi-ikäinen nuori).

Nuoret pitävät tukiasunnossa asumista rauhallisempänä ja vapaampana kuin ryhmäkodissa asumista. Tukiasunto on parempi silloin, kun jotain on tapahtunut ja ”päässä on paljon ajatuksia” ja haluaa olla rauhassa. Kavereita ja tyttöystävä on helppo tuoda kylään.

Eräs juuri tukiasuntoon muuttamassa oleva nuori oli innoissaan, mutta myös hieman huolissaan ensimmäisten päivien sujumisesta. Hän suunnitteli jo etukäteen, mitä tekee sitten, kun on muuttanut. Kyseinen nuori mieltää tukiasunnossa asumisen harjoituksena tulevaan täysin itsenäiseen asumiseen.

Sunnuntaina minä muutan tukiasuntoon. Se on hyvin, koska nyt minä asun ryhmäkoti. Asun yksin, teen ruokaa ja huomenna minusta tulee mies. Ehkä huomenna oma perhe. Maanantaina rahat tulee minun tilille, sitten kauppaan ja ostan ruokaa ja sitten syön tuolla. Minulla on kaksi tuntia koulussa kotitalous, minä tiedän tehdä ruokaa. Ensimmäinen päivä on vaikea, minä menen kauppaan ostamaan ruokaa. Minä tiedän ruoka. Vielä en tiedä, mikä asunnossa on, missä

kaikki on. Se on harjoitus, mikä on minun life. Jos haluat tyttöystävä tulee tuolla, ei se haittaa. Se on vapaa, ostaa ruoka, kaikki.

Sama nuori näytti sopeutuvan hyvin tukiasuntoon. Siellä jo pidempään asunut nuori otti hänet ystävällisesti vastaan ja näytti, miten kaikki toimii. Huomasin kuitenkin, ettei alku ole aina helppoa tukiasunnossa asuville nuorille:

Farid päivitteli ensimmäisenä ”itsenäisenä” aamunaan toimeentulotuen pienuutta ja oli jo rahapulassa. Hän oli huolissaan myös siitä, ettei osaa tehdä ruokaa ja kyseli Pedrolta neuvoa. (3.4.2001).

Monet nuoret sanoivat, että haluaisivat asua tukiasunnossa pidempään, koska vastaanottokeskuksessa ei ole samanlaista rauhaa opiskella, tehdä ruokaa ja nukkua.

Haluaisin asua täällä pidempään. Ensi vuonna minä menen lukioon. Vastaanottokeskus ei ole rauhallinen paikka. Jos sulla ei ole perhe, siellä ei pysty opiskelemaan. Kaupunki pitää mennä esim. oma kieli tai muu tunti. Miten sitten pystyt tekemään nopeasti ruokaa ja läksyjä? Paljon lapsia ja melua ja semmonen. Keittiö voi olla varattu. Aamulla suihku on suljettu ja usein illalla. Jos sinä olet opiskelija, se on liian vaikea: keittiö, melu, lapset, suihku ja wc. Jos sinulla on perhe, he tekevät ruokaa. Aikaisemmin ei ole ollut ketään, joka on ollut luki-ossa. (Täysi-ikäinen nuori).

Joillakin tukiasunnossa asuvilla nuorilla näyttää olevan melko ”selvät sävelet” elämänsä ja asioidensa suhteen. Näillä nuorilla on myös paljon kavereita ja niin paljon tekemistä, että he ovat suorastaan kiireisiä. Joillakin nuorilla ei toisaalta oikein tuntunut olevan tekemistä selvistä päämääristä puhumatta-kaan.

Javed tuntuu välillä palloilevan ja pyörivän ympäriinsä vähän orpona tai yksinäisenä. Ramirolla ja Pedrolla taas on aina jotakin asiaa, he tarvitsevat kyytiä tai ovat menossa tai tulossa jostakin. (24.2.2001).

Eräs nuori sanoi, että täysi-ikäisiksi tulevia nuoria pitäisi tukea enemmän ja valmistaa heitä paremmin niihin muutoksiin, jotka liittyvät ryhmäkodista tai tukiasunnosta poismuuttamiseen ja täysi-ikäisyyteen.

Ryhmäkodissa pitäisi miettiä vähän, kun nuoret täyttää 18 vuotta, ei heittää pois, pitäisi vähän tukea. Ei pitäisi laittaa vastaanottokeskus ilman mitään tukea. Ja pitäisi myös katsoa erilainen, pitäisi jotain erilaista opiskelijoille, esimerkiksi vähän enemmän rahaa. En tiedä, miten muut ryhmäkodit toimivat. Esimerkiksi matkarahaa, jos on pitkä matka lukioon. Paljon asioita, joita en tiedä vielä, voisivat kertoa, miten se tilanne on sen jälkeen. Sitten se ei ole yllätys, kun muuttaa pois ryhmäkodista. Erilaista kaikki, oho, ai se on noin... (Täysi-ikäinen nuori).

Aikuistuvien nuorten tuen tarve on pyritty huomioimaan monissa ryhmä- ja perheryhmäkodeissa lisäämällä tukiasuntojen määrää ja antamalla nuorten asua niissä tarvittaessa vielä 18-vuotiaankin. Eräessä ryhmäkodissa suun-

nitellaan parhaillaan jälkihuoltomallia täysi-ikäisiä nuoria varten (Päivi-projekti 2001).

Yhteenveto

Tukiasunnot sijaitsevat ryhmä- ja perheryhmäkotien yhteydessä. Tukiasunnossa asuvat itsenäistymisvaiheessa olevat noin 17-vuotiaat nuoret, jotka opetteleva itsenäistä elämää, asioiden hoitamista ja vastuunottoa omasta elämästä. Nuoret totuttelevat tukiasunnossa esimerkiksi kaupassa käymiseen, ruuanlaittoon ja rahankäyttöön.

Nuoret kokevat tukiasunnossa asumisen tarpeelliseksi välivaiheeksi ennen omaan asuntoon muuttamista. Tukiasunto on ”harjoitus”, jonka jälkeen ”nuoresta tulee mies”. Nuoret viihtyvät tukiasunnossa hyvin ja kokevat sen vaippammaksi kuin ryhmäkodissa asumisen. Tukiasuntoon onkin usein enemmän menijöitä kuin on paikkoja. Tukiasunnossa asuvat nuoret voivat kysyä neuvoa ohjaajilta ja asunnossa pidempään asuneilta kavereilta. Tukiasuntoon voi tuoda helposti kavereita kylään.

7.1.6 Sukulaisten luona asuminen

Tämä luku perustuu yksinomaan nuorten haastatteluihin. En ole vierailut nuorten kodeissa tai tavannut heidän sukulaisiaan, joten en voi samalla tavalla kuin useimmissa muissa luvuissa verrata omia havaintojani ja nuorten puheita.

Kaikki haastattelemiäni perheessä asuvat nuoret ovat somaleita. He ovat tulleet juuri Suomeen sen takia, että heillä on täällä sukulaisia. Kysyin nuorilta, miten muutto sukulaisperheeseen oli tapahtunut heidän kohdallaan. Haastattelemistani nuorista yksi oli päätenyt sukulaisperheeseen niin sanottua normaalia reittiä eli asuttuaan alkuselvitysten (noin kolme kuukautta) ajan ryhmäkodissa (muut olivat asuneet ensin perheessä ja sitten ryhmäkodissa). Muuton valmistelu kestää yleensä joitakin kuukausia, minkä aikana eri tahot keskustelevat asiasta ja sosiaalityöntekijä varmistaa, että sukulaisperhe on halukas ja kykenevä huolehtimaan lapsesta.

No, siskon kanssa juttelin siitä asiasta, että mä haluan mennä takaisin, koska ei mulla ole hyvä elämä täällä (ryhmäkodissa). Ja sitten edustajan kanssa keskustelimme, sosiaalityöntekijän ja ohjaajienkin kanssa keskustelimme. Paljon asioita, se ei tullu yhtäkkiä.¹²

Ensin he sanoivat ”et voi muuttaa sinne”. Kun minä kerroin, selitin, en voi jaksaa yksin täällä (ryhmäkodissa). Sitten he sanoi okei. Sosiaalityöntekijä tuli kattomaan tänne mun perhe, hän puhui mun tätin kanssa.

¹² En ole merkinnyt tähän enkä seuraavaan lukuun nuorten iäkiä tai muita tietoja sitaattien kohdalle, koska perheissä asuvien ja asuneiden haastateltavien määrä on niin pieni, että heidät voitaisiin tunnistaa lisätietojen avulla.

Sukulaisten luona asuvat kaksi nuorta pitävät sukulaisia omana perheenään ja vaikuttivat tyytyväisiltä järjestelyyn. *Se on sama kuin mun perhe, mikä on mun kanssa.* Yhdellä nuorella on täysi-ikäinen veli, joka asuu samassa perheessä, auttaa läksyissä ja on hänelle hyvin läheinen, suorastaan paras kaveri. Toinen nuori on asunut jo kotimaassa siskonsa kanssa ja on tottunut puhumaan hänen kanssaan kaikista asioista niin kotimaassa kuin täälläkin.

Anna: Tuntuuko susta, että se on niin kuin sun perhe, jonka kanssa asut täällä?

NUORI: Joo, koska mun sisko kasvattaa pienestä pitäen mut, Somaliassa hänen kanssaan, ei oman äidin kanssa me elämme.

Kysyin nuorilta, millä tavalla elämä muuttui, kun he muuttivat ryhmäkodista sukulaisperheeseen. Eräs nuori kertoi, että perhe neuvoo ja auttaa ongelmatilanteissa.

Se on hyvä nyt. Jos mulla tulee ongelma tai jos mietin, miksi olen täällä, he aina neuvovat, kertovat mitä osaavat. Mun täti on samanlainen kuin mun äiti.

Eräs nuori oli asunut ensin isosiskon perheen luona, sitten ryhmäkodissa ja oli sen jälkeen halunnut palata perheeseen, koska kaipasi entistä elämäänsä: *Ku mä oon kasvanu siellä vanhojen kavereitten siellä paikka, ja vanha elämä parempi, tuntuu minusta...* Hän koki, että ryhmäkodissa asuminen oli hänelle vaikeaa, mutta että siellä asuessaan hän oli kasvanut ja rauhoittunut niin paljon, että pystyi palaamaan sukulaistensa luokse.

Anna: No, miten sä päätit sitte, että sä haluat mennä takasin sinne sukulaisperheeseen?

NUORI: Se päätin, koska tämä on liian vaikea. Monta asiaa mul tuli, minun pää oli erilainen kuin ennen. Sitten ajattelin nyt on parempi, koska oon kasvanut (nauraa).

Sukulaisperheessä asuvat tai aikaisemmin asuneet nuoret kertoivat sekä hyviä että huonoja puolia perheessä asumisesta. Sukulaisperheissä on paljon eri-ikäisiä lapsia ja varsinkin nuorempia lapsia.

Anna: Ketä kaikkia teitä asuu siellä sun tädillä?

NUORI: Paljon! (Nauraa). Jotkut asuvat oma koti ja he tulevat aina kotona. Pienemmät asuvat kotona. Tädin lapsia on seitsemän, kolme ei asu hänen kanssaan. Me olemme kahdeksan tai seitsemän tai jotain. Se on paljon.

Koska perheissä on paljon lapsia, huoneet pitää jakaa muiden sisarusten kanssa, ja asunnossa voi olla ahdasta. Nuoret sanoivat kuitenkin tottuneensa aina asumaan perheessä, jossa on paljon lapsia. Perheessä asuva poika sanoi hoitavansa pienempiä, jos se on välttämätöntä, muttei juuri muuten.

Kaksi perheessä aikaisemmin asunutta nuorta olisi jossakin vaiheessa halunnut muuttaa ryhmäkodista takaisin perheeseen, mutta perhe ei enää ottanut heitä kaikkia luokseen asumaan. Toisaalta nuoretkaan eivät ole enää aivan varmoja, olisivatko sittenkään halunneet palata perheeseen. Hyvä

puoli perheessä asumisessa oli ainakin se, että oli paljon sukulaisia ympärillä.

Minä asuin siskon luona. -- Mulla oli ihan hyvä asua siellä, mutta ei ollu mitään erityisesti parempi asuminen siellä. Siellä oli ainakin paljon lähellä sukulaisia. Me asuimme Mokhtarin kanssa neljä vuotta siellä. Ja päätimme sitten asumaan erilleen. Se on paljon monimutkaisempi asua perheessä.

Jotkut nuoret olisivat halunneet muuttaa sukulaisperheeseen asumaan, mutta se ei ollut onnistunut. Nyt he voivat kuitenkin lomilla käydä perheen luona kylässä. Eräs nuori ei saanut muuttaa perheeseen, muttei oikein itseään tiennyt miksi. Hän oli ryhmäkodissa kuitenkin ihan tyytyväinen, koska siellä oli kavereita.

Toinen nuori oli itsekin sitä mieltä, että hänen on parempi asua ryhmäkodissa ja sen jälkeen perheryhmäkodissa kuin nuoren serkun kanssa. Serkku ei olisi huolehtinut hänestä tarpeeksi, koska hänellä oli täysi työ huolehtia omista asioistaankin.

Anna: Ootko sä voinut vaikuttaa asumiseesi?

NUORI: Sai toivoa ja mun piti muuttaa serkulle. Mutta ryhmäkodin työntekijät sanoivat: hän on nuori, ei voi ottaa vastuuta, auttaa läksyissä, ei suostunut. Sitten mä sanoin, että perheryhmäkotiin. Somaliassa aikuiset määrää, pitää kuunnella. Se oli hyvä, mä tiesin, ettei me voitu tulla hyvin toimeen. Mielelläni asuisin hänen kanssaan, mutta opiskelujen kannalta oli järkevää. Olisin laiska muuten, täällä koulu tärkeää, hän ei herättäisi minua, hän nukkuisi itsekin.

Yhteenveto

Kaikki perheessä asuvat tai asuneet nuoret ovat somaleita. He ovat tulleet Suomeen alun perin sen takia, että heillä on täällä sukulaisia. Nuorista kaksi sanoo, että tuntuu kuin asuisi oman perheen kanssa. Perheessä ei ole yksinäistä, koska siellä on sisaruksia ja paljon pikkulapsia. Aikuiset neuvovat ja auttavat kuin omat vanhemmat. Perheiden isät ovat ilmeisesti kaukaisempia kuin äidit tai ainakaan nuoret eivät puhu heistä samalla tavalla kuin äideistä. Erään nuoren mukaan huolet helpottivat, kun hän muutti ryhmäkodista perheeseen. Yhteydet muihin maanmiehiin ovat tiiviit.

Muutammat somalinuoret olisivat halunneet muuttaa sukulaisperheeseen, mutta ainakin yhden nuoren kohdalla se ei ollut onnistunut siksi, että Suomessa asuva sukulainen on itsekin vielä nuori. Tapaamillani muunmaalaisilla nuorilla ei ole Suomessa sellaisia sukulaisia tai tuttavaperheitä, joiden luona he voisivat asua.

Sukulaisperheessä asuvilla nuorilla ei ole mitään huonoa sanottavaa perheessä asumisesta. Nuoret eivät ehkä halua sanoa mitään kielteistä lähisukulaisistaan, jotka ovat ottaneet luokseen asumaan ja joista nuoret ovat riippuvaisia. Esimerkiksi suomalaisia viranomaisia ja ryhmäkotien työntekijöitä on varmasti huomattavasti helpompi arvostella.

7.1.7 Laitoksessa ja perheessä asumisen vertailua

Kaikki nuoret, joilla on kokemuksia sekä perheessä että ryhmäkodissa asumisesta, olivat asuneet ryhmäkodissa hieman alle puolesta vuodesta vuoteen ja pidempään. Sukulaisperheessä tälläkin hetkellä asuvat nuoret olivat ehtineet asua perheessä jo lähes vuoden ja kaksi muuta taas aikaisemmin useita vuosia. Kaikki neljä nuorta olivat siis asuneet sekä ryhmäkodissa että sukulaisperheessä riittävän kauan pystyäkseen arvioimaan ja vertailemaan niitä keskenään.

Molemmat perheessä asuvat nuoret viihtyvät siellä hyvin: *On enemmän iloinen ja enemmän elämä on parempi.* Perheessä asuessa tuntee kuuluvansa ryhmään eikä tunne itseään yksinäiseksi samalla tavalla kuin välillä ryhmäkodissa.

Nuoret kokevat omien tapojen ja kulttuurin noudattamisen helpommaksi perheessä, sillä ryhmäkodissa monet omaan kulttuuriin liittyvät asiat unohtuvat helposti. Mitä nuorempana on lähtenyt kotimaasta, sitä vaikeampi on muistaa perheeseen ja omaan kulttuuriin liittyviä asioita.

Täällä (ryhmäkodissa) voi olla, että niitä asioita unohtuu. No, voi olla, että jos on yksin koko ihan pienestä lähtien, voi unohtaa esimerkiksi kulttuurin. Voi unohtua, että miten kohdellaan vanhempia. Yksin, liian paljon yksin, ei muista, ei sydän muista, että niinku perhe. Pienenä on vähän vaikeampi, jos ei oo perheen kanssa.

Erään nuoren mielestä nuori tarvitsee vanhempien neuvoja ja apua pysyäkseen oikealla tiellä. Ryhmäkodin työntekijät neuvovat nuoria, mutta sukulaisperheen huolenpito on nuoresta lähempänä oman perheen huolenpitoa.

No, esimerkiksi, jos on yksin, nii jos on nuori yksin, ei se, se halua tehdä mitä vain. Hän pystyy tekeen mitä vain asioita, niinku kaikki virheet ja kaikki. Jos sulle tulee mieleen, nii sä et pysty itse sanomaan itselles, että tää on väärin ja tämä on oikein. Mutta jos on vanhempien kanssa, he sanovat sulle, että tämä asia on väärin ja tämä on oikein. Mutta täällä (ryhmäkodissa) myös jotkut myös sanoo, mut ei sillein niinku pitäisi, niinku omat vanhemmat, miten ne ovat niin huolissaan. Koska sä et pysy yksinään hyvän tiellä, koska oot nuori ihminen. Se on sillein erilaista.

Eräs nuori piti ryhmäkodin hyvänä puolena sitä, että oppii hoitamaan asioitaan itse, ottamaan vastuuta ja oppii itsenäisemmäksi kuin perheessä asuessa. Ilmeisesti perheissä äidit huolehtivat monista asioista, joita ryhmäkodissa opetetaan hoitamaan itse. Ryhmäkoti valmentaa nuoren mielestä paremmin itsenäiseen elämään kuin perheessä asuminen.

*Anna: Mitkä oli sun mielestä hyviä puolia ryhmäkodissa?
NUORI: Oppi elämään yksinään ja itsenäisesti. Sai itseluottamusta, piti luottaa itseensä, siihen, mitä tekee. Oppii hyvin, kun pitää hoitaa asiat. Jos on asunut ryhmäkodissa, on helpompi asua yksin. Jos muuttaa perheestä, se on vähän hankalampi.*

Eroja ryhmäkodissa ja sukulaisperheessä asumisen välillä on esimerkiksi se, että kun asuu perheessä, käydään useammin moskeijassa ja ollaan enemmän yhteydessä muualla asuviin sukulaisiin.

Se on hyvää, siellä on se, että on enemmän yhteyttä vanhemmissa, soitetaan, jotkut somalialaiset käy Somaliassa ja annat mukaan jotain. Täällä vuodessa kerran soitan.

Eräs nuori kertoi, ettei rukoileminen ja oman uskonnon noudattaminen ollut muuttunut, kun hän muutti ryhmäkodista perheeseen: *Kun olen täällä, mun perhe rukoilee ja mä rukoilen heidän kanssa. Ennen kun mä olin ryhmäkodissa, rukoilin yksin. Mutta rukoileminen ei ole muuttunut.* Jos vain haluaa, niin ryhmäkodissa pystyy noudattamaan oman uskonnon tapoja yhtä hyvin kuin perheessäkin, se on vain enemmän itsestä kiinni.

Kaikki tutkimuksessani mukana olevat tytöt ovat islaminuskoisia. En keskity tutkimuksessani kulttuuriasioihin, mutta tyttöjen hunnun käyttö saattaa kuvastaa heidän suhdettaan islamiin ja kotimaansa kulttuuriin. Tapaamistani tytöistä perheissä asuvat käyttävät huntua, mutta ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvat pukeutuvat täysin länsimaisesti eivätkä yleensä käytä huntua. Tämä ero saattaa kuvastaa ryhmäkodissa ja perheessä asuvien tyttöjen tilanteiden erilaisuutta. Ryhmäkodissa asuvat tytöt voivat vapaasti päättää, mitä asioita noudattavat omasta kulttuuristaan ja uskonnostaan. He omaksuvat suomalaisia tapoja ehkä helpommin kuin perheissä asuvat tytöt. Sama pätee varmasti myös poikiin, mutta ero ei ole yhtä selvä, eikä se näy yhtä konkreettisesti.

Erään nuoren mielestä säännöt ja rangaistukset ovat perheessä lievempiä, koska niistä keskustellaan yhdessä ja aikuiset miettivät asioita ”sydämellä”. Ohjaajat huolehtivat nuorista liikaa ja opettavat suomalaisia sääntöjä liiankin innokkaasti.

Perheessäkin on sääntöjä. Jos on perhettä tai sukulainen, ajattelee sydämellä, onko toi ollut paha, ja mikä rangaistus pitäisi antaa. Ryhmäkodissa vaan annetaan joku rangaistus noin vain. Ryhmäkodissa he ovat enemmän huolissaan, luulevat, että jos menee kaupunkiin, se ei pärjää. Ulkomaalainen jossain laitoksessa, huolehtivat sen takia. Työntekijät ajattelevat tämä poika pitää oppia suomalaiset säännöt. Antavat liian tiukkaa opetusta, liian paljon nuorille. Meidän maassa äiti on jo opettanut kaiken, mutta työntekijät luulevat, ettemme osaa kohdella ihmisiä. Perheessä säännöistä puhutaan enemmän, keskustellaan.

Nuorten mielestä ryhmäkodissa on enemmän virallisia sääntöjä kuin perheessä, esimerkiksi ruokailuajat. Ryhmäkodin säännöt eivät ole heidän mukaansa vapaammat kuin perheiden säännöt. Kotiintuloajatkin ovat suunnilleen samat. Joidenkin perheestä ryhmäkotiin muuttaneiden nuorten oli ollut vaikea tottua ryhmäkodin sääntöihin.

Ryhmäkodissa on erään nuoren mielestä liiankin vapaata, koska nuoret saavat vapaasti mennä kaupungille ja ulos. He voivat polttaa ja juoda, vaikka islamin uskon mukaan ei saisi. Perheessä sellainen ei onnistuisi, ainakaan yhtä helposti.

Se on semmosia mun asioita ei hoideta (naurua). Jos menee kaupungille, kukaan ei sano, että älä mee kaupungille, älä tekee sitä, vaan se on oma vapaus, oma itte, elikä mitä haluat tehdä, voit tehdä. Mutta jos on perheen kanssa, se on parempi sulle, koska perhe sanoo sulle, että tämä ei ole hyvä, silloin et lähde. Esimerkiksi oma vanhemmat ei anna sun juoda tai polttaa, koska uskonto myös ei saa juoda, sen takia.

Eräs nuori oli murehtinut asioitaan kovasti ryhmäkodissa ollessaan, mutta tilanne helpotti, kun hän muutti sukulaisperheeseen. Toisaalta alku on usein muutenkin vaikeinta aikaa, eivätkä ongelmat välttämättä johtuneet ryhmäkodista.

Anna: Millasta sun mielestä oli asua siellä?

NUORI: Mä olin yksinäinen siellä. Ensin olin ainoa tyttö, sitten tuli Mahtob. Mä aina halusin syödä. Se on yksin. Mä aina mietin, missä on mun perhe? Miksi mä oon täällä yksin? Missä äiti on? Kun mä asun tädin kanssa, en mieti. Mä en jaksanut. Mä puhuin mun tädin kanssa. Halusin olla hänen kanssa. Täti lähetti mulle rahaa ryhmäkotiin.

Anna: Eli sitten, kun muutit tädin luokse, et oo enää niin paljon miettinyt asioita?

NUORI: Joskus mä mietin, mutta en niin paljon kuin silloin. Joskus mä mietin, missä mun äiti on.

Eräs nuori oli sitä mieltä, että hänen perheessä asuva velipuolensa on ”rikas,” koska perheellä on hänen mielestään paljon enemmän rahaa kuin mitä heillä ryhmäkodissa.

Yhteenveto

Perheessä asuessaan tuntee nuorten mukaan eri tavalla kuin ryhmäkodissa kuuluvansa johonkin ryhmään. Omaa kulttuuria, uskontoja, tapoja ja kieltä on helpompi ylläpitää, kun asuu perheessä. Nuorten mukaan perheessä on vähemmän sääntöjä, ja niiden rikkomisesta tulee lievempiä rangaistuksia kuin ryhmäkodissa. Perheen kanssa säännöistä on helpompi keskustella kuin ryhmäkodissa.

Ryhmäkodissa asuminen valmentaa erään nuoren mielestä itsenäiseen elämään paremmin kuin perheessä asuminen, koska ryhmäkodissa on tehtävä enemmän asioita itse. Ilmeisesti perheiden äidit tekevät kotitöitä nuorten puolesta enemmän kuin ryhmäkotien työntekijät.

Nuorten mielestä sukulaisperheessä on vapaampaa kuin ryhmäkodeissa. Tämä tuntuu yllättävältä, sillä usein nuorten etnisten yhteisöjen aikuiset ovat huolissaan siitä, että suomalaisissa laitoksissa asuvat nuoret saavat mennä ja tulla aivan kuin suomalaisnuoret (Mikkonen & Alitolppa-Niitamo 2000, 45–46). Nähdäkseni ryhmäkodit ja perheet ovat vapaita eri tavoin. Ryhmäkodeissa nuoret voivat seurustella ja olla viikonloppuisin myöhään ulkona ku-

ten suomalaisnuoret, mutta kodeissa on enemmän päivittäiseen rytmiin, käyttörahoihin ja harrastuksiin liittyviä sääntöjä.

7.2 Harrastukset

Lähes kaikilla ryhmäkodissa asuvilla nuorilla (muutamia tyttöjä lukuun ottamatta) on yksi tai useampia harrastuksia samaan tapaan kuin ikäisillään suomalaisnuorilla. Varsinkin pojilla harrastus on usein jokin urheiluharrastus. Koska lähimpään kaupunkiin on toisessa ryhmäkodissa jonkin verran matkaa, ryhmäkodin ohjaajat vievät ja hakevat nuoria iltaisin harrastuksista ryhmäkodin tila-autolla tai sitten nuoret saavat bussilippuja. Ryhmäkodissa onkin arki-iltaisin usein hiljaista, kun nuoret lähtevät treeneihin ja muihin harrastuksiin kaupunkiin.

Suosittuja harrastuksia ovat muun muassa koripallo, jalkapallo, punttisali, juoksu, erilaiset tanssit, bändissä soittaminen ja musiikki (säveltäminen, laulaminen ja musiikin tekeminen), uinti ja itsepuolustuslajit (jälkimmäisiä lajeja ei tosin aina ole katsottu ryhmäkodissa sopiviksi). Musiikki tuntuu olevan erimaalaisia nuoria ja suomalaisnuoria yhdistävä asia.

Muutamit nuoret kilpailevat ja ovat harrastuksessaan jo SM-tasoa. Jotkut valmentavat joukkueita tai opettavat lapsia ja nuoria. Heillä on joukkueensa kanssa pelimatkoja lähes joka viikonloppu. Jotkut ovat mukana järjestämässä musiikki- ja tanssitapahtumia ja ovat muutenkin aktiivisia ja monessa mukana.

Nuorista vain muutamit ovat aktiivisia omassa seurakunnassaan tai moskeijassa, mutta kukaan nuorista ei kuulu mihinkään oman maansa järjestöön tai seuraan. Ehkä tämän ikäisiä nuoria ei kiinnosta jäsenyys erilaisissa yhteisöissä tai järjestöissä. Ainoat seurukset, joihin nuoret kuuluvat, ovat yleensä urheiluseuroja.

Kysyin nuorilta heidän harrastuksistaan ja vapaa-ajan vietostaan. Halusin tietää, mitä he yleensä tekevät iltaisin ja viikonloppuisin ja kenen kanssa.

Tanssi, musiikki ja laulu ja säveltäminen. Hiphop. Minulla on bändi nuorisotalossa, musiikkitalossa, reggae-musiikkia. -- Joskus minä piirtää ja maalata, lähettää suomalaiselle kaverille. (Täysi-ikäinen nuori).

Joillekin nuorille pelijoukkueen kaverit tai muut urheilun parissa tavatut kaverit voivat olla ainoita kontakteja suomalaisiin. Se, että nuori tulee hyväksytyksi suomalaiseen urheilujoukkueeseen, saattaa olla nuorelle iso asia varsinkin, jos muita kavereita ei juuri ole. Eräälle nuorelle valmentaja tuntui olevan ainoa tuttu suomalaisaikuinen kodin työntekijöiden lisäksi. Pelimatkoilla pääsee myös reissaamaan ympäri Suomea.

*NUORI: Millasia ne muut sun jalkapallojoukkueessa on?
NUORI: Se on hyvin, kaikki ystävällisiä. Jalkapallo se tarkoittaa minun kaveri, antaa pallo. Meillä on pelejä Kuopio, Etelä-Suomi, ympäri Suomea, kuin ammattilainen. (Noin 17-vuotias nuori).*

Erilaiset harrastukset helpottavat joidenkin nuorten mukaan myös jatkuvaa odottamista ja tekevät ryhmäkodissa vietetystä ajasta mukavan.

NUORI: Miten sä viihdyit ryhmäkodissa?

NUORI: Hyvin viihdyin, olla ulkona, ei tuntenut aikaa. Oli paljon harrastuksia, ei pelkkä yksi, uimaan, koris, joskus sähly, kaikenlaista, ei vain yksi harrastus mulla. (Täysi-ikäinen nuori.)

Varsinkin tyttöjen elämä on usein muuttunut radikaalisti, kun he ovat tulleet Suomeen. Suomalaisten elämänmenoon totuttelu kestää aikansa. Eräs tyttö sanoikin jonkinlaiseksi yleisselitykseksi, ettei hän ole kuin suomalaistytöt, kun pyysin häntä lähtemään kanssani jonnekin. Puhuin tyttöjen suuresta elämänmuutoksesta myös ohjaajien kanssa:

Eräs ohjaaja: "Kuitenkin islamilaiseksi naiseksi Feri on erittäin vahva ja itsenäinen. On se aikamoisen tempun tehnyt, kun se on lähtenyt sieltä hunnutettuna neljän seinän sisällä elämästään ja loikannut tänne. Pitää edetä asioissa askel kerrallaan." Sanoin siitä, että Feriä on vaikea saada lähtemään mihinkään. Pyysimme häntä esim. ulos kaupungille, punttiksellle, uimaan, kävelylle, mutta hän ei halunnut lähteä. Syitä olivat opiskelu, rahan puute, väsymys, ei huvita jne. (1.4.2001).

Eräs sukulaisperheessä asuva tyttö sanoi, että haluaisi harrastaa enemmän, mutta se ei ollut vielä jostain syystä onnistunut. Ehkä hänen perheessään ei pidetä harrastuksia tärkeinä.

Anna: No, mitä sä harrastat tai teet yleensä vapaa-aikana?

NUORI: En mä tee mitään, aina kotona. Jos mulla on aikaa, mä meen juoksemaan tai. Mä haluaisin mennä joku harrastus, uimaan tai jumppaan, mutta ei mennä vielä.

Sukulaisperheessä asuva poika taas kertoi käyvänsä kavereiden kanssa punttisalilla ja pelailemassa. Hän oli jatkanut perheeseen muutettuaan samoja harrastuksia, jotka oli aloittanut jo ryhmäkodissa.

NUORI: No, muuttuiko sun harrastukset, kun sä tulit ryhmäkodista tänne?

NUORI: Ihan samanlainen, ei oo mitään erilainen. Harjoitus riippuu itsestä, tykkääkö vai ei. Kuntosali aloitin täällä. Minä en pelaa missään joukkueessa, pelaan kavereiden kanssa. Haluan etsiä joukkue. Tää on iso kaupunki, helpompi etsiä. Ryhmäkodissa pelasin joukkueessa ja oli sen takia sääntöjä. Piti olla vain yksi harrastus.

Muu vapaa-aika

Monet nuoret käyvät vapaa-aikana kaupungilla, ostoksilla ja kulttuurikeskuksessa, jossa voi tapailla muita ulkomaalaisia. Perjantai-iltaisina varsinkin monet vanhemmat pojat (noin 16–19-vuotiaat) menevät kaupungille diskoon tai nuorisokahvilaan ja täysi-ikäiset ravintoloihin.

Koko viikonloppu on ollut poikien osalta hillumista ja oleilua. Perjantai-iltana kaikki lähtivät keskustaan diskoon, paitsi Aleksei, joka oli

vastaanottokeskuksella joidenkin venäläisten kanssa. Lauantaina pojat eivät lähteneet ulos, ei ole yleensä tapana, he eivät enää jaksa tai ei huvita tai ei ole rahaa. Perjantai-iltaisina on rauhallista, koska kaikki pojat ovat ulkona ja tulevat yleensä vasta yöbussilla. (1.4.2001).

Monet tapaavat tyttöystäviään varsinkin viikonloppuisin välimatkojen takia.

No, joskus menen tyttökaverin kanssa ja sitten joku suomalainen kaverin luona, joskus sauna tai pelaamaan joku salibandy tai lentopallo tai lumisota, ulko- ja sisäpelit, korttia, shakkia, pullonpyöritystä ja selaista. Kuuntelen musiikkia, tietokoneella. Minun mielestä ei mikään vie enemmän aikaa. Mulla on oma harrastus, oma aika, oma aika puhua kavereiden kanssa, oma aika kuunnella musiikkia. Vaikka tyttökaverin kanssa. Tyttökaveri ei vie enemmän aikaa kuin mun veli, sama aika vie. (Täysi-ikäinen nuori).

Iltaisina ja viikonloppuisin nuoret katsovat paljon televisiota ja videoita. Varsinkin muutaman tytön päivärytmi tuntui menevän televisiosta päivittäin tulevien saippuaopperoiden ja muiden sarjojen mukaan. Joillakin nuorilla korostuu vapaa-ajan vietossa mielestäni se, että he katsovat televisiota yksinään, menevät kirjastoon yksinään ja niin edelleen, enkä nähnyt tai kuullut kenestäkään kaverista, jonka kanssa he olisivat tehneet jotain. Eräs nuori sanoi, että ”*televisio on mun best friend*” ja ihmetteli perään, miten minä voin tulla toimeen ilman televisiota. Toisaalta monet nuoret viettävät paljon aikaa muiden samassa kodissa asuvien nuorten kanssa kotona, mutta myös kodin ulkopuolella. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa on myös sauna, jossa nuoret käyvät mielellään iltaisina ja viikonloppuisin.

Anna: Miten vietät vapaa-aikaa?

NUORI: Uimaan! Teen, jos haluan matikkaa. Luen kirjoja, Aku Ankkaa. Minä tykkään telkkarista. Viikonloppuna minä katson, Salaiset Elämät, illalla hyvä filmi. (Noin 13-vuotias nuori).

Mä katson telkkaria.--- Joskus pelaan tietokonepelejä... Vuokraan leffoja ja syön pop cornia sängyllä. (Noin 15-vuotias nuori).

Muutammat nuoret käyvät säännöllisesti moskeijassa tai kirkossa. Ohjaajat tosin naureskelivat, että vanhemmat pojat suunnilleen arpoivat keskenään, kenen vuoro on milloinkin mennä moskeijaan tai koraanikouluun ikään kuin kaikkien puolesta. Jotkut nuoret sanoivat haastattelussa rukoilevansa säännöllisesti, mutten koskaan nähnyt heidän lähtevän rukoilemaan. Muutamista nuorista tiedän, että he rukoilevat säännöllisesti päivittäin, ja se on heille todella tärkeää.

Joillekin nuorille koulu on lähes kaikki kaikessa, joitakin nuoria taas en koskaan edes nähnyt kirja kädessä. Koska perhe ei ole täällä, nuorista saattaa tuntua, ettei ole oikein muutakaan tekemistä kuin panostaa kouluun. Jatkuvan rahapulnan takia taas ei ole rahaa moniin vapaa-ajan huvituksiin.

Vapaa-aikana? Eiku tehdä läksyt ja usein minä olen ryhmäkodissa, juttelen ohjaajien kanssa. Tykkään ihan kovasti koulusta. En halua loma. Koska on tylsää jäädä kotiin. Minulla ei oo tekemistä. Sitten tu-

lee paha mieli, jos jään kotiin. Se on hyvä harrastus minulle. Mutta jos olisi minun perhe, se olisi eri asia. (Täysi-ikäinen nuori).

Monet nuoret menevät kirjastoon tai muualle käyttämään internetiä. Toiseen ryhmäkotiin saatiin siellä ollessani tietokone, joka olikin heti kovassa käytössä, ja toisessa kodissa tietokonetta toivottiin kovasti. Nuoret käyttävät internetiä pitääkseen sähköpostitse yhteyttä omanmaalaisiin ja muihin kavereihin, mutta myös löytääkseen tietoa kotimaasta ja yhteyksiä kotimaahan sekä musiikin tekemiseen. Oman maan nettisivut ja niin sanotut chattisivut ovat suosittuja.

Muutammat nuoret valittivat sitä, ettei välillä ole tekemistä.

NUORI: Mä inhoan sunnuntai, kun tulee, mä en tiedä, mitä mä teki-sin...---

NUORI: Sunnuntai, nii mä en ymmärrä, maailman huonoin päivä mulle ainakin.

Eräs nuori oli mennyt opintojen ohella töihin voidakseen lähettää rahaa perheelleen.

Vapaa-aikana? Mä opiskelen ja nyt on kuukauden aika, puolitoista kuukautta mitä olen töissä. Teen töitä ja opiskelen. Jos ei olisi töitä, olisi kiva, mutta nyt on töitä. Vanhemman takia teen vaikka mitä! (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuorista polttavat tupakkaa, mutta useimmat eivät käytä alkoholia lainkaan tai hyvin harvoin. Erään nuoren mielestä kodin nuoret olivat kuitenkin menneet huonompaan suuntaan alkuaikoihin verrattuna.

Taikka nuoret siellä eivät, silloin ku mä olin siellä eka, ei kukaan juotiin alkoholia. Ei kukaan tekee sitä, mutta silloinkin kaikki asiat menee pahaan. Nuoret aloittavat polttaminen, tupakointi. Ja jotkut nuoret käytti alkoholia. Ja niin pois päin ja pois päin... (Täysi-ikäinen nuori).

Kysyin nuorilta myös heidän kesäsuunnitelmiaan.

Kesällä, sillonko? Me mennään (ohjaajien kanssa) retkelle, Lapissa, Varparanta. Me mennään uimaan, McDonald's. Voi opiskella, uida, polkupyörä ympäri kaikki matkat. Kesämökki, metsässä, ei kukaan muu siellä. Aamulla rukoilen, sitten uimaan, sitten välipala, takaisin uimaan sitten, lampi, olen vedessä iltaan asti. (Innostuu ja kertoo silmät loistaen). (Noin 13-vuotias nuori).

Monet aikoivat mennä kesällä tapaamaan sukulais- ja tuttavaperheitä ja ystäväperhettään. Kun menin kesällä käymään toisessa työharjoittelupaikassani, olivat monet nuoret kesätöissä: työharjoittelussa päiväkodissa, vanhainkodissa tai mansikoita poimimassa. Pienelläkin paikkakunnalla monet olivat löytäneet töitä. Nuorilla tuntuu silti olevan ainainen rahapula, ruokarahat lopussa ja kännykän saldoraja vastassa. Muutammat nuoret sanoivat säästävänsä kesätöistään rahaa tulevaa kouluvuotta ja lukiokirjoja varten.

Yhteenveto

Harrastukset auttavat nuoria sopeutumisessa, kavereiden saamisessa, kieli- taidon parantamisessa ja saattavat piristää muutenkin. Harrastusten osalta eroja on lähinnä tyttöjen ja poikien välillä eikä niinkään perheessä ja ryhmä- kodissa asuvien nuorten välillä. Kaikki ryhmä- ja perheryhmäkodissa asuvat pojat harrastavat yhtä tai useampaa urheilulajia, ja osalla on muitakin harras- tuksia. Sukulaisperheessä asuva poika kertoi viettävänsä vapaa-aikaa urheil- len, kavereiden kanssa ja kaupungilla. Perheessä asuva tyttö sen sijaan sa- noi olevansa enemmän kotona samoin kuin kaksi ryhmäkodissa asuvaa tyt- töä. Neljästä työstä vain yhdellä on perheen tai ryhmäkodin ulkopuolella olevia harrastuksia ja muuta menoa. Tähän saattavat vaikuttaa tyttöjen eri- laiset roolit kotimaassaan sekä ehkä joillakin uskonto.

7.3 ”Jokaisella kansalla on huonoja ihmisiä ja hyviä ihmisiä” - Haasta- teltavien ja suomalaisten välinen kanssakäyminen

En kysynyt haastateltavilta mitään suomalaisten asenteisiin, ennakkoluuloi- hin tai rasismiin liittyvää. Kysyin ainoastaan, mikä heidän mielestään on ollut vaikeaa tai huonoa Suomessa. Tämän tai jonkun muun kysymyksen kohdal- la lähes kaikki nuoret toivat itse esiin suomalaisten kielteisen suhtautumisen ja käyttäytymisen ulkomaalaisia kohtaan. Nuoret puhuvat rasismista paljon keskenään ja kertoivat siitä minulle myös silloin, kun muuten vain juttelimme asioista. Nuoret keskustelivat keskenään myös ulkonäöstään ja ihonväris- tään.

Nuorimpia poikia (kolme alle 16-vuotiasta) lukuun ottamatta kaikki pojat ker- toivat tappeluista ja uhkaavista tilanteista suomalaisten kanssa. Tytötkin oli- vat usein kokeneet rasistista huutelua ja häiriköintiä. Nämä asiat eivät voi ol- la vaikuttamatta nuorten ja suomalaisten välisiin suhteisiin koulussa, työssä ja vapaa-aikana. Asia on nuorille selvästi tärkeä, siitä on tarvetta puhua, ja heillä on siitä paljon sanottavaa. Monien kanssa tuli pitkiä keskusteluja ja kertomuksia tapahtumista varsinkin haastatteluissa, joissa useampi nuori oli paikalla yhtä aikaa, mutta myös yksilöhaastatteluissa.

Ryhmä- ja perheryhmäkodit pyrkivät lisäämään ympäristön tietoisuutta kotien toiminnasta ja tätä kautta myös suvaitsevaisuutta. Työharjoitteluni aikana kodeissa kävi useita vierailijoita. Suvaitsevaisuudessa on kyse kaksisuuntai- sesta prosessista. Toinen puoli on kodin sisällä tehtävä suvaitsevaisuustyö, jotta nuoret suvaitsisivat myös toisiaan ja suomalaisia.

Ainoastaan yksi tyttö sanoi, ettei ole kohdannut ennakkoluuloja eikä rasis- mia. Hän ei usko suomalaisten olevan ennakkoluuloisia, vaikka muut ryhmä- kodin nuoret ovat sanoneet hänelle niin. Hän perusteli mielipidettään kaikilla tapaamillaan mukavilla suomalaisilla. Tämä nuori ei toisaalta liiku iltaisin kaupungilla niin kuin ne nuoret, jotka ovat kohdanneet ongelmia.

Mutta olen kuullut, pojat sanoivat minulle, että suomalaiset ovat rasis-teja, ja sanoivat, että suomalaiset eivät tykkää ulkomaalaisista. Mutta minä en usko sitä. Se riippuu ihmisistä, joo. Mutta minä en usko sitä, koska koulussa kun minä näen, ihan mukavat opettajat ja täällä hyvät työntekijät. Ja minulla on tosi mukava ystäväperhe. Siksi minä en usko. (Täysi-ikäinen nuori).

Joitakin nuoria ihmetyttää suomalaisten puhumattomuus, sisäänpäinläm-piävyys ja yleinen välinpitämättömyys muita ihmisiä kohtaan.

Huonoin vai...? Suomessa ihmiset, suomalaiset on niinku, mitä mä sanoisin, ne on itsessään niinku kiinni, ne ei koskaan tervehdi, ne ei oo niinku semmosia, mitä on, ystävällisiä, ei niinku tutustu. Kaikki on niinku yksin ja hänen kaveri, ei ketään muuta niinku. Se on niinku tyt-töjengi, mitä niinku tytöt on yhdessä ja sit ne ei voi mennä toisten tyt-töjen kanssa niinku samaan. Suomessa toimitaan näin. (Noin 13-voantias nuori).

Joo. Miten maa voi kehittyä, jos koskaan ei tiedä toista ihmisii ja jos vain on yks...? Siksi me sanotaan "Finnish", somalialaiset sanoo Fi-nish people englanniksi. Finish= no, ei yhtään, ei mitään, nolla. Val-mentajalle, kun minä suutun, minä sanon "Siksi niitä kutsutaan Fin-nish, koska ne ei osaa yhtään, koska ne ei välitä toisista ihmisistä ol-lenkaan". (Täysi-ikäinen nuori).

Monet nuoret ovat kohdanneet selvästi ulkomaalaisuudesta aiheutuvia on-gelmia ja huonoa kohtelua.

Enimmäkseen huolestuttaa minua, että miten ihmisen kanssa tulisi toimeen. Mulla on vähän vaikeuksia, ku, jos rupee minua niinku, sa-nomaan minua erityisesti jossakin paikassa, joku minua kohtelisi huonosti, koska minä olen sen, toinen ihminen on, erilainen väri, tai erilainen ulkomaalainen. Se on vähän aina vaikeaa kans. (Noin 17-voantias nuori).

Varsinkin aluksi osa nuorista kertoi törmänneensä kulttuurieroihin. Esimer-kiksi kotimaassa aloitetun harrastuksen jatkaminen ei eräällä nuorella suju-nut ongelmitta:

*Anna: Kuin kauan siin kesti, että kaikki alkoi sillein sujua hyvin?
NUORI: Itse asiassa, mä olin aikasemmin nyrkkeily. Ja sitten tulin Suomeen ja vähän oli eri nyrkkeily, elikä valmentajat oli eri, ja vähän oli vaikea niiden kanssa. Ja kulttuuriongelma oli, että miten pitää käyttäytyä valmentajan kanssa. Ja loppujen lopuksi sitten tuli ihan ok elikä ymmärtämme toisia, että mitä pitää tehdä. (Täysi-ikäinen nuori).*

Muutammat nuoret sanoivat, etteivät luota suomalaisiin.

Sit on yks toinen, mikä se on, suomalaiset niinku, jos mä kerron susta jotain mun kaverille, niin ne ei osaa salata sitä ollenkaan. Se näkee heti, mitä se ihminen tekee heti. (Elehtii toiselle kuiskimista). (Noin 13-voantias nuori).

Nuoret korostivat kuitenkin myös sitä, etteivät kaikki suomalaiset kohtele heitä huonosti tai ole ennakkoluuloisia, mutta ongelmia oli kuitenkin ollut paljon ja on yhä. *Joskus ihmiset on hyvä. Joskus eivät puhu minun kanssa.*

NUORI: Vaikeaa on... niinku ihmisten suhtautuminen...

Anna: Millä tavalla? Ai se, miten muut suhtautuu teihin?

NUORI: Suhtautuu ulkomaalaisiin niinku, suomalaiset ei kaikki, mutta se on vaan, jotkut ovat niinku, eivät hyväksy toisia ihmisiä. Ois parempi, jos kaikki olisi hyväksyy. Mutta toiset on semmosia... Toiset enemmän suhtautuu paremmin. (Noin 17-vuotias nuori).

Niinku semmosta ja sitte vanhoja ihmisiä, jotkut on erittäin ystävällisiä, jotkut on erittäin tyhmiä. (Noin 13-vuotias nuori).

Jotkut nuoret suhtautuvat tynesti kohtaamaansa rasismiin: *Tämä rasismiongelma on se, joka on joka maassa, mutta ei tämä ole paljon haitannut.* Eräs nuori totesi yksinkertaisesti, että kaikissa kansoissa on sekä hyviä että huonoja ihmisiä. Ei voi yleistää.

No, suomalaiset on paljo erilaisia ja muslimit. Joskus voi olla joku, jotkut ovat typerä. Jotkut ovat taas niinku kaveri. Ei olla aina, tai ei olla vain suomalaisia. Jokaisella kansalla on, joskus tulee huonoja ihmisiä ja hyviä ihmisiä. (Noin 17-vuotias nuori).

Jotkut nuoret kertoivat kuulevansa niin paljon kaikenlaista huutelua, ettei siitä enää voi välittää, koska sitten saisi murehtia koko ajan.

Ihmiset ovat huudelleet ja sanoneet mitä sattuu. Fatima sanoo, että antaa asioiden mennä toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos eikä välitä. Ei voi välittää ja pysähtyä miettimään sellaista. (5.2.2001).

Toisaalta nuoret saattavat tulla rasismia kohdattuaan helposti niin yliherkiksi, että näkevät kaikkialla rasismia ja heistä tuntuu, että kaikki vastoinkäymiset johtuvat suomalaisten kielteisistä asenteista heitä kohtaan. Suutuspäissään nuoret epäilivät jopa ohjaajien olevan rasisteja ja syyttivät heitä rasismista, jos nämä esimerkiksi kielsivät jotakin.

Eräs ohjaaja: Se on sellanen mustan miehen tauti. Kaikki menee rasismiin piikkiin, kaikki johtuu siitä. (28.2.2001).

Eräessä Etelä-Suomen kaupungissa asuvat nuoret kertoivat huutelemisesta ja ennakkoluuloisesta suhtautumisesta: *Suomalaiset kaikki, jotka puhuu tai tervehtii, nii ne on melkein puolet niitä, jotka tervehtii ja puhuu, on tyhmiä, ne puhuu aina tyhmiä, ei ne osaa muuta.* Nuoret olivat kuulleet kaupungilla esimerkiksi seuraavanlaisia kommentteja:

"Vittu neekerit, puhukaa nyt suomea...! Muuten miksi te tullette Suomeen, jos te ette edes osaa puhua suomea yhtään." Nii, anteeksi vaan... (Kyseessä olevat nuoret puhuvat suomea sujuvasti, mutta puhuivat tapahtumahetkellä keskenään somaliaa). (Täysi-ikäinen tyttö).

Ne oli siellä ulkona bussipysäkillä, ja öö, sit mä kysyin yks semmosta naista, että paljonko kello on, mä katsoin sitä aikataulua. Nii sitte: "Mä tiedän, että mustilla ei oo varaa kelloihin!". (Kaikki nauravat). (Noin 13-vuotias nuori).

Ne luulee, että me ollaan tultu jostain viidakosta. Ne sanoo "Menkää vuorille takasin". Tai sitten jotkut sanoo niinku, että apinat takaisin Afrikkaan. (Täysi-ikäinen tyttö).

Harjoitteluni aikana erään nuoren kavereille sattui konkreettinen välikohtaus suomalaisen bussikuskin kanssa:

Joku Faisalin somalialainen kaveri soittaa. Faisal lähtee salamana keskustaan. Pikkuhiljaa selviää, mitä on tapahtunut. Neljä somalia on ollut bussissa ja puhunut toisilleen kovaäänisesti ja meluisasti. Kuski: "Olkaa hiljaa neekerit!" Somalit ovat valittaneet neekeri-sanasta. Kuski on kutsunut poliisin eikä ole sitä ennen päästänyt somaleita pois. Layla on sattunut paikalle ja rauhoittanut poikia. (14.2.2001).

Nuoria häiritsevät myös ihmisten väärät käsitykset heistä ja erilaisuuden korostaminen samalla, kun yhteiset asiat ja samanlaisuus unohdetaan: *Mitä ihmiset niinku luulee... meillä on ihan sama elämä niinku...*

Suuri osa suomalaisista ei tiedä, että Suomeen tulee turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa. Monet saattavat luulla, että nuoret ovat orpoja tai niin sanottujen ongelmaperheiden lapsia.

NUORI: Ne luulee, että täällä asuu tummia ihmisiä orpoja. Minä olen syntynyt avioliittoon, en ole orpo.

NUORI: Katso alhaalla, siellä lukee joku nuorisotalo. Ei me olla sellasia, jotka on lähteny äidistä ja isästä, tai ne tappelee tai jotain. (13- ja 18-vuotias nuori yhdessä).

Myös ihmisten tapa yleistää negatiiviset asiat harmittaa nuoria: *Jos joku yksi ihminen sadasta ihmisestä on tehny pahaa, nii kaikki somalit. Toiset ihmiset ei kukaan voi tuomita mitään, ei kukaan.*

Myös suomalaisten ylivoima kaikissa asioissa puhututti nuoria. He kokevat, etteivät mahda monille asioille mitään esimerkiksi kiista- tai tappelutilanteissa.

Jos sä yrität syyttää suomalaisia, sä et koskaan voita. Koska suomalaiset todistaa toisiaan, ei voi. Ne on enemmän... ääni. -- Vaik minulla on todiste tai mitä tahansa. Ei usko, niin... "Neekeri, mitä sä".... (Täysi-ikäinen tyttö).

Eräässä keskisuudessa maakuntakaupungissa ja sen lähistöllä asuvat nuoret kertoivat heihin kohdistuneesta väkivallasta ja tappeluista. Heidän mielestään tilanne on vaikea: *Onhan niitä rasisteja joka paikassa, mutta täällä vähän enemmän.*

Liikkuessani eräänä viikonloppuiltana nuorten kanssa kaupungilla näin omin silmin, mistä nuoret olivat haastatteluissa kertoneet. Ravintolassa kaikki sujui rauhallisesti, mutta kadulla meidät sekoitettiin johonkin toiseen ulkomaalai-

sporukkaan, eikä meitä meinattu millään jättää rauhaan eikä uskoa, ettemme tienneet asiasta. Suomalaisnuorten t-paidoissa komeilivat Suomen liput ja leijonavaakunat. Tyttöystävät tukivat täysillä poikaystäviään: *Puhdas kaupunki, me halutaan puhdas maa! Tänne ei saa tulla ketään ulkomaalaisia!* Ohiajavasta autosta näytettiin keskisormea. Emme ehtineet kävellä pitkällekkään, kun jo törmäsimme toiseen, tällä kertaa nuorille entuudestaan tuttuun porukkaan. Tällaisia välikohtauksia sattuu nuorten mukaan usein, muttei sentään joka viikonloppu. Ravintolassa tullaan kuulemma usein kuiskimaan ärsyttäviä asioita ulkomaalaisten korvaan, ja jos nämä siitä hikeentyvät, näyttää siltä, kuin ulkomaalainen olisi aloittanut välikohtauksen tyhjästä.

Poliiseja partioi keskustassa tiuhaan, mutteivät he voi silti joka paikkaan ehtiä. Keskustaan on kuitenkin kuulemma asennettu kameroita kaikkialle, mikä on vähentänyt tappeluita ja muita ongelmia. Monet nuoret ovat jo oppineet ja tottuneet olemaan reagoimatta ja vain jatkamaan matkaansa, kun joku tulee kaupungilla huutelemaan jotakin. Suomalaisnuorten käytös oli kuitenkin niin ärsyttävää, että muutenkin tuliset ja vaikeassa iässä ja tilanteessa olevat nuoret saattavat menettää hermonsa ja lähteä mukaan huuteluun ja uhoamiseen.

Lähes kaikkia nuoria oli nimitelty neekeriksi riippumatta siitä, mistä maasta he tulevat: *On aika paljon skinejä, haukkuu meitä neekereiksi. Joskus aikoja sitten tappelu.*

Jotkut nuoret eivät olisi halunneet muuttaa toiseen ryhmäkotiin, koska olivat kuulleet skineistä ja pelkäsivät heitä. Nyt he ovat kuitenkin jo tottuneet. Eräs nuori sanoi, että viime aikoina on ollut rauhallista, mutta koskaan ei tiedä, milloin jotakin taas sattuu.

Anna: No, minkä takia te tykkäsitte enemmän olla ekassa paikassa?

NUORI: Sen takia, kun ennen minä luulin, täällä olla paljon rasistia, skinejä ja semmosta. Että vois olla vähän vaarallista täällä asua. Se, se oli se tärkein syy, että siksi minä en halua tulla tänne. Mutta nyt, oonkin minä tavannu rasisteja, asunu siellä, skinejä. Oon joutunu niiden kanssa tappeluun. Nyt on taas rauhallista. Mutta eräänä päivänä taas... (Noin 17-vuotias nuori).

Monet 16–19-vuotiaat nuoret kertoivat, kuinka heidän kimppuunsa oli hyökätty kaupungilla. Eräiden päälle oli jopa yritetty ajaa autolla. Joillekin nuorille oli sattunut, että kättä pidemmällä varustautunut porukka tulee kimppuun:

Täällä on mun mielestä ihan järjetöntä ihmisiä. Hän tulee sanoon sulle jotain sanaa, ja käy sitten päälle! Joskus mulle on tapahtunut, on pullon kanssa tai pesäpallomailan kanssa ja joskus käydään porukalla. Jos sinä olet esimerkiksi yksin bussiasemalla, sinä seisot siellä, kymmenen tulee "Vittu, vittu, nekeri!". Idiootti-ihmiset, idiootti-ihmiset! Ei ole rauhallista täällä. (Noin 17-vuotias nuori).

Anna: Tapahtuuko tommosta todella, useinkin?

NUORI: (Hymähdys). Ne oli paljon kerta kaupungissa, että oli joku skinijengi. Monta kertaa poliisi tuli paikalle. Minä olin paikalla. Yleensä on viikonloppuna. Se on vähän tyhmää, kun on keskitalvi, klo 18 jäl-

keen on pimeää, joku tulee autolla, heittää pullolla, kun olet menossa autokoulu tai harjoitus. Aina pitää tietää, että jotain voi tapahtua. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutamilla nuorilla oli ollut vaikeuksia poliisin ja ryhmäkodin työntekijöiden kanssa, sillä joissakin tapauksissa oli ollut vaikea todistaa, kuka oli aloittanut välikohtauksen.

Eräs nuori kertoi kohtaamisista erilaisten suomalaisnuorten ja jengien kanssa, kun kysyin, mikä Suomessa on ollut huonoa. Hänen mukaansa pahimpia ovat ne, jotka käyvät kimppuun mitään kysymättä ja sanomatta. Hieman helpompaa on sellaisten kanssa, jotka tulevat juttelemaan.

Paha? Pahin on tyypillinen nuorten jengi, joka tulee sinut vastaan ilman sanoo sinulle mitään, ilman tietää, mistä olet tai kuka olet. Olin bussipysäkillä, joku tulee, ei tiedä, entä jos olet täällä lomalla tai puhut englantia tai suomi tai ranska. Se on erilainen väri, jos olisi venäläinen, ei tunnista tuo on ulkomaalainen, ei tiedä, nyt pitäisi tehdä jotain paha. Joskus olen puhunut rasistin kanssa. Jotkut tulevat puhumaan ihan rauhassa. Kysyvät, miksi sinä olet täällä. Jotkut ovat ihan kiva rasisti, hän on älykkäämpi. Sen jälkeen hän ehkä lyö, mutta jotkut vain puhumalla. Pahin on tuo, joka ei puhu mitään, tulee vain lyömään. Joskus on pesäpallomaila tai pullo kädessä: "Vittu, neekerit!". Vähiten paha on ne, jotka tulevat juttelemaan ja on älykäs. Ensimmäinen hän lyö, toinen luo sanoma puhumalla. (Täysi-ikäinen nuori).

Joidenkin nuorten mielestä paikallisten nuorten ja ulkomaalaisten välit ovat parantuneet hieman, joidenkin mielestä taas eivät.

Jotkut sanovat, että nyt väkivalta ja rasismi on vähentynyt täällä. Ei ole vähentynyt. Aikaisempi väkivalta ei korjaa väkivaltaa. Kaikki ulkomaalaiset tuntee toisensa. Jos tulee tilanne, juosta ja soittaa poliisi. Se on sama, sama jengi siellä. Nyt kukaan ei vastaa väkivaltaan väkivallalla. (Täysi-ikäinen nuori).

Pääkaupunkiseudulla asuvat tai aikaisemmin asuneet nuoret sanoivat, että joskus humalaiset huutelevat, mutta muuten saa yleensä olla rauhassa. He arvelivat syiksi sen, että ulkomaalaisia on pääkaupunkiseudulla paljon, eikä heihin siksi kiinnitetä samalla tavalla huomiota kuin pienemmällä paikkakunnilla. Ulkomaalaisten suuri määrä vaikuttaa nuorten mukaan myös siihen, että heidän kimppuunsa on vaikeampi hyökätä. Tietysti nuoret saattavat silti kohdata erilaisena syrjintänä ilmenevää piilorasismia päivittäin, mutta varsinaisiin välikohtauksiin tai tappeluihin he eivät olleet joutuneet.

Ei Helsingissä, ei kukaan käy kimppuun. Kyllä huutelee, mutta ei, siellä meitä on enemmän. Voi olla, että joskus tapahtuu. Metrossa joskus kuuluu semmosia. Siellä on kato enemmän (ulkomaalaisia). Esimerkiksi ne ei varmasti uskalla, koska siellä on enemmän. Se on ihan tavallista. (Noin 16-vuotias nuori).

Erään pääkaupunkiseudulla asuvan somalinuoren mielestä suurimpia eroja Suomen ja Somalian välillä ovat *"eri kulttuuri ja ihmiset ovat eri mieltä us-*

konnosta, mutta muuten se on varmasti ihan sama". Kulttuuriin ja uskontoon liittyvien erojen lisäksi ei hänen mukaansa eroja kuitenkaan juuri ole.

Eräs entisen Neuvostoliiton alueelta tullut nuori sanoi, etteivät suomalaiset pidä venäläisistä ja että somaleilla on asiat Suomessa paljon paremmin kuin venäläisillä.

NUORI: Jos suomalaiset tykkäisivät venäläisistä, se olisi hyvä. Suomi olisi miellyttävä maa, jos venäläisiin suhtauduttaisiin hyvin. Mutta koska ei tykätä, se on huono. Venäläiset haluaisivat tykätä kovasti suomalaisista, mutta hekään eivät tykkää suomalaisista, koska suomalaiset eivät tykkää heistä. Suomalaiset luulevat, että venäläiset ovat gangstereita tai jengiläisiä tai jotain sellasia... Minä en ole gangsteri, minä olen tavallinen ihminen! No, siis lyhyesti, suomalaisethan tykkää somaleista, mutta ei venäläisistä.

Anna: No, mut somalialaiset sanoo ihan samaa suomalaisista, et suomalaiset ei tykkää somaleista...

NUORI: Parlamentti on somalialaisten puolella. Laki, Suomen laki auttaa somalialaisia, mutta ei auta venäläisiä. Jos olisi somalialainen, elämä olisi paljon paremmin, asiat olisivat paremmin. Venäläiset haluaisivat tehdä töitä täällä. Ja asua täällä. En tiedä, kuka auttaa venäläisiä. Koska mä oon venäläinen, ei kukaan halua auttaa. (Noin 17-vuotias nuori).

Edellisestä kommentista ilmenee hyvin myös se, etteivät eri vähemmistöjen jäsenet välttämättä tule toimeen keskenään tai edes tunne sympatiaa toisiinsa kohtaan. Yllättyneenä kuuntelin, kun esimerkiksi muutamat somalit haukkuivat arabeja ja homoja, eräs venäläinen somaleita ja niin edelleen. Ehkä kyse on siitä, että kun valtaväestö syrjii omaa ryhmää, on etsittävä joku muu ryhmä, jota voi itse "katsoa alaspäin". Asian tarkempi tutkiskelu ei kuitenkaan ole työni puitteissa mahdollista.

Eräs nuori pohti tappeluiden ja muiden välikohtausten syitä ja tuli siihen tulokseen, että ongelmia aiheuttavilla nuorilla on itsellään ongelmia tai ei mitään parempaakaan tekemistä.

Jotkut pitävät enemmän, että tämä kaupunki on rauhoittunut. Skinit tarkkailevat, ei täällä voi olla ulkomaalaisia eikä muun maalaisia. Pie-net nuoret sanovat, että haluavat tehdä hankaluuksia ulkomaalaisten kanssa. Vaikka heillä ei olisi mitään hyötyä. Ja ne, jotka tekevät semmosta ongelmia, heillä on itse ongelmia. Sitten he haluavat ratkaista ongelmia toisen kanssa, ei sillein voi ratkaista ongelmia. Heillä ei ole varmasti mitään muuta tekemistä. (Noin 17-vuotias nuori).

Kun rasismista oli puhuttu pitkään, nuoret kyllästyivät itsekkin aiheeseen, koska olivat ehkä saaneet vähän purettua mieltään painavia asioita: *No, niin, nyt riittää skineistä!*

Yhteenveto

Nuoret toivat itse esiin rasismiin ja ennakkoluuloihin liittyvät asiat ja niistä oli selvästi tarvetta puhua. Suomalaisten suhtautumisessa ulkomaalaisiin näyttää olevan eroja eri puolilla Suomea. Kaikille nuorille on kuitenkin huudeltu

rasistisesti kaupungilla ja heitä kohtaan on käyttäytytty muutenkin rasistisesti. Useat nuoret miehet ovat joutuneet tappeluihin ja uhkaaviin tilanteisiin. Ai-noastaan sellaiset tytöt, jotka eivät juurikaan käy ulkona iltaisin, eivät olleet törmänneet rasismiin. Sukulaisperheissä asuvat nuoret arvelivat tilanteensa olevan sen takia helpomman, että he asuvat pääkaupunkiseudulla. Isoissa kaupungeissa asuu nuorten mukaan niin paljon ulkomaalaisia, etteivät suomalaiset kiinnitä heihin paljonkaan huomiota eivätkä suomalaiset uskaltaisi hyökätä heidän kimppuunsa, koska heitä on paljon.

Nuorten kokemukset ennakkoluuloista, syrjinnästä ja rasismista ovat osa heidän arkeaan. Kielteiset kokemukset vaikuttavat varmasti heidän suhteisiin suomalaisien kanssa, vaikka monet nuoret toivatkin esiin sen, etteivät kaikki suomalaiset tietenkään ole mukana rasismissa. Nuorten on vaikea luottaa suomalaisiin, kun he ovat nähneet, miten epäluuloisesti ja vaarallisesti jotkut suomalaiset käyttäytyvät heitä kohtaan. Rasismiin tottuneet nuoret alkavat helposti tulkita lähes kaikki vastoinkäymiset rasismista johtuviksi ja rasismi saatetaan lopulta vetää mukaan kaikkiin asioihin. Rasismi voi olla myös tapa selittää asioiden syitä ja sitä kautta jäsentää elämää.

Somalinaisia tutkineen Tiilikaisen (2000, 109) mukaan kyseessä saattaa toisinaan olla rasismien ylitulkinta. Suomalaisten käyttäytyminen saatetaan tulkita rasismista johtuvaksi epäonnistuneen kommunikaation tai riittämättömän tiedon ja kulttuurin tuntemuksen takia (mts.). Toisaalta syrjintäkokemusten vaikutusta nuorten elämään ei voi vähätellä, sillä tutkimusten mukaan niillä on kielteinen vaikutus nuorten hyvinvointiin, ja ne lisäävät maahanmuuttajien kokemaa stressiä (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000b, 116).

8 Nuorten sosiaaliset verkostot

Olen jakanut nuorten sosiaaliset verkostot kolmeen pääluokkaan. Ensimmäinen luku (8.1) kertoo nuorten virallisista suhteista, toinen luku (8.2) muista aikuiskontakteista ja kolmas luku (8.3) nuorten vertaisryhmistä

8.1 Viralliset tahot

Olen jakanut nuorten verkostojen viralliset tahot kolmeen alalukuun. Virallisia tahoja ovat perhe- ja ryhmäkotien työntekijät (8.1.1), edustajat, joilla on huoltajan oikeudet (8.1.2), sekä mahdollinen psykologinen ammattiapu (8.1.3). Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla virallisten tahojen merkitys on vähäisempi kuin laitoksissa asuvilla, koska he ovat usein yhteydessä vain edustajaan.

8.1.1 Ryhmä- ja perheryhmäkotien henkilökunta

Ryhmä- ja perheryhmäkotien henkilökunnan tehtävistä ja toiminnasta kerron kahdessa aikaisemmassa luvussa (ks. luvut 2.3.1 ja 7.1.2). Tässä luvussa keskityn siihen, miten nuoret kokevat kotien työntekijät ja millainen vaikutus ohjaajilla on nuorten elämään. Nuorten mielipiteet ohjaajista vaihtelevat mielialojen ja tilanteiden mukaan aivan kuten kodissa asumiseen liittyvät puheetkin.

Ryhmä- ja perheryhmäkotien ohjaajat ovat monien nuorten tärkeimmät, läheisimmät ja joillakin myös ainoat suomalaisaikuiset, jotka he tuntevat hyvin. Myös sukulaisperheissä asuvat nuoret ja kodeista pois muuttaneet nuoret muistelevat ohjaajia lähinnä hyvällä ja lämmöllä.

Minulla on täällä Suomessa ihan kaikki ohjaajat on minulle tärkeitä. Minä kunnioitan täällä kaikkia, koska kaikki ovat auttaneet minua ihan paljon. Minä arvostan, mitä he tekivät. (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret sanoivat, että kaikki ohjaajat olivat heille yhtä lailla tärkeitä.

Oli mulla oma ohjaaja, oli mulla oma edustaja. Kaikki oli mulla, mutta mulla oli kaikki ihan sama elikä kaikki ohjaajat. Mulla ei ollu tommosta eli sanotaan tuo ohjaaja on hyvä ja toinen on ei, mulla oli ihan sama kaikille. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret sanoivat, ettei heillä ole ryhmäkodin ulkopuolella kavereita, vaan että kaikki tärkeät ihmiset ovat ryhmäkodissa: *toimisto on minun kaverit*. Nuoret saattavat odottaa tiettyjen työntekijöiden työvuoroja ja rytmittää omia toimiaan niiden mukaan. Eräät sisarukset kertoivat puoliksi tosissaan, puoliksi vitsaillen, mikä tehtävä tai suhde kullakin työntekijällä on heihin.

Joo! Olga¹³ on minun äiti, ja, ja Lotta on minun paras ystävä. Satu ja Meri ovat tätejä. Ville ja Mikko on minun opettaja. Ja Matti on minun miesystävä! (Naurua). Tykkään heistä ihan kovasti, ihan todella! Mikko on minun isovelji, ja myöskin opettajani. Ja minä en osaa sanoa, kuka on heistä paras. Mutta Olga on äiti, äiti on.

Monet nuoret kiittelivät erityisesti omaohjaajaansa, johon nuorilla on yleensä läheisempi suhde kuin muihin ohjaajiin: *meillä on enemmänkin tekemistä hänen kanssa*. Joillekin nuorille ohjaajat ovat kuin vanhempia, joita pitää myös kunnioittaa sen mukaan.

Omaohjaaja on kuin äiti. Joskus minusta tuntuu, että minulla on äiti täällä, kun hän on töissä. Tällä hetkellä hän ei oo minun ohjaaja, koska minä en ole alle 18-vuotias. Vaikka hän ei ole minun ohjaaja, mutta aina hän on huolissaan minusta. Heti, kun hän näkee minut, hän kysyy: "Oletko syönyt?" Kuin äiti (naurua). (Täysi-ikäinen nuori).

En ikinä mene sanoon niille jotakin paha, mä olin aina niiden kanssa, sama kuin minun vanhemmat ne oli mulle. (Täysi-ikäinen nuori).

Erään nuoren mielestä ohjaajiksi sopivat parhaiten sellaiset, joilla on omia lapsia ja jotka osaavat olla nuorten kanssa.

Jotkut ohjaajat, oli tosi hyvä, paras oli, oli oikea, oikea ihminen, koska heillä oli lapsia. Osaavat, mitä lasten kanssa pitää tehdä. Mutta jotkut eivät tiedä tai eivät osaa tai eivät halua. Sitten tommosia asioita mitä täällä, mutta eivät halua. Mutta jotkut ohjaajat sanoivat, kaikista paras ihminen sen takia myös, että he osaavat, miten nuorten kanssa, miten pitää asioita. (Täysi-ikäinen nuori).

¹³ Kaikki työssäni esiintyvät nimet ovat peitenimiä.

Monet nuoret ovat iloisia siitä, että kodissa on maahanmuuttajataustaisia ohjaajia, jotka puhuvat usein heidän kanssaan samaa kieltä, esimerkiksi somaliaa tai venäjää. Ohjaajien mukaan pojat saattavat monissa asioissa kuunnella helpommin omanmaalaista miestä, jonka he kokevat usein eri tavalla auktoriteetiksi kuin suomalaiset työntekijät. Kriisitilanteissa apuun saatetaan hälyttää nuorten kulttuuria tai uskontoa edustavia työntekijöitä, jotka voivat näihin asioihin vedoten puhua nuorille ”järkeä” ja rauhoitella heitä. Toisaalta monet nuoret sanoivat, ettei ohjaajien kansallisuudella ole väliä.

Osa nuorista sanoi, että he voivat puhua kaikista asioista ohjaajien kanssa ja että puhuminen heidän kanssaan auttaa. Monet nuoret sanoivat puhuvansa mieluiten omaohjaajansa tai ryhmäkodin sosiaalityöntekijän kanssa. Ongelmatilanteissa monet puhuvat lisäksi vielä edustajansa kanssa.

Anna: No, voitsä puhua työntekijöiden kanssa kaikista asioista?

NUORI: Voin, ihan kaikista, ihan kaikista! Ei ku aina, kun minulla on paha mieli, minä juttelen heidän kanssaan. Sitten tulee hyvä mieli. Se auttaa minua. Koska he tietävät enemmän, enemmän kuin minä. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori kertoi saaneensa aina apua ohjaajilta, vaikka välillä olikin ollut vaikeaa:

No, itse asiassa mä puhun aina ohjaajien kanssa ja ne ohjaajat sanoo, että oli se tykkää minusta tai ei tykkää, mutta aina yrittää apua minulle. Mutta elämässä on joskus, ei oo aina sama, sama mieli, joskus on vähän tylsää, joskus on vähän vaikea. Kuitenkin ihminen on ihminen. (Täysi-ikäinen nuori).

Toinen nuori oli lakannut puhumasta tärkeistä asioista sosiaalityöntekijän ja joidenkin ohjaajien kanssa erään välikohtauksen jälkeen.

NUORI: Mutta sen jälkeen, mitä hän sano mulle, en sano oikea asioita hänelle. Eli jos esimerkiksi mulle olisi huono kuuluu. Hän sanoo, että mitä kuuluu. Sanon ”Oikein, oikein hyvää”. Vaikka minkälainen se oli, minä sanoin, että ihan hyvää kuuluu. Minä sanoin monta kertaa, että yrittäkää ottaa pois minut ryhmäkodista, että minä en halua enää täällä.

Anna: Sen jälkeen sä et sit enää puhunu ohjaajien kanssa niin paljon?

NUORI: Kyllä mä puhuin, mutta en puhu oikein tärkeästä asiasta. Kyllä mä puhun noitten muiden kanssa, koska mä oon tommosta ihminen, koska ei ikinä minä haluu toisen ihminen kanssa kiusata tai puhua jotakin paha. Ei ikinä kaikilla ole sama ajatus. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat noin 13–15-vuotiaat pojat ovat sitä mieltä, että työntekijät päättävät kaiken heidän puolestaan ja ettei asioista voi keskustella heidän kanssaan.

Anna: No mitä jos sun pitää vaikka tehdä jotain isoja päätöksiä, nii kenen kanssa sä niitä asioita mietit?

NUORI: En mä mieti kenenkään, vaan työntekijä päättää, sitte mun täytyy pakko hyväksyä. Ei niiden kaa voi puhua.

Anna: No mitä jos te ootte eri mieltä?

NUORI: Sit vaan heidän mieli kelpaa heille. Ne sanoo katotaan, mut ei ne tekee asialle mitään.

Jotkut nuoret sanoivat puhuvansa tärkeistä asioista ja päätöksistä mieluummin sukulaistensa kuin ryhmäkodin työntekijöiden kanssa. Muutamat nuoret valittivat sitä, etteivät ohjaajat kerro heille heitä koskevia asioita, vaan pitävät salaisuuksia.

NUORI: Me tiedetään niin vähän, koska ne ei kerro. Se on yks toinen huono asia tässä. Sä voit lisätä siihen. Ne ei kerro meille paljon siitä meidän perheenyhdistämisestä eikä ne kerro, mitä etuja meillä on, eikä ne kerro koskaan mitä oikeuksia ovat... -- Niiden mielestä, jos se koskee minua, nii se on ihan salaista, et ne ei voi kertoa mulle. Se on mun asia.

Anna: Mitä ne vois kertoa tai mitä niiden pitäis kertoa?

NUORI: Kaikki asiat, mitä niille tulee. Joskus ne pitää joku salakokouksia, niinku opettajien tai jotain... (Noin 13-vuotias nuori).

Ohjaajien mukaan kyse ei kuitenkaan ole salaisuuksien pitämisestä turhan takia, vaan sen takia, että nuorille ei haluta kertoa mitään, mikä ei ole vielä täysin varmaa, jottei herätettäisi turhia toiveita tai aiheutettaisi uusia pettymyksiä.

Jotkut nuoret kritisoivat ryhmäkodin henkilökuntaa: *Ihan paska. Mulla oli aina ongelmia heidän kanssa. Hekin ovat joskus lapsellisia.* Toisaalta jotkut sellaiset nuoret, jotka suutuksissaan haukkuivat kaikki työntekijät lyttyyn, vain kehuivat heitä haastattelussa.

Yhteenveto

Joillekin nuorille ryhmä- ja perheryhmäkotien ohjaajat saattavat olla ainoita läheisiä suomalaisia aikuisia, jotka heillä on. Jotkut nuoret taas yrittävät tietoisesti pitää etäisyyttä ohjaajiin. Kodeissa on myös niin sanottuja maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä, joiden kanssa osa nuorista voi puhua äidinkieltään. Ryhmä- ja perheryhmäkodista perheisiin tai omaan asuntoon muuttaneet nuoret muistelevat enimmäkseen vain lämmöllä kodin ohjaajia. Vielä kodeissa ja tukiasunnoissa asuvat nuoret taas ovat kriittisempiä. Heille monet asiat ovat ehkä vielä liian lähellä. Kodeista poismuuttaneet nuoret näkevät paremmin kodissa asumisen hyvät puolet ja osaavat arvostaa sitä tukea ja apua, jota saivat ohjaajilta. Samantapaisia havaintoja on tehnyt myös Miia Myyryläinen (2001), joka tutki ryhmäkodista poismuuttaneita nuoria.

8.1.2 Nuorten edustajat

Suurin osa nuorista kokee, että edustajasta (ks. luku 2.1) on ollut apua. Edustajalle voi soittaa ja puhua asioista sekä kysyä neuvoa. Edustaja tulee mukaan, kun on virallisia asioita hoidettavana (esim. turvapaikkapäätöksen kuuleminen poliisilta, passin hankkiminen, valituksen tekeminen). Yleensä nuorilla on kännykässä numerot, joista edustajan saa kiinni. Eräälle suku-

laisperheessä asuvalle nuorelle edustaja on niitä harvoja suomalaisia aikuisia, jotka hän tuntee opettajien lisäksi.

Edustajalle voit soittaa. Se on, se on tärkeä asia, edustaja, että on edustaja. Ulkomaalaisille, jotka tarvitsevat apua, sen apua. (Noin 17-vuotias nuori).

Anna: Ootteko te paljon yhteydessä?

NUORI: Joo, nähdään usein. Ja mä aina puhun hänen kanssaan, jos mulla tulee koulussa jotain ongelma.

NUORI: Minkälaisista asioista sä yleensä puhut edustajan kanssa?

NUORI: Jos mä haluan mennä lääkäriin, terveydestä, jos mä haluaisin mennä johonkin kouluun. Ja perhe. Ja kysyin oleskelulupaa. (Sukulaisperheessä asuva nuori).

Edustajan tarve riippuu paljon nuoresta ja hänen tilanteestaan sekä siitä, miten nuori ja edustaja tulevat toimeen.

No, mulla oli hieno edustaja, mutta sen kanssa ei ole niin paljon... puhuminen elikä mulla ei, ei oo usein, joskus, jos joku tärkeä asia, silloin puhumme, jos hän tulee jotain. Ei oo yleensä ollu se hänen kanssaan.-- Itse asiassa mulla ei ole niin paljon ongelmia, että mä tarvitsen muille. (Täysi-ikäinen nuori).

Jos nuori muuttaa perheeseen, hänelle saatetaan määrätä uusi edustaja, jotta edustaja asuisi samalla seudulla. Eräs perheessä asuva nuori pitää edustajaan yhteyttä puhelimitse, ja asiat hoituvat välimatkasta huolimatta. Eräs perheessä asuva nuori näkee edustajaansa päivittäin, koska he ovat samassa koulussa.

Jotkut nuoret ovat tottuneet näkemään edustajaansa lähinnä vain silloin, kun on selvitettävä joitakin ongelmia tai muita hankalia asioita. Tällaisissa tilanteissa nuoret eivät välttämättä kerro, mitä heille oikeasti kuuluu.

En tiedä, ei auta, minä en tykkää tämä edustaja. Jos tämä edustaja tulee, se tarkoittaa ongelmapäivää. Jos minä nähdä edustajaa, "Mitä kuuluu, mitä koulussa... ää" (irvistys). (Noin 17-vuotias nuori).

Nuorten edustajat asuvat lähiseudulla ja pystyvät saapumaan paikalle tarvittaessa nopeastikin esimerkiksi kriisitilanteissa tai jonkin tärkeän päätöksen takia. Nuorta koskeviin päätöksiin tarvitaan yleensä edustajan suostumus ja mielipide. Edustaja keskustelee nuoren kanssa siitä, mitä mieltä nuori itse on. Työharjoitteluni aikana eräällä nuorella oli vaikeuksia, joiden selvittämistä varten nuoren edustaja kutsuttiin paikalle.

Mehdin edustaja tuli perjantaina, koska Mehdin asumisongelma, mielenterveystilanne ja muut ongelmat olivat selvitettävänä ja niihin saatiin tarvita edustajan suostumusta. Edustaja sanoi, että oli nyt alkanut ymmärtää ja nähdä paremmin Mehdin toisen puolen ja ymmärtää paremmin työntekijöitä. (4.3.2001)

Edustajan tehtävät lakkaavat virallisesti, kun nuori täyttää 18 vuotta. Silti joidenkin täysi-ikäisten nuorten edustajat ovat jatkaneet yhteydenpitoa tai sa-

noneet olevansa tarvittaessa edelleen käytettävissä. Muutamien nuorten mielestä täysi-ikäinen ei enää tarvitse edustajaa.

Jokaisen pitää itse osata 17 jälkeen, pitää osata itse hoitaa asioita. Kyllä kaikki pärjäävät ilman. (Täysi-ikäinen nuori).

Nii, mutta vaikka mä täytin 18 vuotta, edustaja sano mulle, jos tulisi joku ongelma, ilman muuta soita ja yritämme järjestää asia. Vaikka ei olisi, hän lopetti edustajan töitä, mutta hän sanoi, että soita vaan, jos joku ongelma sulla. Mutta tänä päivänä ei oo tullu vielä. (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret kritisoivat edustajiaan siitä, että nämä ovat ryhmäkodin työntekijöiden ”kavereita”. Edustajat eivät nuorten mielestä ole sen takia niin puolueettomia ja ulkopuolisia kuin on tarkoitus. Toisaalta edustajien löytäminen voi olla vaikeaa pienillä paikkakunnilla. Lisäksi lapsi- ja pakolaisasioissa toimivien ihmisten piirit ovat usein pienet, ja kaikki tuntevat toisensa.

Nuorista neljä ei ole edustajaansa missään yhteydessä, eivätkä he tiedä tai muista edes edustajan nimeä. Muutettuaan pois ryhmäkodista he eivät ole enää olleet yhteydessä edustajaan. Näiden nuorten edustaja oli ilmeisesti ollut ryhmäkodin sosiaalityöntekijä tai muu henkilö, johon yhteys oli katkennut, kun nuoret muuttivat pois ryhmäkodista.

Anna: Ootsä siihen edustajaan paljon yhteydessä?

NUORI: Eli... en. Ja jos vaikka tulisi jotain, niin mä en tiedä edes sen nimeä. Se on niin huono... ei saa edes tutustua siihen ollenkaan. Ryhmäkodissa sai tutustua sen kanssa. (Noin 13-vuotias nuori).

Anna: Olitsä paljon yhteydessä edustajaasi?

NUORI: En tiedä, en ole koskaan tavannut. Työntekijät on vaan joskus sanoneet, että tarvii hänen allekirjoitus. On se olemassa, mutta ei olla yhteyttä. (Täysi-ikäinen nuori).

Tai laillinen henkilö tai mikä se onkaan, sen pitäis kertoa meille kaikki meidän päätöksestä, mitä se sisältää, jos se on vaihtunut. Se ei edes kertonu, meidän piti itse saada selville sitä. Miten tyhmä se on. (Noin 13-vuotias nuori).

Yhteenveto

Lähes kaikki nuoret ovat sitä mieltä, että edustajasta on apua. Monille edustaja on ainoa suomalainen aikuinen, jonka he tuntevat kodin työntekijöiden lisäksi. Nuoret tarvitsevat edustajaa erilaisiin asioihin riippuen tilanteestaan sekä siitä, millainen suhde nuorella ja edustajalla on. Joillakin nuorilla on edustajaan virallinen, asiapohjainen suhde, joillakin taas läheisempi. Muutamilla nuorilla edustaja liittyy lähinnä ongelmien selvittelyyn. Neljällä nuorista ei ole edustajaa, vaikka alle 18-vuotiailla, ilman huoltajaa Suomessa olevilla nuorilla pitäisi olla edustaja.

Nähdäkseni nuoria helpottaa jo pelkkä tietoisuus siitä, että edustaja on olemassa ja edustajaan voi ottaa yhteyttä (vrt. näkemys sosiaalisesta tuesta odotettavissa olevana tukena, Antti Uutela 1998).

8.1.3 Ammattiauttajat

Mielenterveysasiat ovat maahanmuuttajanuorille usein erityisen arka ja leimaavaksi koettu asia. Kaikilta nuorilta en edes kysynyt siitä mitään. Toisaalta muutamat nuoret kertoivat hyvin avoimesti näistäkin asioista. Eräs nuori pelkäsi leimautuvansa ja työnsaannin vaikeutuvan sen takia, että hän oli ollut sairaalahoidossa. (Ks. myös luku 6.5, jossa käsitellään nuorten oireilua).

Seuraavassa noin 13- ja 18-vuotiaiden nuorten kokemuksia psykologilla käynnistä:

NUORI: Joo, se oli pakko! Inhottavaa...

Anna: No, oliko siitä mitään hyötyä?

NUORI: Ei. Se halua vaan niinku löytää joku hullu.

NUORI: Tai löytää joku salaisuus, mitä sulla on tai jotain. -- Tää on niinku, työntekijät tietää kaikki, mitä sä oot kertonu hänelle. Se on mun mielestä niinku, mikä oikeus hänellä on antaa minun asioihin, jos minä kerron hänelle niinku luottamus? -- Nii, ne vie hyödyn, työntekijät. --Me haluamme, että se on niinku luottamus.

Muutamien nuorten kohdalla oli saatu hyviä tuloksia musiikki- ja kuvataideterapian avulla. Yksi nuori oli innostunut taideterapiasta, yksi taas ei osannut sanoa, oliko siitä apua, ja yksi ei ollut halunnut jatkaa.

Jotain on siellä kuvataideterapiassa. Minä kävin siellä viime vuonna. Joskus ei ole aikaa, joskus en jaksanut mennä. Hän lähetti kirje, mutta en mennyt. Joskus minulla on sellainen ajatus, että se ei vaikuta minun oloon. Se on työntekijöiden idea. Ehkä oli hyvä, mutta ei osaa sanoa, en huomannut mitään. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori sanoi, että piirtäminen ja säveltäminen auttavat silloin, kun mieli on maassa.

Musiikki on hyvä. Minä olen saanut... Minä en puhu paljon, en puhu kenellekään minun ongelmista tai jos olen surullinen. Mutta piirtämällä tai laulamalla tai soittamalla jotain. Silloin tulee. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Sain sen vaikutelman, etteivät nuoret mielellään turvaudu ammattiapuun, vaikka heillä olisi kuinka vaikeaa. Nuoret eivät myöskään mielellään puhu näistä asioista. Ryhmäkodissa asuessaan jotkut nuoret olivat käyneet psykologin luona vain, koska oli pakko. Heidän mielestään psykologiin ei voinut luottaa, koska tämä kertoo kaiken työntekijöille. Muutaman nuoren kohdalla on kokeiltu taideterapiaa.

Koska nuoret eivät halua puhua ulkopuolisille ammattilaisille, on erityisen tärkeää, että heillä on verkostossaan sellaisia ihmisiä, joiden kanssa he voivat keskustella asioistaan.

8.2 Muut aikuiskontaktit

Tässä luvussa käsitelen nuorten epävirallisia aikuiskontakteja. Ensimmäinen alaluku käsittelee nuorten yhteyksiä muualla olevaan perheeseen ja sukulaisiin (8.2.1). Toinen alaluku kertoo yhteyksistä Suomessa asuviin

maanmiehiin (8.2.2) ja kolmas nuorten suomalaisista ystäväperheistä (8.2.3).

8.2.1 ”Parempi kuulla ääni” - Yhteydenpito perheeseen ja sukulaisiin

Yhteydenpito perheeseen ja sukulaisiin on usein hankalaa niilläkin nuorilla, jotka tietävät, missä heidän perheensä on. Perheet ja suvut ovat hajallaan kotimaassa, naapurimaissa, Euroopassa tai Amerikassa. Erityisesti yhteys äitiin on nuorille tärkeä. Monien isä oli kuollut jo kotimaassa tai myöhemmin, ja äidistä on tullut entistäkin tärkeämpi.

Ne, joilla on yhteys vanhempiin ja muuhun perheeseen, soittavat yleensä perheelleen aina, kun pystyvät, eli aina, kun heillä on rahaa. Perheryhmäkodissa asuvat nuoret saavat kerran kuussa puhelinkortin, jolla he voivat soittaa ulkomaille.

Olen perheeseen yhteydessä. Puhelimella. Välillä kirjoitan kortti. Me soitetaan usein, kerran kuukaudessa on varma, 40 tai 20 minuuttia. Minä paljon kysyn, mitä heille kuuluu, mitä minulle kuuluu. (Täysi-ikäinen nuori).

Anna: Kenen kanssa puhut tärkeistä asioista?

NUORI: Äiti. Mä soitan mun äiti ja me puhutaan.

Anna: No mikä huolestuttaa tällä hetkellä vielä sit eniten?

NUORI: Joo, mitä heille kuuluu ja sitten on pakko soittaa puhelimella ja se on niin kallis. (Täysi-ikäinen nuori).

Useimmat sanoivat, ettei posti kulje luotettavasti esimerkiksi Somaliaan ja Afganistaniin: ”Joskus se menee, joskus ei mene”. Toisinaan joku tuttu tai tutun tuttu lähtee Somaliaan tai muihin maihin käymään ja hänen avullaan saadaan vietyä rahaa, tavaroita ja kuullaan kuulumisia ja uutisia paikan päältä.

Jos joku menee Etiopiaan, mä annan rahaa, he vie mun äidille. Ei ole paljon Etiopiaan yhteyksiä, ei monet mene ja tule takaisin. (Sukulaisperheessä asuva nuori).

Joidenkin nuorten perheet asuvat kotimaassa maalla, tai heillä ei muuten ole puhelinta. Yhteyden saaminen saattaa silloin olla melkein mahdotonta, vaikka nuoret tietävät, missä heidän perheensä on.

Anna: Ootko sä yhteydessä sun äitiin?

NUORI: Ei, hänellä ei ole puhelinta. Jos hän haluaa soittaa, hän pitää mennä kauppaan ja he ottaa paljon, paljon rahaa. Sitten hän ei voi soittaa. Joskus hän lähettää kirje.

Anna: Tiedätsä mitä hänelle kuuluu kuitenkin?

NUORI: Ei niin paljon. Mä tiedän, että hän on terve, mutta... Joskus hän kirjoitti. Täti menee käymään siellä, muttei vielä. (Sukulaisperheessä asuva nuori).

Mun sisko ja kolme siskon lasta, ne on Somaliassa. Heillä on myös puhelinliittymä kotona. Sitten minä soitan mun siskolle ja sanon, että kutsukaa isä ja äiti huomiseen. Sitten taas huomenna minä soitan. Kyllä, aina sata markkaa pistän. Kaikki kello pitää olla. (Että näkee ajan). Minä yritän soittaa aina kaksi kuukautta yksi kerta. Mutta on ol-

lut joskus aikoja, että minä en soita, kolme kuukautta. (Noin 17-vuotias nuori).

Ensimmäinen yhteydenotto perheeseen tai sukulaisiin saattaa onnistua vasta pitkän ajan kuluttua kotimaasta lähdön jälkeen, sillä sekä pakomatalle lähteneet että kotimaahan jääneet perheenjäsenet ja sukulaiset ovat saattaneet vaihtaa asuinpaikkaa ja olla matkalla tai piilossa pitkiä aikoja. Monet nuoret olivat saaneet yhteyden perheeseensä Punaisen Ristin henkilöhaun avulla.

Eräillä sisaruksilla Pakistanissa asuva mummu toimi yhteyshenkilönä Afganistanissa olevaan muuhun perheeseen, koska suoraan perheelle kirjoittaminen tai soittaminen olisi perheelle vaarallista ja voisi paljastaa sen, että osa lapsista on lähetetty pois. Myöhemmin perhe oli lähtenyt pakoon talebaneja eikä heihin senkään takia saanut yhteyttä, ennen kuin he pääsivät Pakistanin puolelle.

Uutisten kertominen perheelle ja sukulaisille ei ole helppoa, usein on kyse isoista asioista, katoamisista ja kuolemista. Seuraavien sisarusten veli katosi pakomatalla, eikä siitä ollut helppo kertoa sukulaisille:

Koska silloin mummunikaan ei tiennyt, että missä minä olen, missä me ollaan. Ihan, mutta hän tuli iloiseksi, että hän kuuli, että voi te olette Suomessa, turvassa. Se on, hän sanoi, että voi, hän kiitti Jumalaa, että me ollaan turvassa. Ja sitten hän sanoi, että annatko puhelimen isoveljelleni. Ja sitten minä sanoin, että hän ei ole mukana (hiljaa). Sitten hän itki ja itki ja sanoi: "Voi, voi, häntä typerää välittäjää, missä..." Minä selitin. Se oli vähän aikaa minulla, 15 minuuttia minä puhuin. Minä otin hänen osoite ja lähetin hänelle kirjeen ja kirjoitin kaikki, mitä tapahtui pakomatkamme aikana. Se oli niin vaikea minulle sanoa... Minuakin itketti, itketti minua. (Täysi-ikäinen nuori).

Kuulumiset ja tiedot saattavat kulkea välikäsien kautta ja viiveellä, eikä kaikkia huonoja uutisia aina kerrota eteenpäin. Eräs nuori sanoi, ettei hänen perheensä kerro hänelle mitään huonoja uutisia. Isänsä kuolemasta hän sai kuulla kuukausia tapahtuman jälkeen. Seuraava nuori ei halua kertoa pikkuveljelleen huonoja uutisia:

Anna: Mut tiedätsä suunnilleen mitä teidän äidille ja sisaruksille kuuluu?
NUORI: Tiedän. Mummuni soitti, kun hän soittaa, minä kysyn, kuinka voi. Hän sanoi, että en tiedä, mutta hän sanoi, että sukulaiset voi hyvin. Ja kun minun eno soittaa minulle Hollannista tai mummuni soittaa Pakistanista, minä sanon pikkuveljelle, että: "Kaikki on hyvin, äiti on turvassa, ja kaikki, ei oo sota enää Afganistanissa". Joskus minä... valkoinen valhe!

Toisaalta muutamat nuoret, jotka eivät ole kuulleet perheestään mitään vuosikausiin, sanoivat, että huonot uutiset tavoittaisivat heidät varmasti, ja pitivät tätä jonkinlaisena merkinä siitä, että perhe on elossa jossakin.

Monilla nuorilla on Euroopassa, Amerikassa tai muissa maissa sisaruksia ja muita sukulaisia, joihin he ovat yhteydessä puhelimitse. Kaikkiin sukulaisiin

ja tuttuihin nuorilla ei kuitenkaan ole yhteyttä, sillä vaikka nuoret tietävät, että sukulaisia tai tuttuja on lähtenyt pakoon kotimaasta, heillä ei aina ole sukulaisten yhteystietoja.

Somalialaisilla nuorilla on usein Suomessa ainakin joitakin sukulaisia tai tuttavaperheitä, joiden luona he viettävät lomiam ja viikonloppuja. Muutamia nuoret mainitsivat soittavansa usein omalle perheelleen, kun ovat sukulaisten luona käymässä.

Anna: Entä ootko yhteydessä niiden Suomessa asuvien sukulaisten kanssa?

NUORI: On, asutaan samassa maassa, miksi ei olisi yhteyttä?

Anna: Käytkö sä heidän luonaan lomilla tai viikonloppuisin?

NUORI: Joo, menen kylään. Meillä on Somaliassa niin kuin iso suku.

Kaveri ja sukulainen voi olla sama asia, ei mulle ole niin väliä, on aivan sama. (Somalialainen nuori).

Muutamilla nuorilla on perheenjäseniä Suomen naapurimaissa, ja he pystyvät soittamaan tiuhaan.

Anna: No, ootsä nyt yhteydessä sun äitiin ja siskoihin?

NUORI: No, kyllä mä oon melkein joka, joka toinen päivä mä soitan niille. Ja mitä niille kuuluu ja mitä ne tekee. Joo, niin se on, no kyllä se silloin, kun puhun niiden kanssa, en halua lopettaa puhelua. Silloin, kun se lasku tulee, se on ikävä maksaa. Seuraava kerta en, en soita niin paljon. Ja sitten taas, kun soitan ja kuulen äitin ääni, sitten me jutellaan lisää ja lisää. Ja sitten taas lopussa kuussa ajatus taas vähän tulee, ai... (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret kertoivat, että puheluita kotimaahan voidaan kuunnella ja postia tutkia, eivätkä he sen takia mielellään soita tai kirjoita perheelleen.

Anna: Mitä sä sanoit siitä puhelinyhteydestä, että jos sinne soittaa?

NUORI: Nii, se keskus, ne kuulevat kaiken, että mistä mä puhun. Nii, Taleban, se keskus. Tärkeät puhelut, mistä me puhutaan. (Afganistanilainen nuori).

Kyllä voin soittaa ja kirjoittaa kirjeitä. Kaikki on ihan ok, mutta puheluita voidaan kuunnella. Olen ottanut yhteyttä tuttuihin ja heidän kautaan olen kuullut perheen kuulumisia. Vanhemmat tietävät, missä olen. Poliisi oli käynyt kysymässä mua, koska olisi pitänyt mennä armeijaan. Olen paossa. (Noin 17-vuotias nuori).

Joitakin nuoria häiritsee myös se, että kun he puhuvat ryhmäkodin nuorten yhteisestä puhelimesta, muut samaa kieltä puhuvat kuulevat ja ymmärtävät keskustelujen sisällön.

Yhteenveto

Sekä sukulaisperheissä että ryhmäkodeissa asuvat nuoret pitävät perheeseen ja sukulaisiin yhteyttä lähinnä puhelimitse. Kaikilla on yhteydenpidossa samoja ongelmia, sillä posti ei kulje luotettavasti useimpien nuorten kotimaihin. Lisäksi puheluita ja postia saatetaan tarkkailla, ja postin lähettäminen

voisi vaarantaa sukulaisten turvallisuuden. Nuorilla ei ole useimmiten rahaa kalliisiin kaukopuheluihin. Muutamilla nuorilla on perheenjäseniä tai muita sukulaisia Euroopan maissa, jolloin yhteydenpito on helpompaa ja usein tiiviimpää kuin muilla.

Erona laitoksissa ja perheissä asuvien välillä on se, että sukulaisperheissä asuvat ja asuneet nuoret sanovat soittavansa perheelle ja sukulaisille useammin kuin silloin, kun he asuivat ryhmäkodissa. Jotkut ryhmä- ja perheryhmäkodissa asuvat nuoret sanovat soittavansa kotimaahan käydessään kylässä sukulaisperheen luona.

Kodeissa asuu myös sellaisia nuoria, jotka eivät tiedä, missä heidän perheensä ja sukulaisensa ovat. Heillä ei ole oikein ketään, johon pitää yhteyttä.

8.2.2 Omanmaalaiset Suomessa asuvat aikuiset

Maanmiehet voivat auttaa nuoria sopeutumisessa ja toimia siltana ja opettajana kotimaan ja uuden kulttuurin välillä. Jos nuoret tuntevat omanmaalaisia aikuisia ja perheitä, he ovat yleensä tavanneet nämä vastaanottokeskuksessa, moskeijassa, kulttuurikeskuksessa tai kaupungilla. Lisäksi monilla somalialaisilla nuorilla on sukulaisperhe tai tuttavaperhe pääkaupunkiseudulla, ja tämä perhe taas tuntee muita perheitä.

Äidin ystävä on Helsingissä. Joskus minä menen sinne. Jos minä haluan mennä, kysyn sosiaalityöntekijältä. Minä olen yksin täällä. (Somalialainen nuori).

Monet somalialaiset ja afganistanilaiset nuoret kertoivat saavansa tukea, apua ja neuvoja omanmaalaisilta aikuisilta.

NUORI: No, kyllä ainakin meidän on tapana, että jos on nuori, aikuiset puuttuvat sinun elämään paljon. Se on semmonen kulttuuri.

Anna: Mut että, et jos vaikka haluaa johonki asiaan kysyy jotain neuvoo tai muuta, nii voi kysyä?

NUORI: Kyllä voi kysyä. Ne varmasti, siis asiat puuttuminen tarkoittaaakin, että antavat paljon neuvoja ja sellaista. Jokainen mies, joka on, joka on minua vanhempi, jos he näkevät, että minä teen esimerkiksi jotain väärin, tulee kertomaan mulle, että miksi sinä teet noin. Se on normaalia somalialaista kulttuuria. (Somalialainen nuori).

Omanmaalaisen aikuisten seurassa nuoret tuntevat myös oppivansa omaa kulttuuriaan ja olevansa kuin omassa kulttuurissaan, vaikkeivät olekaan kotimaassaan. *Se on mukava olla myös isojen ihmisten kanssa, jotka voi puhua sitten kulttuuria.*

Myös ryhmä- ja perheryhmäkotien toiminnassa on huomattu omanmaalaisen aikuisten merkitys nuorten auktoriteettina ja tukena vaikeissa tilanteissa. Ryhmäkodin sosiaalityöntekijän mukaan murrosikäiset nuoret kuuntelevat seudulla asuvia omanmaalaisia aikuisia. Ryhmäkodit pyrkivät olemaan yhteistyössä nuorten etnisten yhteisöjen kanssa, jotta heidän kanssaan voidaan ajaa samoja asioita. Jos nuorten omanmaalaiset aikuiset lisäävät nuorten epäluottamusta ryhmäkotia ja suomalaisia viranomaisia kohtaan, yhteistyö ei toimi.

Tampereen seudulle on muodostunut afgaaniryhteisö. Jotkut afgaaninuoret miettivät sinne muuttamista, sillä siellä heillä olisi paljon tuttuja, omanmaalaisia ihmisiä ja omaa kulttuuria.

Anna: Eli jos sä menisit sinne Tampereelle, nii siel olis enemmän yhteisöä?

NUORI: Joo, siellä on enemmän. Kävin kerran siellä. Siellä mä näin niinku, siellä oli joku juhla. Vaikka mä en tiesin, että siellä on juhla, mutta sen jälkeen mä nähnyt afganilaisia. Yli 85 ihmisiä, aha! Silloin mä tunnen, että nyt oon omassa kulttuurissa. Se oli tosi mukavaa.

Muutammat somalinuoret kertoivat nauttivansa perinteisistä juhlista ja esimerkiksi islamilaisista häistä.

Moskeijassa yksi mies huutaa, kaikki kuuntelee. Sitten mulla on kaksi kertaa juhla, tiedätkö Ramadan ja Id. Se on mukava, kaksi juhla, jos esim. menee matka. Syö ruoka, oma ruoka. Veli, hän syö lammas. Veli on mies, ihan sama mikä on minun, sinun veli. Jos sinä, kaikki on veljiä. Kaikki syö sama ruoka. (Somalialainen nuori).

Omanmaalainen aikuinen on ollut muutamille nuorille myös perheen korvike, joka kannustaa ja auttaa tulemaan toimeen ilman vanhempia.

Anna: No, miten sä oot tottunu olemaan ilman perhettä?

NUORI: Täällä oli yks mun toinen kaveri, mutta hän on Nokialla, asuu siellä. Hän oli tosi mukava mies ja aina hän kertoi, että "Pärjää, pärjää, pärjää". Ja mullekin oli ystävällinen, sanoi, että ne suomalaiset onkin vaan ihmisiä. Aina puhui minun kanssa, "älä tee sitä, tee sitä, ei tätä" ja niin pois päin. (Afganistanilainen nuori).

Jotkut nuoret kysyvät vastaanottokeskuksessa tai kaupungissa asuvilta omanmaalaisilta tutuilta aikuisilta neuvoa ongelmatilanteissa. Nuoret saattavat myös joutua selittelemään tekemisiään ja käyttäytymistään esimerkiksi ryhmäkodissa sattuneiden välikohtausten jälkeen omanmaalaisille aikuisille. *Kyllä ne auttaa joskus, jos täällä on vaikeaa, mä selitän sen.*

Omanmaalaisien aikuisten merkitys tuli ilmi konkreettisesti, kun pojat ottivat yhteen kodin työntekijöiden kanssa. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani, että jotkut nuoret menivät juttelemaan omanmaalaisien aikuisten kanssa. Jotkut aikuiset taas tulivat selvittämään, mitä oli tapahtunut.

Muut pojat pyörivät tiuhaan vastaanottokeskuksella omanmaalaisiaan moikkaamassa. Rezaa kävi kysymässä afgaanimies, joka olisi halunnut puhua hänen kanssaan ja ilmeisesti vähän ojentaa. Puhelimit kävivät kuumina. Ohjaajat pelkäsivät, että lähiseudun somalit tulevat lähetystönä ryhmäkotiin puolustamaan poikia niin kuin joskus aikaisemmin on kuulemma tapahtunut. (4.3.2001).

Sukulaisperheissä pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret kertoivat, että heillä käy kylässä somaliperheitä ja että omaa kulttuuria ja uskontoa on ympärillä paljon.

Anna: Sillon, kun te asuitte siellä perheessä, nii tunsitteko te paljon muita somaleita tai muita muslimeja?

NUORI: Mielettömästi, eri paljon ku täällä (ryhmäkodissa). Siellä on erilaista niinku, uskonto, enemmän on oma uskontoa, omaa kulttuuria, se on yleinen. (Somalialainen nuori).

Muutammat somalinuoret sanoivat, etteivät tapaa omanmaalaisia aikuisia juuri koskaan, koska heidän kaupungissaan ei ole paljon oman yhteisön jäseniä tai nuoret eivät tunne heitä. Toisaalta somalinuorista saattaa myös tuntua, että maanmiehiä on Suomessa niin paljon, ettei toisen somalin näkeminen kadulla ole vielä mikään ”syy” mennä juttelemaan.

*NUORI: No, tapaatsä usein sun oman maalaisia aikuisia ja lapsia?
NUORI: Joo... En paljon, koska mä oon tääl. Täällä ei oo niinku hirveesti perheitä, ja niinku siellä Helsingissä on paljon perheitä. Täällä on niinku, miten mä sanosin, sinkkuja! (Naurua).
NUORI: On perheitä, mutta ei oo tuttuja, nii miten voi oppia, jos ei niinku ole naapurissa tai...? (Somalialaiset nuoret yhdessä).*

Joillakin nuorilla on lähistöllä sijaitsevassa vastaanottokeskuksessa omanmaalaisia perheitä, joiden luona he saattavat käydä kylässä ja jutella asioista. Monet tutut perheet ovat kuitenkin jo saaneet oleskeluluvan ja muuttaneet muualle asumaan. Eräs nuori kertoi, että jo pidempään Suomessa asunut afgaaniperhe on hänelle tärkeä:

Minä tykkään hänestä. Joskus hän soittaa minulle. Hän on tosi mukava mies. Hänellä on perhe, hänellä on vaimo ja lapsia. Hän asuu Nokialla. Ja hän on tosi mukava, pystyy keskustelemaan. Hän, hän auttoi minua paljon. Silloin, kun pojat sanoivat minulle, että suomalaiset ovat rasismia, hän tuli minua, ennen minua Suomeen, hän sanoi, että ”Ei, pojat ovat väärässä. Älä usko heitä, se on väärin”. Mutta, kun hän oli täällä, minä usein minä kävin hänen luona. Usein, varsinkin viikonloppuna hän soitti minulle: ”Tule syömään”. Ja hänellä on tosi mukava vaimo. (Afganistanilainen nuori).

Huomasin, että vastaanottokeskuksessa monien aikuisten huoneet ovat ”täynnä” omaa kulttuuria aivan eri tavalla kuin nuorten melko länsimaiset huoneet. Joidenkin nuorten mielestä pelkästään se, että joku aikuinen on samasta maasta kuin he, ei välttämättä riitä syyksi olla yhteydessä. Jotkut samasta maasta kotoisin olevat tuntuivat jopa välttelevän toisiaan. Ainakin yhdessä tapauksessa syynä on eri ”puoliin” kuuluminen kotimaassa.

Kävimme kolmistaan kylässä vastaanottokeskuksessa asuvan afgaanimiehen luona. Mies oli sisustanut pienen huoneensa kodikkaaksi. Lattialla oli mattoja ja tyynyjä ja seinillä kuvia, valokuvia ja karttoja molemmista maista. TV:stä katsottiin omanmaalaista kanaavaa ja musavideota. Istuimme lattialla, joimme teetä ja söimme pähkinöitä. Mies ei puhu lainkaan suomea, mutta Feri tulkkasi. Ferin ja Omarin mielestä hän oli tylsä mies ja he olisivat halunneet lähteä pois. Mies oli kuitenkin ystävällinen ja olisi tehnyt meille ruokaakin. Hän oli tyytyväinen vastaanottokeskuksen oloihin. (4.3.2001).

Muutammat nuoret ovat ainoita maansa edustajia koko kaupungissa tai lähiseudulla. Joillakin nuorilla on kuitenkin yhteyksiä muualla Suomessa asuviin omanmaalaisiin perheisiin.

Anna: Onks tääl sit niinku afganistanilaisia aikuisia ollenkaan?

NUORI: Ei ole, koko kaupungissa on vain minä, ei kukaan muu. Mutta kyllä mä yleensä soitan puhelimesta joku mun kaverille, että jos asuu Etelä-Suomessa. Mutta pohjoisessa ei ketään. Vastaanottokeskuksessa, jos ne saa päätöksiä, ne lähtevät pois täältä. (Afganistanilainen nuori).

Islaminuskoisista maista tulevien kesken ilmeni jonkun verran huolehtimista siitä, että nuoret noudattavat islamilaisia tapoja niin kuin aikuisten mielestä kuuluu tehdä. Eräs tyttö kertoi, että vastaanottokeskuksessa asuvat somalinaiset ovat vaatineet häntä käyttämään huivia:

Ja sitten toinen somalialainen tyttö. Hän käytti aina sellanen kasvot peittävä huivi. Minä en tykkää semmosta! Hän yritti sanoa minulle, että "Hei, sinä olet islamilainen, sinun ei tarvitse käyttää housuja". Sitten hän sanoi, että minun pitää käyttää huivia. Sitten minä sanoin hänelle, että se on minun oma elämä. Vain somalialaiset sanoivat minulle, jotka asuvat vielä vastaanottokeskuksella. Aikuset, joku aikuinen nainen, vanha nainen. Hän antoi minulle huivi. Hän sanoi, että pitäis käyttää. Mutta minä otin sen! Minä käytän vain, kun minä ruokoilen. Muuten en halua. Jos minä käyttäisin, miksi minä tulisin tänne Afganistanista? (Naurua). Ei ku ennen talebania, silloinkaan minä en käyttäny. (Afganistanilainen tyttö).

Eräs somalialainen nuori kertoi, ettei tunne monia omanmaalaisia aikuisia ja ettei tule heidän kanssaan kovin hyvin toimeen. Syy saattaa olla se, ettei hän puhu äidinkieltään kovin hyvin, ja aikuisten on ehkä vaikea käsittää sitä.

Jos yksi mies hyvin, antaa rahaa ja selän takana puhuu paha. En voi sanoa kaikki, mutta monet somalit. Hyviä kavereita minulla minun maassa, piienenä.

Yhteenveto

Sukulaisperheissä asuvilla somalinuorilla on jatkuvasti omanmaalaisia, läheisiä aikuisia ympärillä ja perheet käyvät kylässä toistensa luona. Toisaalta myös useimmat ryhmäkodissa asuvat somalinuoret tapaavat omanmaalaisia aikuisia vastaanottokeskuksessa, moskeijassa, kaupungilla ja tuttujen välityksellä. Jotkut kodeissa asuvat nuoret kokevat kuitenkin, ettei omanmaalaisiin aikuisiin ole helppo tutustua, vaikka heitä asuisikin lähiseudulla.

Muutammat ryhmäkodissa asuvat somalinuoret kertovat, että omanmaalaiset, vanhemmat miehet neuvovat heitä kulttuuriin, tapoihin ja uskontoon liittyvissä asioissa. Tunteemattomatkin miehet saattavat puuttua nuorten tekemisiin, jos eivät pidä niitä sopivina. Nuoret voivat myös kysyä aikuisilta mielipidettä tai apua.

Nuorten maanmiehet ja sukulaiset asuvat yleensä pääkaupunkiseudulla tai Etelä-Suomen kaupungeissa, eikä muualla asuvilla nuorilla ole rahaa tai opiskelujen takia mahdollisuutta käydä heidän luonaan kuin harvoin. Kaikki tapaamani afganistanilaiset nuoret tuntevat afganistanilaisia perheitä ja aikuisia, vaikka heillä ei ole Suomessa sukulaisia tai sellaisia tuttuja, joiden

luokse he voisivat muuttaa. Osa heistä voi käydä kylässä näiden perheiden luona tai soittaa ja jutella asioista. Yksi nuori totesi olevansa ainoa afgaani koko kaupungissa ja kaipaavansa maanmiehiään. Harvinaisemmista maista tulevilla nuorilla tilanne on hyvin erilainen, koska heillä ei ole mitään yhteisöjä asuinseudullaan tai muuallakaan Suomessa. Joillakin nuorista ei ole lainkaan yhteyksiä tai heillä on yhteyksiä vain muutamiin omanmaalaisiin aikuisiin.

Pelkääntään se, että ollaan kotoisin samasta maasta, ei välttämättä riitä yhdistäväksi tekijäksi. Somalien kesken sosiaalisten verkostojen muodostumiseen saattaa vaikuttaa kunkin klaanijäsenyys ja asennoituminen **klaanismiin** (ks. luku 3.3.4). Jotkut Suomessa asuvat somalit eivät välitä klaaneista, mutta joillekin ne ovat poliittisesti ja sosiaalisesti tärkeitä. (Alitolppa-Niitamo 1994, 43.) Tutkimukseni somalinuoret eivät puhuneet Somalian klaaneista. Joko klaanismi on liian herkkä tai lähellä oleva aihe tai sitten nuoret ovat sanoutuneet siitä irti tietoisesti tai tiedostamatta, eivätkä halua jatkaa klaanismia. Klaaniajattelu saattaa olla katoamassa Suomessa asuvien nuorten keskuudesta, tai sitten se vaikuttaa pinnan alla, mutta siitä ei puhuta, ainakaan ulkopuolisille.

8.2.3 Suomalainen ystäväperhe

Toisen työharjoittelupaikkani ryhmäkodin sosiaalityöntekijä on omalla aktiivisuudellaan, SPR:n paikallispiirin avulla ja tuttujen verkostoa käyttämällä löytänyt nuorille ystäväperheet. Ystäväperheet ovat lähiseudun alueelta tuttujen joukosta kerättyjä suomalaisia perheitä. Nuoret ja perheet voivat tehdä keskenään sitä, mistä pitävät. Monilla ystäväperheillä on omiakin lapsia. Useimmille nuorille ystäväperhe on ainoa suomalainen perhe, jonka he tuntevat. Suhteen ystäväperheeseen on tarkoitus jatkua, vaikka nuori täyttäisi 18 vuotta, jolloin ryhmä- ja perheryhmäkodissa asuminen loppuu ja edustajan tehtävät lakkaavat.

Sosiaalityöntekijän mukaan ystäväperhetoiminnassa ei alkuunkaan riitä se, että vain esittelee nuoren ja perheen toisilleen. Tarvitaan vielä paljon enemmän yhteistä toimintaa ja organisoimista ryhmäkodin taholta. Perheille ja nuorille onkin järjestetty erilaisia retkiä ja muita tapahtumia.

Jotkut nuoret olivat suorastaan tohkeissaan, kun ystäväperhe tuli kylään heidän luokseen. Useimmiten nuoret menevät kuitenkin kylään ystäväperheen luokse. *Kiva, ystäväperhe on kiva! Haluan mennä hiihtolomalla käymään!*

Anna: Mitä te ootte tehny niiden kanssa?

NUORI: Leikitään! (Naurua). Ja käydään kaupungissa ja käydään saunassa ja jutella. Jutella, minä juttelen Marjan kanssa ja Omar leikkii lasten kanssa. Tosi mukava perhe. No, kesällä meillä oli hauskaa, koska kesällä ei ollu kylmää ja lunta. Ja me uitiin siellä ja ja ei mitään erikoista, mutta on hauska, meillä oli hauskaa (nauraa). (Täysi-ikäinen nuori).

Mä käyn aina joskus siellä kylässä. Kesällä oli paljon enemmän, kun me pystyi olemaan ulkona... Nyt kun on talvi, nyt ei jaksa. Kesällä meillä paljon tekemisiä yhdessä. Uimaan ja merelle ja semmosta. (Noin 17-vuotias nuori).

Joillekin nuorille ystäväperhe on vähän kuin oikea perhe.

Anna: Millainen sun ystäväperhe on?

NUORI: Minä kävin viime kuussa. Söin ruoka tuolla. Hän tykkää minua paljon. Yksi poika, mukava poika. Hän kysyy, hän haluaa tietää, mikä minä. Jos sinä haluat nukkua (olla yötä), soita, tule, tämä on sinun talo, tervetuloa. Se on sama minun perhe. (Noin 17-vuotias nuori).

Vain pari nuorta kertoi, ettei ole juuri ollut yhteydessä ystäväperheeseensä.

Anna: Mitä te ootte tehny sen perheen kanssa?

NUORI: Mitä mä teen? No, ei mitään. No, viimeinen kerran minä olin joskus, joskus... en muista, joskus aikoja sitten, puol vuotta sitten. (Noin 17-vuotias nuori).

Yhteenveto

Ystäväperhetoimintaa on vain joissakin ryhmä- ja perheryhmäkodeissa. Ne nuoret, joilla ei ole ystäväperhettä, eivät yleensä tunne suomalaisia perheitä. Toisessa työharjoittelupaikassani lähes kaikilla nuorilla ja lisäksi joillakin poismuuttaneilla nuorilla on ystäväperhe. Nuoret puuhaavat perheiden kanssa hyvin erilaisia asioita, kyläilevät, juttelevat ja käyvät vaikka mökillä. Jotkut nuoret ovat yhteydessä ystäväperheeseen viikoittain, jotkut kerran kuussa ja jotkut harvemmin. Lähes kaikki kokevat kuitenkin tärkeäksi sen, että heillä on ystäväperhe. Ystäväperhetoiminnan avulla nuoret saavat ystäviä, mutta myös käsityksen siitä, miten suomalaiset perheet elävät ja mitä he tekevät työkseen ja vapaa-aikana.

Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla ei ole ystäväperheitä. Yksi perheessä asuva nuori kertoi, ettei tunne yhtäkään suomalaista perhettä, vain edustajan ja opettajia koulussa. Eräs toinen perheessä asuva nuori taas sanoi, että heillä on paljon tuttuja suomalaisia naapureita.

8.3 Vertaisryhmät

Tässä luvussa kerron nuorten vertaisryhmistä. Ensimmäinen alaluku (8.3.1) käsittelee sisaruksia, toinen alaluku (8.3.2) omanmaalaisia ja ulkomaalaisia kavereita ja kolmas seurustelusuhteita (8.3.3). Kahdessa viimeisessä luvussa käsittelen suomalaisia kavereita (8.3.4) ja koulukavereita (8.3.5).

8.3.1 Sisarukset

Nuorista neljä oli tullut Suomeen veljen tai siskon kanssa. Haastattelin eräitä sisaruksia, jotka olivat ennen asuneet samassa huoneessa ja asuvat nyt vierakkäisissä rakennuksissa, koska toinen sisaruksista on täysi-ikäinen ja asuu tukiasunnossa. Eräs nuori asuu sukulaisperheessä täysi-ikäisen veljensä kanssa, joka on tullut Suomeen jo aikaisemmin.

Yhdellä haastateltavalla puolestaan on täysi-ikäinen veli vastaanottokeskuk-
sen puolella. Myöhemmin he muuttivat yhdessä samaan tukiasuntoon. Vel-
jekset ovat toisilleen kaikki kaikessa, koska heillä ei ole yhteyttä muihin suku-
laisiin.

Haastateltavista kolme oli asunut jo kotimaassa yhdessä vanhempien, nai-
misissa olevien sisarusten kanssa. Nuoret olivat tulleet Suomeen yhtä aikaa
perheenyhdistämisen avulla pariskunnan lapsina. Vanhemmiksi tultuaan
nuoret olivat kuitenkin ilmoittaneet poliisille oikean henkilöllisyytensä ja ikän-
sä. Tämän jälkeen heidät lähetettiin asumaan ryhmäkotiin, jossa kaksi nuo-
rista asuu edelleen, mutta kolmas on palannut perheeseen. Tälle perheessä
asuvalla nuorelle siskon lapset ovat kuin nuorempia sisaruksia ja isosisko
kuin oma äiti.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikki tapaamani sisarukset ovat toisilleen
läheisiä, näkevät päivittäin ja huolehtivat toisistaan. Eräs sukulaisperheessä
asuva nuori sanoi veljen olevan hänen paras kaverinsa, joka auttaa muun
muassa läksyissä. Monet sisarukset puhuvat tärkeistä asioista keskenään:

*NUORI: Tyttökaveri ei vie enemmän aikaa kuin mun veli, sama aika
vie.*

Anna: Puhutsä paljon asioista sun veljen kanssa?

*NUORI: Ihan kaikesta. Kaikesta mistä mahdollista. Kyllä meillä kaikil-
la on kuitenkin pienet salaisuudet (hymyilee). (Täysi-ikäinen nuori).*

Jotkut ovat suorastaan riippuvaisia toisistaan eikä heitä ole helppo saada
erilleen lyhyeksikään ajaksi. Vanhemmasta sisaruksesta on tullut melkein
kuin äiti nuoremmalle: *Minä teen kaiken, mitä Omar haluaa, teen kaiken hä-
nen hyväkseen.*

Anna: No, miten se alku, te olitte Omarin kanssa ihan kahestaan?

*NUORI: Joo, kahestaan. Ihan koko ajan, ei melkein koko ajan. Ensin,
ensin tuntui, tuntui pahalta (muuttaa erilleen). (Naurua). Minä en ha-
lunnut asua yksin. Ja en halunnut Omar asua täällä ryhmäkodissa il-
man minua. Ja Omarkaan ei halunnut asua täällä ilman minua ja mi-
nä kans en halunnut ilman Omaria. Se oli tosi vaikea. (Täysi-ikäinen
nuori).*

Vieläkin sisaruksia on vaikea saada lähtemään mihinkään, jos toinen ei voi
lähteä. Työharjoitteluni aikana ohjaajat päättivät viedä isosiskon ulos, koska
hän ei ollut koskaan käynyt kaupungilla illalla. Lähteminen vaati pikkuveljen
valmistelemista. Kerrottiin, että siskon pitää oppia liikkumaan kaupungilla ja
tekemään aikuisten juttuja. Ohjaajat selittivät minulle tilannetta:

*Juttu on sillein, että nämä sisarukset kärsivät ihan oikeasti separaa-
tio-syndroomasta. Omar on estänyt monet kerrat Mahtobin menot ja
Mahtob taas perunut menojaan Omarin takia. Mutta Omarin täytyy
tajuta, että hän on vielä pieni poika ja siskolla täytyy olla oma elä-
mänsä, kunnes hän kasvaa isommaksi ja voi ruveta huolehtimaan
Omarista. Ei Mahtob ole Omarin äiti. Omar alkaa heti itkeä, jos Mah-
tob on lähdössä jonnekin ja käyttäytyy itsekkäästi. (25.2.2001).*

Kun vietin paljon aikaa Omarin isosiskon kanssa, ohjaajat huomasivat, että Omar oli mustasukkainen minusta. Ohjaajien mukaan Omarin täytyy antaa isosiskon elää omaa elämäänsä ja tavata ikäisiään kavereita eikä Omar saa määrätä asioista, vaikka onkin ”mies”. Sisarusten ei ole annettu muuttaa yhteen asumaan, koska on pelätty, että silloin pikkuveli päättäisi asioista eikä sisko pystyisi keskittymään opintoihinsa.

Eräät somalialaiset sisarukset, jotka ovat tulleet Suomeen kolmisiin ja asuvat ryhmäkodissa, ovat hyvä esimerkki siitä, miten jollekin sisaruksista tulee helposti vanhempien rooli. Sisaruksista keskimäinen on poika ja kaksi muuta tyttöjä. Koska vanhemmat ovat muualla, sisaruksilla ei ole muuta miesauktoriteettia kuin veljensä, josta on tullut kuin perheen pää tämä nuoresta iästään huolimatta (noin 10 vuotta). Veli on muun muassa määrännyt, että tyttöjen on laitoksen ulkopuolella käytettävä huntua.

Monet nuoret sanoivat puhuvansa tärkeistä asioista ja päätöksistä mieluiten vanhemman sisaren tai veljen kanssa, jos se vain on mahdollista. Jos sisarukset asuvat kaukana, esimerkiksi pääkaupunkiseudulla, nuoret soittavat heille varsinkin ongelmatilanteessa.

Yleensä minä puhun asiasta vain varovasti. Minä tiedän, että, jos minä varmasti tiedän, että tämä asia puhumisenkin ei auta mitään. Parempi jättää, sitten, että minä kerron minun siskolle. --- Tai siis, minä ymmärsin, yritän välillä olla puhumatta sellaisia asioita. (Noin 17-vuotias nuori).

Vain yhdet veljekset eivät tuntuneet tietävän toistensa kuulumisia, vaikka kävivätkin toistensa luona kylässä joitakin kertoja vuodessa.

Hussein oli kylässä pitkän viikonlopun. En oikein tiedä, millainen suhde Hassanilla ja hänellä on. Oli käynyt esim. ilmi, ettei Hussein tienynyt mitään Hassanin jatkosuunnitelmista. Välillä Hassan lähti johonkin moneksi tunniksi ja jätti Husseinin oman onnensa nojaan. Toki Hussein tuntee muutkin pojat, mutta Hassan on kuitenkin hänen veljensä. Ilmeisesti he eivät kuitenkaan puhu paljon tai puhuvat vain joistakin asioista. Välillä Hussein pyöri ympäriinsä vähän orpona ja sanoi, ettei hänellä oikein ollut tekemistä. (3.4.2001).

Yhteenveto

Nuorista neljällä on sisko tai veli Suomessa. Sisarukset ovat toisilleen tärkeitä ja läheisiä riippumatta siitä, asuvatko nuoret perheessä vai ryhmäkodissa. Yhden perheessä asuvan nuoren isovelji on paras kaveri. Toisen perheessä asuvan nuoren isosisko on kuin äiti, jonka kanssa nuori on asunut suurimman osan elämästään. Siskon lapset taas ovat kuin nuorempia sisaruksia.

Eräät ryhmäkodissa asuvat sisarukset ovat niin kiinni toisissaan, että vanhemmasta on tullut nuoremmalle kuin äiti, eivätkä he halua lähteä mihinkään ilman toista. Yhdet veljekset taas asuvat yhdessä ja ovat toisilleen tavallaan kaikki kaikessa, koska heillä ei ole yhteyttä muihin perheenjäseniin tai sukulaisiin. Eräät veljekset poikkeavat muista sisaruksista kahdessa asiassa: he asuvat eri puolilla Suomea, koska toinen asuu perheessä ja toinen ryhmäko-

dissa, eivätkä he näe toisiaan usein tai ole kovin läheisissä tekemisissä keskenään. Syitä tähän saattavat olla esimerkiksi välimatkan aiheuttama vierantuminen tai elämäntilanteiden erilaisuus.

Haastattelujen ja havaintojeni perusteella näyttää siltä, että jos sisarusten ikäero on suuri, tulee vanhemmasta sisaruksesta helposti nuoremmalle kuin äiti tai isä, joka tuntee olevansa vastuussa nuoremmasta. Jos sisarukset ovat melko samanikäiset, heistä voi tulla hyvin läheiset, ja he voivat olla tukena toisilleen.

8.3.2 Omanmaalaiset kaverit ja muut ulkomaalaiset kaverit

Eri ihmiset saattavat määritellä kaverin, ystävän ja tutun eri tavalla ja tarkoittaa hyvin eri asioita näistä puhuessaan. Pyrin sen takia työharjoittelussa ollessani kiinnittämään huomiota siihen, keitä nuoret tapailevat ja ovatko heidän puheensa ristiriidassa sen kanssa, mitä he näyttivät tekevän.

Suuri osa nuorten omanmaalaisista ja muista ulkomaalaisista kavereista on sellaisia, joihin he ovat tutustuneet asuessaan samassa ryhmä- tai perheryhmäkodissa. Suurin osa tapaamistani nuorista on tuntenut toisensa noin vuoden tai pari, jotkut neljäkin vuotta. Jotkut pitävät yhteyttä niihinkin, jotka ovat muuttaneet muualle perheryhmäkotiin, sukulaisperheeseen tai omaan asuntoon.

Toisessa työharjoittelupaikassani asuu vain poikia, jotka muodostavat tiiviin kaveriporukan keskenään. *Tässä talossa on kaikki, kaikki on mun kavereita.*

Anna: Entä kaikki ryhmäkodin pojat?

NUORI: Se on minun kaveri. En tiedä mitä ajatella, ne on minun people.

Anna: Miten te tulette Ramiron (kämppekaveri) kanssa toimeen?

NUORI: Niin, sillein ihan hyvin, kaverin kaveri. Tämän verran kaikki pojat minun kaveri. Hän on normal minun kanssa, koulussa vähän, jutellaan, jos nähdä kaupungilla. Jotkut kaverit nähdä joka päivä, käydä tupakalla joka päivä. Ali puhuu minun kanssa ja polttaa tupakkaa. (Noin 17-vuotias nuori).

Erimaalaiset nuoret näyttävät tulevan hyvin toimeen keskenään, vaikka tapeluitakin on kuulemma ollut varsinkin silloin, kun kotiin tulee uusia asukkaita. Islamien uskonto ja islamilainen kulttuuri yhdistää suurta osaa nuorista, vaikeivätkin he välttämättä ole kovin uskonnollisia.

Huomasin, että erityisesti toisessa työharjoittelupaikassani samanmaalaiset nuoret ovat paljon tekemisissä keskenään.

Tytöt pitävät poikia kuin pikkuveljinä. Kaikki neljä ovat asuneet yhdessä ainakin pari vuotta ja ovat kuin sisarukset: juttelevat, kiusaavat, väittelevät, koputtavat toistensa huoneiden oville. (6.2.2001).

Monien nuorten elämä pyörii pitkälle samassa kodissa asuvien nuorten ja muiden omanmaalaisten nuorten kanssa.

Shukri ei poistu kotoa juuri minnekään. Koulun jälkeen hän tulee olohuoneeseen istuskelemaan, vaikkei siellä olisi vielä ketään. Matopeliä, kahvin ja teen keittoa, usein Layla tulee kylään, iltaa rytmittävät päivittäiset TV-ohjelmat. Hän laittaa itselleen ruokaa ja huolehtii usein muistakin. Välillä hän puhuu puhelimeen somaliaksi, Laylan ja muiden somalien kanssa. (14.2.2001).

Pitkään yhdessä asuneet nuoret tuntevat toisensa ja tulevat hyvin toimeen keskenään. Ohjaajien mukaan tilanne muuttuu kuitenkin aina joksikin aikaa, kun joku uusi nuori muuttaa taloon.

Alussa oli kuulemma ollut paljon vaikeuksia. Nyt samat pojat ovat asuneet täällä niin kauan, että ovat jo tottuneet talon tavoille. Uudet tulokkaat kuulemma testataan aina jollakin tavalla ja katsotaan, kuka on kuka. (24.2.2001).

Johtajan paikasta saatetaan käydä kovaa kilpaa poikien kesken. Eräs työntekijä kertoi, että kodin poikaporukassa on yleensä joku, joka on joukon johtaja:

Täällä on aina ollut joku nuori, joka on tavallaan porukan kingi, hyvässä tai pahassa. Meillä oli nuori, joka oli kingi hyvässä mielessä. Hänen jälkeensä jäi tyhjiö, jota monet ovat yrittäneet täyttää ja ottaa paikkaa itselleen. Majid on yrittänyt kovasti, mutta se on sitten taas fyysisesti niin pienikokoinen. Amahl on tapellut kodin ulkopuolella, muttei täällä kenenkään kanssa. Se aina röyhistelee rintaa ja on omasta mielestään se porukan kingi. Muiden mielestä se ei ehkä kuitenkaan ole siihen tarpeeksi kypsä. (28.2.2001).

Aika kuluu nopeammin, kun on kaveriporukka, jonka kanssa asuu ja voi tehdä kaikenlaista yhdessä. Eräs somalityttö kertoi olevansa mieluiten poikien ja monenmaalaisten ihmisten kanssa. Hän sanoo myös käyttäytyvänsä eri tavalla kuin somalitytöt yleensä.

*Anna: Miten kestit sen pitkän odotuksen (ryhmäkodissa)?
NUORI: Mulla oli hauskaa poikien kanssa, jos sulla on se porukka. Tykkään olla poikien kanssa tekemisissä kaverina. Inhosin somalialaisia tyttöjä, aina valittaa ”toi sano niin ja toi teki niin”. Pojat on aina ystäviä, ei niiden kanssa tule tuollaista. Mä tykkään olla niinku poika. Äitikin sanoi niin. Mulla on enemmän poikia kavereina. Paras ystävä voi olla poika, ei se kerro, se pysyy hänellä, mut tytöt ei ne pidä. Minä aina luotan, tykkään olla rehellinen. Monet tytöt uskoo heti, että sä seurustelet, vaikka on vaan kavereita. Minä käyttäydyn eri tavalla kuin somalitytöt. Minä tykkään olla kaikkien kanssa, erilaisten, nähdä eri kulttuureita. Poikia on paljon, mä tykkään olla, mennä niiden kanssa, vitsailen. (Somalialainen tyttö).*

Joidenkin nuorten kanssa katsoimme heidän huoneissaan valokuvia. Lähes poikkeuksetta kaikki kuvat olivat työntekijöistä ja kodeissa asuvista muista nuorista. Muita kavereita ei kuvissa juuri näkynyt. Kotimaastaan ei kenelläkään ollut kuvia.

Muutammat nuoret kertoivat, etteivät he aina tule muiden samassa kodissa asuvien nuorten kanssa toimeen, vaikka viettävätkin paljon aikaa yhdessä.

*Anna: Onks esimerkiks niinku muut pojat täällä hyviä kavereita ja?
 NUORI: Eiii, pojat ovat joskus hulluja. Pojat ei voi aina mua auttaa.
 Kyllä meillä, meillä on joskus hauskaa yhdessä. Me käydään ulkona
 yhdessä. Kyllä me ollaan sillein lähellä ja autetaan me toisia, aika pal-
 jonkin. (Noin 17-vuotias nuori).*

Eräs nuori kertoi pelkäävänsä välillä isoja poikia. Toinen nuori taas kertoi, et-
 tä kodissa juorutaan liikaa toisten asioista ja että on parempi pitää matalaa
 profiilia omista asioista. Muutenkin hän viihtyy hyvin itsekseen ja pitää muita
 nuoria vähän lapsellisina.

*Yleensä, kun sinulla on joku asia, niinku sulla on tyttöystävä, täällä
 kaikki tietävät, milloin tuo tapasi, milloin alkoi seurustella, milloin hän
 aloitti tämä harrastus. Mutta minusta kukaan ei tiedä, koska en puhu-
 nut kenenkään kanssa. En rupea puhumaan kaikille. Kysyvät tyttöys-
 tävästä yms. Toiset pojat täällä ryhmäkodissa tietävät kaikki. He kä-
 velevät kauppaan yhdessä. Minä menen yksin ja tulen takaisin yksin.
 Jotkut kysyvät, miksi kävelet yksin, eikö pelota. Heillä ei ole sama
 ajatus kuin mie, ei toimi. Kyllä minä voisin tehdä, mutta ei toimi. Minä
 näkee, joka tekevät he vain tyhmiä, vain lapsellisia. Sitten, kun minä
 tulen joku minun oma ajatus, ei toimi. (Täysi-ikäinen nuori).*

Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani, että yksi nuorista jäi minulle melko vieraaksi.
 Myös muiden nuorten mukaan hän on koulussa ja muutenkin paljon vain
 omissa oloissaan. Kodin nuorista ainoastaan yksi on hänen kanssaan muita
 läheisemmissä väleissä.

*En puhunut koko aikana Mehdin kanssa juuri mitään. Hän on pojista
 kaikkein vähiten paikalla ja silloin, kun on paikalla, ei välttämättä edes
 tervehti. Faudel kertoi, että koulussakin Mehdillä on usein korvalaput
 päässä ja mököttävä ilme. Faudelia ja Mehdiä yhdistää ainakin se, et-
 tä molemmat puhuvat hyvin arabiaa. He ovat kuulemma tyytyväisiä,
 kun muut eivät ymmärrä. (1.4.2001).*

Eräs nuori oli asunut ryhmäkodissa vasta niin vähän aikaa, ettei osannut vie-
 lä oikein sanoa, ovatko muut kodin pojat hänen todellisia kavereitaan.

*Anna: Onks ne hyviä kavereita kaikki nää pojat keskenään?
 NUORI: Mä oon ukrainalainen ja mä oon ukrainalaisten kaveri. Mä en
 tiedä, onko noi muut pojat kavereita keskenään Ystävät on ne, jotka
 auttavat silloin, kun asiat on huonosti. (Noin 17-vuotias nuori).*

Jotkut nuoret pitävät vielä yhteyttä sellaisiin omanmaalaisiin tai muunmaalai-
 siin kavereihin, jotka ovat asuneet heidän kanssaan ryhmä- tai perheryhmä-
 kodissa aikaisemmin.

*Anna: Onko sulla sellaisia kavereita, joiden kanssa olet asunut yh-
 dessä ryhmäkodissa tai täällä?
 NUORI: Joo, on, me ollaan asuttu yhtä aikaa, mutta välillä me pide-
 tään toisilta salaisuus, jos sinä et kerro omasta salaisuudesta, niin
 miten minä voin sitten. (Täysi-ikäinen nuori).*

Joillekin nuorille ryhmä- ja perheryhmäkodissa tavatut omanmaalaiset kaverit
 ovat edelleen läheisiä, vaikka ovatkin hajallaan ympäri Suomea. *Somalit. Ne*

on niitä mun parhaita kavereita... Monet ryhmä- tai perheryhmäkodista pois muuttaneet ovat edelleen yhteydessä kodissa asuviin nuoriin.

Anna: Ootsä yhteydessä noihin, jotka asuu vielä ryhmäkodissa?

NUORI: Joo. Ne nuorten kanssa oon yhteydessä, melkein joka päivä, välillä se viikko se monta kertaa nähdään me toisemme. Kysyn mitä kuuluu, miten menee. Aika, aika paljon, on kyllä joitten kanssa mä voin puhua. Resa ja siellä on Feri, joskus hänen kanssa mä puhun. On joskus mukava puhua omalla äidinkielellä. Koska tässä kaupungissa ei kukaan mulla (omanmaalaisia). (Täysi-ikäinen nuori).

Yksi sukulaisperheessä asuva nuori käy maahanmuuttajille tarkoitettua valmentavaa koulua. Hän kertoi kaikkien kavereidensa olevan samasta koulusta.

Joo, monenmaalaisia tässä koulussa. Mä puhun kaikkien oppilaiden kanssa. Englanniksi, suomeksi ja somaliaksi, joskus arabiaksi. -- Jos mä näen uusi oppilas, mä selitän ja autan.

Toinen sukulaisperheessä asuva nuori sanoi parhaiden kavereidensa olevan pari somalinuorta, joiden kanssa hän on koulussa ja vapaa-aikana: *Kaupungilla, soitellaan, käydään samaa kuntosalia.*

Eräs somalityttö kertoi oppineensa viettämään vapaa-aikaa niin kuin Suomessa on tapana: *Nykyään minä olen oppinut henkailla kavereiden kanssa tai käydä kuntosali tai aerobic. Nykyään.*

Huomasin, että eräs nuori on kova shoppailemaan, mutta myös antamaan lahjoja ystävilleen. Eräs ohjaaja kommentoi asiaa:

"Voi kun se uskoisi, että se on hyvä noin, ei sen tarvi lähettää lahjoja koko ajan!" (14.2.2001).

Muutammat nuoret olivat onnistuneet saamaan yhteyden joihinkin kavereihinsa, jotka he olivat tunteneet jo ennen kotimaasta lähtöä.

Ja hän tulee vain Ruotsista minun takiani, minun yksi kaveri. Hän tiesi, että hänen vanhemmat ja hänen veli, kaikki asuu siellä Ruotsissa. Ja hän sitten ajattelee, että sen takia hän tulee tähän, jos mulla ongelma, puhuminen, koska hän tiesi, ettei kukaan muu ole täällä. Minin kouluun hänen kanssa, minä en ole yhtään tuntia koulussa, vain me juttelemme siellä ja puhumme elämästä. Mutta hän oli paras mun ystävä. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Toisen työharjoittelupaikkani kaikki nuoret ovat Somaliasta ja viettävät paljon aikaa toistensa ja muiden somaleiden kanssa. Toisessa taas asuu nuoria useista eri maista, ja nuoret ovat paljon tekemisissä keskenään kotona ja kodin ulkopuolella. Kaikki kodin asukkaat ovat poikia ja muodostavat tiiviin

kaveriporukan. Näistä nuorista osalla on lisäksi paljonkin eri maalaisia kaveriteita myös kodin ulkopuolelta.

Perheessä asuva nuori käy maahanmuuttajille tarkoitettua koulua, jossa hänen kaverinsa ovat. Toinen perheessä asuva nuori taas kertoi viettävänsä aikaa lähinnä muiden somaleiden kanssa koulussa ja vapaa-aikana.

8.3.3 ”Mistä kiinni sydän, siinä se on” - Seurustelusuhteet

Monilla teini-ikäisillä pojilla oli ollut tai on parhaillaan suomalainen tyttöystävä. Joillakin somaleilla oli ollut samanmaalaisia tyttö- tai poikaystäviä. Nuorten suhteiden vakavuutta on vaikea arvioida tämän tutkimuksen puitteissa. Lähden liikkeelle siitä, mitä nuoret itse kertovat seurustelusta, sekä omista havainnoistani.

Kaikilta nuorilta en kysynyt seurustelusta. Kaikki tapaamani tytöt ovat muslimeja, eikä seurustelusuhteista puhuminen ehkä olisi ollut sopivaa. Kolme pojista on niin nuoria, ettei heillä vielä ole tyttöystäviä.

Yksi tyttö oli jo kauan ollut ihastunut erääseen henkilöön, mutta mitään ei ollut tapahtunut. Tyttö sanoikin, että haluaisi vaikka ostaa rakkautta, jos se vain olisi mahdollista. Muut tytöt eivät puhuneet seurustelusta tai heillä ei ollut siitä kokemuksia.

Monet nuoret viettävät iltoja ja viikonloppuja ja ovat yötä tyttöystävänsä luona. Joskus poikien tyttöystävät ovat yötä ryhmäkodissa tai tukiasunnossa nuorten luona. Nuorten täytyy kuitenkin sopia etukäteen ohjaajien kanssa tyttö- tai poikaystävien tuomisesta ja muualla yöpymisestä. Eräs nuori asuu lähes kaikki viikonloput ja lomat tyttöystävän luona. Seurustellessaan nuoret tapaavat myös tyttö- tai poikaystävänsä kavereita ja perhettä.

Anna: Mitä sä yleensä teet vapaa-aikana?

NUORI: Esimerkiksi viikonloppuna minun tyttöystävä tulee, menen kaupungille, diskoon, jos hän haluaa tulla minun koti. Minä menen kanssa hänen koti. Tyttöystävän mummu sanoo ”tule meille”. Usein olen tyttöystävän kotona, kaiken hän nyt tietää. Jos minä haluan ja jos minulla on rahaa, menen kaupungille.

Hanna on seurustellut aikaisemmin pidempään Romaron kanssa.

Tällä hetkellä he eivät ilmeisesti ole yhdessä, mutta Hanna on paljon Romaron luona ja tuntuu välillä hilluvan ryhmäkodissakin vain sen takia, että odottaa, että Romaro tulisi kotiin. (30.3.2001).

Jotkut nuoret viettävät lomansakin tyttöystävän luona. Eräs nuori lähti tyttöystävän luokse, kun ryhmäkodissa oli ollut vaikeuksia.

Mehid pakkasi kamansa ja ilmoitti menevänsä koko hiihtolomaviikoksi tyttöystävälleen. Tyttöystävä on suomalainen ja asuu yksinään. Ohjaajat naureskelivat, että hän opiskelee psykologiaa... (4.3.2001).

Eräs nuori on todella iloinen siitä, että tuli juuri Suomeen, koska tapasi täällä tyttöystävänsä.

Jos minä en tulla Suomessa, en nähdä minun tyttöystävä. This is my luck, good luck, tämä nainen, this is my life, you stay here. If this is not my luck, I go. (Noin 17-vuotias nuori).

Toinen nuori on hyvin vakavissaan suomalaisen tyttöystävänsä kanssa, ja tulevaisuudensuunnitelmia on jo paljon. Opintojen jälkeen he aikovat muuttaa toiseen kaupunkiin tai ulkomaille asumaan.

Ystävänpäivänä menimme kihloihin. Jos minä täytän 18, naimisiin. Se on ensimmäinen asia. (Noin 17-vuotias nuori).

Suomalaisen kanssa seurustellessa nuoret oppivat hyvin suomen kieltä, jollieivät puhu keskenään englantia.

Laura ja Faudel ovat päättäneet, että puhuvat keskenään vain suomea. Sen kuulemma huomaa nyt jo Faudelin parantuneena kielitaitona. Pariskunta näyttää aina kuin vastarakastuneilta, eivätkä ole hetkeäkään kaukana toisistaan silloin, kun Laura on kylässä. (30.3.2001).

Eräs pojista analysoi kerran juttellessamme itsensä ja muiden suhdetta tyttöystäviin:

Alin mielestä idea naimisiinmenosta on hullu, rakkaus vain tekee hulluksi kuten Faudeliille on käynyt. Rezasta taas Ali sanoo, ettei tämä rakastu koskaan, on vain tyttöjen kanssa. Ali sanoo, ettei itse välitä tytöistä (26.2.2001).

Eräs nuori on tavannut kiinnostavia tyttöjä, mutta valitettavasti kaikki ovat olleet jo varattuja.

Mulla on yksi suomalainen tuttu, tyttö. Hän oli ennen töissä vastaanottokeskuksessa, mutta hän on naimisissa! Mutta melkein kaikki on naimisissa, voi hitto! Etsin tyttöystävää, mutta kaikki ovat naimisissa. Se on elämää, se on ongelmia. (Noin 17-vuotias nuori).

Somaliasta tuleva nuori kertoi miettineensä paljon suomalaisen nuorison kevyttä seurustelukulttuuria, mutta tottuneensa siihen vähitellen. Hän sanoo itse pitävänsä tyttöjä yleensä vain kavereina eikä halua välttämättä seurustella. Somaliassa ei hänen mukaansa ole tapana, että nuoret seurustelevat, jolleivät ole vakavissaan ja menossa naimisiin.

Kyllä minä olen vähän, aika paljonkin miettinyt sitä asiaa.--- En mä sillein, se on vaan semmonen, oikeastaan se on ihme asia, jos jollakin on tyttöystävä, nuorella kaverilla. Ei mulle tuu yhtään mieleen, mutta minä pidän kaverina. Se on meille vähän vaikea asia, se tyttöystävä. Mut jollakin tavalla on varmasti vähän eri, jotkut varmasti pitävät, haluavat tyttöystäviä. Se ei ole Somaliassa tapana. Nii, se on vähän niinku, vähän järkyttäny, esimerkiksi, se on järkyttänyt minua. Ja nyt minä taas tiedän, se on Suomen tapana, kulttuuria.

Se on vaikea, jos joku vanhempi ihminen tulee sanomaan, sinun pitää mennä naimisiin. Joudut sitten menemään hänen kanssa naimisiin. Se on, se on vähän niinku kulttuuriasia, oikeata, pitääkö tyttöystäviä. Jos aikoo elää jonkun kanssa ihan kunnolla, niin se on, varmasti se on voi olla tyttöystävä. (Noin 17-vuotias nuori).

Kysyin nuorilta myös, voisivatko he kuvitella menevänsä naimisiin suomalaisen kanssa. Vastaukset kuvastavat osaltaan myös nuorten suhtautumista suomalaisiin, suomalaiseen kulttuuriin ja Suomeen jäämiseen. Muutamat sanoivat, ettei kansallisuudella ole väliä. Jotkut taas sanoivat, etteivät menisi suomalaisen kanssa naimisiin, mutteivät perustelleet sitä sen enempää, vaikka kysyin: *No, ku se on semmonen tapa....*

NUORI: Se voi olla suomalainen. Kyllä se voi olla, miksi ei? Minun mielessä ei oo tommonen asia ainakaan. Jotkut sanoo, että "en minä halua mennä suomalaisen kanssa, minä menen omasta maasta". Ei, se ei tarkoita sitä, se on kaikki rakkautta. Mistä kiinni sydän, siinä se on.

Anna: Nii, et kansallisuudella ei oo niin väliä?

NUORI: Ei väliä sillä. Joku eurooppalainen tai afrikkalainen, ei mitään väliä (nauraa). Se on, pitää olla ihminen. Mitä ihminen ajattelee, siitä se on. Minkälainen perhe se voi olla. (Täysi-ikäinen nuori).

Yhteenveto

Monilla ryhmäkodissa asuvilla pojilla on tai on ollut suomalainen tyttöystävä. Yksi poika on kihloissa suomalaisen tytön kanssa, ja parilla muullakin on parhaillaan tai on ollut pitkäaikainen seurustelusuhde suomalaisen kanssa. Muutamilla nuoremmilla pojilla tyttöystävät tulevat ja menevät, eikä niistä ole tullut mitään sen vakavampaa. Yksi tytöistä ei ole koskaan seurustellut ja kokee olevansa yksinäinen. Olipa seurustelusuhde vakava tai ei, suomalaisten kanssa seurustelevat nuoret oppivat suomen kieltä ja tapaavat kumppaninsa suomalaisia kavereita ja usein myös perheen.

Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa suhtaudutaan melko sallivasti nuorten seurusteluun, ja seurustelevat parit voivat yöpyä toistensa luona. Perheissä asuville nuorille tämä ei ehkä ole niin helppoa. Jotkut tytöt eivät halua käydä ulkona, koska he pelkäävät muslimimiesten paheksuntaa. Suomalaisten tapojen omaksuminen ei käy tytöiltä yhtä helposti ja nopeasti kuin pojilta.

8.3.4 Suomalaiset kaverit

Sillä, minkä maalaisia nuorten kaverit ovat, ei periaatteessa ole mitään väliä, kunhan kavereita on. Kuitenkin ulkomaalainen nuori, joka asuu Suomessa, muttei tunne suomalaisia, saattaa olla jollakin tapaa ulkopuolinen eikä pääse "sisään" samalla tavalla kuin ne, joilla on myös suomalaisia kavereita. Kysyinkin nuorilta erikseen heidän suomalaisista kavereistaan.

Monet nuoret ovat olleet Suomessa jo pari vuotta tai pidempäänkin ja kertoivat, että heillä on paljon suomalaisia ja muunmaalaisia kavereita. Toisessa työharjoittelupaikassani käy lähellä asuvia kylän nuoria tapaamassa ryhmäkodin nuoria. Kirjoitin kenttäpäiväkirjaani huomioitani nuorten kavereista:

Kodissa käy välillä pari nuorta suomalaispoikaa, jotka asuvat jossakin tässä lähellä. En ole oikein päässyt selvyYTEEN, kenen kavereita he varsinaisesti ovat tai ketä tulevat tapaamaan. Ehkä vähän kaikkia. Ferin mukaan he ovat ainoastaan Alin kavereita. Ehkä Ali on taval- laan pojista sosiaalisin. Faudel on sanonut, että tulee paremmin tyttö- jen kanssa toimeen. Hassanilla on ohjaajien mukaan ollut suomalai- sia kavereita, mutta hän ei ole oikein osannut pitää heihin yhteyttä. Hassan itse sanoo, että hänen suomalaiset kaverinsa ovat vain tuttu- ja. (1.4.2001).

Eräs ryhmäkodista pois muuttanut nuori kertoi tuntevansa kaupungilla paljon ihmisiä.

On mulla, on aika paljon kavereita. Varmaan se on ympäri pienessä kaupungissa ku melkein kaikki nuoret tunnen. Itse asiassa se riippuu ihmisen kanssa, oman, oma tyyppi elikä miten yks ihminen voi käydä toinen ihminen kanssa. Tällä hetkellä ei yhtään ongelmaa kenen kanssa. Tuota, aika paljon mulla on suomalaiset kaverit. Ne on minun kämpässä, vaikka minun kämpä on pieni, ne käy ja minä menen. Nyt on kavereitten kanssa varmasti soittaa, jos kahteen päivään eivät nähneet: "Hei, missä sinä oot?" Ja kesällä sitten päivällä esimerkiksi kahvilla jossakin. Elän mun elämää! (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori sanoi olevansa kaikkien kaveri ja kavereita olevan jo tarpeeksi. Samalla nuorella näytti tosiaan olevan paljon kavereita ja tuttuja, mutta hän oli myös joutunut suomalaisten kanssa tappeluihin.

Eräs nuori sanoi iän vaikuttavan kaikissa paikoissa ja piireissä, missä hän liikkuu. Suunnilleen samanikäiset nuoret ovat keskenään viikonloppuisin, harrastuksissa, nuorisotalolla ja kirkolla. Toisinaan nuoret pääsevät ravinto- loihin sisään ikärajoista huolimatta.

Joillekin nuorille urheilujoukkueen kaverit ovat tärkeitä, ja monilla on urheilu- seuroissa kavereita. Myös suomalainen valmentaja saattaa olla tärkeä henkilö nuorelle. Jotkut nuoret kertoivat, että olivat löytäneet jonkun tai joitakin sellaisia suomalaisia ystäviä, joiden kanssa on paljon yhteistä. Eräs nuori on kirjeenvaihdossa suomalaisen ystävänsä kanssa.

Tää on ensimmäinen kerta, voi sanoa, jonka minä saan niinku Suo- messa, niinku ihan huviksemme rupeamme puhumaan. Se oli se tyt- tö. Se oli ihan kiva. "Mitä teet, jos olet masentunut?" Hän sanoi: "Minä soitan, laulan tai maalaan. Kun sinä piirät jotain, lähetä minulle. Kir- joita minulle kirje". Koko ajan hän kirjoittaa ja minä. Viime viikolla hän kävi täällä. (Täysi-ikäinen nuori).

Kotien työntekijät kertoivat, että joidenkin tyttöjen kanssa oli tehty paljon töitä ja menty aluksi mukaan, ennen kuin nämä tottuivat pikkuhiljaa liikkumaan it- sekseen.

Eräs ohjaaja: "Fatima on niin arka ja ujo, ettei uskalla mennä paljo mihinkään yksinään, jollei sitten ole jotain ihan tuttua ja turvallista. Kerran esimerkiksi muut oli jo menneet kattomaan jotain peliä. Fati- ma olisi halunnut mennä myös, muttei voinut mennä yksinään." (16.2.2001).

Eräs tyttö oli elänyt kotimaassaan olosuhteiden pakosta lähinnä kotona, ja hyppy suomalaiseen yhteiskuntaan oli ollut valtava. Hän kertoi pelänneensä aluksi suomalaisia ja rasismia:

Olen kuullut, että pojat sanovat minulle, että suomalaiset, suomalaiset ovat rasismi ja he eivät tykkää ulkomaalaisista. Siksi minä en uskaltanut mennä yksin kaupunkiin tai ostamaan ruokaa tai. En uskaltanut, koska minua pelotti. Koska minä en tiennyt vieraalla maalla... Ja ensin minä pelkäsin suomalaisia. Silloin minä en tiennyt, että millaiset suomalaiset, minkälaisia ihmisiä ... Silloin minä en tiennyt, mutta vähitellen, vähitellen ... miten sanotaan? Tutustuin suomalaisiin ihmisiin. No, vielä minä, minä en tiedä suomalaisten, millainen kulttuuri, kulttuuri suomalaisilla on. Vielä minä en tiedä, mutta haluaisin tietää.

Muutammat nuoret toivoivat, että heillä olisi enemmän ”oikeita” suomalaisia kavereita, joilta saisi myös apua asioihin.

On, on tärkeää, että on, on myös paljon suomalaisia kavereita, koska sitten voi kysyä kaikkia asioita. Se on tärkeää. Mulla ei oo oikeastaan semmosia kavereita, paitsi siis, ei olla oikeita kavereita, ollaan vaan yhdessä... (Noin 17-vuotias nuori).

Muutamilla nuorilla ei ole ikäisiään kavereita. Ainoat heidän tuntemansa suomalaiset ovat opettajia, kodin työntekijöitä, edustaja tai ystäväperhe. Jotkut tulevat hyvin toimeen kaikkien opettajien ja työntekijöiden kanssa, mutteivät ikäistensä kanssa. Yksi nuori sanoi, että minä olen hänen ainoa suomalainen kaverinsa, ja me olimme tavanneet vasta vähän aikaisemmin. Nämä nuoret ovat ehkä jo kotimaassaan tottuneet olemaan aikuisten kanssa, kun elämä on ollut pitkälti kotiin rajoittunutta. Ryhmäkodissa nuoret tavallaan jatkavat samaa viettämällä aikaa työntekijöiden kanssa.

Useat nuoret ovat sitä mieltä, ettei sillä ole väliä, minkä maalaisia kaverit ovat: *yhtä sama ulkomaalainen tai suomalainen, kun tulee vaan toimeen.*

Kuka on Suomessa, mä oon yhteydessä niiden kanssa. Vaikka Afrikasta alkaen ja sitten Aasia loppuksi, ihan kaikki. Muutama amerikkalaiset ja afrikkalaiset ja eurooppalaiset ja suomalaiset. Ihan kaiken maalaisia, koska mulla on kavereita täällä. (Täysi-ikäinen nuori).

Muutammat nuoret sanoivat, että heillä on suomalaisia kavereita, vaikka työntekijöiden mielestä heillä ei ole, enkä kahden viikon aikana nähnyt tai kuullut heidän suomalaisista kavereistaan. Joillakin nuorilla on kuitenkin suomalainen tyttöystävä, vaikka suomalaisia kavereita ei juuri olisikaan (ks. luku 8.3.3).

Varsinkin joillakin somalinuorilla on niin paljon omanmaalaisia kavereita, että kännykät soivat tiuhaan ja keskustelut ovat lähes aina somaliaksi. Viikonloppureissut Helsinkiin tapaamaan siellä asuvia somaliperheitä ja kavereita tehdään muiden somalien kanssa. Nämä nuoret näyttävät elävän melko länsimaisesti, mutta heidän kaveripiirinsä koostuu lähes kokonaan muista somaleista. Yleisvaikutelmaksi jäi, että he elävät suomalaisittain, mutta keskenään. Kaikki neljä sanoivat, etteivät edes haluaisi enempää suomalaisia ka-

vereita. Toisaalta monet nuoret ovat ylpeitä, eivätkä olisi helposti myöntäneet vaikeiksi tai negatiivisiksi kokemiaan asioita.

Eräs nuori oli ollut Suomessa vasta alle puoli vuotta eikä ollut vielä juurikaan ehtinyt saada suomalaisia kavereita. Osasyiksi hän sanoi kielitaidottomuutensa ja suomalaisten kielteisen suhtautumisen venäläisiin. Joillakin nuorilla ongelmana on se, etteivät he puhu vielä englantia eivätkä suomea eikä yhteistä kieltä useimpien suomalaisten kanssa ole.

Eräs nuori sanoi, etteivät kaverit ole hänelle kovin tärkeitä eivätkä pysty vaikuttamaan hänen oloonsa.

Anna: Haluaisitko enemmän suomalaisia kavereita?

NUORI: En minä oo koskaan ajatellut semmonen. En minä ajatellut, ei minulle haittaa, jos minulla on kavereita tai ei. Se on ihan sama. Eivät vaikuta paljon oloon, ei paljon vaikuta. Jos olo on huono, on huono. Jos on hyvä, on hyvä. Ei se kaverit paljon tärkeä minulle. Oli joskus, mutta minun elämän kokemus tulee nyt. En minä ajattele, että ne ovat tärkeä. Minä oon pieni, itsenäinen ajatus. Tulen koulusta, olin yksin koulussa, tulen bussilla yksin, syön yksin. Minä teen minun asioita yksin, en kerro kenellekään. (Täysi-ikäinen nuori).

Jotkut nuoret sanoivat, etteivät edes haluaisi suomalaisia kavereita. Kysymykseeni ”Haluaisitko enemmän suomalaisia kavereita?”, jotkut vastasivat, ettei ole väliä tai etteivät he yksinkertaisesti vain halua. Yksi nuori sanoi kohelteliaasti ”Ei kiitos...”

Yhteenveto

Perheissä asuvilla nuorilla on lähinnä omanmaalaisia ja muunmaalaisia kavereita, muttei juurikaan suomalaisia kavereita. Toisessa työharjoittelupaikassani kolme neljästä nuoresta sanoi, ettei heillä ole suomalaisia kavereita, eivätkä he kovasti niitä kaivanneetkaan. Toisessa kodissa taas joillakin nuorilla on paljonkin suomalaisia kavereita, toisilla ei. Muutamat nuoret kertoivat, että heillä on suomalaisia kavereita tai tuttuja, muttei hyviä ystäviä. Monet nuoret korostavat sitä, ettei kavereiden kansallisuudella ole mitään väliä. Pääasia on, että tulee toimeen. Toisaalta muutamat nuoret kaipaavat suomalaisia kavereita, joilta voisi kysyä neuvoa eri asioissa. Ryhmäkotien työntekijöiden mukaan yhteydenpito suomalaisiin kavereihin on joillekin nuorille vaikeaa, ja he saattavat menettää kavereita sen takia.

Nuorilla on omasta mielestään enemmän suomalaisia kavereita, kuin mitä heillä ohjaajien mukaan on. Ehkä nuoret haluavat antaa itselleen ja muille tällaisen kuvan. Voi myös olla, että nuorilla on koulussa ja kaupungilla sellaisia kavereita, joiden kanssa he juttelevat ja viettävät aikaa, mutta joiden kanssa he eivät soittelle, sovi tapaamisia tai joiden luokse he eivät mene kylään. Tällaiset kaverit eivät välttämättä näy eivätkä kuulu ryhmäkodissa olleena.

8.3.5 Koulukaverit

Lähes kaikki nuoret pitävät opiskelemista tärkeänä ja mainitsevat opiskelumahdollisuuden yhtenä Suomen parhaista puolista. Monien tulevaisuuden suunnitelmat liittyvät opiskeluun (ks. luku 6.9).

Suomessa on hyvä se, että kaikilla on oikeus oppia. Et kaikilla on niinku mahdollisuus oppia. (Noin 13-vuotias nuori).

Se on yhtä sama luokka. Ei niinku sanota, että toi on hyvä tai huono, on tasa-arvosia kaikki melkein. Ei haukuta niinku vammoista tai semmosista, ei hirveesti. (Täysi-ikäinen nuori).

Pääsee yläasteelle. Tää on kiva, ja rauha opiskella, ei olla, olla so-dassa. (Noin 13-vuotias nuori).

Suurimmalla osalla tapaamistani nuorista koulu sujuu olosuhteisiin nähden hyvin ja parhaiten niillä, jotka ovat aloittaneet suomalaisessa koulussa jo alasteella ja puhuvat hyvin kieltä. Muutamat nuoret ovat parissa vuodessa opetelleet kielen, aloittaneet lukion ja saavat koulussa hyviä numeroita. Jotkut olivat kuitenkin pudonneet niin pahasti kärryiltä, että läksyjen tekeminen alkoi olla melkein mahdotonta. Monet saavat tukiopetusta, ja yhdellä oli ollut kouluavustaja.

Työharjoitteluni aikana autoin usein nuoria läksyjen teossa. Monille nuorille kouluasioihin keskittyminen on vaikeaa, monet paljon isommat asiat painavat mieltä. Eri kielten ja asioiden sekamelska voi olla nuoren mielessä aikamoinen.

Teemme yhdessä Zahran kanssa ranskan läksyjä. Kappale pitää kääntää suomeksi, ja nyt vasta tajuan, kuinka vaikeaa se on... Monet sanat ovat sellaisia, ettei Zahra tiedä niitä suomeksi, somaliaksi eikä englanniksi, miten sitten ranskaksi. Myös suomen kielioppi ja suomeksi kirjoittaminen on vaikeaa. Zahralle keskittyminen on vaikeaa. Menee noin kaksi tuntia, emmekä pääse edes kappaleen loppuun. (6.2.2001).

Suurin osa nuorista on yläasteella ja muutamat lukiossa tai valmentavassa koulussa. Pääosa nuorten ajasta kuluu arkisin koulussa, ja olin kiinnostunut kuulemaan, millaisia sosiaalisia suhteita heillä on koulussa. Kysyin nuorilta aluksi, miten he ovat viihtyneet koulussa. Nuorten vastaukset olivat enimmäkseen positiivisia:

Tietysti minä tykkään koulusta, en minä tykkää ikinä lomasta. Minä tykkään lukemisesta. (Noin 13-vuotias nuori).

Alussa, kun minä tulin täällä, silloin oli vaikea. Nyt minä olen sopeutunut. (Noin 17-vuotias nuori).

No, minusta on hyvä, meillä on ihan mukavia opettajia koulussa. Ja minä tykkään opettajista. Ja hekin tykkää minusta. (Täysi-ikäinen nuori).

Joo, mä tykkään koulussa. Todistus se on normaali, minun opiskelu on normal, kaikki hyvin. Kaikki tulee hyvin, kaikki kaveri. (Noin 17-vuotias nuori).

Osa nuorista kertoi, että heillä on joitakin suomalaisia koulukavereita. Monet ovat luokkansa ainoita ulkomaalaisia, mutta yleensä samassa koulussa on muitakin ulkomaalaisia.

Anna: Millasia sun luokkakaverit on?

NUORI: No, mulla on aina pari tyttöä tai poikaa, jotka puhuu mun kanssa, aina neljä toverit, jotka puhuvat. (Täysi-ikäinen nuori).

Kaikilla nuorilla oli ollut ja monilla on yhä kielivaikeuksia koulussa. Vieraalla kielellä opiskeleminen vaikeuttaa niidenkin opiskelua, joilla koulu ja kieli sujuvat hyvin. Lisäksi kävi ilmi, ettei monilla ole koulussa kavereita. Syiksi nuoret arvelivat ikäeron (monet nuorista ovat ikäisiään alemmalla luokalla, koska ovat Suomeen tultuaan käyneet maahanmuuttajaluokkaa ja opiskelleet suomea tai koulunkäynti oli kotimaassa ollut katkonaista) sekä koulukiireet. Kukaan vanhemmista haastateltavista ei sanonut syyksi omaa ulkomaalaisuuttaan.

NUORI: Ei, ku minulla ei oo koulukavereita.

Anna: No, onks ne niinku, jutteleeks ne mitään?

NUORI: Ei kun, he eivät halua juttella minun kanssa, koska he ovat kaikki nuoria. Ja, ja minä olen vanhin koulussa, siksi he. --En tiedä. En minäkään halua olla heidän kanssaan. Koska hekään ei halua, en minäkään. (Naurua). (Täysi-ikäinen nuori).

Anna: No, miten koulussa, teidän luokka ja muut, millasia ihmisiä siellä on?

NUORI: Luokassa on, enimmäkseen minä olen, istun ja, enimmäkseen minä olen hiljaa, tunnilla. Tehtäviä pitää tehdä ja en, en ehdi sillein hirveesti puhua toisten ihmisten kanssa. (Noin 17-vuotias nuori).

Muutammat tytöt sanoivat, että tulevat yleensä suomalaisten poikien kanssa toimeen, mutteivät tyttöjen. Poikia on helpompi lähestyä, koska he ovat reiluja. Tytöt taas vetäytyvät enemmän omiin porukoihinsa.

Anna: Millasia ne on ne sun luokkakaverit?

NUORI: Se on huono... Tytöt on huono, pojat on kaikki okei. Tytöt ei puhu mitään, sitten he kikattavat yhdessä... Juoruaa... Joskus vaikea kysyä, sitten kysyn poikia... sitten odotan... haen ja lainaan kynää ja kumia pojilta. Sitten tytöt ei puhuta mitään. Minä menen poikien kanssa, jos minulla ei ole kynää tai kumia. (Täysi-ikäinen nuori).

Eräs nuori sanoi, ettei suomalaisten kanssa oikein ole mitään yhteistä ja että muiden ulkomaalaisten kanssa on helpompi tulla toimeen. Yksi nuori sanoi myös, ettei hänellä ole koulussa kavereita, koska suomalaisnuoret eivät ymmärrä hänen tilannettaan ja kulttuuriaan. Kyse on myös jonkinlaisesta ketjureaktiosta: nuorista tuntuu, etteivät suomalaiset yritä tutustua heihin, eivätkä hekään sitten tee aloitetta. *Ei ne yritä, miksi minä yrittäisin?*

Vain muutamat nuorimmat haastateltavat sanoivat kaverittomuuden syyksi oman ulkomaalaisuutensa. Eräs nuori ei halunnut puhua koulukavereista ilmeisesti siksi, ettei kavereita juuri ole.

Anna: No, et sä vois pyytää jotain niitä koulukavereita tänne joskus käymään?

NUORI: Se, se, se ei ne halua tulla. (Puhuu hyvin hiljaa, änkyttäen ja sanoja toistaen). Se sanoo, se, se sanoo: "Sä oot ulkomaalainen". -- Hmm! Tyhmä, kysymys. En minä halua, kaverit, kaverit kysymyksiä. (Noin 13-vuotias nuori).

Yksi sukulaisperheessä asuva nuori käy maahanmuuttajille tarkoitettua koulua, eikä hänellä ole sen takia suomalaisia koulukavereita. Toisella perheessä asuvalla nuorella taas on koulussa kavereita, mutta lähinnä omanmaalaisia nuoria, jotka ovat hänen kanssaan samalla luokalla.

Yhteenveto

Monilla nuorilla ei ole koulussa kavereita. Joistakin nuorista tuntuu, etteivät suomalaiset yritä tutustua heihin, eivätkä hekään sitten yritä tutustua suomalaisiin, kyse on ehkä jonkinlaisesta molemminpuolisesta reaktiosta. Muutamat nuoret sanovat, ettei suomalaisten kanssa ole oikein mitään yhteistä. Eräs nuori arveli, ettei hänellä ole koulussa kavereita, koska hän on vanhempi kuin luokkatoverinsa eivätkä suomalaisnuoret ymmärrä hänen tilanettaan ja kulttuuriaan. Ainoastaan yksi nuori sanoi, ettei hänellä ole koulussa kavereita sen takia, että hän on ulkomaalainen.

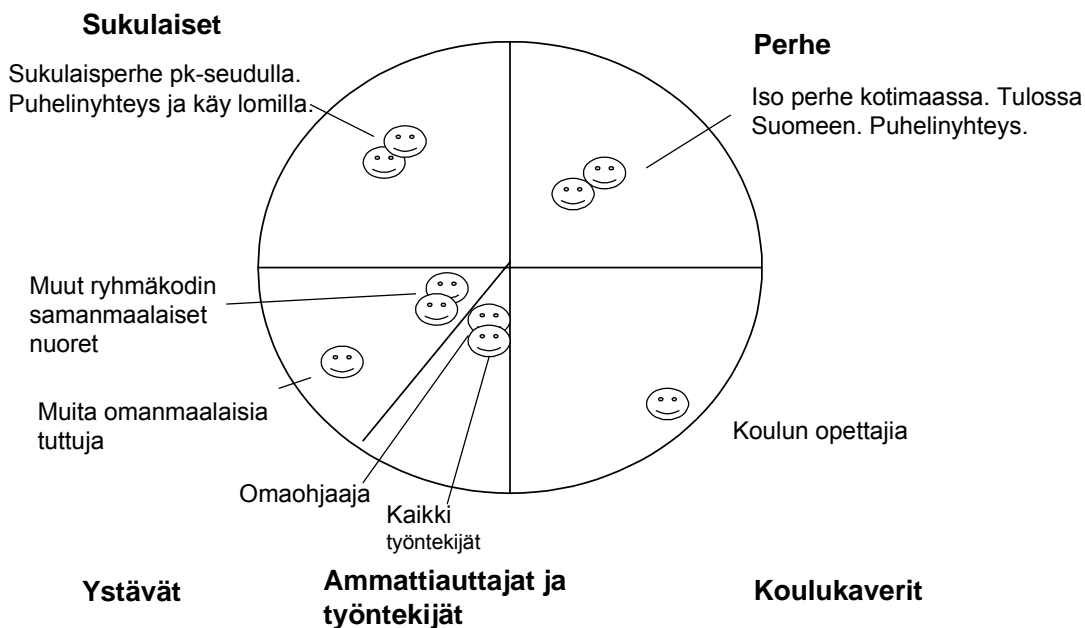
Toisessa työharjoittelupaikassani kolme nuorta neljästä sanoi, ettei heillä ole koulussa suomalaisia kavereita. Toisessa kodissa tilanne vaihtelee enemmän: monilla on koulussa paljonkin kavereita tai ainakin tuttuja, mutta joillakin taas ei. Jotkut nuoret sanoivat, että heillä on koulussa suomalaisia kavereita. Vaikutti kuitenkin siltä, että he eivät yleensä tapaille näiden kavereiden kanssa koulun ulkopuolella.

8.4 Yhteenvetoa nuorten sosiaalisista verkostoista: sosiaalisen tuen näkökulma

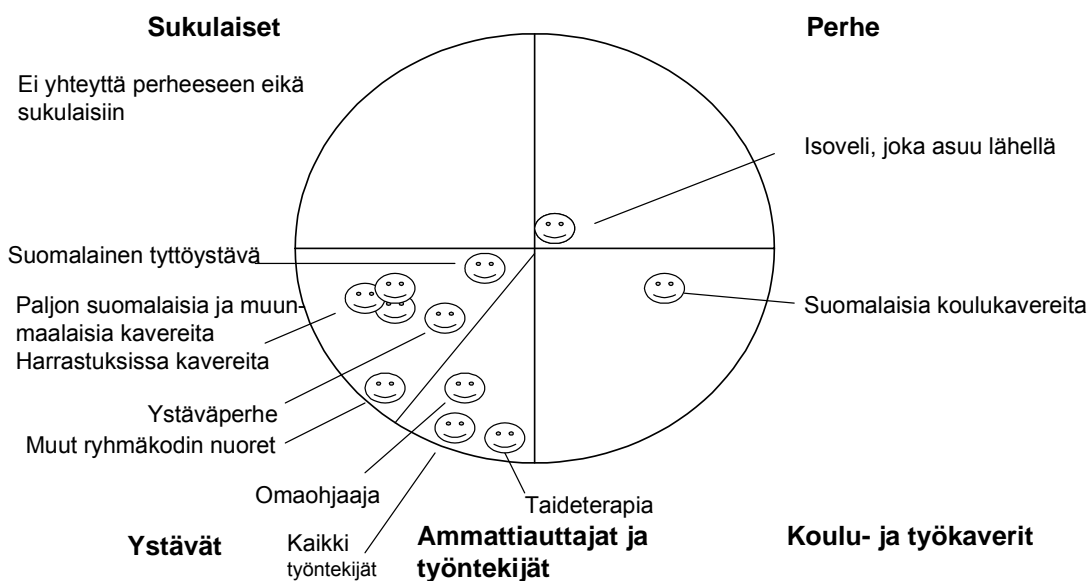
Tässä luvussa vedän yhteen asioita, jotka ovat työssäni tulleet esiin ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten sosiaalisista suhteista ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Keskityn siihen, millaisia suhteita nuorilla on tai ei ole ja saavatko he näistä suhteista sosiaalista tukea.

Sosiaalisia verkostoja kuvaava verkostokartta jaetaan yleensä neljään osaan: perhe, suku, ystävät, työ- ja koulukaverit (ks. luku 3.1). Käyn läpi nuorten sosiaalisia suhteita verkostokarttojen avulla. Olen jakanut nuorten verkostot viiteen lohkoon niin, että ammattiauttajat muodostavat oman lohkon. Olen sijoittanut kuviin merkityt henkilöt tai ryhmät niin, että läheisimmät henkilöt ovat lähellä keskusta. Henkilöiden fyysinen etäisyys ei vaikuta sijaintiin verkostokartassa. Kuviin olen valinnut 15 nuoresta kutakin ryhmää edustavan tyypillisen tapauksen. Kuvat havainnollistavat ryhmäkodissa, tukiasunnossa, sukulaisperheessä ja itsenäisesti asuvan nuoren sosiaalista verkos-

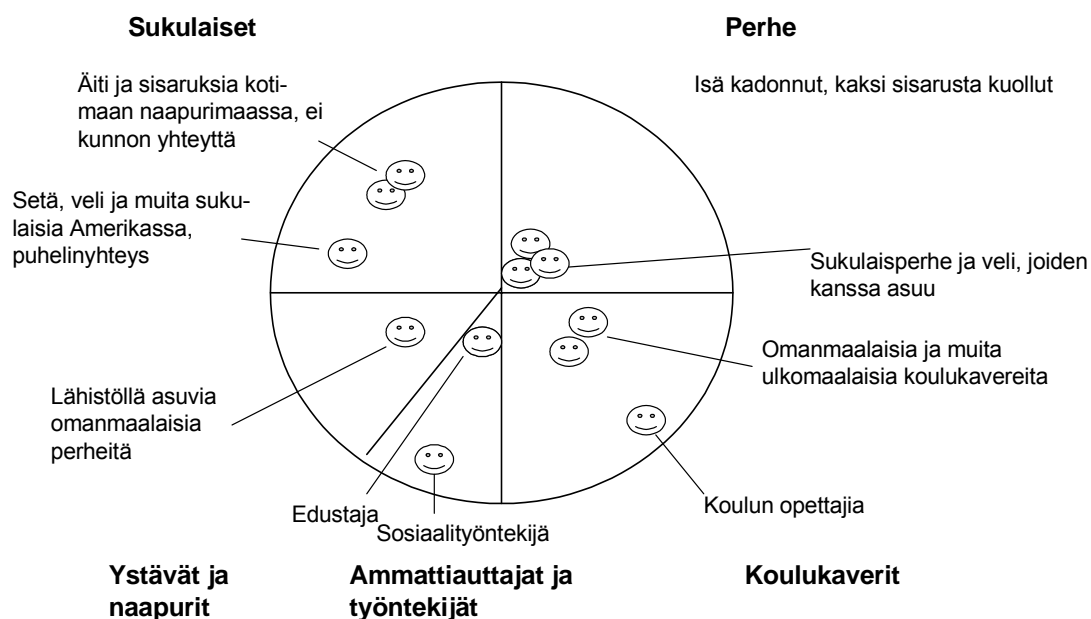
toa (ks. oheiset kuvat 3, 4, 5 ja 6). Kuvista näkyy, että nuorten sosiaaliset suhteet painottuvat eri tavalla asumismuodon mukaan.

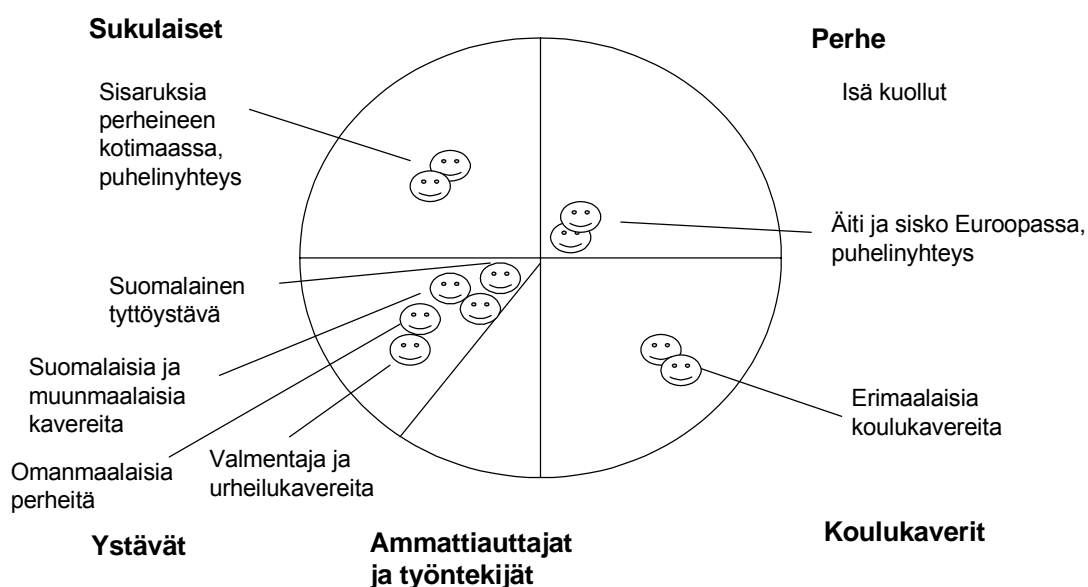
Kuva 3. Perheryhmäkodissa asuvan nuoren sosiaalinen verkosto.

Kuva 4. Tukiasunnossa asuvan nuoren sosiaalinen verkosto.

Kuva 5. Sukulaisperheessä asuvan nuoren sosiaalinen verkosto. (Olen merkinnyt sukulaiset nuoren perheeksi, koska nuori asuu heidän kanssaan).

Kuva 6. Itsenäisesti asuvan täysi-ikäisen nuoren sosiaalinen verkosto.

Vanhemmat ovat yleensä lasten ja nuorten keskeisimmät ja läheisimmät ihmiset. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten tilanteessa on erityistä **vanhempien ja perheen puuttuminen**. Osa nuorista ei tiedä, missä heidän perheensä on (ks. kuva 4). Osa nuorista tietää perheen olinpaikan, mutta yhteydenpito perheeseen on vaikeaa (ks. kuva 5). Joillakin nuorilla on puhelin- tai kirje-yhteys perheeseen (ks. kuva 6). Suurin osa nuorista on menettänyt isän tai jonkun muun perheenjäsenen (ks. kuvat 5 ja 6).

Vanhempien poissaolo näkyy monella tavalla. Osa nuorista ajattelee ja kaipaava vanhempiaan jatkuvasti. Jotkut myös puhuvat vanhempien ja perheen puuttumisesta usein ja paljon. Jotkut nuoret ovat työntäneet asian taka-alalle ja keskittyvät elämään Suomessa. He eivät puhu perheestään paljon, mutta ajatuksissa perhe on läsnä. Joillakin perheen katoamisesta on kulunut jo kymmenen vuotta, mutta he eivät ole luopuneet toivosta saada perheeseen yhteys. Vaikka perhettä ei voi unohtaa päiväksikään, ei perheen puuttuminen yleensä estä nuoria elämästä jokapäiväistä elämäänsä.

Vanhempien puuttuminen ei aina tarkoita sitä, ettei nuorilla olisi perhettä. Monilla Somaliasta tulleilla nuorilla on Suomessa sellaisia sukulaisia, joiden luona he voivat asua. **Sukulaisperheissä** asuvilla nuorilla perheen ja suvun välinen ero on häilyvä, koska heidän perheensä on kaukana, mutta he asuvat Suomessa olevien sukulaisten kanssa (ks. kuva 5). Näille nuorille sukulaiset korvaavat jossakin määrin perheen, vaikka monet kaipaavat silti omaa perhettään. Jotkut sukulaisten kanssa asuvat nuoret puhuvat sukulaisistaan omana perheenään, jonka kanssa he ovat tottuneet elämään. Nämä sukulaiset ovat nuoren läheisimmät ihmiset. Ryhmäkodissa asuvat nuoret eivät koe ryhmäkodin muita nuoria ja ohjaajia perheekseen, vaikka osa pitääkin ryhmäkotia melkein kuin omana kotina.

Joillakin nuorilla on Suomessa perhettä, sillä heillä on sisar tai veli täällä (ks. kuvat 4 ja 5). **Sisarukset** ovat keskenään läheisiä ja helpottavat toistensa tilannetta. Toisaalta vanhemmat sisarukset kokevat usein nuoremmasta raskasta vastuuta. Jos sisarusten ikäero on suuri, tulee vanhemmasta sisaruksesta helposti nuoremmalle äidin tai isän korvike. Jos sisarukset ovat melko samanikäiset, heidän on helpompi tukea toisiaan.

Niin ryhmä- ja perheryhmäkodeissa kuin tukiasunnoissa ja sukulaisperheissä asuvat sisarukset puhuvat paljon asioistaan toisilleen. Jos sisarukset asuvat kaukana toisistaan, nuoret soittavat toisilleen erityisesti ongelmatilanteessa. Vanhemmat sisarukset ovat yksi tärkeimmistä nuorten emotionaalisen ja usein käytännöllisenkin tuen antajista. Myös ne nuoret, jotka eivät muuten puhu asioistaan, saattavat puhua sisarelleen tai veljelleen.

Sukulaisten merkitys vaihtelee nuoren olosuhteista riippuen. Kuten edellä totesin, jotkut somalinuoret asuvat sukulaisten kanssa. Joillakin nuorilla taas ei ole lainkaan yhteyttä sukulaisiin. Useimpien nuorten sukulaiset ovat hajallaan kotimaassa, sen naapurimaissa, Euroopassa ja Amerikassa. Yleensä nuorilla on puhelin- ja kirjeyhteys joihinkin kotimaasta paenneisiin sukulaisiin, mutta yhteydenpito kotimaahan jääneisiin on useimmiten lähes mahdotonta. Usein nuoret soittavat sukulaisille, kun he ovat kylässä Suomessa asuvien sukulaisten luona. Sukulaisperheissä asuvat nuoret ovat yhteydessä muualla oleviin sukulaisiin perheen välityksellä.

Ystävien merkitys korostuu, koska nuorten perheet eivät ole Suomessa. Useilla nuorilla ystävät ovat verkoston tärkein osa (ks. kuvat 4 ja 6). Kaikilla nuorilla on joitakin kavereita, eikä kukaan ole täysin yksin. Vaikka joillakin nuorilla ei ole yhteyttä perheeseen eikä muuhun sukuun, heillä on paljon

erimaalaisia ystäviä. Monien nuorten tärkeimmät kaverit ovat ryhmä- ja perheryhmäkotien nykyisiä ja entisiä asukkaita.

Kavereiden kansallisuudella on merkitystä nuorten Suomeen sopeutumisessa ja kielen oppimisessa. Useilla nuorilla on ryhmäkodissa omanmaalaisia ja muunmaalaisia kavereita, muttei juurikaan suomalaisia tai muita kodin ulkopuolisia kavereita. Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla on lähinnä omanmaalaisia ja muita ulkomaalaisia kavereita. Nuorten suhteita suomalaiseen vaikeuttavat nuorten kohtaama ennakkoluuloisuus, rasismi ja syrjintä, jotka ovat osa heidän arkeaan (ks. luku 7.3). Nuorilla on suomalaisia kavereita huomattavasti vähemmän kuin omanmaalaisia tai muita ulkomaalaisia kavereita (ks. luku 8.3.4). Suomalaisilta kavereilta nuoret eivät juurikaan saa sosiaalista tukea, koska suhteita suomalaiseen on vähän eivätkä ne ole yleensä läheisiä.

Koulukaverien merkitys on sekä sukulaisperheessä että ryhmäkodissa asuville nuorelle vähäinen, koska useimmilla ei ole koulussa läheisiä tai tärkeitä suhteita. Nuorista tuntuu, etteivät suomalaiset yritä tutustua heihin, eivätkä hekään sitten yritä tutustua suomalaiseen. Kyse on molemminpuolisesta vastareaktiosta ja tunteesta, ettei ole mitään yhteistä. Monet ovat koulussa itsekseen tai muiden ulkomaalaisten kanssa. Tämä saattaa johtua siitä, ettei nuorilla ole muuta mahdollisuutta, tai sitten siitä, että ulkomaalaiset tuntevat toisensa jo entuudestaan ja muodostavat luonnollisen ryhmän.

Monilla teini-ikäisillä pojilla on **suomalainen tyttöystävä** (ks. kuvat 4 ja 6), vaikka heillä ei olekaan suomalaisia kavereita. Tyttöystävät ovat nuorille tärkeitä ja läheisiä. Tyttöystävien avulla nuoret tapaavat suomalaisia, pääsevät kaveriporukoihin mukaan ja oppivat kieltä.

Joillakin nuorilla on kova tarve puhua melkein kenen tahansa kanssa, joka vain kuuntelee. Jotkut nuoret taas eivät puhu kenellekään asioistaan eivätkä näytä tunteitaan. He päättävät itse asioistaan ja miettivät niitä itsekseen. Muutamat nuoret haluavat ratkaista asiat itse, koska eivät luota muihin tai eivät ole tottuneet puhumaan asioistaan. Monet nuoret eivät puhu kavereiden kanssa tärkeistä ja vaikeista asioista tai päätöksistä. Kavereiden merkitys on nuorille enemmänkin se, että ollaan yhdessä, urheillaan, harrastetaan ja pidetään hauskaa, muttei puhuta vakavia.

Kavereiden suuri määrä näyttää joillakin nuorilla olevan yhteydessä muuhun aktiivisuuteen, harrastamiseen ja koulussa menestymiseen. Tyttöillä on poikia vähemmän harrastuksia (ks. luku 7.2), mikä vaikuttaa osaltaan siihen, että tyttöillä on usein poikia vähemmän kavereita. Niille nuorille, joilla ei ole muita kavereita, urheiluharrastuksissa ja -joukkueissa olevat kaverit ja valmentajat ovat tärkeitä, koska siellä nuori hyväksytään osaksi ryhmää. Toisaalta on niitäkin nuoria, joilla ei juuri ole omanikäisiä kavereita eikä harrastuksia, mutta he panostavat kaikkensa kouluun, läksyihin ja kielten opiskeluun. Näille nuorille ryhmäkotien henkilökunta ja opettajat ovat tärkeitä (ks. kuva 3). Sellaiset nuoret, joilla ei juurikaan ole ystäviä eikä harrastuksia, sanovat olevansa yksinäisiä ja masentuneita.

Nuorten Suomessa oloaika ei välttämättä vaikuta siihen, onko heillä suomalaisia tai muita kavereita. Perheryhmäkodissa asuvat nuoret ovat olleet Suomessa pisimpään, mutta heidän kaverinsa ovat lähinnä muita maanmiehiä. Toisaalta joillakin yhdestä kahteen vuotta Suomessa olleilla nuorilla on paljon erimaalaisia kavereita. Niillä, jotka ovat tulleet Suomeen jo alasteikäisenä on kielen ja opiskelun puolesta huomattavasti helpompaa kuin niillä, jotka ovat tulleet Suomeen vasta murrosikäisinä. Kuitenkaan Suomeen jo lapsena tulleillakaan ei välttämättä ole suomalaisia kavereita.

Vuorovaikutukselliset sosiaaliset verkostot ovat tavallisia seurustelusuhteita, joihin ei sisälly vastavuoroisuutta eikä läheistä suhdetta (Milardo 1992). Nuorilla on tällaisia suhteita kaupungilla, koulussa ja harrastuksissa. Yleisesti ottaen näyttää siltä, että suurimmalla osalla nuorista on erimaalaisia kavereita ja tuttuja, mutta hyvistä ystävästä on pulaa. Osa nuorten mainitsemista kavereista vaikuttaa sellaisilta, joihin nuorilla ei ole kovin läheiset välit. Nämä kaverit eivät ”näy” nuorten toimissa, tapaamisissa tai puheluissa, eivätkä työntekijät ole heistä tietoisia. Heidän kanssaan nuoret eivät sovi tapaamisia, mutta törmäävät heihin kaupungilla ja koulussa sattumalta. Useimpien läheisimmät ystävät ovat muut ryhmäkodin nuoret, tyttöystävä, sisar tai veli.

Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla on useita **omanmaalaisia läheisiä aikuisia** ympärillään (ks. kuva 5). Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvien nuorten kohdalla tilanne vaihtelee. Lähes kaikki nuoret sanovat kuitenkin tulevansa hyvin toimeen oman yhteisönsä aikuisten kanssa. Sekä somali- että afgaaninuoret arvostavat vanhempia ihmisiä ja kunnioittavat näiden mielipiteitä, jotka ovat heille perheen puuttuessa erityisen tärkeitä.

Somaleita on Suomessa siinä määrin, että heidän on helpompi löytää omanmaalaisia aikuisia kuin harvinaisemmista maista tulevien nuorten. Somalinuorilla on yleensä sukulais- tai tuttavaperhe, jonka luona he voivat viettää lomaa ja johon he ovat muutenkin yhteydessä. Jotkut nuorista ovat tekemisissä läheisessä vastaanottokeskuksessa asuvien aikuisten ja perheiden kanssa. Jotkut nuoret taas ovat ainoita maansa edustajia koko alueella ja kaipaavat maanmiehiään. Harvinaisista maista tulevilla nuorilla ei ole asuinalueellaan eikä aina muuallakaan Suomessa etnistä yhteisöä. Näiden nuorten tulee ehkä helpommin tutustuttua suomalaisiin, koska he eivät voi viettää aikaa maanmiestensä kanssa.

Suuri osa nuorista ei tunne muita **suomalaisaikuisia** kuin ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijät. Niillä nuorilla, joilla on ystäväperhe, tilanne on toinen. Nuoret vierailevat ystäväperheen luona ja juttelevat asioistaan, tutustuvat perheen elämään ja lapsiin. Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla ei usein ole edustajan ja opettajan lisäksi kontakteja suomalaisaikuisiin.

Ammattiauttajat muodostavat verkostokartassa erillisen osan. Olen luokitellut ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijät, sosiaalityöntekijät ja nuorten edustajat ammattiauttajiksi. He edustavat nuorten verkostojen virallisia suhteita, jotka perustuvat siihen, että nuorilla kuuluu olla tällaisia suhteita. Ammattiauttajien osuus painottuu nuorten verkostoissa, koska viralliset suhteet sisältyvät niihin (ks. kuvat 3 ja 4). Varsinaisia ammattiauttajia kuten psykolo-

geja, nuorten verkostoissaan ei juurikaan ole, sillä nuoret eivät mielellään puhu ulkopuolisille.

Ammattiauttajien rooli vaihtelee nuoren asumismuodon mukaan. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuville nuorille **työntekijät** ovat usein tärkeimmät ja läheisimmät aikuiset. Tukiasunnossa asuvat nuoret taas ovat välivaiheessa suhteessa kotien työntekijöihin (ks. kuva 4): he hoitavat asiansa itse, mutta voivat tarvittaessa kysyä neuvoa. Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla ammattiauttajien merkitys on huomattavasti pienempi kuin kodeissa asuvilla, sillä he eivät yleensä ole yhteydessä muihin kuin edustajaansa (ks. kuva 5). Itsenäisesti asuvat nuoret ovat omillaan ja epävirallisten kaveriverkoston varassa (ks. kuva 6).

Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa nuoret ovat usein kuin yhtä perhettä, jonka kesken vallitsee vahva me-henki. Vanhempia ja perhettä ei voi korvata, mutta työntekijät ovat nuorille jonkinlaisia keinoäitejä ja -isiä. Muutamat nuoret pitävät ohjaajia kuin vanhempina tai parhaina kavereinaan. Joillekin ohjaajat ovat kaukaisempia, mutta silti kaikki nuoret tarvitsevat ohjaajien tukea. Varsinkin omaohjaaja on nuorille yleensä läheinen. Myös omasta maasta tuleva samaa sukupuolta oleva työntekijä on nuorille tärkeä.

Nuorten suhde työntekijöihin on usein ristiriitainen. Nuoret luottavat ja turvaavat työntekijöihin, mutta myös kritisoivat heitä ja kapinoivat. Tässä mielessä työntekijät ovat selvästi ottaneet vanhempien paikan nuorten elämässä. Nuoret haluavat yhtä aikaa pois kodista ja toisaalta kapinoivat sitä vastaan, että täysi-ikäiseksi tultuaan pitäisi muuttaa pois.

Nuoret saavat kotien työntekijöiltä paitsi käytännöllistä, myös tunnepitoista tukea. Kotien ohjaajat kertovat suomalaisen yhteiskunnan tavoista ja toiminnasta, keskustelevat, ottavat tarvittaessa syliin ja lohduttavat. Nuoret voivat puhua asioistaan omaohjaajan, muiden ohjaajien, sosiaalityöntekijän, edustajan ja kodin johtajan kanssa. Yleensä ainakin yksi näistä henkilöistä on sellainen, jonka kanssa nuori tulee hyvin toimeen ja puhuu asioistaan. Osa nuorista sanoo, että voi puhua lähes kaikista asioista ohjaajien kanssa ja että puhuminen piristää ja parantaa oloa.

Joillakin nuorilla on **edustajaan** virallinen, asiapohjainen suhde, joillakin taas läheisempi. Edustaja on tärkeä myös sukulaisperheissä asuville nuorille, joille edustaja saattaa olla ainoa suomalainen aikuinen, jonka he tuntevat ja jolta voi kysyä neuvoa. Edustajan ja **sosiaalityöntekijän** kanssa nuoret voivat keskustella esimerkiksi päätettävistä asioista. Sosiaalityöntekijä auttaa tulevaisuuden ja opintojen suunnittelussa.

Nuoret ovat huolehtineet jo teini-ikäisinä muun muassa pakomatkasta, nuoremista sisaruksista, yhteydenpidosta perheeseen ja turvapaikkaprosessista. Nuorista on tullut oman elämänsä agentteja jo varhain ja he ovat tottuneet selviämään. Siitä huolimatta nuoret tarvitsevat muiden tukea. Pelkkä **tietoisuus ihmisistä**, joiden puoleen voi kääntyä, on nuorille tärkeä (vrt. Milardon (1992) sosiaalisen tuen odotusnäkökulma). Tällaisia tahoja, joiden

olemassaolo on nuorille merkittävä, saattavat olla esimerkiksi omaohjaaja, edustaja ja ystäväperhe.

Riippuu nuoren tilanteesta ja ongelmasta, millainen apu ja tuki milloinkin auttaa. Ohjaajien kanssa puhuminen auttaa esimerkiksi stressitilanteissa ja päätöksenteossa. Läheisten kavereiden tai sisarusten tunnepuolen tuki ja lohdutus saattaa auttaa esimerkiksi koti-ikävään ja huoliin. Toisaalta muuttamat nuoret sanoivat, ettei perheestä erossa olemiseen ja pitkään turvapaikkapäätöksen odottamiseen auta mikään. Joissakin tilanteissa nuoret tarvitsevat myös materiaalista apua, kuten rahaa tai tietoa suomalaisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Tällaista konkreettista apua nuoret voivat saada ohjaajilta, sukulaisilta, kavereilta tai ystäväperheeltä.

Ei riitä, että nuorilla on verkostossaan tahoja, joilta he voivat saada sosiaalista tukea. Tuki on myös osattava ottaa vastaan, eikä se ole nuorille aina helppoa. Yksinäinen nuori saattaa esimerkiksi torjua kyläilykutsut, ongelmainen nuori taas työntekijöiden avun, toinen nuori haluaa näyttää työntekijöille, että tulee toimeen yksinkin. Nuoret saattavat toisinaan käyttäytyä kuin murrosikäiset ja olla sitä mieltä, että työntekijät ovat väärässä ja haluavat vain rasistisilla säännöillään vaikeuttaa heidän elämäänsä.

Ilman sosiaalista tukea nuoren ainoa keino selvitä vaikeista tilanteista, ovat riittävät henkilökohtaiset voimavarat. Nuorten **verkoston keskushenkilö** on kotimaassa yleensä ollut äiti tai vanhemmat yhdessä. Suomessa keskushenkilön jättämää aukkoa paikkaavat useat eri henkilöt, sillä harvalla nuorella on yhtä tärkeää henkilöä, joka täyttäisi keskushenkilön paikan. Varsinkin vanhemmasta siskosta tai veljestä tulee helposti keskushenkilö, joka korvaa vanhempien paikkaa (ks. kuva 4). Nuoret saavat sosiaalista tukea sisaruksilta, tyttöystäviltä, ohjaajilta, ulkomaalaisilta ystäviltä ja jotkut ystäväperheeltä.

9 Loppupäätelmiä

Jokaisen tuloksia esittelevän luvun (luvut 6, 7 ja 8) alalukujen loppuun olen tehnyt yhteenvedon kyseisen luvun keskeisistä tuloksista. Luku 8.4 on yhteenvedoa nuorten sosiaalisista verkostoista sosiaalisen tuen näkökulmasta. En tässä enää palaa kaikkiin aikaisemmin käsiteltyihin tuloksiin. Käyn ensin läpi tutkimuksen tuloksia aikaisempien tutkimusten valossa (9.1). Sen jälkeen pohdin erilaisiin asumisvaihtoehtoihin ja nuorten arkeen liittyviä asioita (9.2). Lopuksi esitän muutamia toimenpide-ehdotuksia (9.3).

9.1 Tuloksia aikaisempien tutkimusten valossa

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten tilanteessa on erityistä perheen ja vanhempien puuttuminen. Osa nuorista ei tiedä, missä heidän perheensä on, joillakin taas on yhteys perheeseen. Nuorten ajatuksissa perhe on jatkuvasti läsnä ja he ovat huolissaan perheestään.

Suurella osalla ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvista nuorista on läheiset suhteet työntekijöihin ja muihin kodissa asuviin nuoriin. Monien nuorten parhaat kaverit ovat kodissa asuvat oman- ja muunmaalaiset nuoret. Osa nuorista kokee ryhmäkodin melkein kuin kodiksi. Sukulaisperheissä asuville suomalaisnuorille perhe on läheinen, ja monet kokevat asuvansa kuin oman perheen kanssa. Silti sekä perheissä että ryhmäkodeissa asuvat nuoret kaipaavat omaa perhettään. Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla on omanmaalaisia läheisiä aikuisia, mutta heillä on ryhmäkodeissa asuvia nuoria vähemmän kontakteja suomalaisiin.

Osalla nuorista on sisko tai veli Suomessa, ja sisarukset ovat toisilleen läheisiä. Samanikäiset sisarukset tukevat toisiaan ja vanhemmat sisarukset nuorempia. Myös Suomessa asuvien sukulaisperheiden tuki on nuorille tärkeää asuivatpa he perheen kanssa tai eivät. Ylipäätään aikuiskontaktit ovat tärkeitä riippumatta siitä, ovatko aikuiset suomalaisia tai maanmiehiä, oleellista on, että kontaktit ovat pysyviä.

Harrastuksilla on odottamattoman suuri merkitys nuorten verkostoissa, sillä monet nuoret ovat löytäneet urheiluharrastusten kautta kavereita. Yllättävää on, että koulussa nuorilla ei juurikaan ole kavereita. Nuoret kohtaavat päivittäin rasismia, mikä vaikeuttaa heidän suhteitaan suomalaisiin. Tyttöillä on kavereita ja harrastuksia vähemmän kuin pojilla, eikä heidän ole yhtä helppo kuin poikien omaksua suomalaisia elämäntapoja. Suurimmalla osalla nuorista on kavereita ja tuttuja, mutta hyvistä ystäväistä on pulaa. Sellaisten nuorten tilanne on erityisen vaikea, joilla ei ole Suomessa sisaruksia tai sukulaisia eikä hyviä ystäviä.

Nuorilta puuttuu vanhemmat, mutta silti kaikilla on ainakin joitakin läheisiä henkilöitä. Nuoret saavat yleensä riittävästi monipuolista sosiaalista tukea, tai ainakin tukea on tarjolla. Vaikka osalla nuorista ei olekaan suomalaisia kavereita, heillä on virallisia tahoja edustavia suomalaisaikuisia verkostoissaan: ryhmäkotien työntekijät, sosiaalityöntekijä ja edustaja tarjoavat nuorille tukea. Sukulaisperheissä asuvilla nuorilla suomalaisaikuisen ja virallisten tahojen rooli on vähäisempi, mutta heillä on sukulaisia lähellään. Nuoret kokevat saavansa sosiaalista tukea sisaruksilta, sukulaisilta, työntekijöiltä, samassa tilanteessa olevilta omanmaalaisilta ja muunmaalaisilta kavereilta, ystäväperheiltä sekä suomalaisilta tyttö- tai poikaystävilä.

Päivi Sharifan Holman (1996) tutkimat Ruotsiin ilman huoltajaa tulleet nuoret kokivat yksinäisyyden vaikeimmaksi asiaksi uudessa kotimaassaan. Osalla nuorista ei ollut ketään, jonka kanssa puhua asioistaan. Puolella nuorista ei ollut kontakteja ruotsalaisiin eikä muitakaan ystäviä. Nuoret kokivat myös, etteivät he ja heidän etnisen yhteisönsä aikuiset enää ymmärrä toisiaan. Tutkimukseni nuorista muodostuu erilainen kuva kuin Holman tutkimista nuorista. Vaikka monilla nuorilla ei olekaan hyviä suomalaisia ystäviä, heillä on kuitenkin useita henkilöitä, joiden kanssa he voivat keskustella asioistaan ja joilta he saavat sosiaalista tukea. Osa nuorista kokee olevansa yksinäisiä, mutta kaikilla on ainakin joitakin kavereita. Tutkimukseni somali- ja afgaani- nuoret arvostavat yhteisönsä aikuisia ja heidän mielipiteitään. Useimmilla nuorilla on verkostossaan ainakin joitakin maanmiehiä, joiden kanssa he tulevat hyvin toimeen.

Mia Myyryläinen (2001) tutki ilman huoltajaa Suomeen tulneiden nuorten sopeutumista itsenäiseen elämään. Myyryläisen tutkimat nuoret ovat täysi-ikäisiä ja asuvat itsenäisesti omassa asunnossa. Nuoret olivat kuitenkin aikaisemmin asuneet ryhmä- ja perheryhmäkoteissa. Myyryläisen mukaan sosiaaliset kontaktit, ystäväperhe ja harrastukset edesauttavat nuorten sopeutumista itsenäiseen elämään. Sosiaaliset suhteet ovat Myyryläisen mukaan tärkeitä nuorten elämänhallinnan kannalta riippumatta siitä, minkä maalaisiin kontaktit ovat. Toisaalta Myyryläinen toteaa, että suomalaiset kaverit voivat auttaa uuteen kulttuuriin sopeutumisessa. Eniten ongelmia oli niillä nuorilla, joilla ei ollut sosiaalista verkostoa, ja he tarvitsisivat tukea.

Myyryläisen tuloksissa on paljon yhteneväistä tämän tutkimuksen kanssa. Tutkimukseni nuoret kokevat ystäväperheen ja harrastukset tärkeiksi samoin kuin Myyryläisen tutkimat nuoret. Tutkimuksestani käy ilmi, että vaikka nuorten omanikäiset ystävät ja pysyvät aikuissuhteet ovat tärkeitä, kavereiden kansallisuudellakin on merkitystä. Nuoret kaipaavat suomalaisia ystäviä, jotta tuntisivat paremmin kuuluvansa tänne ja voisivat saada apua suomalaisilta. Pidän mahdollisena sitä, että Myyryläisen saamat tulokset pätevät tutkimiini nuoriin, kun he muuttavat omaan asuntoon ja aloittavat itsenäisen elämän.

Nina Forsten-Lindmanin (1998) ja Andre Souranderin (1998) tutkimat ilman huoltajaa Suomeen tulleet lapset ja nuoret kärsivät post-traumaattisista stressioireista, masennuksesta, unihäiriöistä ja erilaisista somaattisista vaivoista. Tutkimukseni nuorilla ilmeni unettomuutta, ja osalla oli ilmeisiä keskitymisvaikeuksia, puhehäiriöitä ja masennusta. Psykosomaattiset oireet eivät

kuitenkaan nousseet tutkimuksessani esiin. Toisaalta tutkimukseni tarkoitus ei ollut tutkia nuorten mahdollisia oireita. Tutkimukseni teini-ikäisillä pojilla konfliktialttius suomalaisnuorten ja työntekijöiden kanssa (ks. luvut 7.1.4 ja 7.3) saattaa olla isompi ongelma kuin muut oireet. Tyttöillä taas ilmeni unetomuutta, masennusta sekä maha- ja selkäkipuja.

9.2 Yhteenvetoa asumisesta ja arjesta

Joillekin nuorille sopii sukulaisperheessä asuminen, toisille taas ryhmä- tai perheryhmäkoti. Bardyn (1989) mukaan sijoituksen pysyvyydellä on enemmän merkitystä kuin sillä, onko sijoituspaikka perhe vai jokin laitos. Yhdistetyt ryhmä- ja perheryhmäkodit takaavat pitkäaikaisen sijoituksen. Samaan voidaan päästä myös sukulaisperheissä, kun sijoitukseen liittyvät tekijät selvitetään hyvin etukäteen.

Sukulaisperheessä asuminen saattaa helpottaa perheestä erossa oloa ja olla laitosta parempi perheen korvike. Perheissä asuvien nuorten saattaa olla helpompaa palata tulevaisuudessa kotimaahan kuin ryhmäkodeissa asuvien. Ryhmäkodissa asuminen taas saattaa valmentaa itsenäiseen asumiseen ja suomalaisessa yhteiskunnassa elämiseen paremmin kuin perheessä asuminen. Ryhmä- ja perheryhmäkotien lapset ja nuoret viettävät paljon aikaa keskenään. Lapsi- ja nuorisoporukka saattaa muistuttaa sitä, mihin nuoret ovat tottuneet kotimaassaan. Toisaalta myös sukulaisperheissä on usein paljon lapsia, yleensä tosin pieniä.

Suomalaisten sijoittamista laitoksiin pidetään lähes poikkeuksetta muusta yhteiskunnasta eristävänä ja perheessä asumista vähemmän eristävänä. Tässä tapauksessa tilanne tuntuu olevan päinvastoin ehkä sen takia, että on kyse ulkomaalaisista, jotka sijoitetaan suomalaisiin laitoksiin. Perheet eivät aina tunne suomalaista yhteiskuntaa kovin hyvin, ja perheen oma sopeutuminen saattaa olla vielä kesken. Perheissä asuville nuorille saattaa käydä niin, että omaa kieltä, kulttuuria ja uskontoa on paljon ympärillä, mutta yhteydet suomalaisiin jäävät vähäisiksi.

Ryhmäkodeissa asuvilla nuorilla on yleensä perheissä asuvia nuoria enemmän vuorovaikutusta suomalaisten kanssa, mutta he eivät välttämättä ole yhteydessä maanmiehiinsä ja omaan kulttuuriinsa juuri lainkaan. Kodeissa asuvat nuoret törmäävät ehkä rasismiin perheissä asuvia enemmän. Ero saattaa johtua sekä perheissä asuvien nuorten vähäisistä kontakteista suomalaisiin että avoimen rasismin vähäisyydestä pääkaupunkiseudulla, missä nuorten sukulaisperheet asuvat.

Näen sekä hyviä että huonoja puolia siinä, että kodissa asuvat nuoret tulevat samasta maasta ja viettävät paljon aikaa toistensa kanssa. Nuorten kesken muodostuu sisarellinen läheisyys, ja he voivat puhua äidinkieltään ja pitää yllä kulttuuriinsa liittyviä asioita. Toisaalta he jäävät helposti ulkopuoliseksi, omaksi ryhmäkseen, jossa juuri kenelläkään ei ole kontakteja muihin kuin maanmiehiin. Tällaiset nuoret saattavat elää hyvinkin suomalaisittain, mutta keskenään.

Sukupuoli näyttää vaikuttavan harrastusten ja vapaa-ajan vieton kohdalla enemmän kuin asumismuoto. Pojat ovat näissä asioissa aktiivisempia kuin tytöt. Poikien on ilmeisesti luontevampaa liikkua kaupungilla, tutustua ihmisiin, saada kavereita ja alkaa seurustella suomalaisten tyttöjen kanssa (ks. luku 8.3.3). Tytöille tämä ei ole yhtä helppoa, koska kotimaan erilaiset sukupuoliroolit vaikuttavat täälläkin. Poikien on tyttöjä helpompi urheilla, pelata ja puuhata yhdessä suomalaisten kanssa. Monet tytöt haluaisivat olla aktiivisempia, mutta kokevat sen vieraaksi tai sopimattomaksi. Pojat myös kapi- noivat enemmän ja käyttäytyvät kollektiivisemmin kuin tytöt. Tyttöjen on ehkä helpompi sopeutua sekä ryhmäkotiin että perheeseen. Toisaalta tyttöjen oi- reilu saattaa olla näkymättömämpää kuin poikien, mutta silti vakavaa (esim. masennus, unettomuus ja syömishäiriöt). Ryhmäkodeissa ja sukulaisper- heissä asuvien nuorten sosiaaliset verkostot eroavat toisistaan kuten edellä on todettu, mutta vapaa-ajan vietossa ja seurustelussa sukupuoli vaikuttaa asumismuotoa enemmän.

9.3 Muita havaintoja

Nuorista osalla ei ole edustajaa, vaikka kaikilla alle 18-vuotiailla, ilman huol- tajaa Suomessa olevilla nuorilla pitäisi sellainen olla. Pidän tätä epäkohtana, joka pitää ehdottomasti korjata. Ryhmäkotien työntekijöiden tai sosiaalityön- tekijöiden tulisi voida varmistaa, että kaikille alaikäisille määrätään edustaja. Vaikka nuori olisi jo 17-vuotias, hänelle pitää määrätä edustaja. Edusta- jasuhde ei saisi katketa. Nuorelle tulee määrätä uusi edustaja, jos nuori esi- merkiksi saa oleskeluluvan ja muuttaa toiselle paikkakunnalle perheryhmä- kotiin tai sukulaisperheeseen.

Ystäväperhetoiminnan kautta nuoret tutustuvat suomalaisiin perheisiin ja saavat käsityksen siitä, miten suomalaiset perheet elävät ja mitä tekevät työkseen ja vapaa-aikana. Ystäväperhetoimintaa on nyt vain osassa ryhmä- ja perheryhmäkodeista. Toiminta olisi hyvä laajentaa kaikkiin koteihin. Myös sukulaisperheissä asuvilla nuorilla olisi hyvä olla ystäväperhe, koska he eivät välttämättä ole muuten yhteydessä suomalaisiin perheisiin.

Joillakin nuorilla ei ole ketään, jonka luokse mennä kylään, viikonlopuiksi tai lomilla. Ystäväperheet ja tukihenkilöt voisivat olla tässä apuna. Olisi hyvä, jos kaikki ryhmäkodit voisivat toimia ikään kuin nuorten mummoloina, joihin voi myöhemminkin tulla käymään vaikkapa viikonlopuksi ja pitää näin yhteyttä omaan menneisyyteen, kodin nuoriin ja ohjaajiin. Myös edustajan tulisi voida jatkaa joitakin vuosia palkallisena tukihenkilönä, kun nuori täyttää 18 vuotta. Tämä olisi osa aikuistuvilta nuorilta tällä hetkellä puuttuvaa jälkihuoltoa.

Tulokset eivät ole tilastollisesti yleistettävissä haastateltavien pienen määrän takia. Pidän tuloksia suuntaa-antavina ja käyttökelpoisina suunniteltaessa ryhmä- ja perheryhmäkotien toimintaa, nuorten asumisvaihtoehtoja sekä nuorten verkostojen tukemista. Tutkimuksen pohjalta nousee jatkotutkimuk- sen aiheita. Olisi tärkeää saada enemmän tietoa sukulaisperheissä asuvista nuorista, joiden osuus jäi tässä tutkimuksessa pienemmäksi kuin ryhmä- ja

perheryhmäkodeissa asuvien nuorten. Myös nuorten sukulaisperheitä, ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijöitä ja edustajia haastatteleamalla saataisiin uusia näkökulmia lasten ja nuorten tilanteeseen. Jos ilman huoltajaa tulleita nuoria tutkitaan myöhemmin aikuisina, olisi mielenkiintoista verrata tuloksia suomalaisista sotalapsista aikuisina tehtyihin tutkimuksiin.

Kirjallisuus

Painetut lähteet

Alitolppa-Niitamo, A. (1994). Somalipakolaiset Helsingissä. Sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Alitolppa-Niitamo, A. (2000). Unaccompanied Minor Refugees in the European Union - the Examples of Berlin, Florence and Helsinki: Unaccompanied Minors in Finland. First report on the project. MinorMig. Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups. Berlin: Edition Parabolis, Publishing Department of the Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung.

Alitolppa-Niitamo (2001). Liminalities: Expanding and Constraining the Options of Somali Youth in Metropolitan Helsinki, Finland. Yearbook of Population Research in Finland, XXXVII, 2001. Helsinki: The Population Research Institute, 126–147.

Arnkil, E. (1991). Keitä muita tässä on mukana? Viisi artikkelia verkostoista. Raportteja 23/1991. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Ayotte, W. (2000). Separated Children Coming to Western Europe. Why they travel and how they arrive. London: Save the Children Fund.

Bardy, M. (1989). Uhkat, uhrit ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalihuollon tutkimusjulkaisu 2/1989. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Berry, J. W. (1984). Cultural relations in plural societies: Alternatives to segregation and their psychological implications. Teoksessa Miller, N. & Brewer, M. B. (toim.) Groups in contact. New York: Academic Press, 11–27.

Castrén, A-M. (2001). Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ekholm, E. (1994). Syrjäytyä vai selviytyä – pakolaisten elämää Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:9. Helsinki: Painatuskeskus.

Eriksson-Stjernberg, I. [1996]. Mitä lapsena koetusta sodasta aikuisena mielessä? – Suomalaisten sotakokemuksia sarajevolaistytön kokemuksiin peilaten. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) Sotalapset. Tutkimusraportti. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 20–43.

Festinger, T. (1982). No one ever asked us... A Postscript to Foster Care. New York.

Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000). Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne. Työhallinnon julkaisu nro 242. Helsinki: Työministeriö.

Forsten-Lindman, N. (1998). Pakolaislasten seurantatutkimus Turussa 1995–2000. Ensimmäinen osaraportti vuosilta 1995–1997. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu nro 6:1998.

George, L. & Blazer, D. & Hughes, D. & Flower, N. (1989). Social Support and the Outcome of Major Depression. *British Journal of Psychiatry*. 154: 478–485.

Green, E. (2000). Unaccompanied Children in the Danish Asylum Process. Experiences from Legal Counselling of and Assistance to Children. Copenhagen: Danish Refugee Council.

Hakala, J. (1999). Graduopas. Melkein maisterin niksikirja. Tampere: Gaudemus.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H (2000). Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. (2000). Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tekijät ja Kirjayhtymä.

Holma, S. (1996). Interviews with young unaccompanied African Refugees. *Rädda Barnen*.

Huttu-Juntunen, T [1996]. Esipuhe. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) *Sotalapset*. Tutkimusraportti [1996]. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2–3.

Huttunen, L. (1999) (toim.). *Sama taivas eri maa*. Maahanmuuttajan tarina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ilman huoltajaa tulevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten vastaanotto (1995). Alaikäistyöryhmä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön monisteita 1995:17. Helsinki.

Jaakkola, M. (1995). Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Työministeriö.

Järvinen, P. & Järvinen, A. (1994). Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opin-paja.

Kavén, P [1996]. Lastensiirot Suomesta Ruotsiin ja Tanskaan viime sotien aikana. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) *Sotalapset*. Tutkimusraportti. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 8–16.

Kavén, P. (1994). 70 000 pientä kohtaloa. Suomen sotalapset. Helsinki.

Kim, Y. (1988). *Communication and Cross-Cultural Adaptation: An Integrative Theory*. Philadelphia: Multilingual Matters.

Klefbeck, J. & Bergerhed, E. & Forsberg, G. & Hultkrantz-Jeppson, A. & Marklund, K. (1988). *Närverksarbete i multiproblemfamiljer*. Botkyrka: Botkyrka Kommun.

Knuutila, J. & Levola, K. (2000). *Sotalapsi ei unohda*. Helsinki: Tammi.

Koivulahti, E. (1995). Lappu kaulassa sotaa pako. *Lapsen Maailma* 12 / 1995, s. 34–35.

Korppi-Tommola, A. [1996]. (toim.) *Sotalapset*. Tutkimusraportti Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Kovács, M. (1995) (toim.) *Olin sotalapsi*. Vammala: Siirtolaisinstituutti.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Sädöskokoelma nro 439/1999.

Lapsen etu ilman huoltajaa tulleiden lasten vastaanotossa. *Separated Children in Europe Programme –ohjelman toimintasuositukset (2001)*. Suom. Hanna Talasniemi. (Alkup. *Separated Children in Europe Programme. Statement of Good Practice, 1999*). Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto

Lapsen oikeuksien sopimus (1993). Helsinki: Ulkoasiainministeriön julkaisuja 1/1993.

Lastensuojelulaki. Sädöskokoelma nro 683/1983.

Lepola, O. (2000). *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liebkind, K. (1988). *Me ja muukalaiset*. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. (1994). (toim.). *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. (2000). (toim.). *Johdanto. Teoksessa Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Liebkind, K. (toim.). Tampere: Gaudeamus, 9–12.

Liebkind, K. & Jasinskaja-Lahti, I. (2000). *Syrjintäkokemusten vaikutus maahanmuuttajiin. Teoksessa Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Liebkind, K. (toim.). Tampere: Gaudeamus, 80–91.

Liebkind K. & Jasinskaja-Lahti, I. (2000b). *Nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 112–123.

Martiskainen, T. (2001). Lapsen edun mukainen vastaanotto. *Monitori. Maahanmuuttoasioiden ammattilehti*. 4/2001. Painossa.

Mason, J. (1996). *Qualitative Researching*. London: Sage.

Matinheikki-Kokko, K. (1994). Suomen pakolaisvastaanotto – periaatteet ja käytäntö. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 82–127.

Mikkonen, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000). *Unaccompanied Minor Migrants in the European Union - the Example of Helsinki: Unaccompanied Minors in Finland. Second Report on the Project. MinorMig. Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups*. Berlin: Edition Parabolis, Publishing Department of the Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung.

Mikkonen, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000b). *Unaccompanied Minor Migrants in the European Union - the Example of Helsinki: Unaccompanied Minors in Finland. Third Report on the Project. MinorMig. Unaccompanied Minors as Vulnerable Groups*. Berlin: Edition Parabolis, Publishing Department of the Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung.

Milardo, R. (1992). Comparative Methods for Delineating Social Network. *Journal of Social and Personal Relationships* 9: 447–461.

Miller, N. & Brewer, M. B. (toim.) *Groups in Contact*. New York: Academic Press.

Newcomb, M. (1990). Social Support by Many Other Names: Towards a Unified Conceptualization. *Journal of Social and Personal Relationships* 7, 470–494.

Pakolaisten asemaa koskeva vuoden 1967 pöytäkirja. SopS 77/1968.

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva vuoden 1951 yleissopimus (Geneven pakolaissopimus). SopS 77/1968.

Portes, A. (1997). Immigration Theory for a New Century. Some Problems and Opportunities. *International Migration Review* 31, no 4, 799–825.

Päivärinne, S. [1996]. Nykyajan sotalapset Suomessa. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) *Sotalapset. Tutkimusraportti*. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 49–52.

Qvist, L-M (2001). Ryhmäkotien ja perheryhmäkotien toiminnan sisältö ja tavoitteet. Työministeriö. Painossa.

Rantanen, M. (1998). Ilman huoltajaa tulevan alaikäisen edustaminen. Projektin loppuraportti. Maahanmuutto-osaston monisteita nro 4. Helsinki: Työministeriö.

Ritala-Koskinen, A. (2001). Mikä on lapsen puhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. D 38/2001, 65–77.

Räsänen, E [1996]. Kokemusten vertailua naapurimaassa ja Suomessa sota-ajan viettäneiden lasten kesken. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) Sotalapset. Tutkimusraportti. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 17–19.

Räsänen, E. (1988). Lapsuusajan separaatiokokemusten vaikutus aikuisiän psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Kuopion yliopiston julkaisuja, alkuperäistutkimukset 2/1988.

Saramäki, O. (2000). Turvaa ja halauksia - perheryhmäkodin arkea. Lapsi ja turvapaikanhakija ilman huoltajaa -seminaari 22.5.2000. Terve-Sos 2000. Lasten ja nuorten vuosituhat. Sosiaali- ja terveysalan koulutus- ja messutapahtuma. Stakes.

Sarason, I. & Sarason, B. & Pierce, G. (1990). Social Support: The Search for Theory. *Journal of Social and Clinical Psychology* 9, No 1:133–147.

Schwarzer, R. & Leppin, A. (1991). Social Support and Health: A theoretical and empirical overview. *Journal of Social and Personal Relationships* 8: 99–127.

Seikkula, J. (1994). Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sjöblom, T. (1997). Yksin tulleet alaikäiset ja nuoret turvapaikanhakijoina. Selvitys yksin turvapaikkaa hakevien somalialaisten lasten ja nuorten tilanteesta sukulaisperheissä pääkaupunkiseudulla. Maahanmuutto-osaston monisteita nro 2. Työministeriö.

Sourander, A. (1998). Behaviour Problems and Traumatic Events of Unaccompanied Refugee Minors. *Child Abuse & Neglect* 22, No 7, 719 –727.

Spradley, J. (1979). *The Ethnographic Interview*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Spradley, J. (1980). *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Ström, M-L [1996]. Mosambikin lapset kriisin varjossa. Teoksessa Korppi-Tommola, A. (toim.) Sotalapset. Tutkimusraportti. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 46–48.

Suomen vastaanottamat pakolaiset. Saatavissa:
http://www.utu.fi/erill/instmigr/fin/f_19.html

Tiilikainen, M. (2000). Somalinaiset ja maahanmuuton kokemukset. Teoksessa Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Liebkind, K. (toim.). Tampere: Gaudeamus, 93–110.

Turvapaikkahakemukset ja -päätökset 1990–1999. Saatavissa: <http://www.uvi.fi/doc/taulukot/turvhake90.htm>.

Törrönen, M. (1999). Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Ulkomaalaisyhallinnon termejä. Ulkomaalaisvirasto. Saatavissa: <http://www.uvi.fi/julkaisu.html>

Ulkomaalaislaki. Säädöskokoelma nro 378/1991.

Ulkomaalasivirasto aloittaa turvapaikkatutinnan. 26.2.2001. Saatavissa: http://www.uvi.fi/doc/tiedott/2001/tied2_2001.htm

Uusitalo, H. (1991). Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 1.-3. painos. Juva: WSOY.

Uutela, A. (1998). Sosiaalinen tuki ja terveys. Teoksessa Lahikainen, A. ja Pirttilä-Backman, A-M. (toim.) Sosiaalinen vuorovaikutus. Keuruu: Otava, 208–221.

Vahtera, J. & Uutela, A. (1994). Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki terveysresurssina. Duodecim 110: 1054 –1060.

Väestörakenne (1999). Väestö 2000:8. Helsinki: Tilastokeskus.

Painamattomat lähteet

Helander, R. (2001). MinorMig – Unaccompanied Minor Migrants as Vulnerable Groups. September 2001. The Family Federation of Finland. The Population Research Institute.

Hetemäki, I. (1999). Separated Children in Europe Programme. Questionnaire for Country Assessment, Finland. Central Union for Child Welfare (Lastensuojelun Keskusliitto).

Myyryläinen, M. (2001). Tutkimus ilman huoltajaa tulleen pakolaisnuoren sopeutumisesta itsenäiseen elämään. Opinnäytetyö. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.

Paunio, R-L (2000). Havaintoja yksin tulleiden pakolaislasten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Eduskunnan oikeusasiamies. Dnro 2822/2/99.

Päivi-projekti (2001). Tuetusti itsenäiseen elämään. Keinoja pakolaisnuoren auttamiseksi. Kontiolahden vastaanottokeskus, Ryhmä- ja perheryhmäkoti Lukkarila.

Suomen vastaanottamat pakolaiset. Työministeriö / Maahanmuutto-osasto.

Tiilikainen, M. (1999). Äidin huolet, arjen kivut. Kärsimys, oireet ja strategiat Suomessa asuvien somalinaisten arjessa. Lisensiaatin tutkielma. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Turvapaikkahakemuksesta johtuvat toimenpiteet. Dnro 28/11/97.
Sisäasiainministeriö.

Välimaa, K. (1994). Somalinuorukaisten hyvinvointi: alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden somalipoikien elämää Suomessa. Tampereen yliopisto, sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto. Pro gradu.

Liite

Haastattelurunko

Taustatiedot

Päivämäärä:

Ikä:

Ikä Suomeen tullessa:

Suomeen tulovuosi:

Kansalaisuus ja kotimaa:

Äidinkieli:

Muut kielet:

Nykytilanne

- Millaisia harrastuksia sinulla on?
- Miten vietät vapaa-aikaa, viikonloppuja ja lomia? Keiden kanssa?
- Miten koulu sujuu? Viihdytkö koulussa? Saatko tarvittaessa apua koulutehtävissä yms?
- Mikä Suomessa on ollut huonoa tai vaikeaa? Entä hyvää?

Hakuprosessi

- Oletko saanut oleskeluluvan?
- Oletko hakenut perheenyhdistämistä? Oletko jo saanut päätöksen?
- Kauanko hakuprosessi kesti?
- Miten kestät pitkän odotuksen? Mikä siinä auttaa?

Asuminen

- Missä asuit aluksi, kun tulit Suomeen?
- Millaista asuminen ryhmäkodissa / perheryhmäkodissa / perheessä on?
- Millainen laitoksen henkilökunta on? Entä omaohjaajasi?
- Voitko puhua työntekijöiden / perheen kanssa kaikista asioista?
- Oletko voinut itse vaikuttaa siihen, missä asut?
- Mitä eroja, mitä hyvää / huonoa ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa tai perheessä asumisessa? (Säännöt, kulttuuri, uskonto, tavat, puhuminen, päätökset yms.)
- Onko sinulla sukulaisia, joiden luona voisit asua?
(- Miten perheeseen muutto tapahtui? Miten elämä muuttui?)

Kaveripiiri

- Kerro kavereistasi. Ketkä ovat hyviä kavereitasi?
- Keitä tapaat säännöllisesti?
- Miten ja missä olet tutustunut heihin?

- Tunnetko monia suomalaisia? Keitä he ovat? Haluaisitko enemmän kontakteja suomalaisiin?
- Tyttö- ja poikaystävät
- Tapaatko usein omanmaalaisiasi aikuisia ja lapsia? Missä olet tutustunut heihin?
- Kuinka usein tapaat tai olet yhteydessä edustajaasi? Millaisista asioista voit puhua hänen kanssaan? Onko edustajasta ollut apua?
- Ystäväperhe, mitä teette? Kuinka usein tapaatte?

Puhuminen

- Kenen kanssa yleensä puhut vaikeista asioista tai esim. tärkeistä päätöksistä?
- Kenen kanssa puhuit yleensä vaikeista asioista kotimaassasi?
- Oletko koskaan puhunut asioista kouluterapeutin, psykologin tms. kanssa?
- Mitkä asiat huolestuttavat sinua?

Perhe ja sukulaiset

- Keitä perheeseesi kuului kotimaassasi? Keiden kanssa asuit silloin?
- Ehditkö hyvästellä perheesi ennen lähtöä?
- Tiedätkö, missä vanhempasi ja muut perheenjäsenesi ovat? Mitä heille kuuluu?
- Oletko yhteydessä heihin? Miten kaikkiin saatiin yhteys? Miten ja kuinka usein olette yhteydessä?
- Onko sinulla sukulaisia Suomessa tai muualla Euroopassa? Tapaatko heitä usein tai oletko heihin yhteydessä? Miten pidät heihin yhteyttä?

Suomeen saapuminen

- Tuliko muita sukulaisia tai tuttuja yhtä aikaa kanssasi?
- Tunsitko Suomesta ketään ennen tänne tuloasi?
- Miten olet tottunut elämään ilman perhettä? Miltä se on tuntunut?
- Millaisissa tilanteissa kaipaat tai tarvitset eniten perhettäsi?
- Tuntuuko sinusta, että sinulla on täällä perhettä jotenkin korvaava ihmisverkosto tai piiri?

Tulevaisuus

- Mitä aiot tehdä jatkossa? Mitä sitten, kun täytät 18 vuotta?
- Millaista luulet, että tulee sitten, kun perheesi tulee tänne?

Muuta

- Mitä Suomessa voitaisiin tehdä ilman huoltajaa tulleiden ja jatkossa tulevien alaikäisten hyväksi?
- Mitä muuta haluaisit vielä sanoa? Jäikö joku asia kesken?